Šv. Kazimiero Draugijos leidinys Nr. 345.

Prof. Dr. F. Savickis.

GYVENIMO PRASMĖ

Laisvai vertė J. Lomanas.

Kaunas.
„Šviesos“ spaustuvė, Did. Vilniaus g-vė № 34.
1923 m.

Šv. Kazimiero Draugijos leidinys Nr. 345.

Prof. Dr. F. Savickis.

GYVENIMO PRASMĖ.

Laisvai vertė J. Lomanas.

Kaunas. „Jėzos“ spaustuvė. o o o o o o 1923.

21
S2 274

Nihil obstat
Censor ex officios *Juosephu Meškauskas.*
Caunae, die 1 Junii 1922 an.

№ 2002.

Imprimatur.
Datum Caunae, die 2 Junii 1922 an.
Episcopus *J. Skvireckas.*
Vicarius Generalis.

5319
FACULTAS THEOLOGICA KAUNAE
K

Vertėjo žodis.

Nerimstanti žmogaus dvasia stengias atsakyti į svarbiausius būties klausimus. Juo giliau pažvelgia į save, juo labiau susidomėja gyvenimo įvykiais, tuo daugiau kyla klausimų, kurių neišsprendus protingas gyvenimas nėra galimas. Taip tad kiekvienas galvojąs žmogus nori turėti gyvenimo filosofiją. Mat svarbiausi gyvenimo klausimai, amžinai gyvi, amžinai neduodantieji ramybės žmogaus dvasiai, turi būti išspręsti, nes priešingame atveju**e žmogaus dvasia jaus tuštumo. Ne beto, žinoma, kad nebūtų** žmonių, kuriems gyvenimo sfinksas nesukelia dvasios neramumo, kuriems gyvenimas atrodo taip paprastas, taip gana aiškus. Bet tai yra išimtis iš visuotinosios gyvenimo taisyklės. Ar gyvenimas turi prasmės ir kuo reiškias toji gyvenimo prasmė — vis tai klausimai kylantieji iš pačios sielos gilumos ir todel neatsakyti į tuos gyvenimo klausimus, reikia savąjai gyvatai tūlo tragizmo sudaryti. Taigi amžinomis būties problemomis turi būti susirūpinęs kiekvienas žmogus.

Gerą orentaciją tais gyvenimo prasmės klausimais ir patiekia šisai prof. d-ro F. Sawickio — der Sinn des Lebens — veikalas, kuris ir buvo pasiryžta mūsų gimtojon kalbon išversti. Kad šis veikalas skaitančios vokiečių katalikų visuomenės būvo reikiamai įvertintas, liudija tai patsai jojo išsiplatinimas: būtent nunai jau, ir tai palyginamai trumpu laiku pasklydo dešimtimis tūkstančių egzempliorių. Tas dalykas sakyte - sako, kad mūsų laikais, laikais didžiųjų pasaulio įvykių susidomėjimas pasaulėžiūros klausimais auga.

Gerą orientaciją tais gyvenimo prasmės klausimais ir klausimus. Kalbamieji klausimai nušviečiami ir rišami giliausiųjų Kristaus religijos idejų šviesoje, nes aiškus ir mus patenkinąs išsprendimas tėra galimas tik sub specie aeternitatis. Čia taipgi atsižiūrima ir naujesniųjų idejinių srovių, su kuriomis krikščionių pasaulėžiūros sekėjams tenka skaitytis. Mat nevienas modernasis mūsų gadynės žmogus, neigiąs krikščioniškajai gyvenimo filosofijai, bet kurią vertę, gyvenimo prasmei nustatyti, stveriasi naujų pasaulėžiūros principų, kurie su dieviškuoju Kristaus mokslu nėra sutaikomi. Tuo būdu nušviečiant moderninę gyvenimo filosofiją, kiek savo principais ji susiduria su krikščionių pasaulėžiūra, bus duodama galimybės dar labiau įsitikrinti krikščioniškosios gyvenimo filosofijos tikrumu.

Taip tatai gyvenimo prasmę liečiančių klausimų svarstymas mums parodys, jog krikščionių gyvenimo filosofija tikrai tarnauja tiesai.

J. Lomanas.

DIDYSIS GYVENIMO KLAUSIMAS.

Kuomet gyvenimo prasmės klausimas visu smarkumu žmogaus prote iškyla, nėra galimybės nuo jo pasiliuosuoti, ir, nežiūrint kasdienių rūpesnių ir išsiblaškymų visad pasitaiko tokių dvasios susitelkimo valandų, kuomet proto žvilgis siekia gyvatos gelmių.

Nė vienas gal būt klausimas nėra taip opus ir nereikalauja neatidėliojamo atsako, kaip šisai. Nuo jo priklauso visas mūsų gyvenimas. Kolei ši problema lieka neišspręsta, protingas ir žmogaus esybės vertas gyvenimas nėra galimas. Žmogus tada pradeda bodėtis gyvenimu, neapkęsti savo likimo. Jis niekur neranda pasitenkinimo, gyvenimas jam atrodo kentėjimų vieta.

Kas ačiu tinkamam išauklėjimui neišleido iš akių aukšto, gyvenimo tikslo, tas galės nors ir dalimi atjaust, kaip gyvenimo prasmės klausimas sunkiai slėgia žmogaus sielą. Tokie asmenys, kurie yra pasiryžę atmint gyvenimo mįslę, apie tą didį sielos reikalą atsiliepia gana sujaudinančiais žodžiais.

Klasinį didingą tokios vidaus pergyvenimų kovos vaizdą randame Šv. Augustino „Išpažinimuose." To genijaus gyvenimo kelias nuo pat jaunystės paklydimų iki šventosios tobūlybės aukštybių karakteringas dvasine kova. Jo siela trokšta tokio gerumo, kurs visiškai patenkintų jo troškimus, duotų sielai palaimingos ramybės. Jo kilnios pastangos dedamos tam, kad išrišus amžinąsias metafizikos problemas surast absoliučią tiesą. Kaipo modernines gadynės atstovas reikia pažymėti Tolstojaus asmuo, kurį jis pats yra atvaizdinęs savo gyvenimo „išpažintyj." Jis pasirodo beesąs visiškai Augustino priešingybė. Tasai didis rusų tautos rašytojas sakosi, nors, jam ir buvę žemiškos laimės masinimo, tačiau kildavęs rimtas ir turiningas klausimas: del ko? kas tuomet?

Į tai gana dažnai atsakoma: tu negali gyvenimo prasmės suprast, nemąstyk, o gyvenk! Bet ar galima sau įkalbėti, šiuos klausimus esant beprasmius, del kurių neverta sukti galvos?

Taipogi ir Carlyles išpažinimuose randame giliai nušviestą sielos kančių vaizdą. Štai ką jis sako, kuomet jo siela buvo blaškoma netikybos bangų. „Man tada atrodė, jog ta begalinė visata yra netekusi gyvatos, yra mirusi, virtusi šaltu kapu. Ji yra nelyginant didžiulė neapsakomos jėgos akla mašina; ji yra beprotiška abejutiška ir nėr abejonės, kad ji mane sutrins, pavers dulkėmis. O tu begaline visata, amžinai vienoda Golgota, mirties malūne!.." (Carlyle, Sartor Resartus, Übersetzt von K. Schmidt, Halle S. 171).

Tiesa, ne visi žmonės su tokiu nuostabiu rimtumu žvelgia į gyvenimo klausimus. Nemaž rasime ir tokių, kurie, užkliudydami gyvenimo klausimus ir labai nerimtai pasielgia. Tačiau ir pats tais gyvenimo klausimais susirūpinimas ir jiems atsako ieškojimas jau reikia laikyti geru apsireiškimu. Bet gi reikia pabriežti, kad pro-

blemos suvokimas dar nėra josios išsprendimas. Žmogus neretai apie gyvenimo klausimus galvoja labai paviršutinai, ir, jeigu pažintoji tiesa jam yra nemaloni, nepataikauja jo silpnybėms, išdrįsta net jos nepriimti, nors ir būtų ji visai aiški. Mat kitaip jam reikėtų savo gyvenimas derint su pažintąja tiesa. „Nervingas blaškymasis be tikslo, nuolatinis pasidavimas naujoms sensacijoms, sako Ewald'as, — tai mūsų laikų žymės. Ir užklausus vieno kito tų, kurie galvatrukčiais metasi gyvenimo verpetuosna, ko jie galų gale nori atsiekt, dažniausiai nustebusiomis akimis pažvelgs į tave ir lyg nieko nesuprasdami sušuks: — tai kur gi?" (Ewald, Gründe und Abgründe. Berlin 1909. I, S. 230).

Šitoks paviršutinis gyvenimo klausimų rišimas mūsų laikais gana dažnas, nors tas dalykas gal būt reikėtų dalimi aiškinti tuo, kad labai daug demoralizuojamos įtakos į žmones turėjo šis pasaulinis karas. Žiauri kova del buvio nūn laiko žmonių pajiegas tiek įtempusi, kad dauguma vien apie materialius dalykus temąsto, o todel aukštesnieji gyvenimo tikslai esti pamirštami. Beto plačioj visuomenėj reiškias kaž-koks nervingas malonumų ieškojimas. Visos mintys sukasi apie tai, kad kiek galint daugiau sau gyvenimo smagumų davus. Jörgensen'as viename savo po atsivertimo parašytame veikale šiaip vaizduoja mūsų laikų dvasią. „Tai bedugnė, išpuošta rožėmis, gausiai šampanu sulaistyta gyvenimo bachana lija, kur figuruoja įtariamos nimfos!.. Kurs neįstengia užsimokėt už tas gyvenimo rožes, putuojantį šampaną ir gražias nimfas, tas turi skubinai trauktis iš gyvenimo kelio, kad kitiems smagumo valandų neapkartinus. Vienu žmogumi — vienu atomu mažiau! Tai nieko nereiškia! Gamta amžina, geidulių ugnis negęsta. Saulė kas rytą užteka ir nokina naujas vynuogių kekes, naujus vyriškius, naujas rožes, naujas moteriškas!.." (Jörgensen, Lebenslüge und Lebenswahrheit 3. Mainz, 1911. S. 74).

Taip tatai gyvenimo prasmės klausimas liečia visą žmoniją, ir kiekvienas šiaip ar taip turi su juo susidurti. Ne be to kad ir gyvenimo akstinai mus neverstų imtis tų problemų išsprendimo. Žmonijos religinės sąmonės balsas skelbia gyvenimo tikslingumą. Tie gyvenimo klausimai gal būtų buvę daugeliui ir visai neprieinami, jei ne duotas iš aukšto Dievo Apreiškimas. Yra žinoma, kad pirmykščios tautos, kurių žvilgis atrodo nesiekiąs toliau artimosios ateities, visgi turi gyvenimo supratimo. Tikėjimas I Dievą, į pomirtinį gyvenimą jiems yra nesvetimas.

Kiekvienas žmogus yra linkęs galvoti apie giliausius gyvenimo reiškinius. Tiesą pasakius, mažai yra žmonių, praradusių tą įgimtą dvasios gabumą. Pasaulio daiktai kreipia savęsp žmogaus akį, ir juo didesnių savotiškumų jisai įstebi pasaulio daiktuose, juo labiau jo dvasia yra susirūpinusi gyvenimo klausimais. Jei iš tikrojo gyvenimo kelio neleistų iškrypti pati mūsų įgimtis, tuokart galėtumėm pereiti per gyvenimą be minties, be galvojimo. Nūnai gi esant mūsų prigimty vidujai kovai tarp dvasios ir jautulingojo kūno, esame priversti nulemti tą vidaus kovą. O tada kyla klau-

simas, kas turi vadovauti mūsų prigimčiai, kas yra tikrasis mūsų gyvenimo tikslas. Žemiškasis gyvenimas nėra taip geras, kad jame rastume visiško pasitenkinimo. Gyvenime mes esam nekartą apsivylę ir delto savaime veržias klausimas, ar gyvenimas apskritai beturi kokios nors prasmės. Mūsų prigimtis visad jaučia laimės alkį, ir kaip tik gauname patirti skausmą, tuojau klausiame, delko yra pasaulyj kentėjimų? Kai-kas mano gyvenimo prasmės klausimą pareinant iš žmogaus dvasios silpnumo. Taip antai Nordau šiaip atsiliepia: „Visoks filosofavimas apie gyvenimo tikslą ir jo prasmę, kurs pareina iš įgimto palinkimo ir nėra dvasią auklėjančios mokyklos vaisius, reiškia dvasios silpnumą bei liguistumą. Ne vienas vyras, nors jis ir būtų pačiame jėgų pilnume, tačiau gyventų didžiausiame skurde ir badautų, negalėtų mylėti savo žmonos, savo vaikų, negalėtų džiaugtis šeimyniniu židiniu; jis nekiaus ar įvairių palinkimų patenkinimas turi prasmės, ar visa tai sudaro gyvenimo turinį. Jis neieškos kaž-kokios paslėptos gyvenimo prasmės: pakanka žinoti, kas nūnai patenkina jo reikalus, numalšina alkį, duoda malonumo." M. Nordau, Der Sinn der Geschichte. Berlin 1909, S. 400.

Reikia pabriežti, kad mirties atsiminimas yra vienas svarbiausiu žmogaus gyvenime akstinų, verčiančių atmint gyvenimo mylę. Mirtis yra, nelyginant, anas įstabus sfinksas, kurs verči žemės keleivį pagalvoti apie tuos slėpiningus gyvenimo reiškinius. Ir todel neturim teisės čia matyti kaž-kokio liguistumo žymių. Rišti gyvenimo klausimai yra proto dalykas ir tat neabejotinai reiškia žmogaus didybę.

Turim čia pažymėti, kad krikščioniškoji religija iš savo sekėjų reikalauja, kad jie nuolat prieš akis turėtų gyvenimo tikslą ir savęs klaustų: kam esu leistas?

Tad religija atsiliepia į giliausias sielos aspiracijas ir neleidžia žmogui užmiršti aukštesniojo paskyrimo. Ji neretai sulaiko begriūvantį žmonių gyvenimą, jei tik jie pasiduoda josios išganingajai auklėjimo įtekmei; ji daro didžių atmainų sielos gelmėse, sudievina žmonių širdis.

AR GYVEVIMAS TURI PRASMĖS?

Kas klausia ar gyvenimas turi prasmės, tas paprastai susitinka su šitokiu abejojimu: ar žmogaus gyvenimui apskritai yra užbriežtas protingas tikslas, ir jei yra, tai ar galima tas pažymėtasis tikslas atsiekti.

1. Religijos atsakas.

Krikščioniškoji religija sako, pasaulį esant Dievo sutvertą. Ji mums patiekia šią gilią mintį: jei yra Dievas, tai visa, kas yra, turi prasmės. Nes Dievo išmintis betiksliams tvariniams negali duoti buvimo. Tad, jeigu tvariniai turi savo buvimo tikslą ir priemones tam tikslui siekti, juo labiau tą tikslą privalo turėti protinga esybė-žmogus.

Ko mus mokina religija, tą pat patvirtina ir patyrijos mokslai. Juo giliau žmogaus protas siekia pasaulio daiktų esmės, juo labiau aiškėja, kad pasaulis yra valdomas aukščiausiojo proto-Dievo. Visatos procesų kaitaliojimasis skelbia visatą esant tikslingai sutvarkytą. Akyvus proto žvilgis tą tikslingumą pastebi taip smulkiausiuose organizmuose, taip ir dideliuose esiniuose. Kiekvienas gyvis savo gyvenimą reiškia tam tikroj plėtotės pakraipoj ir su visomis kliūtimis ardančiomis jo prigimtąją tikslybę mirtingai kovoja. Tad visi palinkimai randa prigimty savo objektą, kurio siekia. Nereikia manyti, kad tas tikslingumas visur ir visumet esti atsiekiamas. Tai, žinoma, neatatiktų pasaulio evoliucijos faktams. Dar labiau mus stebina pati tosios evoliucijos eiga. Kaip didžiai įstabus yra visatos evoliucijos vaizdas! Neužmatomai tolimais keliais visata iš pirmykščio myglyno prieina dabartinį stovį. Iš to pirmykščio myglyno ilgainiui išsirutulioja įstabus dangaus sferų pasaulis su didžiulėmis saulėmis ir planetomis, kuriose paskui įsikuria gyvybės viešpatijos.

Būtų tiesiog neatmenama mįslė, jei žmogaus to regimųjų tvarinių vainiko egzistavimas neturėtų prasmės. Bet taip būti negali. Jo esybės privalumai sakyte sako, kad tik jo gyvenime tegali įsikūnyt aukštesnieji tikslai. Būdamas apdovanotas kilniomis dvasios ypatybėmis, kurios jį išskiria iš visų matomojo pasaulio esybių, jisai pažįsta savo didybę ir paskyrimą. Jis savy jaučia pašaukimą gyventi aukštesniuoju dvasios gyvenimu, o stiprūs vidujai palinkimai jį verčia žengti prie idealo, įgyjant savo prigimčiai privalomų gerumų.

2. Pesimistinės filozofijos atsakas.

Mes ne abejojame, kad gyvenime yra daug neaiškumų. Šalia šviesos pasaulis nemaž savy atmuša ir tamsių ruožų ir tuo būdu daro painesniu gyvenimo prasmės klausimo išsprendimą. Pesimistinė filosofija skelbia, būk gyvenime nėsą protingumo žymių, nėsą prasmės. Žmogus pamatąs gyvenimo tikslą, kurs jį traukiąs į save, jo įgimtos pastangos veržiančiosi į tąjį tikslą, kad jį pasiekus. Deja tas tikslas esąs nepasiekiamas. Visos pastangos nueinančios niekais ir todel viltis kada norint pasiekti tąjį tikslą liekanti palaidota. Pasirodo, girdi, tie troškimai, norai arba visai esą neatsiekiami arba beveik neprieinamu keliu teduotųsi pasiekti, nes faktinieji santykiai statą kely nenugalimų kliūčių. Protas rodąs siekimo objektą arba laimę ir visa savo būtybe veržiąsis į ją, o čia tuo tarpu kliūtys jo siekimams pastojančios kelią. Taigi visas stengimasis susitinkąs su apsivylimu. Gyvenimo laimė, kaipo įgimtas tikslas, pasak pesimistų, atrodanti apsivylimo paveikslu. Gyvenimas, pasak Schopenhauer'io, ne kas kita, kaip tik kentėjimas. Kiekvienas žmogus, girdi, veržiąsi savo troškimus patenkinti, o gyvenimas jo siekimus skaudžiai pajuokiąs ir duodąs tik apsivylimo. „Gyvenimas,—sako Schopenhauer'is,—savo esmėje yra kentėjimas; teigiamo malonumo nėra; jeigu retkarčiais ir pasi-

juntame išsivadavę iš kentėjimų, tada tai reikia pažymėti kaipo neigiamasis malonumas.“ Ed. Hartmann'as, nors pripažįsta, kad vis delto yra ir teigiamojo malonumo, tačiau prieina išvados, jog nemalonumas žmogaus gyvenime persveriąs ir todel viltis kada nors tapti laimingam liekanti palaidota. Tad mintis apie teigiamojo gyvenimo tikslą pesimizmo pasaulėžiūroj neranda jokio pagrindo. Toji būtis, kuri pati savy yra kentėjimas, tegali turėt tik neigiamąjį tikslą. „Gyvenimo tikslas yra jo neigimas“ 1) (G. Weng, Schopenhauer Darwin, Pessimismus oder Optimismus? Berlin 1911, S. 16). Patsai gyvenimas, neturėdamas savy protingo tikslo, pasak pesimistų, esąs ne kas kita, tik aklos valios padaras.

Šitokiu „eudaimonistiniu“ pesimizmu yra persisunkusi ir moderninė poezija. Kaip šit Lord'as Byron'as, Lenau, italas Leopardi laikomi net savotiškais taip vadinamo „pasaulinio liūdesio“ klasikais.

Pesimizmas kartais pasirodo kitokia forma, tačiau prieina maždaug tų pačių išvadų.

Svarbesniu daiyku, negu palaimos ieškojimas, anot pesimistų, reikalinga esą laikyti pilno dvasinių jėgų išplėtojimo siekimą arba sukūrimą viešpatijos su aukštesne kultūra. Tas gyvenimo uždavinys visai sutinkąs su žmogaus būtybe.

Zmogus privaląs visas pastangas auklėti tam, kad pagreitinus pažangos vyksmą ir tuo būdu savo dvasines jėgas plėtojant, davus tam gyvenimui protingos prasmės. Tačiau esą reikalinga pažymėti, kad žmonijos istorija tos pažiūros tikrumo nepatvirtinanti. Žmonijos kultūros gyvenime ne visumet esą pažangos, retkarčiais esą daroma didokų šuolių atgal. Taip, žmogaus intelekte amžių amžiais berods padaryta pažangos. Mokslas apšvietė žuogaus protą, patyrė daug žinių, pagaliau, išplėsdamas jo prigimtąsias jėgas, davė jam galios viešpatauti gamtai. Žodžiu sakant, mokslas stengias atsakyti į klausimą, kaip gyvena pasaulis. Materialinė ir technikinė kultūra savo išsiplėtojimu nevieną pažangos garbintoją stebina.

Tačiau įsižiūrėjus arčiau į tuos mokslo davinius, tenka šit kas pastebėti. Filosofija, pasidavusi netikybos įtakai, neįstengia išspręsti dvasios problemų ir nekartą veda į skepticizmą. Vidujinės dvasios kultūros ir asmens doros tobulėjimo nelaiko svarbesniu daiktu. Mokslas, pasirodo, nesugeba pavaduoti religijos. Delto išgirstame ištisą pasiskundimų eilę. Pasaulis esąs įrengtas ne tam, kad žmogaus siekimus paremtų, kad atatinkamomis priemonėmis padėtų įvykt kilniems žmogaus dvasios tikslams. Toji prigimtis pasirodo beesanti žmogaus kūrybos darbų priešininkė. Kas su dideliu vargu ir prakaitu amžiais sukuriama, neretai kažkokių nepažabotų jėgų nušluojama, sugriaunama. O jeigu atsiminsim, kad čia žemėje viskas yra laikina, kad tolimoj ateityj, kada saulė užges, visoks gyvenimas žemėj užmirs, nenoroms skverbiasi mintis, jei tam visam lemta žūti, jei tokia traginga

ateitis, kam tas visas kultūros darbas, į kurį tiek prakaito įdedama. Tai tiesiog nenaudingas žaislas!

Toki yra pesimistų pasaulėžiūra. Ji iš tikrųjų tamsi.

Pesimizmas pasaulyje mato per daug juodų pusių. Tuo kaip tik reiškiasi jo vienašališkumas. Toji pasaulėžiūra įsižvelgia tik į gyvenimo šešėlius ir juos stato pirmoj vietoj, o šviesesniųjų gyvenimo pusių nenori pastebėti. Pesimizmas savo tvirtinimą, būk pasauly kentėjimų esą daugiau, kai smagumų, neįstengia tvirtais pagrindais paremti. Kuris čia galėtų būti saikas lyginant tokie įvairūs dvasios stoviai, yra grynai subjektingas dalykas. Kiekvienas apie gyvenimo vertę sprendžia taip, kaip jam atrodo, savo asmens nuotaika, nes kas kartais vienam bus malonu, kitam—ikyru. Negalima neigti, kad šis gyvenimas turi nemaža tamsių spalvų, kad jame maža ramybės teranda kilnesnės sielos, kurių dvasinis gyvenimas—idealų aukštybė. Tikėti kaž-kokia begaline pažanga irgi nėra patvaraus pagrindo.

Bet žvelgiant į šį gyvenimą iš aukščiau, daug mįslių savaime išsisprendžia. Jeigu su šiuo gyvenimu visa baigtųsi, tuomet iš tikrųjų pesimizmas turėtų pagrindo.

Pesimizmas sako, žmogaus gyvenimas savo giliausioj esmėj esąs kentėjimas. Taip, su tuo dalimi galime sutikti. Gana pažvelgti į tas kliutis, kurios trukdo pažangos vyksmą, neduoda žmogui galimybės, kad ir patogiausiomis apystovomis, pasiekti užsibrėžtojo tikslo, kad įsitikinus gyvenimo kelią esant ne rožėmis išklotą.

Bet vis delto reikia turėt omenėš, kad tie kentėjimai, kurie tenka pakelti gyvenimo kely, nepasilieka mums be naudos. Jie skaistina mūsų sielą, grūdina valią, žodžiu sakant, yra savotiška gyvenimo mokykla. Antrą vertus, jei gyvenime viskas vyktų sulig mūsų norų, lėbavimo pavojus žymiai padidėtų, ir patsai gyvenimas turėtų fatalingo pobūdžio.

Tačiau vėl gali kilti klausimas; kam mūsų širdyj yra įdiegtas laimės troškimas, jei jos čia žemėj negalim turėti. Atrodo lyg tartum pačioj prigimty būtų tulo prieštaravimo. Bet krikščionių mokslas sako, kad šis gyvenimas nėra paskutinysis žmogaus tikslas; šioje žemėje žmogus tėra keleivis, tremtinys; jo gyvenimas yra prisirengimas į amžinybę. Todel suprantama, kad mažai tikros laimės čia žemėje randa žmogus, nes šis pasaulis nėra jo galutinas tikslas. Kalbant apie žmogaus kūrybos darbus, tenka pastebėti, kad kūrybos gabumų pasireiškimą trukdo įvairios kliūtys. Bet vis delto ir čia tasai trukdymas turi tulos vertės. Yra žinomas dalykas, kad ten gyvenimas sparčiau plėtojasi, kur įvyksta kits kitam priešingų elementų susidūrimų, kur verda kova. Ši svarbi mūsų pastaba, tiesa, nepašalina visų abejojimų, kilančių iš fakto, kad pasaulyj daug yra tamsių šešėlių, bet visgi to klausimo išrišimą žymiai pastūmėja pirmyn, pakišdama naujų atžvilgių. Visas sunkumas rišant šį klausimą yra anose vargiai nugalimose kliūtyse, kurios trūkdo pažangos vyksmą. Nekartą atrodo, kad

net paskutiniojo tikslo pasiekimas arba yra visai negalimas, arba dideliu vargu tegalima pasiekti.

Mūsų siekimai vos dalimi tėra įvykdomi. Be to žmogus mato, kad savo kūrybos veikalams jis negali duoti amžinos tvermės. Visi žmogaus darbai turi laikinumo pobūdžio. Bet žvelgiant į šį gyvenimą amžinybės žvilgiu visi tariamieji prieštaravimai savaime dingsta. Dabartinė mūsų kultūra, kuri turės beabejo kada nors grūvesiais pavirsti, juk nėra mūsų gyvenimo paskutinysis tikslas: ji mums tiek teturi vertės, kiek tarnauja amžinajam tikslui. Tad šio gyvenimo trūkumai neduoda pagrindo manyti, buk pats gyvenimas esąs beprasmis. Jei mūsų galutinas tikslas yra ne šis gyvenimas, bet anas, amžinas, savaime aiškėja, delko čia žemėje taip maža terandame pasitenkinimo. Tuo būdu matome, kad rišant gyvenimo prasmės klausimą labai daug šviesos duoda krikščionių religijos nemirtingumo ideja, kurios šviesoj ištikrųjų dingsta visi neaiškumai. Tiesa, ir šv. Rašte randame nemaž nusiskundimų del gyvenimo skurdo ir kentėjimų. Bet reikia pasakyti, kad šv. Raštas vis delto sugeba įvertinti tuos gyvenimo kentėjimus; į juos žvelgia amžinybės žvilgiu ir todel randa išėjimą iš tariamųjų gyvenimo prieštaravimų. (Sk. F. Sawicki, Biblischer und moderner Pessimismus Fulda 1903).

3. Tikslingumo ideja ir gamtamoksliai.

Modernaus gamtamokslio atstovai būties prasmingumo klausime visai nesutinka su krikščioniškąja pasaulėžiūra ir atvirai rodo jai visiško nepalankumo. Pasak jų žmogaus prigimtis esanti pritaikinta šios žemės gyvenimui ir todel galinti rasti čia žemėje geidžiamojo pasitenkinimo ir nėsą jokio reikalo svajoti apie antgamtinį gyvenimą. Žmogus pilnai galįs didžiuotis kultūros darbais, nes čia tikrai apsireiškianti jo asmens didybė. O visoks filosofavimas apie galutinąjį tikslą, apie amžinybę, pasak jų, nesiremiąs gryno mokslo žiniomis, ir todel esą labai nemoksliška apie tokius dalykus kalbėti. Manyti, buk gamta esti tvarkoma iš augšto nustatytu dėsniu, reiškią nepažinti tikrojo dalykų stovio. Žmogus, kaipo protinga esybė, turįs klausyti savo prigimties nurodymų, kaip kad gamta klausanti geležinių dėsnių. Ir jeigu, girdi, matome, kad pasaulyj yra tvarka, yra tikslingumo pėdsakų, visai nereikią manyti, kad toji tvarka jau iš aukšto kokios nors protingos esybės būtų buvusi nustatyta. „Ieškant gamtos tikslingumo priežasčių, sako Paulsen'as, tenka šit kas pastebėti: gyvulis regi, nes turi akis, betgi turi jas ne tam, kad matytų; jis badosi, nes turi ragus, betgi tie ragai jam duoti ne tam, kad jais galėtų badytis bei nuo užpuolimo gintis. Anaip manyti būtų nieku nepateisinamas antropomorfizmas. Ir teleologinis gamtos supratimas yra vien iškreipimas tikrosios prigimties faktų esmės. Užtat mes ir laikomės draug su žinomu Lukrecijų-mechaniškai-materialistinės gamtos filosofijos." (Paulsen, Einleitung in die Philosophie. 10 S. 246.)

Reikia žinoti, kad šitoki gamtos filosofija labai ankštai rišasi su darvinizmu. Nepaprastų gamtos faktų, pareinančių iš tikslingo gamtos tvarkymo materializmas vis tik neįstengė išaiškinti. Tad ir buvo stvertąsi naujų teorijų, labiau patenkinančių žmogaus protą. O toji nauja teorija, savu laiku sustiprinusi materializmo poziciją ir buvo Darvino skelbiamasis mokslas. Pamatinė jo mokslo tiesa yra, kad tikslingas gamtos įvykių kaitaliojimasis galima esą išaiškint be bendro tikslo siekiančių priežasčių veikimo. Kova del būvio, pasak Darvino, esąs toks veiksnys, kurs pilnai užvaduojąs dieviškosios Išminties kišimąsi į tikslingą gamtos evoliucijos eigą. Gamta savo besiplėtojime prisilaikanti dėsnio, kuriuo iš daugybės gyvybės užuomazgų tik tos teužsilaikančios, kurios sugebančios prisitaikinti prie gamtos sąlygų, o visos kitos turinčios žūti. Šiaip suprantant gamtos evoliuciją nebėsą reikalo kalbėti apie mums visai nežinomą antgamtinę esybę.

Tad, jeigu gamta vystosi savaime, neturi iš aukšto užbriežtų dėsnių, seka, kad ir žmogus neturi jam skirto aukštesnio tikslo ir yra nekas kita kaip tik tos pačios amžinai besivystančios gamtos padaras. O neturint aukštesniojo gyvenimo tikslo, nežinant aukštesniojo gyvenimo normų, žmogus neturi ir prievolės gyventi, kaip pridera pašauktam tarnauti aukštesniesiems gyvenimo tikslams. Tad aišku, kad žmogus turi teisės doros dalykuose apsispręsti. O apsispręsti doros dalykuose, kiek žinome, reiškia duoti pilnos laisvės jautulingajai prigimčiai.

Kilnesnios gi dvasios žmonės, jaučiantieji savy pašaukimą į aukštesnį dvasios gyvenimą, žinoma, gali vesti dorą gyvenimą ir sąžiningai eiti savo pašaukimo pareigas duodant tam gyvenimui protingos prasmės. Tai, anot Maurenbrecher'io ir tinką žmogui, kaipo sąmoningam tvariniui. Viename monistų sąjungos suvažiavime (Düsseldorfe 1913 m.) štai ką jis yra pasakęs: „mes, tiesa, paliovėm tikėję gyvenimo prasmingumą, bet vis tik tebeturime savy stipraus palinkimo ieškoti gyvenime prasmės." Grynai materialistinė pasaulėžiūra žiūri į žmogų, kaipo į būtybę, kuri kaip ir visa gamta, klausanti būtinumo dėsnio ir todel negali būti kalbos apie kokį nors žmogui privalomą doros įstatą.

Gyvenimo tikslas bei žmogaus pašaukimas nepareiną iš žmogaus norų, pasiryžimų, nes jis tampąs tokiu, o ne kitokiu, vien gyvenimo apystovoms taip susidėjus. „Žmonijos evoliucijos stoviai, sako Haeckel'is, turi išplaukt kits iš kito, kitaip tariant, turi reikštis tam tikroj apsimainomojo veikimo pakraipoj, tai yra, kai iš vienos pusės pribręsta vidujės galios bei potencijos, iš kitos turi susidaryti joms atatinkamos viršujės būties sąlygos. Taigi nėra nei „meile pertekusios apveizdos," nei „dorinės pasaulio tvarkos." Ir todel gyvenimo tikslas mums nėra priimtinas taip teistinės predestinacijos, taip ir panteistinio tikslingumo rėmuose; greičiausiai jų vietą užims paprastas mechaninis priežastingumas" (Haeckel, Die Lebenswunder. Volksausgabe. S. 158).

Ši pažiūra, kaip jau aukščiau matėme, nesvetima buvo ir Stirneriui. „Žmogus,—sako jis, nėra pašauktas kokį nors „uždavinį" gyvenime įvykdint; tiesą pasakius, jis tiek teturi to „pašaukimo," kiek augmuo ar gyvulys... Užtat jis turi jėgų, kurios jo asmeny pasireiškia, nes tokia jų prigimtis; jos sudaro žmogaus gyvenimo branduolį. Tad, žmogau, naudok, savo jėgas!" (M. Stirner, Der Einzige und seine Eigentum Reclam. S. 382).

Ši gyvenimo filosofija, būdama pagrįsta materializmo pagrindais, priešinasi patyrimo faktamas. Išmintingas pasaulio sutvarkymas sakyte sako, jog yra absoliutė esybė—Dievas, kurs įkūrė visatą ir veda pasaulio evoliuciją pradedant paprasčiausiomis esybėmis ir einant į kas kart tobulesnį kurinių formų sukūrimą, į galutiną plėtojimosi sickinį. Kaip jau aukščiau minėjom, materializmas neįstengė išaiškint gamtos tikslingumo kilmės be Dievo. Kova del būvio gal būt ir yra toks veiksnys, kurs sugeba palaikyti gamtoj jau esamą gamtos tikslingumą, bet gi tas faktas dalyko esmės ne kiek nekeičia, nes pasilieka neišrištas klausimas, kas yra užbriežęs gamtos tikslingumo dėsnius, delko pasaulis tvarkosi taip, o ne kitaip. O į šiuos klausimus materialistinė pasaulėžiūra neįstengė ir neįstengs atsakyti „Ir taip darvinizmo teorija, beaiškindama tikslingumo dėsnių veikimą gamtoj, vis tik turi galų gale prieiti išvadą, kad tas gamtos tikslingumas teišaiškinamas tuo, kad tų esybių gyvatos pasireiškimas turi tikslingumo pobūdžio. O tai ir yra mums be galo svarbu" (E. Dennert, Die Weltanschauung des modernen Naturforschers, Stuttgart 1907, S. 250).

Po šių išvadžiojimų esame priversti pripažinti, kad yra protinga esybė—Dievas, kuri. kaipo visokio tikslingumo šaltinis bei pradžia, ir yra užbriežusi pasaulio tikslingumo dėsnius. O pripažinę gamtos tikslingumą, jo su didesniu būtinumu turim pripažinti, kad žmogaus gyvenimas nėra tai beprasmis reiškinys bei fatalis reikalas. Žmogus, kaipo protinga esybė, negali neturėti aukštesniojo gyvenimo tikslo, nurodyto paties Dievo, kurs yra protingųjų kurinių alfa ir omega.

GYVENIMO TIKSLŲ SISTEMA.

Jei gyvenimas turi prasmės, savaime kyla klausimas, kokia toji prasmė, koks jos turinys. Atsakų, kurių amžių bėgyje buvo sugalvota, yra begalės. Toje įvairybėje susitinkame su įvairiais širdies palinkimais, kaip savymeilė ir pilna pasiaukojimo meilė, jautulingumo patenkinimas, dvasios gerybių gaminimas, gyvenimo džiaugsmai, kulturiniu gyvenimu bodėjimasis, dievotumas, Dievo neapykanta ir t. t.

Aplamai imant, gyvenimo tikslas lengva apspręsti. Žmogus leistas tam, kad savo esybines jėgas tam tikroje pakraipoje išplėtotų, įgyjant tokių gerybių, kokios jo prigimčiai atsako. Darbas tada lieka jo gyvenimo obalsis, nes Dievas ne veltui jam yra davęs gabumų ir talentų. Kiekviena esybė savo artimiausį esimo

tikslą randa savy, būtent, savo įgimtųjų jėgų ištobulinime. Dievas, leidęs pasauliui kurinius, geidžia jiems gero. Aukščiausiai tai pritaikintina žmogui, kurs delei savo asmens didybės, delei sąmoningo apsisprendimo, visai kitokioje vietoje yra pastatytas, negu neprotingieji kuriniai. Žmogus gyvena bendrai su kitais, jis turi santykių su visuomenės nariais. Tatai šalia nuosavaus ir asmeninio tikslo, jam tinka turėti socialių pareigų. Kaipo kurinys, žmogus galutinai priklauso Dievui ir Jam, kaipo Viešpačiui, privalo tarnauti. Čia tai apsireiškia tikslų sistema. Visų kurinių galutinasis tikslas yra Dievas. Šv. Tomas tverimo tikslą šiaip trumpai apima: „Visatos dalyse kiekvienas kurinys pirmiausiai yra tam, kad reikštųs savuoju veikimu ir tobulėjimu. Paskui žemesnieji kuriniai kilnesniųjų gerovei,—neprotingosios esybės žmogaus labui yra paskirtos. Visi kuriniai tarnauja visatos tobulybei. Ir tolesniai visa visata su savo pavienėmis dalimis priklauso Dievui, kaipo tikslui (Summa theologica)."

Tad įvairūs gyvenimo tikslai nėra vieni nuo kitų nepriklausomingi; jie tarp savęs jungdamiesi sueina į vieną bendrą sistemą. Ne tik vienas tikslas priklauso kito, bet žemesnieji tikslai tarnauja, kaipo priemonės, aukštesniajam tikslui siekti, ir taip prieiname prie galutinojo tikslo. Viename žodyj „Dievas" glūdi visa gyvenimo prasmė. Žmogus, kaip sako katekizmas, leistas tam, kad Dievą pažintų, mylėtų ir jam tarnautų.

TOBULYBĖS IDEALAS KAIPO GYVENIMO TIKSLAS.

1. Idealo viršenybė gyvenime.

Kiekviena esybė savo gyvenime turi stengtis labiau panešėti savo būties idejai, tai yra, išplėtoti savy glūdinčias jėgas, įgyjant tokių gėrybių, kokios jos prigimčiai atsako. Tad visatos Kurėjas, duodamas kuriniams buvimą, užbriežia taipogi ir jų evoliucijos laipsnį, kokį jie savo besiplėtojime turi pasiekti. Taip tatai ir žmogus savo artimiausį būties tikslą randa savajame „Aš." Nors jisai yra pašauktas aukštesniems tikslams tarnauti, tačiau pirm visko turi stengtis įkūnyti savy žmogaus asmens ideją, sukurti protingos esybės paveikslą. Taigi ne viena etika neapsilenks su tiesa, skelbdama žmogaus būties tikslą esant jo prigimties jėgų išplėtojimą. Tarp ko kito reikia primint, kad kaikurie galvotojai žodžiui—išplėtoti norėtų priduoti platesnės prasmės. Štai kaip apibūdina gyvenimo tikslą Stirneris: „Mūsų laikais jau nebekeliama klausimo, kaip žmogus privalo gyventi, bet norima žinoti, kokiu būdu iš gyvenimo galima paimti kuodaugiausia smagumų, džiaugsmo" (Stirner, Der Einzige und seine Ergentum, Reclam, S. 375).

Šiaip suprantant gyvenimo tikslą, nieko kito nebepasilieka, kaip vien džiaugtis tais gyvenimo smagumais, išaikvoti visas savo jėgas, aikvoti jas tol, kol jų visiškai neteksim. Deja, tikrasis gyvatos jėgų plėtojimasis turi aukštesnio krypsnio, negu paprastas smagumų ieškojimas.

Skelbti, kad žmogus gali elgtis kaip sau tinkamas, neturi priedermės gerbti kitų žmonių teises bei atsižvelgti į dorinio gyvenimo normas,—reiškia vesti visuomenę ne pažangos keliu, bet tiesiog ją stumti į dorinio nupuolimo bedugnę. Ir ištikrųjų, šitoki etika (jei dar galima tuo vardu vadint) vien pataikauja žmogaus jautulingajai prigimčiai ir nė kiek neplėtoja žmogaus įgimties jėgų. Kad nepasidavus šių neva etinių pažiūrų įtakai, reikia sau gerai išsiaiškinti, ką reiškia šis iš pažiūros nekaltas pasakymas:—išgyventi savo gyvatos jėgas. Žmogaus jėgų prigimtis, kaip žinom, yra toki, kad jos veržias pasireikšti išviršine forma; ir tas veržimasis be abejo turi tikslingumo pobūdžio. Žmogus negali pasilikti neveikimo stovyj, jis linksta į įvairių-įvairiausius objektus. Bet čia reikia pastebėti, kad kiekvienas mumyse iškilęs noras atsako mūsų prigimčiai, nes, kaip žinom, visoki pageidimai nekartą aptemdo protą, išstumia mus iš tikrojo gyvenimo kelio. Taigi norint sukurt savy kilnų gyvenimą, reikia tas kūrybos jėgas valdyti sulig aukštesniojo gyvenimo normų.

2. Budistinis valios neigimas gyventi.

Veikimas ir savęs tobulinimas kiekvienos teigiamosios etikos yra skaitomas gyvenimo uždaviniu. Tiktai pesimistinės budizmo pasaulėžiūros neigiamoji etika stato kaip tik priešingą idealą. Tikėdama būties neprasmingumu ir neprotingumu ji reikalauja ne veikti, bet gyvenimą panaikinti, reikalauja niekybės.

Anot Chamberlain'o, budizmas yra „gyvuojanti savižūdybė." Tiesioginė savižūdybė. tiesa, nepatariama, nes mirtis, kaipo toki, Budos supratimu, jokio išganymo neneša, nes žmogus, kolei jo vidujinė esmė nebus panaikinta, vėl užgims naujam gyvenimui, naujam kentėjimui. Reikalinga panaikinti valia, tasai asmenybės branduolys, kad tuo būdu pašalinus galimybę vėl atgimti. Tuo keliu pagaliaus atidaroma žmogui įėjimas į niekybės tylą (nirvana). Delto ir skelbiama neigimas valios gyventi. Kur toki, nuosekliai išvesta, pažiūra nuvestų gyvenime, sunku vaizduotis. Rytuose budizmas savo išpažinėjų gali skaityti šimtais milijonų delto, kad visiems šiaip jau žmonėms palieka daugiau gyvenimui ir prigimčiai pataikaujamą etiką, paties gi budizmo vykinimą—gyvenimo neigimą—tik vienuoliams tepalieka. Iš pasaulinių tereikalauja susilaikyti nuo malonumų. savęs atsižadėti ir artimą mylėti. Europiečio dvasiai šios budistinės pasaulėžiūros idėjos yra gana svetimos. „Didis dvasios ypatybių skirtingumas tarp europiečio ir rytiečio, sako Simon, ypač apsireškia tuo, kad pirmasis yra linkęs savo energiją naudoti, kad dvasiškai pasisavinus visą regimąjį pasaulį, tai yra, jį pažinus, ištyrus, kad paskui būtų galima jam viešpatauti; tuo tarpu pastarasis linkęs į ramų gyvenimą, labai mažai teparodo iniciatyvos, daugiau mėgsta gyventi svajonėmis, negu dirbti kokį nors pozityvų darbą." (Th. Simon, Das Wiedererwachen des Buddhismus Stuttgart 1909 S. 10).

Toji neigiamoji gyvenimo filosofija ir mūsų gadynėje randa šalininkų, nes turi priruoštą dirvą savo besiplėtojimui. Netikėjimas pomirtiniu gyvenimu, apsiribavimas šiuo gyvenimu, kurs besiblaškančiai sielai neduoda pasitenkinimo, jautulingųjų smagumų ieškojimas ir nuolatinis alkis jais nepasisotinant, aukštesniųjų gyvenimo idealų materializmu ir skepticizmu ardymas, visa tai verčia bodėtis gyvenimu ir kultūra. Tasai nelemtas pėsimizmas grindžia takus budizmui, ir mokslas apie nirvaną šiandien tuliems rodos tiesiog išganymu. Hartmann'o žodžiais tariant, besiblaškančių sielų troškimas yra „vėl sugryžti į Brahmą ir išnykti, kaip nyksta vandens burbulas vandenyne, užgesti, kaip gesta vėjo užpučiama šviesa ir jau nebeatgimti" (Ed. v. Hartmann, Die Selbstzersetzung des Christentums. Berlin, 1874, 115 p.).

Žymių itaką vakaruose turi Schopenhauer'io filosofija, kuri artimiausiai rišasi su budizmu. Tasai pesimistas vienas pirmųjų nurodė budistų „gyvenimo išmintį." Pasak jo, reikalinga esą eiti į tokią vidujinę padėtį, kurioje joki geismai ir troškimai neturėtų vietos. Šiandien, nežiūrint to, kad europiečio protui budizmas svetimas, vis kaskart daugiau atsiranda tokių, kurie atvirai prisipažįsta prie budizmo ir rengiasi netolimoj ateityj budizmu pakeisti krikščionybę. Tam tikslui organizuojamasi į draugijas. Vokietijos budistai jau 1903 metais yra susiorganizavę į sąjungą, kuri vadinasi „Vokietijos budizmo sąjunga"; savo centrą ji turi Leipcige.

Dar reikia paminėti tai, kad budistai yra sumanę steigti Europoj savo vienuolynų, kuriuose budistai vienuoliai galėtų visiškai pasišvęsti Budos idealų vykinimui. Lozanoj toks vienuolynas faktinai ir buvo įsteigtas, tik deja, neatsirado vienuolių, norinčių gyventi anuo tobūlu budistų gyvenimu.

Be to reikia paminėti, kad budistų skelbiamosios idejos kartais įgauna ir gilaus nemoralumo pobūdžio. Kaip antai vienas Schopenhauerio mokinys Weng'as savo raštuose skelbia net lytinių geidulių patenkinimo reikalingumą, tik žinoma įspėja, kad tuokart reikią vengti vaikų gimdymo, nes kitaip besidauginant žmonių giminei plėstųsi pasauly kentėjimai, kas esą labai nepageidaujama.

Taip tatai budistų etika, pasiduodama modernajam pesimizmui, suvis neatsako mūsų įgimties troškimams, jos principai perdaug aiškiai prieštarauja sveikam žmogaus protui. Ir reikia atvirai pasakyti, jog tosios pesimistinės etikos pasekmės tragingos,—savižūdybė esti paprasčiausia priemonė iš gyvenimo scenos pasišalinti.

3. Gyvenimas Kristaus religijos šviesoje.

Kai kam atrodo, buk krikščionių etika turinti daug bendrų ruožų su budistų. Mat krikščionių etika reikalaujanti savęs atsižadėti, save nugalėti, šalintis pasaulio ir t. t. Tatai ir nuspręsta, krikščionybės etiką esant taipgi neigiamąją. Šių laikų galvotojai krikščionybei meta skaudžių kaltinimų, skelbdami, buk jos etika

nesiskaitanti su gyvenimu, nepakelianti žmogaus asmens didybės, žodžiu sakant, tramdanti visokią pažangą, ir todel vienatinė žmonijai gelbėti priemonė esanti kova su krikščionybe. Tik pažiūrėkime, kokiu įtužimu su krikščionybe kovojo savo raštais Nietzsche. Jo žodžiais tariant, Evangelijos esančios „Dekadence." „Neišpuola krikščionybei dovanoti tai, kad ji pražudė tokius vyrus kaip Paskalis. Niekad nepaliausim kovoję su krikščionybe, kuri rengia pražūti didžioms ir kilnioms sieloms" (Nietzsche, Der Wille zur Macht. Taschenausgaben S. 252).

Kiti irgi panašius apkaltinimus meta krikščionybei. Taip antai Dühringo pasakymu, krikščioniškoji etika jau senai esanti atgyvenusi savo amžiu ir gyvenimui nebepritaikoma. „Plakimasis, įgimtų palinkimų naikinimas, žodžiu sakant, marinimas viso to, kas žmogui yra įgimta ir būtina,—ir tai daroma su pilna nuovoka, prisilaikant tam tikrų iš anksto nustatytų dėsnių,—tai jau nebepakenčiama" (Dühring, Der Wert des Lebens, Leipzig 1877, S. 4).

Strausz'as gi apie Prikryžiuotąjį, kurį krikščioniškoji religija garbina kaipo aukščiausiąjį doros idealą, šiaip atsiliepia: „Šitoks simbolis dabartinei žmonijai, ieškančiai naujų kelių savo gyvatai reikšti, suvis nebeatsako" (Der alte und der neue Glaube).

Ar gi gali būti kas klaidingesnio, kaip krikščionybės moralę laikyti viena ir tapat su budistine? Krikščionybė nereikalauja bėgti iš gyvenimo, ji nėra pasaulio priešininkė. Ji tik reikalauja apgalėti piktą, ji mokina, kad galutinasis žmogaus tikslas ne gyvenimo neigime, šiame bei aname amžinajame gyvenime Kristaus religija niekų būdu nenori žmogaus didybę ir jo laisvę slėgti, tik veda į aukštesniąją tobulybę. Krikščionių religijos idealas visoje platumoje ir prakilnybėje yra šiuose žodžiuose: „Būkite tobuli, kaip ir jūsų dangiškasis Tėvas yra tobulas" (Mt. 5, 48). Be abejonės, Kristaus religija ne su kiekviena gyvenimo forma sutinka,—ji skelbia kovą ir mokina nugalėti pikta ir išganymo priešus.

Bet tas, kas pasak krikščionybės privalo būti pažabota ir prislegta, tai nėra žmogaus kilnybės privalumai, bet galvalai kurie tik mirtį mūsų sielai teneša, kas jai daro giliausių žaizdų. Kas mūsų prigimtyje yra žemo, krikščionybės mokslo sekėjų privalo būti laikoma tam tikrose ribose, kad tuo būdu aukštesnis dvasinis gyvenimas laisvai plėtotųsi ir pagaliau eitumėm į Dievą. Savęs atsižadėjimas, kurio Kristus nori, drauge yra ir savęs tobulinimas. Tat reiškia pergalę žemesniojo žmogaus, kurs linkęs į piktą. Kūno pageidimai, akių pageidimai ir gyvenimo puikybė,—štai pasak šv. Pauliaus, viso pikto vyriausios šaknys. „Visi tie nuodėmingi apsireiškimai, sako Arnold'as, kurie esti krikščionių religijos smerkiami, nešioja savy mirtingumo nuodus. Tad atvirai klausiam Nietzsches, argi neteisybė, apgavybė, girtuokliavimas, prostitucija, melagybes, burtai nėra gyvenimą nuodiją gaivalai? argi jie nėra smerktini? Mes esam įsitikinę, kad visokios rūšies nedorybės, kaip šit paleistuvybė, girtuokliavimas, nuožmumas, neapykanta

nėra veiksniai, varą gyvenimo pažangą pirmyn. Taip, krikščionybė visu smarkumu kovoja su nuodėme ir smerkia kiekvieną nuodėmingą žygį ir tai darydama elgias visai konsekventiškai" (E. Arnold, Urchristliches und Antichristliches im Werdegang F. Nietzsches. 1910, S. 99).

TOBŪLINIMO IDEALO TURINYS.

1. Kūno lavinimas bei sportas.

Kai sakom, kad žmogus turi priedermės siekti savo asmens jėgų ištobūlinimo, visgi gyvenimo prasmė visoj pilnumoj dar nepaaiškėja. Mum ypač svarbu yra žinoti, kaip turi reikštis tasai žmogaus jėgų tobūlėjimas, kitaip tariant, koks yra tobūlumo idealo turinys.

Kaikurie žmogaus tobūlėjimo idealą išimtinai norėtų matyti kūno pajėgų lavinime. Jei tame glūdėtų žmogaus gyvenimo tikslas, butumėm priversti pripažinti, kad tokie laukiniai žmonės, kurių svarbiausias užsiėmimas—medžioklė ir karas, bene geriausiai atlieka tą uždavinį. Ir ištikrųjų, necivilizuoti žmonės labai mėgia užsiimti įvairiais kūno mankštinimais; daugiausiai, žinoma, jiems pasiaukoja jaunuoliai, kurie žengia į subrendimo metus ir turi išlaikyti tam tikrus brandos kvotimus. Čia viską ir nulemia kūno stiprumas bei vikrumas. Kūno lavinimo reikalingumais visais laikais gyvai jaučiamas. Ypač gi šiandien, kuomet pradedama bodėtis dabartinės kultūros trūkumais, kaskart daugiau randa šalininkų.

Rūpintis kūno jėgų lavinimu pilnai tinka žmogui, tačiau nepakanka dvasinio gyvenimo reikalams. Didis vienašališkumas gali suardyti gyvenimo pusiausvyrą. Tai įvyksta tada, kai kūno lavinimas virsta aukščiausiu žmogaus tikslu ir to lavinimosi daviniai laikoma net savotiškomis dorybėmis. Ir tada, žinoma jau nebesiekiama tikrojo tobulumo idealo, o pasitenkinama siaurai suprastu, neturinčiu pastovesnės vertės. Kadangi žmogus yra sudėtas iš kūno ir dvasinės sielos, tad ir šios pastarosios reikalai neprivalo būti pamirštami. Užsiimant vien kūno pajėgų lavinimu, dvasios reikalai per tai turi nukentėti, o tada tobulumo idealo esmė jau esti iškreipiama, kas įveda gyveniman disharmoniją. Kai kas mano, kad plėtojant kūno jėgas tinkamoj pakraipoj, dvasinės galios irgi lavinasi, nes, sako, reikią atsiminti principą — mens sana in corpore sano. Tačiau ši pažiūra ne visumet esti teisinga.

Žinomas yra daiktas, jog neretai kilni siela, nežiūrint silpnos kūno sveikatos nuveikia didžius darbus, ir antrą vertus kūno jėgų išsivystymą nevisumet lydi tolygus dvasinių jėgų išsiplėtojimo laipsnis. Reikia visgi pažymėti, kad kūno užgrudinimas bei tinkamas sportas yra priemonė kovojant su žemaisiais kūno pageidimais, ypač gi lyties sferoj. Užtat patariama tuo tikslu karštai imtis sporto. Kokio palankumo tiem dalykams rodoma iš ka-

5319

talikų pusės, liūdija nuo 1913 m. leidžiamas vokiečių periodinis laikraštis vardu „Zeitschrift für willenstärkende Leibesübungen und vernunftgemässe, Gesundheitspflege." Sportas, kaip jau minėjom, apsaugo nuo perdidelio kūno pageidimų išbujojimo, grudina valią, žodžiu, nusmelkia kūno geidulių susierzinimą.

Šalia minimos naudos, kurios duoda sportas, tenka čia pastebėti ir jo blogosios pusės. Įgytas stiprus palinkimas į sportą, karštas jo pamėgimas, paprastai nustelbia pareigos jausmą link aukštesniojo dvasios gyvenimo tikslų. Savęs atsižadėjimas bei persigalėjimas, kurių berods užsiimant įgyjama sportu, vis dėlto neturi savy tiek moralio pobūdžio, kad įstengtų apimti visas gyvenimo sritis. Neretai kyla rimto pavojaus, kad tie kūno lavinimais įgytieji geri įpročiai, jei jie nesiremia aukštesniais motyvais, gali užėjus jautulių bangai, veikiai ištyžti. Čia bus neprošalį prisiminus anuos Euripido žodžius, kurius jis ištarė turėdamas galvoje pamėgusią sportą, Graikiją: „Daug Attikoj yra blogų žmonių, bet blogiausieji jųjų—tai atletai."

Taip tatai į kūno lavinimą reikia žiūrėti iš aukštesniojo matymo punkto. Siela savo vertumu nėra tolygi kūnui ir būdama žmogaus esybės kilnesnioji dalis turi viešpatauti kūno prigimčiai. Uztat ir yra didžiausios svarbos vidujine sielos kultūra. K savo kūną aukoja kilniems dvasios privalumams įgyti, tas, beabejo, veikiai žengia į tobūlybę. Išganytojas mirdamas ant kryžiaus dėl mūsų išganymo savo kūną paaukojo baisiausioms kančioms, o tačiau tame kryžiaus tragizme žmonija išvydo begaliniai didingą paveikslą, kuriam lygaus niekuomet nėr buvę.

2. Įgimties palinkimų patenkinimas.

Nors kaikurie nepriklausomosios etikos šalininkai ir pripažįsta, kad del sielos kilnumo pirmon vieton reikia statyt savo asmens tobulumo idealas, tačiau iš jų išvadžiojimų vis tik aišku, kad toji etika ne tiek rūpinasi aukštesniojo dvasinio gyvenimo reikalais, kiek įgimties palinkimų patenkinimu. Šitoki etika remias klaidingu gyvenimo supratimu. Pasak jos gyventi reiškią tą pat, ką ir gėrėtis, džiaugtis gyvenimo malonumais. Čia, žinoma, pirmiausiai turima galvoj stipresniųjų įgimties palinkimų patenkinimas. Kuomet, girdi, mes esame stiprių geidulių blaškomi, tuomet mūsų gyvatos jėgos kurkas galingiau reiškias, kurias mumyse energijos šaltiniai, žodžiu sakant, audringas gyvenimas esąs nesulyginamai vertesnis, negu ramus, vienodas, pilnas pasiaukojimo.

Šitokios evangelijos pranašu yra laikomas Nietzsche. Jis į nieką neatsižvelgdamas atmetė doros dėsnius, liepė nutilti sąžinės balsui, užtat išdidžiai paskelbė prigimties teisę. Jo skelbiamoji etika rėmės šitokiais obalsiais: jėga, žmogaus didybė, nieku nevaržoma laisvė ir tam panašu. Aišku, jo norėta iš žmogaus padaryti kažkokį virššmogį, kurs per kitų lavonus žengtų į didybę. Tam virššmogiui jis viską daryti leidžia: jam nėra aukštesnių normų.

Stiprių jo įgimties geidulių niekas neprivalo varžyti; jie turi galingai reikštis, nes tik tuo būdu tegalima esą pasiekt viršžmogio idealas. Tas jojo mestas mintis sekėjai, beabejo, toliaus plėtojo, pasidarė iš jų savo pasaulėžiūros principus, kuriuos tiktai bereikėjo į gyvenimą vykdint. Ir todel nenuostabu, kad dabartiniais laikais skleidžiamieji nepriklausomosios etikos obalsiai įgauna erotiškumo pobūdžio.

Nemanom neigti, kad jautuliniai palinkimai yra žmogui įgimti ir jo gyvenime vaidina tam tikrą rolę. Betgi turiu pabriežti, kad jų nevaldymas stačiai žemina patį žmogų ir neretai veda prie liūdnų pasekmių. Kai kūno geiduliai ima viešpatauti dvasiai, tada, jaunuoli, sakyk sudiev tavo skaisčiosioms svajonėms, kilniems idealams... O kas nežino, kaip baisi yra žemosios įgimties geidulių tiranija! Čia nieko negelbės sausi proto išvadžiojimai, Kanto kategorinis imperatyvas, kuriame, deja, taip daug vilties turima. Štai kaip Honet'as atsiliepia apie šį praktiškojo proto postulatą: „Kanto vadinamasis kategoriškas imperatyvas yra nieko nereiškiąs imperatyvas. Tikrai kategorišką, atkaklų imperatyvą kaip tiktai stato žemieji kūno pageidimai, kuomet žmogui užviešpatauja. Jų jungas nėra smagus ir malonus, priešingai, jie veda žmogų į pražūtį." (Honet, Zur Psychologie der Kultur. 1910. S. 276).

Tad įgimties palinkimų patenkinimas neveda žmogaus į didybę, neduoda viršžmogio privalumų. Nes aklas pasidavimas žemiems įgimties palinkimams, ypač lytiniams, daro žmogų panašiu neprotingam tvariniui—gyvuliui, kurs aklai pasiduoda akimirksnio užgaidoms. Žmogus gi, kaip sako Foerster'is, visgi daugiau reiškia, negu paprastą „erotiškumo procesą" (F. W. Foerster, Sexualethik und Sexualpädagogik. Kemplen 1910. S. 36).

Nietzsche daugiausia svarbos duoda kūno įgimties jėgoms ir išdidžiai kelia aikštėn jų teises. Tačiau mūsų supratimu, moralės jėgos savo esme vis tik yra nepalyginamai kilnesnės, nes tik dvasios jėgų srityj teatsispindi pilnai žmogaus asmens didingumas.

Nors kartais gali atrodyti, buk jautulingosios prigimties jėgos didžiausių perversmų sieloj daro, tačiau moralių jėgų galybę ir ištvermingumą geriausiai liūdija savęs nugalėjimas, nes, kaip žinom, sunkiausia kova yra toji, kuri kovojama su patim savimi. „Didžias pergales, sako Payot'as, mes laimėjam ne raumenų jėga, bet tik skaisčių idėjų vedami."

(J. Payot Die Erziehung des Willens. S. 205).

Taigi nevaržomo jautulingosios prigimties palinkimų patenkinimo negali nei viena sveika etika laikyti gyvenimo tikslu.

3, Estetinė kultūra.

Esant nepasitenkinimui grynai naturale etika, kaikurie rimti galvotojai, beieškodami naujų pradų pasaulėžiūrai kurti, ypatingą domėsį atkreipė į meno sritį. Iš čia ir kylo nauja pasaulėžiūra, kurios vyriausiu pamatu yra estetikos principai.

Ši estetinė pasaulėžiūra iš žmogaus reikalauja, kad jisai rūpintųsi įnešti į gyvenimą kuodaugiausia meno kūrybos reiškinių. Tada žmogus, gyvendamas grožio viešpatijoj, gerėdamasis josios veikalais, tikrai rasiąs visiško pasitenkinimo bei laimės. Tada savaime pasirodysią nebereikalingi doro bei gero elgimosi dėsniai, nes jų vietą užimsiąs grožis, kaipo vienatinis gyvenimo tikslas. Todel ypatingai pabriežiama gyvas reikalas auklėti žmonėse estetinius jausmus, kurie juk turės išsilieti į išviršines meno kūrybos formas.

Panašios mintys jau nekartą buvo pasirodžiusios klasinėj vokiečių literatūroj. Schiller'is bene vienas pirmųjų yra nurodęs didžią svarbą estetinių pradų kultūros darbe. Schiller'is, būdamas Kanto filosofijos įtakoje, jau vistik galvojo apie naują pasaulėžiūrą, paremtą estetikos pradais. Nors jis su gilia pagarba atsiliepia apie doros įstatą ir esteteni auklėjimą laiko prirengiamąja mokykla į dorą gyvenimą, tačiau lygiai aiškus yra jo įsitikinimas, kad grožiui vistik pritinka aukščiausis kultas. Ir šią mintį plėtoja ne tik savo eilėse, kaip šit „Die Götter Griechenlands," bet jau ir rimtuose filosofiniuose rašiniuose.

Pasak jo, estetiniai malonumai traukią savęsp žmogaus sielą, naikiną prieštaravimą tarp jautulingosios prigimties palinkimų ir sąžinės balso. Tatai estetiniai malonumai tula prasme ir esą aukščiausis žmogaus gyvenimo tikslas. Tuo būdu etikos uždavinys yra nustatyti harmoningus santykius tarp pareigos jausmo ir įgimties palinkimų, kitaip sakant, įkūnyti „gražiosios sielos" ideją. Bet ypač aiškiai estetinis gyvenimo supratimas atsispindi Goethes asmenyje. Goethe gyvenimą vaizdavosi didžiu meno veikalu. Tatai del jo menas turėjo didžiausios svarbos, jis jam atstoja religiją. „Kas turi mokslą ir meną, tas turi ir religiją." Baumgartnero pasakymu, Goethes gyvenimo pastangų centras, galutinasis tikslas, jo religija buvo menas.

Iš jo kurinių „Römischen Elegien" ir „Venezianischen Epigramme" reikėtų spręsti, jog pas dainių grožio jausmas nutraukia ryšius su doros taisyklėmis. Bet aplamai imant, visgi religijai rodo nemaža palankumo. Goethe, reikia pasakyt, buvo labai įsimylėjęs į grožies idealą, kurį savo kuriniuose bemažko dievino, o per tai žinoma, religija likosi nustumta į antrąja vietą. Šitokie estetinės pasaulėžiūros obalsiai labai tinkamos išraiškos rado modernųjų rašytojų veikaluose. Štai kaip Oskaras Wilde apibūdina savo pasaulėžiūros principus: „Kaip juokinga vienus žmones laikyti gerais, kitus blogais! Velyk juos skirti gražiais ir negražiais!" Belgas Verhaeren savo poemoj „Vienuoliai" meną tiesiog dievybe vadina ir tai dievybei parašo gražų hymną, kurs baigias šiais žodžiais: „Kai viskas sugrius, tada jis (menas) praskleis klaikios nakties uždangalą ir, lyg didžiulis kristolinis paminklas, užims sugriuvusios religijos vietą. Jam lemta viešpatauti amžius." Šios estetinės pasaulėžiūros įtakai yr pasidavę ir filosofai.

Taip Schelling'as savo jaunybės metais meną laikė tobūliausiąja dievybės pasireiškimo forma. Nietzsche gi ankstybesniaisiais gyvenimo metais draug su Schopenhauriu ir Wagneriu meną garbino kaipo laisvės nešėją, galingą faktorių žengiant naujos kultūros keliu.

Beto aukštai pakilusi technika irgi nemaža dalimi prisidėjo prie to, kad meno kūriniai plačiai pasklydo visuomenėj. Tur būt niekumet nebuvo tiek rūpintasi supažindinti liaudį su menu, kiek mūsų laikais. Tam tikslui tarnauja spauda, paskaitos ir t. p. Nors menas ir yra siekimo vertas objektas, tačiau jį negalima laikyti vyriausiuoju gyvenimo tikslu.

Taip tatai estetinės kultūros idealas gyvenime vaidina begalo svarbią rolę. Neapsiriksim pasakę, jog menas yra vienas galingesniųjų faktorių žmonijos gyvenime. Jis ne vien realiam gyvenimui priduoda kilnesnės išvaizdos, bet ir pačią žmogaus dvasią daro pakilnesnę į idealo aukštybes.

Estetinis auklėjimas žadina kilnesnius jausmus, kelia žmonių dorą. Štai ką sako apie estetinio auklėjimo moralę vertę vokiečių dainius Schiller'is, su kurio pažiūromis, žinoma, pilnai galima sutikti. „Žemo būdo žmogus, kurs iš mažens nėra gavęs moralinio ir estetinio išauklėjimo, lengvai pasiduoda jautulingosios prigimties palinkimams ir ilgainiui tampa jų vergu. Aukštos gi doros žmogui, kuriam tačiau trūksta gabumų lavintis estetikos srityje, paprastai vadovauja šaltas protas, primenantis vien elgimosi dėsnius.

Tuo tarpu sielos, gavusios ir estetinio auklėjimo, randa savy aukštesnę instanciją, kuri tam tikrais atsitikimais gali pavaduoti nesamasias dorybes. Taja instancija ir yra grožio mėgimas. Ačiu išlavintam skoniui mes neretai net iš savęs reikalaujam susivaldymo, mandagumo ir biaurimės visu tuo, kas yra šlykštu, nedora, nuožmu, žodžiu tariant, trokštame viso, kas yra harmoninga, gražu.

Tačiau būtų klaidinga manyti, buk estetinė kultūra ne būtinai turi remtis doriniai-religiniu pagrindu. Kad estetinė kultūra pati savy būtų vienatinis aukščiausis žmogaus idealas ir galėtų virsti giliausiu gyvenimo turiniu, su tuo nieku būdu negalim sutikti.

Žinomas yra daiktas, jog toks gyvenimo tikslas daugumai žmonių suvis ir neatsako, nes, kaip žinom, daug yra tokių žmonių, kurie ne tik neturi bent kokių meno kūrybos gabumų, bet ir neatjaučia meno veikalų grožio, neturi to grožio mėgimo, kurs duoda galimybės gerėtis kitų žmonių kūrybos reiškiniais. Aplamai imant reikia žinoti, kad menas, Bertholit'o pasakymu, yra aristokratinis dalykas ir todel ne kiekvienam prieinamas. Antrą vertus, tas pats gėrėjimasis grožio reiškiniais ne būtinai daro mūsų sielą skaisčią, kilnią, visiškai atsidavusią tobūlumo idealui. Kasdienis prityrimas liūdija, kad grožio meilė gali eiti greta su žemais geidimais. Kaip paveikslas, skyrium paimtas, mažai ką tesako mūsų dvasiai, o tik susidūręs su mūsų vidaus estetiniais jausmais duoda didingo grožio

įspūdžio, tą pat galima pasakyti ir apskritai apie meno sritį. Tatai norint, kad menas keltų mūsų sielą aukštyn prie idealo, reikia savy turėti religiniai-dorinių pradų. Nes estetinė kultūra tiktai remdamosi doriniai-religiniu pagrindu tegali duoti palaimingų vaisių. „Grožio jautimas, sako Else Hasse, visoj savo kilnybėj tik tuomet tepasireiškia, kuomet mūsų siela grožio idėją suvokia kaipo aukštesniojo gyvenimo simbolį. Grožio atjautimas, jei jis nėra gimęs iš aukštų minčių ir kilnių jausmų, visumet lieka ankštai surištas su jautulingąja prigimtimi, ją stiprina, o taipgi žadina smagumų ieškojimo nora. Kilnesnėse sielose grožio kūriniai sukelia gilaus džiaugsmo, pasitenkinimo. Tuo tarpu žemos dvasios žmonėse, kurie nesugeba savo minčių pakelti prie idealo, greičiausiai sukels jam nesuprantamo nusistebėjimo arba net žemų geidulių sužadins." (Else Hasse, Kunst, Schönheit und Seelenleben, Hochland. 5 Jahrgang, I S. 157).

Menas, nors, tiesa, žadina sieloj kilnių pasiryžimų, bet visgi nėra toks gyvenimo faktoris, kad sugebėtų mūsų sielą vesti į geidžiamąją tobulybę. Reikia žinoti, jog menas realų gyvenimą vaizdina kitokioj šviesoj, priduoda jam gražesnių ruožų, nušviečia idealo spinduliais, o tuo būdu realus gyvenimas nustoja tikrosios savo išvaizdos. „Gyvenimo faktų įvaizdinimas poetingoj formoj, sako Dilthey, paprastai virsta savotišku iškreipimu tos gyvenimo realybės, kuri esti mumyse pergyvenama. Ir tuokart joks reagavimas iš mūsų pusės faktinai nėra galimas: psichikos aktai, kurie kitais atvejais būtų mus raginę prie tam tikro reagavimo, nūnai nekliudo gėrėtis mūsų sielą sužavėjusiu meno objektu, nes valios veikimas į tokį dvasios stovį yra laikinai liovesis. Tad kolei žmogaus dvasia gyvena meno viešpatijoj, tol neatjaučia jį realio gyvenimo faktų padėties." (W. Dilthey, Das Wesen der Philosophie. In „Die Kultur der Gegenwart." I Berlin 1908, S. 50).

Tuo būdu matom, kad atsidavimas estetinės kultūros idealui ne visumet su savim neša gerų vaisių, o iš dalies net ir kenksmingai gali atsiliepti, kaip šit tais atvejais, kai meno srityj teieškoma vien pasigėrėjimo, malonumų.

„Estetiniai jausmai sujungti su malonumu slepia savy tulą pavojų. Kai tie jausmai peranksti mumyse išbujoja, tada kyla pavojaus, kad mes lengvai pasiduosim lepumui bei įvairių geismų antpludžiams; o per tai, žinoma, veikimo energija bus aikvojama betiksliems pasiryžimams, kurie dažniausiai neremia moralumo idealo. Mylis dorą žmogus nuolatos budi ir neprisileidžia gyvenimo pinklių. O tuotarpu žmogus estetas gyvena daugiausia svajonėmis, jo norai neretai nusižengia moralumo dėsniams, pavelija sau tokių dalykų, kurių doras žmogus visumet vengs. Kaip pavienis žmogus taip ir tauta, kuri perdaug linkusi į grožio idealą, silpnai jaučiasi savo pasiryžimuose. Čia tenka atkreipti domės į Neapolio gyventojus, kurie kultūroj, tiesą pasakius, yra labai atsilikę. Būdami apsupti puikios gamtos ir turėdami gyvą ir karštą temperamentą, jie gyvena, taip sakant, svaigulingą gyvenimą."

(A. a. O. S. 149 u. 152. Sk. taipgi A. W. Hunzinger, Hauptfragen der Lebensgestaltung).

Kas vaduojasi vien grožio motyvais, tas paprastai gyvenime neturi pasisekimo. Žmogus estetas negali pakęsti gyvenimo disharmonijos, jis net nenori žinoti gyvenimo trūkumų, kiek galėdamas vengia su jais susidurti. „Kiek tenka matyt, sako Foerster'is, nemaž yra žmonių, turinčių išlavintą estetinį skonį, kurie tačiau nesirūpina nešti pagalbos vargą kenčiančiam artimui. Kaip daug barbariškumo slepia savy žmogus, kuomet jo dvasioj moralumo dėsniai netriumfuoja virš estetikos! Visi krikščionys, gyvenusieji Kristaus dvasia, giliai atjautė, kaip tie „estetiniai nervai" kliudo žengti į tobūlumo idealą, kaip jie šaldo tikrosios meilės jausmus. Žinoma yra, kad šv. Elžbieta ieškodavo ligonių su biauriomis užkrečiamomis ligomis, kad tuo būdu nedavus progos reikštis estetiniam lepumui." (Foerster. Schule und Charakter. 1910. S. 22).

Didvyriškuose pasišventimo žygiuose gludi, žinoma, didinga gražybė, kurios dėka mūsų dvasioj pakyla audra, kova ir mes ryžtamės eiti idealo keliu. Deja, kaip tiktai tenka susidurti su gyvenimo tikrenybe, tenka paragauti jo kartumų, taip ir sudūžta mūsų kilnieji pasiryžimai, dingsta energijos tvermingumas.

Jörgensen'as savo romane „Unsere Liebe Frau von Dänemark" šiaip piešia esteto žmogaus gyvenimą. Romano didvyris Hermann Ronge begalvodamas apie savo pašaukimą galop įsitikina, kad: „vienuolio gyvenimas yra tikrai idealis. Dievui tarnavimas, šventės su savo gražiomis apeigomis, puikus gregorianiškasis giedojimas, net iki ašarų jaudinanti liturgija,—viskas žavi, traukia savęsp. Bet kas iš to, jei tos skaisčios idejos jo asmeny negauna realės išvaizdos. Jis bevelyja atsižadėti savo kilnių pasiryžimų, negu lankyti skurdo bakužes, ištiesti ranką varguoliui. Jis nejučiomis nusikreipia nuo varguose skęstančių žmonelių, kad nematyt jųjų sopulingų žaizdų ir lopų..."

Tad aišku, jog žmogus estetas tik tuomet vengs nemoralių dalykų, kuomet jie neturės savy akį patraukiančių grožybės ruožų. Niekam nėra paslaptis, kad nedorybė pasaulyj viešpatauja prisidengusi tariamojo grožio skraiste. Gyvenime nemaž esti tokių momentų, kada pagundos įsiliepsnoja vien delto, kad mūsų „gražuolė siela," Schiller'io žodžiais betariant, nesugeba tais grožio motyvais priešintis piktam geiduliui. Taip tatai matom, kad skaisčios grožio idejos nepavaduoja moralumą kūriančio veiksnio-religijos ir kad estetinės kultūros idealas, nesiremiąs religija, nėra tikrasis tobūlumo idealas. (Estetinės kultūros klausimu skaitytina M. Künzle, Ethik und Aesthetik, Freiburg 1910; F. Wagner, Kunst und Moral, Münster 1917).

4. Tikrasis tobūlumo idealas.

Tobūlumo idealo tikrai bus siekiama, kai žmogus aukščiausių uždaviniu laikys savo būtybės esminių jėgų išplėtojimo reikalą.

Žmogus skiriasi iš visų tvarinių tarpo tuo, kad jis turi dvasios asmenybę arba nemirią sielą. Ir todel jo gyvenimas yra suvis kitoks, negu neprotingųjų tvarinių. Ir ištikrųjų, savo įgimties galiomis jis veržias idejų pasaulin, kur jo asmens kilnybė ir didybė gali apsireikšti visoj pilnumoj. Idealas reikalauja harmoningo visų dvasinių jėgų išplėtojimo. Tačiau gyvenimo tikruma tąjį reikalą vos dalimi teremia. Įvairios kliūtys, kaip išviršinės taip ir vidujinės, pareinančios nuo įgimties palinkimų, dažnai neduoda galimybės žengti į harmoningą dvasios jėgų išplėtojimo idealą. O per tai gali kilti noro tenkintis savo įgimčiai artimesniais uždaviniais, kurie turi labiau apčiuopiamos vertės. Deja, šitokio lavinimosi daviniai dažniausia esti vienašaliai. Taip antai moderninės kadynės moralistai, sekdami Nietzsche, vien jėgos idealą teskelbia ir nė kiek nesirūpina žinoti, kaip toji valios energija privalo būti naudojama, nes jų supratimu, žmogus turįs gyvent anapus gero ir blogo. Bet gi šitoks žmogaus asmens tobūlumo idealas suvis neatsako dvasios įgimčiai.

Giliausioji žmogaus būtybės šaknis yra tame, kad mūsų įgimtis trokšta dvasios gerumų, trokšta absoliutybės. Čia savaime proto žvilgis kreipias į Dievą, kurs yra absoliutus gėris, amžinoji tiesa. Pasaulio daiktai yra savy geri, nes jie yra dieviškosios tobūlybės atspindžiai. Tvarinijos pirmavaizdžiai glūdi Dievo Išmintyj. Tad ir žmogaus siela turi ieškoti absoliutybės—Dievo, kurs yra galutinasis tikslas—alfa ir omega žmogaus sutvėrimo. Kas neigia Dievo esimą ir neieško absoliutybės, neįstengia pakilt virš praeinamųjų dalykų ir, nežiūrint jo išsilavinimo mokslo ir meno srityse, gyvena dvasiškame skurde.

Religija gi kad ir bemoksliui vis deito duoda nenykstamų dvasios gerumų, patenkina jo širdies troškimus. „Mes neprivalom, sako Aristotelis, pasiduoti vyliojimams tų žmonių, kurie skelbia obalsius: pasilik ištikimas savo protui, gyvenk žmoniškuoju gyvenimu, atmindamas, kad tu esi žmogus! Siek to, kas yra laikina, nepastovu, nes juk ir tu pats negyvensi amžinai, turėsi veikiai iš šios žemės paviršiaus išnykti. Bet mūsų supratimu, žmogus turi rūpintis padaryt save nemiriu, turi gyventi taip, kaip to reikalauja gyvenimo tikslas. (Ethika Nic. X, 7).

Tad kiekvienas privalo sulig savo išgalių siekti tobūlumo idealo ir nuo šio idealo negali jo atitraukti religijos tiesų neaiškumas arba jų nesupratimas. Jeigu religijoj viskas būtų aišku ir protui prieinama, tuokart mūsų žinojimas būtų labai menkas. Artintis į Dievą ypač padeda gilus religinis jausmas, visiškas atsidavimas Jojo valiai, kas teikia dvasiai neapsakomos paramos.

Šalia dvasios žmogaus esybė turi savy ir žemesniąją prigimtį —kūną. Tad lavinant dvasios įgimties jėgas negalima neatsižiūrėti į jautulingosios prigimties reikalavimus. Pajautos yra tartum slenkstis, palaikąs santikius tarp dvasinės sielos ir išviršinio daiktų pasaulio; tiktai jųjų dėka mes įstengiam pažinti pasaulį ir čia yra didžiausioji jų svarba.

Bet antrą vertus, jautulingoji prigimtis neprivalo slopinti dvasios troškimų. Goethe ir kaikurie kiti poetai, tiesa tiki, buk kūnas ir siela esą lygios vertės. Tačiau reikia žinoti, kad jautulybės aktai yra kaž-kas žemesnio. Žmogus, kurs gėdisi savo gyvulinės prigimties, tuo pačiu parodo, kad jis nėra tik tosios prigimties apraiška arba procesas, bet turi viršgyvulinės, savystovios reikšmės.

Taip tatai žmogaus esybės didybė atsispindi tiktai jo dvasioj ir todel pirmenybę reikia duoti dvasios gyvenimui, nes dvasia dėlei jai privalomų savybių kilnybės turi viešpatauti jautulingajai prigimčiai. Šis viešpatavimas reiškiasi tuo, kad jautulybės palinkimai normuojami moralumo dėsniais. Reikia tarp kito ko pasakyti, kad naujoji pažiūra, buk dvasios viešpatavimas vedąs į kitą kraštutinumą, yra visai nepamatuota. Priešingai, harmoningas žmogaus esybės jėgų išlavinimas reikalauja, kad dominuojanti rolė būtų pavesta dvasios gyvatai. Taipogi klaidinga yra manyti, buk šitokiu dvasios viešpatavimu daroma skriauda jautulingajai prigimčiai. Tiesa, jautulybė turi klausyti dvasios ir tarnauti aukštesniajam gyvenimo tikslui, bet juk to reikalauja sveikas mūsų gyvatos jėgų plėtojimasis.

Taigi vienatinis kelias į tobūlybę—pasiliuosoti iš jautulingosios prigimties varžančių pančių, nes tiktai tada mūsų dvasios gyvenimas galės nekliudomas plėtotis. Taip dalykams esant mes beabejo galėsim pakilti amžinųjų gerumų pasaulin, kur viešpatauja absolutybės atspindžiai.

Ypatingai kilnaus turinio tobūlybės idealui duoda krikščionių religija. Ji nori matyti žmogaus gyvenime tobūlesnių formų. Būdama įsitikinusi žmogaus didybę glūdint jo dvasios gyvatoj reikalauja iš savo sekėjų pašalinti tąsias kliutis, kurios varžo jo dvasios gabumų plėtojimos. Kiekvienas krikščionis savo jautulingosios prigimties pageidimus privalo laikyti nustatytose ribose, kad tuo būdu dvasinis gyvenimas turėtų moralumo pobūdžio. Nes tiktai pasiliuosavus nuo viso to, kas žema ir nešvaru, tegalima artintis į Dievą, kurs yra vienatinis sielos suraminimas. Kristus trokšta, kad žmonių sielos gyventų dieviškuoju gyvenimu.

„Tai yra amžinas gyvenimas, kad pažintų Tave, vieną tikrąjį Dievą" (Jon. 17, 3). „Tu privalai mylėti Dievą, tavo Viešpatį, visa širdimi, visomis tavo sielos pajėgomis." (Mat. 2, 37). Šis vienijimasis žmogaus sielos su Dievu be abejonės begaliniai, viršija kiekvieną vienijimosi procesą, atsiliekantį naturalėse ribose. „Jei kas mane myli, laikys mano žodžius, ir mano Tėvas jį mylės, ir ateisime pas jį, ir padarysime pas jį gyvenimą." (Jon. 14, 23). „Aš esmi vynmedis, jūs šakos; kas pasilieka manyje ir aš jame, tas atneša daug vaisių: nes be manęs nieko negalite padaryti." (Jon. 15, 4). Mes, pasak šv. Pauliaus, tula prasme sudievinti esam. „Mes, visi, kurie atidengtu veidu veizime į Viešpaties šlovę, permainomi esame į tą pati paveikslą iš skaistumo į skaistumą, kaip per Viešpaties Dvasią." (2 Kor. 3, 18).

Manicheizmas ir gnosticizmas materiją pasmerkė kaipo piktą. Krikščionybė skelbdama susilaikymą ir nekaltybės skaistumą, tą jų mokslą pažymėjo piktosios dvasios mokslo antspaudu. Krikščionybė skelbia jautulingumui prigimčiai kovą, kad ji nekliudytų jai tikrojo gyvenimo uždavinių atlikti. Jautulingumas, kaipo toks savyje nėra blogas, nes visa, kas yra — Dievo duota ir turi prasmės. Bet vienatinai reikalaujama, kad tas jautulingumas būtų pavedamas aukštesniesiems tikslams. „Visa man valia, bet ne visa pridera. Visa man valia, bet aš nenoriu pasiduoti nei kieno vergijon (I Kor. 6, 12). Tat-gi, ar valgote, ar geriate, ar ką kitą darote, visa Dievo garbei darykite" (I Kor. 10, 31).

Tobulumo idealo taip niekur kitur nerasime, kaip tik Kristaus religijoje

TOBULYBĖS IDEALAS IR DOROS ĮSTATAI.

1. Įstato reikšmė gyvenime.

Žmogaus širdyje yra įdiegtas įstatas, kurs sako: tu neprivalai taip elgtis, tau taip gyvent nedera. Šiojo įstato normos tvarko žmogaus gyvenimą, nustato jo elgimosi taisykles. Tie moralumo dėsniai egzistuoja žmonių širdyse nuo neatmenamų laikų. Jie taip seni, kaip sena pati žmonija.

Žmonija, nežiūrint jos dorinio nupuolimo, visumet laikė šį moralį įstatą giliai pagarboj. Ne kitaip apie tąjį įstatą sąžinės įstatą atsiliepdavo ir filosofai. „Du veiksniu, sako Kantas, visumet sukelia mano sielai, juo dažniau ir giliau aš apie tai mąstau, naujus gilaus pietizmo bei nusistebėjimo jausmus, būtent: žvaigždėtas dangus ir manyje esąs moralinis įstatas" (Kritik der prakt. Vernuntt).

Tąjį doros įstatą turi ir tie, kurie nenori prisipažinti jį turį ir sakosi esą atviri jojo priešai. Žmonijos istorijoj nestigo ir žymių filosofų, kurie neigė šiojo moralio įstato buvimą, pradedant sofistais ir baigiant mūsų moderninės gadynės atstovais, kaip šit Nietzsche, kurs su ypatinga drąsa metė obalsį: „Viskas puikiai! Nūnai belieka tik dantys sukąsti! akis atverti! energingai stvertis gyvenimo vairo... ir mes jau važiuojame aukščiau kiekvieno moralumo!.." (Nietzsche, Jenseits von Gut und Böse. S. 36).

Neigti moralio įstato buvimą dažniausia verčia ne kas kita, kaip smagumu ieškojimas, kurs, tiesą pasakius, sunku sutaikinti su moralumu. Beto išbujojusieji geiduliai slopina sąžinės balsą ir ragina nepasiduoti moralio įstato normoms. Daugelis klaidingai mano, buk moralio įstato reikalavimų pildymas verčiąs žmogų pasišvęsti svetimiems tikslams, kas esą labai negeistina, nes per tai nukenčią paties asmens lavinimosi reikalai. Moralio įstato priešai, kaip žinom, iki nuobodumo kartoja, kad visoki moralumo dėsniai esą sugalvoti viešpataujančių klasių, norinčių plačias minias laikyti tamsybėse, kad tuo būdu lengviau jas išnaudojus. Pasigaunant šių sugalvotų moralio elgimosi dėsnių, pasak Nietzsches, apsukrieji

žmonės priverčią nesusipratusias minias sau vergauti. Todel visi vadinamieji doros įstatai be jokio skirtumo reikią atmesti, nes tramdą žmonijos pažangą.

Reikalinga pabriežti, jog šiaip manantieji, tiesą pasakius, visai nežino, koki tobūlumo esmė. Turint galvoj vien jėgos idealą, kurio turiniu yra visiškas prie kitų asmenų abejingumas, aišku darosi, kad visoki doros įstatai kaipo varžą jautulingosios prigimties palinkimus, bereikalingi. O kadangi žmogaus asmens tobūlumo idealas glūdi dvasios srityje, tad žmogus net turi pareigos tuos žemosios prigimties instinktus laikyti tam tikrose ribose, kad jie nekliudytų laisvai plėtotis dvasiniam gyvenimui. Kuomet moralinis įstatas ką nors mums įsako ar gina suprantamas daiktas, kad tuomet mūsų laisvą elgesį žymiai aprubežiuoja. Bet ,gi juk tai, kas privalo būti varžoma ir pažabojama, nėra kilniosios prigimties dalykai; ir tam pilnai pritaria idealo ilgėjimos kupina siela. Taigi doros įstatai, kurie nustato ir tvarko žmogaus elgesį, ne tik netramdo žmonijos pažangos, bet veda į tobūlumo idealą, padaro galima kiekvieną dvasinio gyvenimo evoliuciją. Užtat mes privalome anam tariamajam doros įstatų jungui rodyti didesnio palankumo, maloniai ir kantriai jį priimti, nes tie doros įstatai yra vienatinė priemonė siekti tobūlumo idealo, laimės. Doros įstatų klausymas kaip tiktai ir daro mus laisvais įpratusiais vaduotis proto nurodymais, o ne sekti geismų antpludžius. Laimingas žmogus, kurs atsistoja moralinio įstato pusėj. Tada žmogus, apaštalo žodžiais tariant, tampa laisvas nuo įstato ne ta prasme, kad jis būtų lioveśis jo laikęsis, bet kad šį moralinį įstatą savyje įgyvendino. Tiesa, anas moralinės pareigos ir įgimties palinkimų sąskambis čia žemėj nėra visai tobūlas, bet visgi mažiau ar daugiau atsiekiamas. Ir tas harmoningas gyvenimo akordas, Goethe's bei Schiller'io žodžiais betariant, vainikuoja „gražuolę sielą."

Šie doros įstatai, tradicijos keliu pasiekusieji mūsų laikus, nepasiliko, tiesa, be atmainų. Dorinėse tautų pažiūrose nemaž sutinkame apgailėtinų paklaidų, kilusių iš priežasties pasidavimo geiduliams, kurie aptemdė protą ir iškreipė sąžinės balsą. Nėra čia reikalo leistis į stabmeldijos laikus ar gvildenti mūsų modernines gadynės nekrikščionių etines pažiūras, kurios, kaip žinom, labai pataikauja žmogaus įgimties palinkimams, o neretai ir visai pateisina nemoralius prasižengimus prigimčiai. Krikščionių etikai panašių priekaištų negalima daryti. Nes ji turi tiek skaistų ir kilnų tobūlybės idealą, kad jam tolygaus niekur nerandame. Patsai Goethe, kurs iš dalies buvo sužavėtas antiškojo pasaulio kultūra, vis delto krikščionybės doros mokslą, paduoto Evangelijose, didžiai gerbia. Paskutinėmis gi savo gyvenimo dienomis yra pasakęs šiuos gilios prasmės žodžius: „Gali sau dvasinė kultūra daryti nuolatinę pažangą, gali save vainikuoti patyrijos žiniomis, aiškindama slėpiningus gamtos reiškinius, tačiau niekumet nepasieks krikščioniškosios dorinės kultūros aukštybių."

Krikščionių religijos doros įstatus skelbia ir aiškina Bažnyčia. Kyla tad klausimas, ar Bažnyčios skelbiamasis doros mokslas neliko kokiu nors žvilgsniu iškreiptas, ar jis atatinka Kristaus apreikštajai tiesai? Tuo klausimu, deja kaip tik ir keliama nemaž abejojimų ir ginčų. Bažnyčiai paprastai daroma priekaištų, kam ji varžanti asmens laisvę, siekianti savo numatytos naudos, palaikanti viešpataujančių luomų įtaką visuomenėj ir t. t.

Kad Bažnyčia rūpinasi palaikyti savo autoritą, stengias daryti įtakos į visuomenę—su tuo pilnai sutinkam. Nes jeigu ji nori atlikti savo pašaukimo kaipo tautų auklėtojos uždavinį, tai turi rūpintis ir savo autoritą visuomenėj palaikyti, nes kitaip jos kilnūs siekimai neturės pasisekimo. O Bažnyčia be Dievo garbės ir sielų išganymo nežino jokio aukštesnio tikslo ir todel šitam aukštajam gyvenimo tikslui yra visiškai atsidavusi. Dorinės pažangos kriterijum, ji laiko Evangelijoj paduotą Kristaus mokslą. Taigi Bažnyčią, įtarti buk ji Kristaus mokslą iškreipusi, nieku būdu negalima.

Kalbant apie Bažnyčios įsakymus reikia pasakyti, kad dauguma jų turi tiktai pedagoginiai—auklėjamosios reikšmės, tai yra tarnauja tam pačiam tobūlybės idealui, kurio krikščionybė ir siekia. Vieni jų liečia religines praktikas, kaip šit dalyvavimas dievmeldystėj, šventų sakramentų priėmimas; kiti gi reikalauja tam tikro ascetinio lavinimosi, būtent savęs atsižadėjimo, pasninkavimo ir t. t., kas žinoma pilnai atsako žmogaus įgimčiai. Taip tatai Bažnyčia savo įsakymais, pašalindama nevieną kenksmingą įtekmę, padeda tikintiesiems lavintis doroj ir tuo žvilgsniu varo pirmyn žmonijos pažangą.

2. Doros įstatų prigimtis.

Iš to kas aukščiau pasakyta aišku, kad doros įstatai yra vedamoji žvaigždė kely į tobūlybės idealą. Bet gali kilti klausimas, ar doros įstatai tie patys pas visus žmones. Mūsų įsitikinimu, bent pagrindiniai doros įstatai turi būti nekeičiami, visur ir visumet tie patys. Doros įstatai pareina iš pačios žmogaus įgimties ir todel tinka visiems laikams, visoms tautoms. Ši pažiūra, įžiūrinti doros įstatuose absoliutingumo žymių, daugeliui šiandien atrodo nebesuprantama ir tiesiog atmestina.

Moderninė etika, būdama įtakoje relativizmo, kurs šiandien ima skverbtis net į protinio gyvenimo sritį ir tuom daro negalimu tiesos pažinimą, atvirai skelbia doros dėsnius esant relatyvius. Šis relativizmo principas, pritaikintas doros srityje, savaime neigia visokią dorą, nes tiesą sakant neigia skirtumą tarp gerų ir negerų darbų; žmogus lieka gyvenimo mastas, patsai sau nustato moralumo dėsnius, kas žinoma žmogaus savymeilei labai tinka.

Relativizmas savo pažiūrai paremti sakosi turįs visą eilę argumentų. Pirmiausia, sako doros įstatai esą taikintini žmogaus įgimčiai bei gyvenimo aplinkybėms. Esą girdi, žinoma, kiekvieną žmogų turint savotišku įgimties ypatybių, o gyvenimo aplinkybės

taipgi esančios gana įvairios. Taigi, kas mūnai esą laikoma gera, kitais atvejais gali būti pragaištinga. „Dora, sako Jodl'is, nėra tai pastovi, nesikeičiama formula. Jos keitimasis yra būtinas. Visuomenės geryneigos bei pažangos reikalavimai ne visur ir ne visumet tie patys; jų skirtumas per daug aiškus. Tad einant žmonijai pirmyn pažangos keliu kylą gyvo reikalo pakeisti dabartinės visuomenės tvarkos formos kitomis, labiau pritaikintomis naujiems gyvenimo reikalavimams." (Jodl, Geschichte der Ethik, II Stuttgart. S. 446).

Panašiai į moralumo dėsnius žiūri ir Paulsen'as, Laas'as, Spencer'is, Höffding, Thering'as ir k. Gyvenimo idealas, pasak jų išvadžiojimų, turįs taikintis prie gyvenimo aplinkybių, nes kitaip jisai neįgautų individualio pobūdžio, kas esą begalo pragaištinga iš atžvilgio į žmonijos pažangą. Kai visiems be išimties esą primetama vieno tikslo siekimas ir be atodairos norima jisai įgyvendinti, tai paprastai iš to pareiną nemaž žiaurumų ir neteisybių. Tatai keista esą laikyti amžinais tuos doros įstatus, kurie neturį absoliutingumo žymių, o bepaliovos keičiąsis.

Tolesniai relativizmui į pagalbą ateina evolucijos principas. Visos dvasinio gyvenimo sritys, sako jis priklausančios evoliucijos dėsnio. Tad ir kiląs klausimas, kokia teise vaduodamies mes galį tvirtint, buk šisai evoliucijos dėsnis neliečiąs etikos. Negalima esą prileisti, kad praeities žmonija moralėj srityje būtų suradusi pilną tiesą ir kad į etikos rūmą nebereikėtų įnešti pažangesnių elementų. Juk pažanga esanti ne tik galima, bet ir būtina. Todel mes ir neprivalą lenktis tradicijai, neprivalą savęs varžyti praeities liekanomis, kurios su dabarties reikalavimais nesutinkančios. Didvyriai, kurie kaipo žmonijos vadai šiandien yra gerbiami, argi ne taip elgdavęsis. Jie vien delto padarę didžius darbus, kad į nieka neatsižvelgdami ieškoję naujų kelių savo gyvatai reikšti. Delto pakilę aukščiau pilkojo gyvenimo reiškinių. O tokie žmonės ir esą pažangos nešėjai.

Tenka čia pastebėti, jog įvairiais laikais dorinės pažangos esti labai įvairios. Kaip pavyzdžiui skirias iš vienos pusės moralės pažiūros stabmeldiškojo pasaulio, kame buvo leista iš prigimties silpnus vaikus išmesti į gatvę arba žudyti pasenusius tėvus ir iš kitos pusės krikščionių sąžinė, kuri atjaučia artimo nelaimę, gydo tamsybėse skęstančių brolių sielų žaizdas! O pagalios kaip didžiai skirias laukinių žmonių doros supratimas nuo Kristaus moralumo dėsnių! Įsižiūrėję į laukinių žmonių dorą ir jų papročius, kaip paprastai piešia krikščionių etikai nepalankūs etnologai, turėtumėm draug su žinomu skeptiku Montaigne, gyvenusiu šimtą metų atgal, pasakyti, jog „niekur nėra tokios didžios priešgynybės, kaip kad moralėse tautų pažiūrose bei jų papročiuose. Nes tas pats dalykas vienur yra laikomas savotiška šlykštybe, kitur yra gerbimo objektas. Vaikų ir tėvų žūdymas, moterų bendrumas, apgavybės, visoki iškrypimai lytinėj sferoj, žodžiu tariant, nėra pasaulyje tokio pikto, kurs nebūtų vienur ar kitur šiokiu ar kitokiu būdu toleruo-

jamas." Taigi gyvenimo faktų akyvaizdoj atrodo, lyg etikos relativizmas būtų galimas. Bet gi tikras tų faktų įvertinimas visai ką kitą sako. Būtent nereikia užmiršti, kad žmogaus prigimtis yra dvasiškai sužeista, palinkusi nuodėmėn; o antrą vertus įvairios žmogaus puolimo nuodėmės argi duoda pagrindo rimtai abejoti apie moralių įstatų objektyvumą. Neveizint į moralinį nupuolimą, kurs kartais ištiesų būdavo baisus, vis delto nuodėmės piktybė neistengė iškreipti bent pagrindinių moralinės sąžinės reikalavimų, giliai įdiegtų žmogaus širdin. Taigi neprasižengiant tiesai, negalima skelbti doros įstatus esant relatyvius. Toksai Paulsen'as, kurs savo veikaluose visgi rodo nemaž palankumo relativizmui, štai ką sako doros įstatų objektyvumo reikalu. „Tula prasme galim manyti, jog yra vienas visiems bendras moralumo įstatas. Kiek žmogaus būtybės esminiai privalumai ir gyvenimo aplinkybės yra tos pačios visiems žmonėms, tiek bus moralumo įstatas bendras visoms tautoms. Delto toki dalykai, kaip žmogaus užmušimas, moterystės ryšių sutraukymas, vagystė, neteisus liudijimas yra laikomi blogais, teisingumas, tiesos meilė, gailestingumas, geri valios aktai, kaipo visiška priešingybė aniems blogiesiems, visų laikomi gerais" (Paulsen, System der Ethik. Stuttgart 1906, I S. 20).

Reikia pripažinti, kad relativizmas turi pagrindo skelbdamas moralinę pažangą bei evoluciją. Toji evolucija pirmiausia, žinoma, taikintina doros pažinimui, kurio pažanga glūdi tikresniame ir gilesniame doros įstatų suvokime. Patys gi doros įstatai savo esmė nesikeisdami, vis delto gyvenimo aplinkybėms pakitėjus, gali įgauti šiek-tiek kitokio antspalvio. Bet esminis dorinės tvarkos turinys visumet pasilieka tas pats. Ir toji moralė evolucija neprivalo daryti perversmo pačiuose doros principuose, kadangi jos uždavinys yra tiktai išplėtoti bendruosius doros dėsnius, taikinant juos atskiriems gyvenimo nuotikiams. Pagaliau tasai toli siekiąs doros įstatų supratimo įvairumas beabejo turi tam tikros reikšmės. Bet gi tame dalyke reikia elgtis itin atsargiai.

Etnologijos mokslas, aprašydamas įvairių laukinių tautų papročius, patiekia mums kartais tokių moralinio išsigimimo reiškinių, kad, paviršiun veizint, lyg atrodo juos esant nesuvokiamas dorinio iškrypimo paklaidas. Čia tatai ir reikalinga į tokius faktus žiūrėti kritiškai. Negana konstatuoti patsai faktas, bet reikia, kas yra svarbiausia, jisai tinkamai išaiškinti, nušviesti. Jeigu jau mūsų gadynės šviesuolių tarpe pasitaiko bjaurių nuodėmių, tai ką jau bekalbėti apie laukinius žmones, kurių kultūros šviesa nėra pasiekusi. Antai apie vieną Australijos giminę Geewegal pasakojama, buk jinai kartkartėmis rengianti „saturnalijas" su bjauriausiomis orgijomis. Net patsai tų žinių skelbėjas, sakosi gėdisis jas nupasakoti; tai esą atliekama naktį, vieną kartą metais. (Sk. W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee).

O apie tokius kamčadalus sakoma, buk jie nuodėmes prieš šeštąjį Dievo įsakymą pildą visai ramiai, nejaučią nei mažiausio sąžinės graužimo.

Tačiau yra pagrindo manyti, kad nevisai taip yra, kaip kad pasakojama. Tamsus ir prietaruose paskendęs žmogus, kaip sako Flügel, turėdamas visą eilę keiksmo ir pravardžiavimo žodžių, lyg nejučiomis juos kokiam nors daiktui bei apsireiškimui prikergia. Taigi neįsigilinus tokių laukinių žmonių kalbos dvasią, labai sunku yra spręsti apie jų morales pažiūras, apie jų vidujį dvasios stovį. (Plačiau apie tą dalyką galima rasti to paties Flügel'io veikale „Das Ich und die sittlichen Ideen im Leben der Völker 5).

Kad laukiniai žmonės, vedami dorinio nupuolimo, daro tariamasias baisenybes ramia sąžine, iš to dar nebūtinai seka, kad jų įgimties gelmėse nebūtų atjautimo, kas gera ir kas pikta. Jeigu jau ištikrųjų jie nedaro skirtumo tarp gero ir pikto, tai ir tuomet toksai apsireiškimas reikėtų aiškinti tuo, kad jų moralė prigimtis yra iškrypusi, dvasiškai liguista, bet nieku būdu negalėtumėm daryti išvadą, morali įstatą jų įgimčiai visiškai svetimą esant. Delto tai misijonieriai ir stengias tokių laukinių žmonių protą apvalyti nuo prietarų, duoti jam šviesos, sugrąžinti sąžinei pirmykštį jos jautrumą, kas žinoma tėra atsiekiama Evangelijos šviesos pagalba. Tatai dorinis tautų nupuolimas neverčia mus ginčyti vieno visą žmoniją rišančio doros įstato galimumą ir buvimą. Nors tautos nesivaduodavo vienu ir tuo pačiu doros įstatų kodeksu, tačiau lengvai pastebima esant doros įstatų, sudarančių patį moralumo branduolį, kurs yra vienas ir tas pats visoms tautoms. Žodžiu tariant, pagrindiniai doros įstatai visur ir visumet yra tie patys.

Pažvelkime nūnai į senobinio pasaulio kulturingasias tautas, kaip šit rymiečius, graikus, aigiptiečius ir k. ir turėsim pripažinti, kad jie gyvena bemažko ne tais pačiais dekalogo įsakymais. Sulyginę pavyzdžiui įstatų kodeksą Babilonijos karaliaus Hammurabi, gyvenusio 2000 m. prieš Kristui gimsiant, su įkvėptojo Mozės knygomis, turėsim pripažinti, kad babilioniečių doros įstatai, nors ir nėra visai laisvi nuo paklaidų, tačiau apskritai imant labai artimi Mozės dekalogui. 1) Orelli, Allgemeine Religionsgeschichte II Auf Bonn 1911. S. 223. Sk. Jastrow, Die Religijon Babyloniens und Assyriens.

Arba vėl skaitykime aigiptiečių taip vadinamą Mirusiųjų knygą, kuri irgi siekia gana žilos senovės. Tenai pasakojama, kaip vienas mirusiųjų pomirtiniame pasaulyje stengias įtikint teisėjus, kad jis nėsąs papildęs 42 mirtinų nuodėmių. Ir čia tuojau išskaitliuoja visą jų eilę. „Susidurdamas su žmonėmis aš nesinaudojau apgaule nei gudrybe. Aš našlių nenuskriaudžiau ir nebuvau šaukiamas į teismą. Nebuvau lengvamanis nei tinginys, nenoris savo rankomis pelnytis duoną. Nedariau nieko tokio, kas dievams galėtų nepatikti. Tarno prieš jo poną nesuvedžiojau ir niekam neleidžiau badauti. Niekas iš mano priežasties neliko nuskriaustas. Nesikesinau ant kito gyvybės, neapgaudinėjau ir nemažinau javų saiko. Nesisavinau nieko svetimo. Neapleidžiau savo pareigų. Esu skaistus, skaistus, skaistus!.. (Cituota ten pat pas Orellį).

Ar gi galim čia nematyti didelio panašumo mūsų dekalogui. Visi tie faktai sakyte sako, jog kultūringųjų tautų moralė sąmonė bent savo branduoly išliko sveika, nesužeista. Apie laukines gi tautas priseina tas pat pasakyti. Moderniejį autoriai savo pagrąžintais pasakojimais apie tariamąjį laukinių žmonių bereligingumą stengias matomai sudaryti įspūdžio, buk pirmykštis gamtos žmogus neturįs jokios doros nuovokos, arba jei ir turįs, tai labai iškreiptą. Pirmykštis žmogus, pasak jų, buvęs labai žiaurus, gyvenęs nei į ką neatsižiūrėdamas.

Bet gi turim pabriežti, jog misijonieriai, turėjusieji progos giliau pažvelgti tų žmonių sielon, visai ką kita sako. Yra žinomas Livingstones'o pasakymas apie negrų dorines pažiūras. „Jų nuodėmės supratimas nė kiek nesiskiria nuo mūsų, jie yra įsitikinę, jog aname pomirtiniame gyvenime reikės duoti savo darbų apyskaitą kaž kokiai antgamtinei esybei. Tokie dalykai kaip melagystė, kerštavimai, tėvų neklausimas, jų niekinimas, taipgi vagystė, nekalto žmogaus užmušimas, persiskyrimai moterystėje ir pas juos buvo laikomi nuodėmėmis, pirm negu jie susiartino su europiečiais." (Cituota pas Cathreiną, Die Einheit des sittlichen Bewusztseins der Menschheit).

Ypatingos domės verti naujieji W. Schmidto pigmėjų ir karlų tautų tyrinėjimai. Pigmėjai kūno sudėties ir primityvės kultūros pėdsakų senumo atžvilgiu laikomi viena seniausiųjų tautų. Jų dorinės pažiūros stebėtinai supuola su mūsų ir net yra mums artimesnės negu tų tautų, kurios yra gerokai pažengusios kultūroj. Apie jų socialį gyvenimą ir lyties sferą, kurioje paprastai reiškiasi didžiausis ištvirkimas, Schmidt'as šit ką sako: „Tos tautos bemažko neg vena mūsų laikų socialiu gyvenimu. Šeimyna tvarkosi monogamijos pagrindais; ji turi savy tiek skaistumo ir patvarumo, kad tuo žvilgsniu pilnai viršija net kultūringas tautas.

Nors vyras delei savo įgimtos viršenybės ir vadovauja šeimynai, tačiau neskriaudžia savo moters; ji jaučias turinti lygių teisių. Susituokimas įvyksta ne prievarta, kaip kad yra kitose tautose. Kartą jau suėjus į moterystę, abi pusi turi jos stipriai laikytis, nes persiskirti nebegalima. O kuomet atsitinka moterystės ryšių suardymas, kas žinoma yra retenybė, tai abi pusi laukia sunki, neretai net mirties bausmė. Užtat ir moterystėj persiskyrimų pas juos kur-kas rečiau atsitinka, negu pas daugelį civilizuotų tautų. Gimdytojus su vaikais riša pasiaukuojanti ir rūpestinga meilė; vaikai taipgi turi rodyti tėvams pagarbos ir paklusnumo. Toks tatai gyvenimas laukinių necivilizuotų tautų" (W. Schmidt, Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte der Menschen- Stuttgart 1910. S. 288. Sk. Le Roy, Die Religion der Naturvölker).

Tad jeigu tais pačiais doros įstatais gyvena laukinės tautos, kurių kultūros šviesa nėra pasiekusi, tai aišku, kad dorinis reliatyvizmas neturi jokio pagrindo; jo argumentavimai yra visai menkos vertės. Tuo būdu matom, jog objektyvės doros įstatai yra absoliutingi.

DOROS ĮSTATŲ KILMĖ.

Pripažinus doros įstatams absoliutingumo, savaime kyla klausimas, koki moraliumo giliausioji esmė, kame jo šaltinis?

Atsaką į šį klausimą sakosi turįs autonomizmas. Šios srovės atstovai, eidami kraštutinumo keliu, tiesiog skelbia, buk dorinė tvarka savo giliausiąjį pagrindą turinti pačiame žmoguje. Tuo būdu žmogus tampa sau esybė, gyvenanti sau pačios sugalvotais įstatais, kurie žinoma, nebegali turėti objektyvės vertės. Kiti gi, nors iš dalies ir pripažįsta, kad aukščiausioji doro gyvenimo norma yra Dievas, tačiau mano vieninteli tų doros įstatų skelbėją esant protą. Taip dalykams esant Apreiškimas tarsi savaime turi atpulti ir tada vargiai begalima kalbėti apie kokią nors transcendentalę moralumo sankciją—Dievą. Iš čia savaime suprantamas jų griežtas nusistatymas prieš Bažnyčią, kuri yra Apreiškimo laikytoja.

Autonomizmo principas išplaukia iš Kanto filosofijos. Moderninė etika nuo Kanto laiku yra autonomizmo įsravoj. Taigi dorinis autonomizmas reiškia ne ką kitą, kaip laiko filosofijos principų pritakymą doros sričiai. „Nera sunku," — sako moderninės francuzų teologijos vadas Sabatier, surasti vieną visa apimantį principą, kuriame rastų išreiškimo visi moderninės laiko dvasios obalsiai ir pastangos. Šitoksai principas ir išreiškiamas žodžiu „autonomija." Tad autonomizmu aš laikau tvirtą mūsų laikų žmogaus, pasiekusio aukšto kultūros laipsnio įsitikinimą, kad apskritai žmogus yra sau esybė turinti savy aukščiausiąją elgimosi normą ir todel gyvenanti savojo „aš" duotais įstatais". (Cituota pas J. Donat'ą, Die Freiheit der Wissenschaft, Innsbruck 1910. S. 28).

Nepriklausomosios etikos sekėjai, įvesdami į doros sritį autonomizmo principą, tarp kitko remias šiais išvadžiojimais. Girdi, protingai esybei, turinčiai sugebėjimo laisvai apsispręsti, esą labai negarbinga klausyti kaž kokio antpasaulinio nežinomo doros įstato. Iš kitos vėl pusės žmogaus pasielgimai negali turėti moralės vertės, kolei jie nėsą išimti iš autorito globos. Tačiau šitokie samprotavimai, kaipo neturintys stipresnio pagrindo mums nėra priimtini.

Autonomizmo principas šiandien visuomenėj yra gana populerus. Ir todel nenuostabu, kad nepriklausomoji dora mūsų laikais turi nemaža garbintoių. Ne be to kad jie neturėtų ir tiesos. Kad doros įstatų reiškėju yra protas, su tuo noriai sutinkame. Tiktai visas keblumas yra tame, kad nepriklausomosios doros sekėjai tiems protu pažintiems doros įstatams nenori pripažinti dieviškos sankcijos, kas krikščionių įsitikinimu yra būtina. Ir čia tatai paaiškėja griežtas pasaulėžiūrų skirtingumas.

Kaipo paskutinysis visos būties ir dorinės tvarkos pagrindas krikščionių supratimu yra Dievas. Žmogus sau tikslas negali būti jau vien delto, kad jisai užima pasaulyj tvarinio vietą. Tiesa, doros įstatai labai artimai rišasi su pačia žmogaus įgimtimi, bet vėl iš kitos pusės jie turi objektyvumo bei absoliutingumo žymę ir todel reikalauja egzistavimo absoliuto bei aukščiausios esybės, kuri,

5319

leisdama žmogų į šį pasaulį, duoda jam proto gabumų tiems doros įstatams pažinti ir, žinoma, iš žmogaus reikalauja juos pildyti, ką aiškiausiai pasako sąžinės balsas. Kaikurie doros įsakymai, kurie žmogaus protui lengvai prieinami, krikščionių religijos paprastai vadinami dekalogu.

Bet gi neprivalom manyti juos esant tiktai mūsų proto būtinus reikalavimus, nepareinančius iš aukštesnės esybės. Tai būtų aiškus doros esmės iškreipimas. Nes tuokart doros įstatai netektų objektyvaus turinio, būtų prjruošta dirva beribiam subjektyvumui, o tada jam nebebūtų galima kalbėti apie dorą kaipo tokią. Žinomas yra daiktas, kad žmogus delei susilpnėjusio, nuodėmių aptemdymo proto negali tobulai pažinti prigimtuosius doros įstatus. Ir todel žmonijai buvo begalo naudinga, kuomet Dievas panorėjo jai aiškiai pozityviai anuosius doros įskymus, apreikšti. Iš čia tatai Apreiškimo keliu duotieji doros įsakymai ir yra vadinami pozityviais. Todel tat Dievas kaipo Viešpats ir Tvėrėjas turi telsės iš mūsų reikalauti kad pildytumėm ne vien protu pažintuosius doros įstatus, bet ir Apreiškimo keliu gautuosius, kurie gali būti arba kaipo papildymas ir šplėtojimas prigimtųjų arba ir visai nauji.

Taip tatai giliausioji doros esmė reikalauja buvimo aukščiausios esybės, kuri kaipo absoliutas būtų drauge ir būtinas visos moralybės šaltinis. Sąžinės balsas mums aiškiausiai sako, mus už savo darbus atsakysiant prieš aukščiausiąją esybę—Dievą.

Jei žmogaus protas būtų vyriausias įstatimdavėjas ir žmogus neturėtų prieš ką už savo darbus atsakyti, pilnai galėtų save paliuosoti nuo pareigų ėjimo. Taip dalykams esant dorinė tvarka jau savaime turėtų griūti, nes tuokart viskas pareitų nuo kiekvieno subjektyvaus noro. Žinomas yra daiktas, jog pildyti doros įsakymai, kurie netik nepataikauja mūsų silpnybėms, bet dar reikalauja savęs atsižadėjimo, nukenčiant nesmagumus, kartais labai nesinori, nes nėra tam mažiausio akstino. Ir visai kas kita, jei yra tų doros įsakymų davėjas Dievas. Tai sugeba įvertinti ir Hartmann'as. Štai ką jis primena nepriklausomosios etikos sekėjams. „Atėmus dorai absoliutingą pagrindą—Dievą, tiesiog nebegalima būtų rasti bent kokį principą, kurs turėtų savy galios etiniams įstatams duoti tam tikros sankcijos, tai yra, kad doros įstatai stovėtų aukščiau kiekvieno asmens sauvalės bei subjektingojo noro. Doros įstatų visuotinumas ir jų būtinas pildymas visur ir visumet be dieviškos sankcijos yra tiesiog iliuzija. Tiesa gali žmogus duoti patsai sau savotiškų doros įsakymų ir reikalauti iš savęs jų pildymo, bet gi, deja, jisai turi ir pilniausios laisvės nuo jų pasiliuosuoti" (Ed. v. Hartmann, Die Religion des Geistes. 3 Auf. 1907, S. 170).

Tautų įsitikinimai visais laikais irgi tą pat liudija. Sunku, tiesą sakant, sutikti tokį žmogų, kurs savo širdies gelmėj nejaustų atsakomybės už savo blogus darbus prieš aukščiausiąją esybę, nejaustų sąžinės išmetinėjimų. Kiekvienas gerai žino, kad doros įsakymai nėra jo paties sugalvoti įsakymai. Kadaise buvo stengtasi išrodyti, buk necivilizuotosios tautos neturinčios supratimo apie

antprigimtąjį gyvenimą ir kad jų dora nesiremianti ano gyvenimo dievais. Toksai dievų vaizdavimasi atsiradęs kur kas vėliau, būtent toje evoliucijos stadijoj, kada laukinį žmogų nušvietusi kultūros šviesa. Tačiau šitokie samprotavimai neturi moksliško pagrindo. Štai ką sako Lehmann'as: „Ankstybesnieji tvirtinimai, buk tikyba pirmykščių tautų gyvenime nevaidinusi jokios rolės arba ir suvis jos nebuvę, šiandien nebeišlaiko kritikos. Daugelis tautų, nūnai gyvenančių dar pirmykščiu gyvenimu, kaip sako Elsis, pasirodo beturį tikybą, tai yra antprigimtojo gyvenimo įvaizdą. Tikyba jų gyvenime nėra tai antraeilės svarbos dalykas bei paprastas gyvenimo reiškinys, kaip tai neretai esti civilizuotų tautų gyvenime. Priešingai, jinai turi įtakos į kiekvieną pasielgimą, ankštai susirišusi su pačia dora, papročiais, žodžiu sakant, visas gyvenimas yra persisunkęs tikybos dvasia". (Lehmann, Die Anfänge der Religion. In „Die Kultur der Gegenwart," Teil I Abt. III. Berlin, 1906. S. 10).

Kaipo pavyzdį tokio santykių artimumo tarp religijos ir doros laukinių žmonių gyvenime galima paminėti taip vadinamąjį Tabu polineziečių žodis, reiškiąs esybę, kuri tvarko žmonių gyvenimą) „Tabu, sako tas pats Lehmann'as, paprastai vadinama kiekvienas asmuo arba daiktas, talpinąs savy kokią nors nematomą dvasinę jėgą arba esąs panašių jėgų įtakoj. Pirmame atvejyje toks asmuo esti laikomas šventu, antrame į jį žiurima kapo į suteptą, nešvarų. Faktinai gi tuodu dalyku nelengva atskirti. O per tai dažniausiai vengiama ir geruju dvasių, kurioms lemta už tat vaidinti rolė žmogui kenkiančių." Ir tasai Tabu, kurio uždraudimai ir paliepimai turi religinio pobudžio, tvarko tų laukinių žmonių gyvenimą net paviršiais atsitikimais ir iš to atžvilgio jiems pavaduoja socialinę dorą.

Taip tatai pirmykščios tautos tiki į kokias nors nežemiškas esybes, dvasias, nuo kurių, jų išmanymu, pareina laimingas ar nelaimingas žmogaus gyvenimas. Nuodugnūs Langes, Le Roy, Schmidt'o ir k. tyrimai aiškiai išrodė, kad tautoms, tebegyvenančioms pirmykščiu gyvenimu nieku būdu netruksta supratimo apie pasaulį valdančią aukščiausiąją esybę, nuo kurios pareina žmogaus gyvenimas. Ačiu jų bešališkiems tyrinėjimams nūnai liko nustatyta kaipo neabejotinas faktas, kad tikėjimas į Dievą, pomirtinį vėlės gyvenimą ypatingai ryškiai reiškiasi tose tautose, kurios nūn tebegyvena pirmykščiu gyvenimu, kurių dar nėra pasiekusi europiečių civilizacija. Juo toliau siekiama į pirmykščių tautų praeitį, juo daugiau patiriama, kad jų įvaizdai apie antprigimtuosius daiktus mažiau aptemdinti mitologijos. Gilus žinovas sulyginamosios religijų istorijos Schmidt'as šiaip atsiliepia apie Dievo vaizdavimąsi pirmykštėse tautose. „Mums visai suprantama, sako jis, delko šitoks Dievybės vaizdavimasis pirmykščio žmogaus gyvenime ėjo greta su pagarbos ir nuolankumo jausmų reiškimu. Tatai jau matyti iš to, kad Jie apie Dievybę kalba su baime, nenoromis. Tieji nuolankumo ir pagarbos Dievybei reiškiamieji jausmai turi tą privalumą, kad juose atsispindi visiškas Dievybei atsidavimas, noras

pildyti jos duotuosius įsakymus. Šis faktas yra didžiai reikšmingas. Beto reikia pabriežti, jog šitoki pirmykščio žmogaus psichika nesusiduria gyvenime su jokiu autoritu, galinčiu turėti plačios įtakos į jo pasaulėžiūros evoliuciją. Pirmykščių žmonių papročių skaistumas geriausiai liudija apie jų dorą. Tarp kitko reikia pabriežti, jog klaidinga yra manyti, buk dora pirmykščių žmonių gyvenime neturėjusi nieko bendra su religine sąmone. Mums gerai žinoma iš sulyginamojo religijų mokslo davinių, kad pirmykštėse tautose esama labai ankšto ryšio tarp doros ir religios.“ (W. Schmidt, Die Uroffenbarung, Bei Esser und Mausbach, Religion, Christentum, Kirche, I S. 556).

Tad kyla nūnai klausimas, kokiu būdu mes sužinome, kad Dievas yra davęs mums doros įsakymus ir reikalauja jų pildymo.

Autonomizmo atstovai šį klausimą šiaip riša. Pirmiausiai doros įstatai nėsą mums primesti kokio nors autorito. Jie pareina iš mūsų moralės sąmonės, esą praktiškojo proto reikalavimai. Tiesa, mūsų dorinio elgimosi norma yra sąžinė. Doros įstatai negali mus rišti tol, kolei apie jų privalomumą tyli sąžinės balsas, kolei jie, kaipo doros įsakymai, nėra mūsų pažinti. Tačiau šitoki dalykų padėtis dar nereiškia, kad doros reikalavimai neturi nieko bendra su aukštesniojo autorito valia ir yra tiktai praktiškojo proto būtinieji reikalavimai.

Antrą vertus, argi taip jau negarbinga pildyti doros Dievo duotieji įsakymai. Nieku būdu negalima katalikų Bažnyčiai prikišti, kad ji remdama dorą dieviškuoju autoritu varžant šąžinės laisvę Tą religinės doros reikalą sugebėjo įvertinti net toksai nuo katalikų Bažnyčios atsitraukęs Jentsch'as. „Kuomet katalikė tarnaitė, sako jis, tarnaujanti protestantų šeimynoje ir dėlei savo stropaus religinių pareigų pildymo turinti kęsti ją žeminančių pašiepimų, šventadienį anksti rytą skuba į bažnyčią išklausytų šv. Mišių, kuomet pasninko dieną gaunamą mėsos šmotelį atiduoda vargšui, šitoks jos elgimasis tuo laiku, kuomet visuomenėje viešpatauja doros suirutės šmėkla, kuomet skaisčiausios dorybės niekinamos, kuomet net susipratusius piliečius nuo valstybės įstatų peržengimo sulaiko tiktai baudžiamasai kodeksas, policijos regulaminai bei viršininkų pagyrimai ar papeikimai, — geriausiai mums liudija, kas yra tikroji moralė autonomija.“ E. Jentsch, Geschichtsphilosophische Gedanken 1903. S. 364.

Taip tatai matom, jog Dievo autoritas doros srityje yra būtinai reikalingas. Tiesa, gyvenimo keliarodžiu gali būti ir sąžinė, bet tai anaiptol nereiškia, kad sąžinės balsas yra aukščiausias mūsų pasielgimų teisėjas. Reikia atminti, kad sąžinės reikalavimai neretai esti įvairiais sofizmais iškreipiami ir todel ne visumet galima būti tvirtai isitikinusiam, kad sąžinė reiškia objektyvės doros įstatus. Žmogus savo pastangomis vargiai gali pažinti tikrąją tiesą ir gyventi sulyg tosios tiesos reikalavimų. Čia reikalinga ypatingai didelio dvasios akylumo, kad išvengus vaikščiojimo slidžiais gyvenimo takais. Žinomas yra daiktas, jog paties žmogaus pastan-

gomis sukurta pasaulėžiūra neretai esti vienašališka, neapima giliausiųjų būties problemų. O kas nežino to neatidėtino žmogaus sielos absoliučios tiesos troškimo savo būtybės gilumoj gyventi dieviškuoju gyvenimu. Mums begalo svarbu jau iš pat mažens žinoti, kaip mes turim gyventi, ko mes gyvenime turim siekti, kokie idealai mūs laukia. „Traginga padėtis to žmogaus, sako Foerster'is, kurs paskutiniąją gyvenimo valandą, kuomet jau reikia skirtis su šiuo pasauliu, galų gale sužino, kam jis buvo leistas į šį gyvenimą, kokio tikslo turėjo siekti gyvendamas čia žemėje. Absoliutė tiesa turi šviesti mūsų gyvenimo takus iš pat jaunystės dienų, o ne sušvisti tik paskutinėje gyvenimo akimirkoje." (Autorität und Freiheit," 1910, S. 50).

Mums nėra abejojimų, jog be Apreiškimo negalim mes nei absoliučios tiesos pažinti, nei dorai gyventi. Tatai ir privalome savo gyvenimą derinti su Dievo duotais doros įstatais, nes tiktai taip gyvendami mes atsieksim mūsų galutinąjį tikslą Dievą. Nėra pagrindo manyti, buk Dievo duotieji doros įsakymai suvaržo mūsų laisvąją valią, buk tuokart esame priversti atsisakyti savystovio galvojimo. Aišku, jog aklai tikėti autoritu neprivalome ir ta žmogui, kaipo protingai esybei būtų tiesiog negarbinga.

Betgi vėl iš kitos pusės neturim rimto pagrindo netikėti Apreiškimui vien delto, kad apreikštosios tiesos nėra mūsų protui suprantamos. Pagaliau, jei mes apsirėžtumėm tais pažinimo objektais, kurie yra mūsų protui nuosavūs tiesioginiai, tada mūsų žinojimas būtų menkas, tada net nuovokos neturėtume apie giliausios būties paslaptis. O toksai gyvenimas, kuomet nebūtų žinoma amžinosios tiesos paslapčių buvimas, ieškančiai absoliutybės, mūsų sielai teiktu beribio ilgesio. Foersteris, gvildendamas psichologinius motyvus, kurių delei mes tikim autoritui, tarp kitko sako: „Kas nežino, jog pasidavimas protu neprieinamai tiesai, kurios tikrumą tačiau visa savo butybe jaučiam, mus išliuosiuoja iš trumparegio proto pančių ir duoda galimybės plėsti tiesos pažinimo regratį!" (Ten pat p. 53).

„Tatai ir privalome, sako tas pats autorius, savo domėsį kreipti amžinosios šviesos linkon, privalome užgesinti visus dirbtinus žiburius, jei norim jausti, kas yra absoliutingoji tiesa, kas yra amžinojo gyvenimo troškimas. Tegu anie paprastieji Galilejos žvejai, visa širdimi priėmusieji Kristaus žodžius, pasilieka mums visada gyvenimo simboliu, primenančiu, kokios begalinės svarbos tiesos pažinime turi tikra tiesos meilė ir gilus nusižeminimas."

AUKLĖJIMAS KAIPO TOBULINIMO PRIĖMONĖ.

Žmogus yra socialis vienetas, jam skirta gyventi visuomenėj. Visuomenė jam teikia visokeriopos paramos už kurią jisai privalo sulyg išgalių atsiteisti. Žmogus vien savo pastangomis neįstengtų atlikti gyvenimo uždavinių. Tatai čia ir ateina pagalbon tam tikros įstaigos, kaip šit mokykla, bažnyčia, turinčios tikslą lavinti, auklėti

tos visuomenės narius teikiant jiems paramos kelyj į tobulybės idealą.

Auklėjimo esmė ir uždaviniai.

Auklėjimas yra ne vienaip visų suprantamas. Antai Rousseau doriniam auklėjimui skiria vien neigiamos reikšmės. Auklėtojas jo supratimu privaląs vaidinti vien prižiūrėtojo rolę, jo pareiga—pašalinti nuo savo auklėtinio kenksmingas įtekmes. Jis buvo giliai įsitikinęs, žmogų iš prigimties esant gerą, visus jo palinkimus savy esant gerus, tiktai žmonių kultūra juos iškraipianti, sugadinanti. Šios teorijos karštu gynėju vėliau buvo Gurlitt'as, paskelbęs visuomenei šį, jo nuomone, neabejotiną dėsnį: „Visa tai, ką vaikas daro ar vengia, įvyksta savaime, sekant prigimties tikslingumo dėsnius, kurie turi būtinumo žymę." (Gurlitt, Pflege und Entwicklung der Persönlichkeit. Leipzig, 1905, S. 14).

Betgi kasdienis prityrimas tos pažiūros nepatvirtina.

Sulyg krikščionių mokslo žmogaus prigimtis liko pirmosios nuodemės sužeista, žmogus palinko labiau į piktą, negu į gerą. Ir toji nuodėmingoji prigimtis stengias nun nusmelkti dvasios gyvenimą. Todel ir priseina žmogui saugoti įgimties palinkimai, kurie veikiai gali įvesti į nuodėmę; tenka kovoti nepaliaujama kova su jautulingąja įgimtimi, kuri nori vadovauti dvasiai.

Zmogaus įgimtyje, sako Foerster'is, reiškias ir sveikata ir mirtingumo žaizdos. Kai dvasia vadovauja kūnui, tuokart dvasinės žaizdos ima gyti. Ir tikra esti nelaimė, kuomet šisai dvasios heroizmas esti neišmanančių pašiepiamas ir jo vietą užima pataikavimas jautulingosios įgimties palinkimams, kurie veikiai išbujoja ir neša su savim skaudžių pasekmių: visokių iškrypimų lyties sferoj, biaurių įpročių ir t. t. Nors ir liūdna, bet tenka konstatuoti faktas, kad daugelis žmonių šiandien nebesislepia su savo biauriomis nuodėmėmis, nebesigėdi savo ištvirkusių palinkimų, o brenda be atodairos į nuodėmių purvyną vis giliau ir giliau. Ir jei ta ištvirkimo banga nepaliaus siautusi, žmonijos laukia traginga ateitis." (Foerster, Sexualethik u. Sexualpädagogik).

Taip tatai matom, jog auklėjimas kaipo toksai turi teigiamos reikšmės. Ir todel auklėtojas privalo savo domėsį kreipti į auklėtinio dvasinę evoliuciją, kuriai jam tenka vadovauti. Vienas pirmųjų auklėtojo uždavinių yra lavinti, auklėti jam pavestojo auklėtinio pajėgos, supažindinant jį su pasaulėžiūros principais. Tasai auklėjimas turi būti planingas ir apgalvotas, turi apimti taip dvasios taip ir kūno jėgas. Kad išlavinus auklėjamojo asmens būdas, auklėtojas turi stvertis ir prigimtųjų ir antprigimtųjų priemonių. O tie antprigimtieji veiksniai ir yra religijoj, kuri vėlesniame auklėtinio gyvenime vaidina labai svarbią rolę. Ji padeda žmogui laikinojo gyvenimo uždavinius atlikti ir pagalios atsiekti amžinąjį tikslą Dievą.

Noriai sutinkame, kad reikalinga auklėti individualiai asmens privalumai. Bet vėl iš kitos pusės negalima tas dalykas statyti pirmon vieton, pamirštant bendrus absoliutingojo idealo reikalavi-

mus. Ir todel anoji Gurlitt'o atstovaujamoji paidagogika, kuri kelia aikštėn vien beribio, niekeno nevaržomo individualizmo reikalą, nėra mums priimtina.

Tiesa, žmogus turi teisės gyventi savistoviu gyvenimu; kartais net nėra reikalo laikytis tam tikrų iš anksto nustatytų gyvenimo schemų, kas, žinoma, gali iš dalies net pakenkti asmens dvasinei evoliucijai. Bet vis tik individybė turi laikytis tam tikrų ribų, kurių nevalia peržengti. Tiesa, nerasim pasaulyje dviejų žmonių kits kitam panašių it du vandens lašu. Tačiau esminiais privalumais visi žmonės lygūs. Tad be skiriančių žmones kits nuo kito ypatybių, vis delto jų (žmonių) gyvatoj yra kaž kas vieninio ir esybinio.

Kadangi visiems nžbrėžtas vienas tikslas, privalo visa žmonija siekti to paties gyvenimo tikslo — amžinojo gyvenimo. Klaidinga manyti, buk visa tai, kas kokiu nors žvilgiu turi individualumo pobūdžio, jau tuom pačiu ir yra gera. Priešingai, neatsižvelgti į visuotinuosius objektivės doros įstatus, kurie, tiesą pasakius, praškoska kiekvieną individybę, reiškia savąjį „Aš" padaryti gyvenimo centru. Šiame dalyke mes visai sutinkame su žinomu Foersteriu, kurs nepriklausomosios etikos sekėjams pataria dar kartą perkainuoti individualizmo principą. „Tame individualiams reiškiniams, įgimties pataikavime, sako jis, glūdi savotiškas pavojus būdo laviminui. O žinomas yra daiktas, kad tvirtas būdas yra išganinga priemonė kovoi su subjektingais norais bei užgaidomis." (Foerster Schule und Charakter. Auf. 8. Zürich, 1910. p. 204).

Žinojimas pats vienas dar nepadaro žmogaus tikra to žodžio prasme. Kasdienis prityrimas liudija, jog esama žmonių, kurie labai gerai žino, kas gera ir kas bloga, o tačiau nedaro gera, neina dorybių kelių. Doros gyvenimąs yra sujungtas su pasiaukojimu savęs atsižadėjimu, kas, žinoma, sunkiai duodasi žmogui, savo įgimtimi palinkusiam į smagu ir linksmą gyvenimą.

Ir čia be žinojimo kas gera ir kas bloga dar reikalinga pajėgoms ypatingų akstinų, kurie kreiptų mus į dorą gyvenimą, sulaikytu nuo nuodėmis. Kad dvasia galetų vadovauii kūnui, visupirma reikalinga kovoti nenuilstamą kovą su žemesniaisiais kūno pageidimais. Nes tiktai tada tėra galima savy auklėti dorybės, kada jautulingosios įgimties palinkimai jau tinkamai valdomi. „Nieko negelbės, sako Königas, jei mes geidulių įsiliepsnuojusią ugnį gesinsim sausais proto išvadžioiimais. Toksai mūsų elgesys būtų lygus pastangai ugnį ugnimi naikinti."

Tai gerai žinojo didieji žmonijos auklėtojai. Jie suprato, kad šaltu pasakymu „tu privalai" bei sausa proto išmintimi nėr galimybės geidulių ugnis užgesinti. Jų išmanymu, reikia žmogaus įgimtyje ikurti geri geiduliai, kurie istengtų atsverti anuos į piktą ltnkusius geidulius. Tai ir buvo aukščiausias jų išminties radinys. Sukurk, sako, savo širdies gilumoj karštos meilės židinį, ir tu atgimsi savo valios didybėj." (König, Rhytmus, Religion, Persönlichkeit, 1907, p. 137).

Geri pasiryžimai auklėtino dvasioj galima žadinti visokeriopais būdais, kaip antai vaizdingai nupiešiant visas blogybes, paeinančias iš geidulių nevaldymo, nurodant dorybių reikalingumą, jų kilnumą ir t. t.

Panašių išganingų priemoniu stveriantis dažniausiai pavyksta jaunos sielos iš moralės pražūties išgelbėti. Ypač gi didelės svarbos čia yra paties auklėtojo pavyzdys. Beto auklėtojas imdamasis savo aukšto ir atsakomingo pašaukimo pareigas pildyti, neprivalo pamiršti, kad be amtgamtinių religijos veiksnių pagalbos ner galimas joks tikras žmogaus atgimdymas. Kovoj su jautulingosios igimties palinkimais reikalinga didelės ištvermės, be kurios nėr galima joki pergalė.

Toji kova turi būti kovojama apgalvotai, prisilaikant iš anksto nustatytos tvarkos. Valios pajėgų stiprinime labai daug reiškia taip vadinamieji dienos mažmožiai kurie auklėjamojo asmens dvasioj palieka savo veikimo žymių. Kiekvienas įprotis su laiku tampa galingas, ir jei jisai yra geras, žmogui neša neapsakomos naudos. Bet tikra esti nelaimė, kuomet įgijama nuodėmingų įpročių, kurių vėlau esti labai sunku nusikratyti. Vis delto tai nėra negalimas dalykas. Kiekviena dorinė pastanga, kiekvienas pasipriešinimas pagundai silpnina nuodėminguosius įpročius, o tuo pat stiprina valios pajėgas. Sustiprėjus gi valios pajėgoms žmogus jaučias galingesnis, jo dvasioj sušvinta pergalės viltis. Tatai reikia savy auklėti geri įpročiai, nes jais ištikrųjų ir remias gerai išauklėtas būdas. Žmogui turinčiam tvirtą išlavintą būdą nėr didelio pavojaus iš tikrojo gyvenimo kelio iškrypti. Ačių būdo pastovumui tokiam žmogui, pasisekimai ateityje užtikrinti. „Įpročiai, sako Mausbach'as daro tai, kad gerumas mumyse išbujoja ilgesniam laikui. Jie mūsų dvasiai, nelyginant anam į kelionę besirengiančiam laivui, tarsi parūpina maisto ilgesnei gyvenimo kelionei, užtikrina laimingą atsiekimą amžinybės uosto." (Mausbach, Grundlagen und Ausbildung des Charakters nach dem hl. Thomas von Aquin. p. 55).

Žmogus, gaves tinkamą išauklėjimą, paprastai rečiau suklumpa gyvenimo kely. Savo gerais įpročiais jis gali visai pasitikėti, nes jie jam neleis veikiai iš tikrojo gyvenimo vėžių iškrypti. Auklėjimas š pusės anklėjamojo asmens reikalauja klausymo. Šis auklėtojo klausymas, kuriuo remias visas auklėjimas, turi būti, kiek galima, laisvas be prievartos. Atsimenant vaiko amžių, galima reikalauti, kad jisai klausytų be jokio teiravimosi apie racijas. Tiktai vėliau, atsižiūrint į jo dvasinę evoliuciją, leistina, kad jisai pratintųsi į klausymą žiūrėti kaipo į tam tikrą pareigą. Pagaliau reikia auklėtiniui įkvėpti supratimo, kad tasai auklėtojo klausymas yra jo paties naudai, kad toji klausymo dorybė yra būtinas dalykas net vėlesniame gyvenime. Nes tiktai tada auklėtinis liausis žiūrėjęs į klausymą kaipo į savotišką sunkenybę, kurios kiekvienai progai pasitaikius reikia kratytis, kada supras, jog jis yra priklausomas nuo aukštesniojo gyvenimo istatymo, kurio klausyti, nenorint nusižengti žmogaus gyvenimo tikslui, yra būtina pareiga.

Auklėjime labai svarbią rolę vaidina savistovumas. Tiesą pasakius, auklėjimas ir siekia to, kad auklėjamąjį asmenį savistoviam gyvenimui prirengus. Auklėtojas turi pareigos pagelbėti vaikui jo kūno ir dvasios pajėgų vystimosi metu, duodant joms tinkamo krypsnio. Tuo pastaruoju pasakymu ir yra išreikštas svarbus auklėtojo uždavinys. Būtent, auklėtojas privalo stengtis vaiko valią taip pakreipti, kad šis įprastų savo geidulius ir nedorus palinkimus valdyti, nepasiduoti geismų ūpo momentui. Iš čia aiškėja, kad auklėtoją laukia nelengvas uždavinys. Ir ištikrųjų, vadovauti auklėtinio dvasinei evoliucijai, auklėti jo sieloj dorybes, palenkti prie viso to, kas yra gera ir prakilnu, — nėra lengvas uždavinys. Užtat ir reikalaujama iš auklėtojo nemažo prisirengimo ir sugebėjimo.

Auklėjimas žmonių gyvenime yra būtinas dalykas. Vaikas, atėjęs į šį pasaulį esti labai silpnas; jis reikalingas nuolatinės tėvų globos. Paaugęs irgi ne veikiai pradeda gyventi savistoviu gyvenimu. Savo pajėgomis negali kaip reikiant suprasti nei gyvenimo tikslo nei jam skirtų uždavinių. Valios pajėgoms dar nesutvirtėjus, jame jau atbunda geismų pasaulis, kurs neretai veda į nuodėmę. Jis yra nelyginant toji vėjo supama nendrė. Ir jei jis nesusilauks moralės, paramos, jojo jauną gyvatą gali veikiai palaužti pasaulio audros. Ir todel jaunuoliui reikalingas geras auklėtojas, kurs it tas angelas sargas, kurtų jame dorybių židinį. Jaunuolio gyvenimas turi būti skaistus, nesudrumstas nešvarių įspūdžių, kurių, deja, nuodėmingas pasaulis jam nesigaili. Tad auklėjimo eik ngumo klausimu ne priseina daug ir kalbėti. Nebent būtų galima klausti, ar jaunuolio auklėjimas nereikėtų nukelti į vėlesnius gyvenimo metus, kuomet jo dvasinės pajėgos bus visai subrendusios. Tačiau šitoks samprotavimas klaidingas. Nes pati žmogaus prigimtis auklėjimo reikalauja; ir jei dvasios jėgos ir plėtojasi kada savaime, tai labai nerangiai. O antrą vertus, jaunuolis pirmaisiais savo gyvenimo metais esti labai įspūdingas; pirmieji įspūdžiai giliai įsmenga jo atmintin. Tad aišku, kad tinkamiausias auklėjimo laikas yra vaikystės metai, kuomet vaikas dar nėra aiškiai linkęs į pikta, nėra įgavęs nuodėmingu įpročių. Vaikystės dienos yra labai patogus laikas geriems pamatams padėti. Ir juo ankščiau yra pradedamas vaiko auklėjimas, juo tikresnis auklėjimo tikslo atsiekimas. Iš čia aiškėja, kad vaiko auklėjimas privalo eiti greta jojo besiplėtojančių pajėgų. Geriausia auklėjimo vieta tai tėvų namai, nes ji yra naturaliausia, kur pati prigimtis, nelyginant medelį, yra pasodinusi. Šeimynoj koncentruojasi visi auklėjimo faktoriai: globa, priežiūra, drausmė, antprigimtieji religijos veiksniai. Reikia atsiminti, kad šeimyna yra krikščionybės pašventinta moterystės sakramentu. Tad tėvų teisės link vaikų yra neliečiamos. Tėvų meilė yra geriausias raktas į vaikų širdis.

Dorybės, kurios auklėjimo keliu turi būti vaiko sielon įdiegtos, vėlesniais metais gali jau nebeprigyti, nes jų vietoj gali išbujoti nedori įpročiai. Ta dalyka gerai suprato didysis paidagogas Sailer'is.

„Auklėtojas, sako jis, neprivalo laukti, kol vaiko pajėgos užtektinai sustiprės. Vaiko aukleimas turi prasidėti kaip galima ankščiau, kad nesuspėtų išbujoti jautulingosios įgimties palinkimai. Auklėjimo uždavinis yra savu laiku užkirsti kelią nedoriems įpročiams. Užtat tėvai, šeimynos nariai ar kiti auklėtojai neprivalo pataikauti kiekvienai vaiko užgaidai, nes tuo būdu vaikas tiktai tvirkinamas. Nevaldomas pasigėrėjimų noras ir nuolatinis smagumų ieškojimas oaprastai nusmelkia dorybių diegus ir priruošia dirvą nedoriems įpročiams, kuriems priešintis dažniausiai jau esti pervėlu. Ir tiktai ačiu didelėms auklėtojo pastangoms pavyksta tie nedori įpročiai apgalėti. Nors vėliau jaunuolis ir susipranta blogai daręs, bet pasipriešinti nuodėmingiems įpročiams jis nebeįstengia, nes tampa jų vergas.“ (Cituota pas Habrich, Pädagogische - Psychologie. 4 Auf. Kempten 1911. p. 231).

Jau patsai doros įsakymų pažinimas yra sujungtas su tam tikrais sunkumais. Sąžinė neretai esti suklaidinta, iškreipta, o per tai nebėr galimybės turėti teisingą sprendimą doros dalykuose. O antrą vertus neužtenka turėti aiškų doros įsakymų pažinimą, pasiryžti dorai gyventi, bet reikalinga dar tuose pasiryžimuose ištesėti. Čia ir kyla reikalas šauktis pagalbos auklėtojo, kurs, teikdamas moralės paramos gali sustiprinti valią, priduoti energijos siekiant į doros idealą. Beto, kuomet sąžinė esti klaidinga, doros dalykuose yra būtina atsiklausti dvasios vadovų.

Šis dvasinės paramos reikalas ypač tada gyvai atjaučiamas, kuomet širdy siaučia geiduliai, kurie temdo proto šviesą.

Lehmann'as tarp kitko ima pavyzdį iš Dovydo karaliaus gyvenimo, kuriam pranašas Natanas išdriso priminti jo padarytą nedorybę ir tuo būdu privertė prisipažinti prie kaltės.

Karaliui pranašas pirm visko nupasakoja vieną atsitikimą su turtuoliu, kurs pats turėdamas nesuskaitomą bandų daugybę, dar atima iš vargšo vienintelį jo turtą—avelę. Išklausęs to pasakojimo Dovydas pagaliau sušunka: „tasai, kurs tai padarė, vertas mirties.“ Tada pranašas kreipias į karalių šiais žodžiais: „karaliau, juk tu esi tas vyras! Tik susiprask!“ Tuo būdu pranašas privertė Dovydą prisipažinti prie kaltės. Ar galima abejoti, kad Dovydas gerai nežinojo, kad yra baisiai nedora pražūdyti vyrą tuo tikslu, kad paskui vesti jo moterį. Argi galima abejoti, kad tas didis dainius lengva širdimi tai galėjo padaryti. Taip, jis jautė daręs nedorybę, bet turėdamas geidulių aplemdytą protą neįstengė daromosios piktybės įvertinti. Ir kad privertus Dovydą prisipažinti prie kaltės ir skaudžia atgaila ją nuplauti, reikėjo Dievo pranašo įkvėpto žodžių.“ (E. Lehmann. Sören Kierkegaard, Berlin 1913. S. 247).

O kas nežino, kaip sunku išvengti nuodėmės, dorai gyventi. Doras gyvenimas reikalauja iš žmogaus savęs atsižadėjimo, valdymo žemesniųjų palinkimų, kas palinkusiai į piktą žmogaus įgimčiai, labai nesmagu. Ir todel silpno būdo žmonėms, turintiems stiprius nesuvaldomis geidulius yra reikalinga moralė parama, kuria naudojantis galima pakilti aukščiau geismų sukurio ir sustiprinti savo dvasinės

pajėgos. Žuogaus gyvenimas turi būti gaivinamas antprigimtaisiais veiksniais, nes kitaip beveik negalima išvengti nuodėmės, neprasižengti moralybės įstatams. Pats vienas žmogus yra bejėgis kad galėtų atsispirti pagundų audroms, kurios siaučia jo širdyje.

Visai teisingai žmonių gyvenimo psichologiją pagauna Carlyle'. Jo pasakymu neapšviesta minia šaukianti: vadovauk man, auklėk mano dvasios pajėgas, nes aš pati viena neįstengiu tai padaryti. Be abejonės, šisai plačių neapšviestų minių reikalavimas yra visai teisingas. Ištikrųjų šviesuoliai, turį gyvenimo išminties, privalo mokyti žmones, plėsti jų dvasinio gyvenimo akiratį. Taip tatai išmintingi dvasinio gyvenimo vadovai privalo pasiaukoti neapšviestų žmonių labui, jiems vadovauti. Užtat kartais jiems leidžiame stvertis griežtų priemonių, būtent, jei mato žmoniją tikrai žengiant klaidingais takais, vedančiais į pražūtį." (Carlyle, Sozialpolitische Schriften, II. 1896, p. 47).

Net tųjų žmonių gyvenime, kurie tikrai trokšta išganyti savo sielą ir ilgisi amžinojo gyvenimo, pasitaiko nemaž tokių valandų, kuriomis pilni užuojautos ir suraminimo žodžiai arba kitaip tariant prietelingos rankos ištiesimas jiems begalo reikalingas. O ką jau bekalbėti apie tuos žmonės, kurie skandina savo sielą nedorybių gelmėsna, kurie yra patekę nuodėmės vergijon. Žmogus yra socialis vienetas; jam skirta gyventi visuomenėje. Ir delto dvasinis gyvenimas turi būti kuriamas suvienytomis pastangomis. Ir didžiai kilniai atrodo, kuomet stipresnieji tosios visuomenės nariai, gyvenantieji aukštesniuoju dvasios gyvenimu laisvu noru pasiryžta nešti moralės paramos tiems, kurių dvasinis gyvenimas apmiręs, kurie dvasia yra tikri vargšai ir pasigailėjimo verti.

Kad auklėjimas yra žmonėms reikalingas, liudija paties auklėjimo fakto buvimas žmonijos istorijoj. Vaiko auklėjimas nesibaigia šeimynoj. Gerai sutvarkytos valstybės uždavinys tai tolimesnis jaunuomenės auklėjimas. Jaunuomenei auklėti valstybės ar pavieniai asmens steigia įstaigas, kurias paprastai vadina mokyklomis. Mokykla yra tolimesnis šeimyninio auklėjimo tęsinys. Kaipo toki ji šeimyninį auklėjimą papildo ir plečia.

Kad auklėjimas darytų išganingos įtakos visuomenėj, reikia jisai jungti su religija. Nes religija yra neišsemiamas gyvybės šaltinis, yra vyriausias pažangos veiksnys, ką pripažįsta ir netikintieji mokslininkai, kaip antai Kidd'as. Istorija mums liudija, kad nykstant tikrajai religijai žmonijos gyvenime pradeda viešpatauti suirutės šmėkla.

Antai pagonijos laikais, kuomet tikrojo religinio gyvenimo vietą buvo užėmęs žiaurus politeizmas, pasiekęs begėdiškuose kultuose kraštutinio išsigimimo, kilnesnės dvasios giliai atjautė tą tragingą padėtį ir laukė ateinant kaž kokio nepaprasto vyro, kurs turėjo gelbėti. nedorybėse skęstančią žmoniją. Tiesa, nestigo Romoje bei Graikijoje žymių vyrų, filosofų, kurie vadovavo valstybei ir buvo laikomi liaudies mokytojais bei auklėtojais.

Antai buvo pragarsėjusi Pitagoro mokykla, kuri pasižymėjo griežta drausme. Vėlesniais laikais visiems buvo žinomi stoikai, kurie ypatingos domės kreipė į auklėjimą. Tie filosofai, kaipo doros mokytojai ir dvasios reikalų žinovai, buvo pageidaujami net aristokratų šeimynose. Žodžiu sakant, kultūringi romėnai bei graikai atjautė auklėjimo reikalingumą. Kaikurie to laiko išminčiai net iš valstybės reikalavo, kad ji dabotų visuomeninės doros. Anų laikų istorikai mini, kad žymūs valstybės vyrai besiartinant mirčiai neretai šaukdavęsi filosofų, kad tie savo pašnekesiais apie pomirtinį gyvenimą, apie sielos nemirybę tinkamai juos prirengtų prie mirties. Tie senovės išminčiai, rūpindamies žmonių dvasios reikalais, neatsisakydavo taipogi ir nuo tekimo vargšams bent moralės paramos (Chantépie de la Chaussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte' Ant. 3. 1903. II. p. 503).

Reikia žinoti, kad filosofai ypač vėlesniaisiais laikais nebuvo savy užsidarę: jie susiartindavo ir su liaudimi, kuriai neatsisakydavo teikti patarimų. Daugelis taip vadinamų filosofų leisdavosi kaipo keliaują pamokslininkai net į tolymiausias Romos provincijas. „Pirm negu krikščioniškojo mokslo skelbėjai ėmės vykinti Kristaus pasiuntinybę, sako Wendland'as, pagonių pamokslininkai su lazda rankoj ir basi jau vaikščiojo žmonėse ir skelbė kaž kokią veikiai ateisiančią naujieną.

Tie pamokslininkai laikė save naujos misijos nešėjais ir kaipo Dievo pasiuntiniai neva turėję gelbėti nedorybėse skęstančią žmoniją." (P. Wendland, Die hellenistisch — römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. Tübingen. 1907, p. 44.)

Taip tatai senobinis pasaulis jautė, jog veikiai turi ateiti koks nors nežemiškas vyras, kurs turės atgimdyti sugedusią žmoniją, atgaivinti jos dvasinį gyvenimą.

Bažnyčia kaipo tautų auklėtoja.

Atėjus pasaulin Dievažmogiui Kristui, geros valios žmonės Jį įtikėjo ir pasiryžo viską atnaujinti Jame. O tą žmonijos dvasinio gyvenima atnaujinimo uždavinį turėjo vykinti Jo įsteigtoji Bažnyčia,

Ir nūn matom Bažnyčią tam savo pašaukimui amžių amžiais pasiliekant ištikimą. Ir ta Kristaus įsteigtoji Bažnyčia galėjo pakelti jai skirtąjį žmonių sielų išganymo bei auklėjimo uždavinį, nes joje, nors ir neregimai pasiliko gyventi patsai Kristus.

Kadangi Bažnyčia auklėjimo darbą rėmė dieviškuoju Kristaus mokslu ir stiprybės sėmė iš antprigimtųjų šaltinių, visai žmonijos dvasinio gyvenimo naujinimas puikiai klėstėjo. Senobinis pasaulis, tarsi nebetekęs įgimto proto, negalėjo suprasti to naujojo mokslo galybės.

Tobūlybės idealas, kaip jisai atvaizdintas Evangelijose, savo skaistumu ir kilnumu tiesiog sužavėjo geros valios žmones.

Ir čia tatai suprantamas anas stebinąs pirmųjų amžių krikščionių atsidavimas tam aukštajam žmonijos tikslui, kurs krikščionių akyse tapo meilės aukuru.

Bet is kitos pusės Bažnyčios pastangos atgimdyti žmoniją Kristuje sutiko sunkiai nugaliamų kliučių. Bažnyčiai reikėjo kovoti ilgą ir kruviną kovą del Kristaus idealų, ir čia tatai kankinių kraujas ūpeliais pasriuvo. Vis delto Bažnyčia tą kovą laimėjo ir jau galėjo laisvai skelbti pasauliui Dievo karalystės idėją. Tačiau patsai Kristų įtikėjusių širdžių atnaujinimas toli gražu ne buvo lengvas darbas. Mat nuodėmė per giliai įleido šaknis žmogaus įgimtin, Ir tuo būdu atsirado nemaž tokių žmonių, kurie vardu buvo krikščionys, tačiau širdyj pasiliko tik žmonės. Net patys Bažnyčios vadovai ne visuomet buvo tais Kristaus žibintais, nešančiais šviesą sugedusiam pasauliui.

Kadangi Bažnyčios uždavinys yra gydyti dvasinės žmonių žaizdos, vesti sielas išganymo keliu, Bažnyčia tam uždaviniui vykinti ir naudojasi paties Kristaus paliktomis priemonėmis, tarp kurių didžiausios reikšmės turi šventieji sakramentai.

Išpažintis duoda dvasios vadovui galimybės pažvelgti į tikinčiųjų sielų gelmes, kas jam kaipo sielų ganytojui begalo svarbu, nes jisai privalo duoti žmonėms atatinkamų nurodymų, patarimų, kaip saugotis nuodėmės, kaip kovoti su nuodėmingais įpročiais ir t. t.

Jau neminint, kad išpažintis yra esminė ir būtina atgailos sakramento dalis, kas nežino, kaip išganingas daiktas — sąžinės sąskaita! Kiek žmogus išvengtų nusidėjimų, jei jis kartkartėmis darytų sąžinės sąskaitą, tai yra susitelkęs dvasia kritingą savo pasielgimų peržvalgą, kurios dėka patėmytų prasižengimus doros įstatams. Nuodėmių išpažinimas jau net stabmeldžių tarpe buvo praktikuojamas. Tą savotišką išpažintį sutinkame ne tiktai budistų vienuolių gyvenime, bet ir kituose mažiau ar daugiau kulturingose tautose.

(Skaitytina O. Flügel, Das Ich und die Sittlichen Ideen. p. 12; Le Roy, Die Religion Naturvölker, Orelli, Allegemeine Religiongeschichte).

Katalikų Bažnyčioj išpažintis kaipo atgailos sakramentas įgauna tobūliausios išraiškos. Bažnyčia ačiu savo sugebėjimui auklėti tautas Kristaus religijos dvasioj labai daug prisidėjo prie kultūros pažangos. Ji sušvelnino šiurkščius ir žiaurius barbarų papročius, nukreipė jų gaivalingą palinkimą-viską griauti, naikinti į ramų kultūros darbą, tuo būdu juos priversdama nusilenkti išganymo simboliui Kryžiui. Šiuos nuopelnus kultūros srityje Bažnyčiai pripažįsta net ir visai Kristaus religijai nepalankus. Jos vaisingas darbavimasis kultūros srityje apsireiškė ne vien pirmaisiais amžiais, bet ir vėliasniais laikais. Tai liudija visišką josios atsidavimą tikrajai kultūrai. Ir mūsų gadynej, kuomet visoks autoritas niekinamas, Bažnyčios įtakos į visuomeninį gyvenimą negali nusmelkti jokie gudriai sugalvoti užsipuolimai.

Matomai pildosi Kristaus žodžiai pasakytieji šv. Petrui, jog Bažnyčia , būdama pastatyta ant uolos, atlaikys pasaulio audras ir bus jai lemta ištverti iki amžių pabaigai.

Katalikų Bažnyčia visuomet turėjo ir turės įtakos į žmonių dvasinį gyvenimą. Tačiau, nežiūrint Bažnyčios nuopelnų kultūros srityje, nei vienai auklėjimo sistemai nėra daroma tiek priekaištų kiek katalikų Bažnyčiai. Ne tiktai niekinamos ir smerkiamos josios vartojamos žmonijai auklėti priemonės, bet ir pati krikščionybė nūn laikoma jau atgyvenusia savo amžių. Ypač ant Bažnyčios užsipuola, kam ji varžanti žmonių laisvę, kliūdanti kultūrai plėtotis, kas esą nedovanotina. „Šitoks bažnyčios autorito iškilimas, sako Ed. v. Hartman'as, gali būti naudingas nebent tiktai jaunuoliams, kurie nėra pratę gyventi savystoviu gyvenimu. Gi žmogus kulturingas ir doros žvilgiu subrendęs jau yra aukštesnis ir todel nėra reikalingas bet kokio autorito, varžančio jo asmens laisvę.“ (Ed. v. Hartman, Das sittliche Bewusztsein 2 Auf. p. 80.)

Naujieji šaunūs kritikai irgi nesigaili Bažnyčiai aštrių išmėtinėjimų. Toksai pavyzdžiui Gurlitt'as drąsiai šaukia: „Tikėkite man, nes aš kalbu rimtai ir giliai įsitikinęs: aš bevelyčiau mirti, negu pasiduoti jūsų tikybos prietarams, kurie mane gali nuvesti į priešo — Liuterio laikus ir išplėšti man visa tai, kuo remias mano asmens didybė.“ (L. Gurlitt, Erziehung zur Mannhaftigkeit. 2 Auf. Berlin, 1906. p. 120.)

Modernosios gadynės žmogus, būdamas įsitikinęs savąjį „Aš“ esant aukščiausiuoju gyvenimo mąstu, labai nuosekliai elgias, atmesdamas visokį autorita. Ir toksai elgesys yra visai suprantamas. Kadangi absoliutinga laisvė tampa vienatinis veržimosi objektas, visoki daros įstatai tuokart jau savaime turi atpulti, nes nebėra reikalo klausyti kaž kokių visus varžančių autorito įsakymų. Šitokios pažiūros į gyvenimą mūsų laikais, reikia pasakyti, yra plačiai pasklydusios Ir randa visuomenėj didelio palankumo. Ypač charakteringi laiko dvasios ruožai išreikšti paties Hermanno Oeser'io žodžiais. „Stipriausias mano gyvatos veržimosi objektas sako jis — tapti nepriklausomam. Ir todel man labiau patinka naudotis savuoju, nors ir apipuvusiu, lieptu, negu eiti puikiu kaimyno tiltu. Geriau suklupti gyvenimo kely ir įpulti į nuodėmę, negu įgyti dorybių kitiems padedant.“ (Christliche Welt 1912. p. 280.) Beveik panaši mintis glūdi ir šiuose Goethes žodžiuose. „Vaikas ar jaunuolis, kurs žengia savuoju gyvenimo taku ir klysta, man vis tik meilesnis už tąjį, kurs seka kitų žmonių pramintais takais, nors ir neklystų“. (Wilhelm Meisters Lehrjahre, 8 Buch, 3 Kapitel).

Religijos reikšmę žmonių gyvenime gana bešališkai apibūdina Hornefferis. „Kuomet žmogus sako jis, yra paliovęs klausyti religijos įsakymų, kuomet vienui vienas ryžtasi kovoti su pasauliu audromis, kad tuo būdu atsiekus amžinybės uostą, kur viešpatauja ramybė ir palaima, ir kuomet niekur neranda pasi-

tenkinimo, tuomet skaldosi energijos vienuma ir pasiryžimų likučiai, kaip sudužusio laivo skeveldros, aimanuodami plakasi į ankščiau regėtą, svajotą ir pamiltą idealą. Ir šitoks gyvenimo tragizmas labai dažnai įvyksta netikinčiojo sieloj. (Horneffer, Das klassische Ideal, p. 297). Taigi sielai geidžiamos ramybės tegali duoti tiktai religija. Jinai įstengia sumegsti trūkusias tarp siekiamojo idealo ir žmogaus pastangų stygas.

Aukščiau esam nurodę, jog žmogaus asmens tobūlumas labai ankštai rišantis su moralybės įstatais. Juo su didesniu pasiaukojimu jisai seka doros įsakymus, juo labiau jo širdyje plečias Dievo meilės židinis. O sulig krikščionių mokslo giliausioji tobūlumo esmė glūdi meilėje, kuri kelia mūsų širdis Dievop. „Ir mes pažinome ir įtikėjome meilei, kurią Dievas mumyse turi. Dievas yra meilė, ir kas pasilieka meilėje, pasilieka Dievuje, ir Dievas jame.“ (1. Jon. 4, 16).

Tad reikalauti nieku nevaržomo įgimties jėgų išplėtojimo, reiškia siekti subjektingojo gyvenimo idealo, kurs kaipo toksai, visuomet yra menkos vertės. Taigi nelieka kito išėjimo, kaip tik tai kreiptis į amžinųjų gerumų šaltinį Dievą, galintį nutolint mūsų sielos troškimus. Be Dievo malonės mes nieko gero nenuveiksim, visos mūsų pastangos niekais nueis. Tiktai bendras su Dievo malonės veikimu darbas, pildymas Jojo šventos valios, gali mus padaryti laimingus.

Manyti, būk modernosios gadynės žmogus nera reikalingas antprigimtosios pagalbos reiškia nemprasti to gyvenimo tragizmo, kuriuo gyvena netikįs mūsų gadynės šviesuolis. Yra žinoma, jog žmogus, atmetęs Dievą, dorai gyventi negali. Jam gręsia nuolatinis pavojus patekti žemesniųjų kūno pageidimų vergijon, kuri neretai žmogui ruošia moralę pražūtį. Ir čia suprantamas anas mūsų dienų kultūros vienašališkumas. Intelekte berods padaryta pažangos; daugelis įstabių gamtos reiškinių išaiškinta, surinkta daugybė patyrijos faktų, žinių, kurios sudaro ištisas mokslų šakas. Bet, moraliame gyvenime tos pažangos, deja, nematyti; čia viešpatauja nupuolimas, suirutės šmėkla. Ir tai liūdna. Savaime veržias nekantrus klausimas, kokia nauda iš tos proto pažangos, jei žmogus nežino, kaip jam gyventi pasaulyje, kokie jo uždaviniai. Taip, mokslas ištiesų negali atsakyti į klausimą kaip žmogus turi gyventi, kuriuo keliu eiti į laimę, nes tai nėra mokslo dalykas. Mums ne tiek svarbu, kad žmogaus jausmai ačiu kultūros pažangai yra įgavę didesnio humaniškumo kad sušvelninta šiurkštūs ir žiaurūs tautų papročiai ir t. t.

Pažangos giliausioji esmė glūdi ne tame. Bet svarbiausia, ar žmonija daro pastangų išsiliuosuoti iš nuodėmių vergijos; ar visuomenės doroj esama pažangos?

Ir turim su širdies skausmu prisipažinti, kad nuodėmė kaipo sunki našta tebeslegia žmoniją, kad ji matomai prisidengusi apgaulinga skraiste tebeviešpatauja pasaulyj. Reikia pabriežti, kad nuodėmės biaurumą daugelis šiandien stengias piešti skaistesnėmis spalvomis, duodami suprasti, kad toji vadinamoji nuo-

dėmė nėra taip jau gyvenimą nuodijanti piktybė, kaip kad paprastai sau vaizduojamasi. Ir todel tam tikri doros prasižengimai mūsų gadynėj randa pateisinimo. Paprastai tokie nedori pasielgimai esti laikomi silpnybėmis, kurių, girdi, negalima esą išvengti, nes žmogus neturįs laisvos valios. O iš čia seka, kad jisai negalįs nešti kad ir užnedoriausius, savo darbus jokios atsakomybės. Nors pažinimas ir yra valios lavinimo bei auklėjimo veiksnys, ačiu kuriam įgaunamе tikro daiktų pažinimo, tačiau yra žinoma, kad valia nevisumet linksta į tai, kas gera, gražu. Jau senasis Ovidijus yra pasakęs: „Matau gera ir jam pritariu, o betgi piktą seku". Tatai reikalas valią stiprinti savaime aiškus. Proto lavinimas gali būti nenaudingas, o net ir kenkmingas, jei nesiriša su valios auklėjimu. Palinkusi į piktą valia gali įgytąsias žinias paversti kenksmingomis.

Gera valios auklėjimo pakraipą, tai mūsų valios sutikimas su Dievo valia. Taigi protas turi stengtis tą Dievo valią pažinti, o valia turi būti visumet pasiryžusi prie Dievo valios taikintis. Ir jei mūsų laikais dora pašlijusi ir tiek daug pasaulyje pikta, tai vien delto, kad mūsų gadynės šviesuolis nebenori žinoti esant Dievo valią, kurios reikia klausyti. Kaip gi gali nuodėmė nesiplėsti pasaulyje, jei žmogus duoda visišką laisvę savo jautulingiesiems kūno palinkimams.

Kuomet modernoji žmonija nebenori tikėti į Dievą ir atsisako Jam tarnauti, nes girdi, sugebėsianti apseiti ir be Dievo, mums vistik norėtųsi abejoti, ar jinai turi savy tiek pajėgų, kad galėtų kurti didį ir dorą gyvenimą. Istorija liudija, kad kultūra, neparemta aukštesniais religijos principais, veikiai žlunga.

Ir tuose biedievybės obalsiuose mes esam linkę matyti vien didybės manijos pasireiškimų, kas, žinoma, nieko pozityvaus nežada. Jei Bažnyčią matom buvus visais laikais pažangos nešėją, aišku, kad jinai nėra atgyvenusi savo amžių, kaip kad norėtų matyti jai nepalankūs mintytojai.

Tad nėra reikalo bijotis iškilimo Bažnyčios autorito, kuriuo jinai sugeba daryti įtakos į socialį žmonių gyvenimą. Daug tiesos yra pasakęs vienas žymiausių mūsų laikų pedagogų Foersteris.

„Mūsų laikams sako jis labiau negu kada nors, reikalinga auklėjimas paremtas stipriu autoritu. Nes tiktai stipra autorito įtaka tegali duoti tinkamos pakraipos jaunuolio dvasiniam gyvenimui". (Autorität und Freiheit). Nieko ypatinga nėra, jei iš tikinčiųjų Bažnyčia reikalauja klausymo. Juk tai būtina juk kiekvieno auklėjimo sąlyga. Mūsų laikais, kuomet visame kame norima matyti nepastovumo, auklėjimas būtinai turi remti įtakingu autoritu, nes kitaip visuomenėj nebus galo visokioms suirutėms. Šį reikalą vis tik sugeba įvertinti ir nekatalikai mintytojai. Taip antai Foersteris autorito principui gyvenime skiria didžiausios reikšmės. Jo išmanymu, Bažnyčios amžių amžiais išbandytoji paidagogika geriausiai auklėjanti žmoniją. O apie išpažinties reik-

šmę dvasiniame žmogaus gyvenime vienas žymus protestantų rašytojas šiaip atsiliepia. „Katalikų bažnyčios dvasios vadovai išpažintį, kaipo gyvenimo veidrodį viduriniais amžiais statė prieš akis visiems be išimties, ar tai buvo karalius ar vargšas, mokslo vyras ar tamsuolis.

Bet reformatoriai, deja, tą naudingą instituciją panaikino. Ir dabar mes evangelikai išpažinties nebeturim, nors, tiesą pasakius, ir mes galim turėti tų pačių pretenzijų, ką ir katalikai. Tad klausiame, ar begalima norėti, kad mūsų gadynės šviesuolis, besivaduojąs Kanto ar Goethes pasaulėžiūros principais, kurie, tiesą pasakius, yra abejotinos vertės, kovotų ilgą ir ištvermingą kovą su nuodėmėmis. Gal būt netolimoj ateity mūsų kultūringas gyvenimas bus paskendęs nuodėmėse. Nes mums ne paslaptis, kad šiandien nedorybė plečias pasaulyje, o tuo tarpu šviesuoliai nenori prisipažinti nuodėmes pildą. Ir jei mūsų kultūrai lemta žlūgti, tai vien delto, kad jinai yra paskendusi nuodėmėse". A. l' Houet, Zur Psychologie der Kultur. p. 202.

Net iš pusės laisvamanių, kurie taip atkakliai kovoja su Bažnyčia, tenka girdėti, kad laikas, girdi, susiprasti ir pradėti rūpintis sielos reikalais, nes kitaip žmoniją laukianti traginga ateitis. Börner'is, vienas žymesnių laisvamanių vadovų šituo klausimu yra išleidęs net atskirą veikalą, vardu „Weltliche Seelsorge". Šį opų klausimą kelia aikštėn taipgi ir Werner'is, savo veikale „Das Christentum und die monistische Religion. Tiesa, Bažnyčia dalinai varžo tikinčiųjų laisvę reikalaudama savo įsakymų klausyti. Bet ar šis klausymas nėra pačių žmonių labui? Jei Bažnyčia nurodo tikrąjį išganymo kelią, tai kodel gi juo nėjus, (Šk. E. Schulte. Unsere Lebensideale und die Kultur der Gegenwart. Freiburg 1914).

DORINĖ ASKEZOS VERTĖ.

Nors auklėjimas mus gelbi siekiant doros idealo, tačiau jisai nėra vienatinis dorybių skiepytojas. Čia be galo svarbią rolę vaidina paties auklėjamojo asmens pastangos.

Dorybių įgijimas nėra vieno kito pasiryžimo momentas; tam reikalingas nuolatinis ir ištvermingas lavinimos gyvenimo mažmožiuose, kitaip tariant, reikalinga askeza. „Jei žmogus galėtų, — sako Schell'is, — dorybių įgyti vienu kitu pasiryžimu, o tokių ydų kaip savymeilės, gobšumo ir k. išsyk nusikratyti, tuomet askeza ištiesų būtų bereikalinga. Askeza savo esme yra tikslingas ir planingas lavinimos doros srityje".

Schell, Christus. Mainz 1903, p. 64.

1. Askezos esmė bei prasmė.

Žodis askėza plačia prasme paimtas reiškia lavinimasį, rengimasį. Pas graikus žodžiu askėza vadindavo tam tikrus kūno mankštinimus, kurie užgrūdina jojo jėgas. Bet jau ir anais lai-

kais šioj sąvokoj nors neaiškiai tilpo doros principas. Krikščionybėj askėza kaipo doro gyvenimo mokslas kas kart labiau aiškėjo. Iškilti askėzai kaipo mokslui labai daug padėjo savo veikalais bažnyčios tėvai. Ir taip mokslas apie dvasinį gyvenimą, tobulėjimą dorybėse ilgainiui ir liko pavadintas askėza. Sk. Mutz, Christliche Aszetik 5 Auf. Paderborn 1920. Askėza turi reikalo taip su teigiamaisiais taip ir su neigiamaisiais lavinimais. Šie pastarieji turi marinimosi pabūdžio: pratina savęs atsižadėti, susivaldyti. Kuomet žemieji palinkimai paržengia tam tikras ribas ir išbujoja, protingoji valia lieka pavergta, dvasinis gyvenimas sumenkėja. Tokiai padėčiai susidarius ir reikalinga stvertis askezos, nuo kurios pareina dvasinio gyvenimo atgaivinimas. Jinai visupirma ragina atsižadėti smagumų ir kaipo būtiną sąlygą stato susivaldymą. Tokio susivaldymo pavyzdžiai pasak Faszbender'io, gali būti šitokie lavinimos: „akių dabojimas, kas doros atžvilgiu labai svarbu, nes jų nevaldant tenka išvysti nepadorių reginių; neduoti vietos tuščiam žingeidumui; taipgi gera susilaikyti valgant ar geriant; ypač gi reikia valdyti liežuvis, įprasti tylėti. Šių ir jiems panašių askezos nuodymų privalo laikytis kiekvienas, norįs vadovauti savo žemesniesiems palinkimams." (M. Faszbender, Wollen eine königliche Kunst. p. 171.)

Šitoki yra neigiamojo lavinimos sritis, kurią aukščiau jau esam minėję. Tarp kitko reikia pabriežti, jog krikščionių askezos neigiamieji lavinimos patarimai kaikuriems davė progos manyti, askezą siekiant neigiamųjų davinių. Pasak Ewaldo, asketo asmenį charakterizuojančios žymės esančios šios: „nuolatinis budėjimas ir rengimasis prie ančpuolių del aukštesniųjų dvasios reikalų. Asketo gyvenimas yra ne kas kita, kaip uždraudimų retežis, kurs sukausto jojo laisvą valią. Dangaus karalystės raktų jis neturi, o betgi vartus, vedančius į žemės rojų laiko stipriai užrakinęs, kad ten nei jis pats nei kiti negalėtų įeiti." (O. Ewald, Gründe u. Abgründe II p. 124.).

Tikrąjai askezai šitokių priekaištų negalima daryti. Jinai nesitenkina vien neigiamaisiais lavinimais, bet siekia ir teigiamųjų lavinimos davinių. Jau vien iš to tai matyt, kad asketai pirmon vieton stato religiniai — dorinius lavinimus. Tiesa, askezoj gali rasti vietos ir tokie lavinimai, kurie doros atžvilgiu yra indiferentingi, kaip šit sportas. Bet jie tiek tėra vertinami, kiek lavina mūsų valią, kiek duoda galios viešpatauti žemesniems palinkimams. Patarimų, kaip reikia valią auklėti galima rasti E. Fischer'io veikale. Systematische Anleitung zur Willens—und Charakterbildung. 1910.

Vienas pirmųjų askezos uždavinių yra valios lavinimas. Klaidinga manyti, buk žmogaus valia esanti tiek išlavinta, kad nereikalaujanti jokio vadovavimo iš šalies, „Norai ir troškimai, sako Meumann'as, yra savotiškos rūšies menas, kurio reikia mokytis. Ši pažiūra gali kaikam atrodyti nesuprantama, tačiau už jos tikrumą kalba gyvenimo faktai.

Žmonių troškimai bei palinkimai daugumoj atvejų yra, taip sakant šiurkštūs ir nekultūringi; delto jie prašyte prašos auklėti. Tuo tarpu daugelis to neatidėliojamo reikalo nenujaučia. Ir jei daroma pastangų lavinti valią, švelninti budo šiurkštumai, visa tai norima atlikti vienu kitu pasiryžimu, kas, žinoma, yra visai negalimas daiktas. Lavinant valią, ypač jaunuoliui, reikia gerai įsidėti į galvą, kad būtinas dalykas išmokti susivaldyti, nes nuo šios dorybės turėjimo priklauso gyvenimo laimė“ (E. Meumann, Intelligenz und Wille 2 Auf. p. 112.)

Askeza tikra ta žodžio prasme siekia aukštesniojo gyvenimo tikslo, ji labai ankštai rišasi su sielos gyvenimu. Jos tikslas atgimdyti naują žmogų, kurs būtų pasipuošęs dorybėmis. Yra žinoma, kad prim negu įgyti dorybių, reikia nusikratyti ydų, nuodėmingų įpročių. Čia tai ir reiškiasi neigiamoji askezos pusė, marinimosi reikalas. Kolei žemesnieji palinkimai tebevieš-patauja dvasiai, tol negali būti kalbos apie tobulybę, dorybių įgijimą. Tad pirm visako reikia nusmelkti išbujojusieji geiduliai, kurių vergijoj būdamas žmogus negali svajoti apie aukštesnįjį dvasios gyvenimą. Ir tiktai sutraukius dvasią varžantieji pančiai, bus laisvas kelias į tobulybę.

Ir juo labiau vengiame laikinųjų dalykų, jau galingiau mumyse reiškias palinkimas į tobulybę. Aukštesniojo žmogaus atgimimas pareina nuo žemųjų kūno palinkimų nusmelkimo, ką pripažįsta ir Goethe. sakydamas: — „mirk ir vėl atgimk naujam gyvenimui“. Šiuose žodžiuose išreikšta gili moralio gyvenimo tiesa. Atgimti naujam gyvenimui mums kaip tiktai ir padeda teigiamieji askezos lavinimai, Žmogaus gyvenimas nėra rožėmis klotas. Čia žemėj žmogus turi kovoti nepaliaujamą kovą del aukštesniųjų dvasios tikslų. Toji gyvenimo kova yra savotiški kvotimai, mėginimas. Ir laimingas, kurs ištvers iki galui. Aukš-čiausias iš mūsų nereikalauja, kad tobulybės siekimas reikštųsi nepaprastais, didvyriškais žygiais. Siekiant tobulybės užtenka vartoti tokios priemonės, kurios neviršija mūsų išgalių. Klaidinga manyti, buk askėzos dėsniais tvarkomas gyvenimas esąs nepa-keliama sunkenybė. Žinoma, žmogui, linkusiam į smagų ir lin-ksmą gyvenimą, askezos reikalavimai, kaipo nepataikaują įgimties silpnybėms, gali nepatikti. Bet tas dalyko esmės nekeičia. As-kezai daromieji priekaištai, buk jinai verčianti liūdėti pačiais jau-nystės metais, reikalaujanti atsižadėti net leistinų malonumų, savaime atpuola, atsiminus mūs laukiančius dvasinio gyvenimo uždavinius.

Ne beto, žinoma, kad asketų gyvenime nebūtų buvę per-dėjimų, pareinančių iš klaidingo askezos dėsnių supratimo.

Bet askeza, kaipo toki, yra gyvas gyvenimo reikalas ir to-del jos reikalingumu peprisieina abejoti. Kaip visur, taip ir čia, visoki vienašališkumai bei perdėjimai yra vengtini. Jautulingieji palinkimai, kaipo tokie, nėra blogi, ir todel norėti juos visiškai nusmelkti, nėra reikalo. Kūnas juk yra dvasios įrankis; jis irgi

turi padėti gyvenimo uždavinį atlikti. Svarbiausia, kad tiems jautulybės palinkimams valia protingoji viešpatautų. Askeza nieku būdu nenori visiškai nusmelkti bei panaikinti jautulingosios įgimties palinkimus. Jos uždavinys duoti dvasiai galimybės tiems palinkimams viešpatauti, laikant juos tam tikrose doros ribose.

Šiaip suprasta askeza ne tiktai negriauna žmonių gyvenimo, kaip kad tvirtina asketinio gyvenimo priešininkai, bet padeda kurtis naujam dvasios gyvenimui.

Nereikia manyti askezą esant vien pas krikščionis. Ją mes sutinkame mažiau ar daugiau aiškioj formoj įvairiose tautose, „Askeza, sako Zöckler'is, yra kaž kas bendra visoms tautoms; tai visuotinas gyvenimo faktorius, turįs įtakos į socialį ir tikybinį žmonių gyvenimą.“ (O. Zöckler, Aszese und Mönchtum. 2 Auf. Frankfurt. 1897, p. 3.)

2. Stabmeldžių askeza.

Nėra abejonės, jog pirmykščioms tautoms buvo žinomi religiniai — doriniai lavinimai, kurie jų gyvenime turėjo askezos pobūdžio. „Askezos lavinimai sako Schiele, kaip valdymasis lytinėj sferoj, susiturėjimas nuo tam tikrų valgių, vengimas gyvenimo patogumų, randa sau vietos mažne visose tautose. Tie lavinimai, atsižiūrint tų tautų kultūros laipsnio, gali būti gana įvairūs, kas, žinoma, nekeičia dalykų esmės.“ (Schiele, Die Religion in Geschichte und Gegenwart. I, Tübingen 1909 p. 726). Šitokie lavinimai yra ankštai surišti su tikyba. Pirmykštis necivilizuotas žmogus, jei jis atsižada net leistinų malonumų, tai vien kad permaldavus Dievybę, įgijus jos prielankumo. Beto esama įsitikinimo, kad visoks susitepimas, nedori pasielgimai rustiną Dievybę. Ir todel stengiamąsi išsiliuosuoti iš visokio susitepimo, kad tuo būdu įgijus malonės Dievybės akyse.

Reikia pažymėti, jog stabmeldžių tautose askeza, ypač jos neigiamoji pusė yra įgavusi, keistos ir susyk žiaurios išraiškos. Bramanų išmanymu žmogaus galutinas tikslas esas tame, kad žmogaus būtybė vėl turinti gryžti į visapasaulinį dievą, iš kurio jinai esanti išėjusi. Šis žmogaus vienijimasis su visatos siela bei dievu, pasak jų, esas iš dalies atsiekiamas aname mistingame dvasios stovyje, kurs įvykstąs, kai žmogus įgyjąs sąmoningo savo tapatybės su Dievybe žinojimo. Užtat bramanų šventieji bevelija atsižadėti visų pasaulio smagumų, apleidžia žmonių draugiją ir stengias aštriais savęs plakimais sunaikinti jautulingąją įgimtį, kad tuo būdu pagreitinus vienijimos momentą dievybėje. Jų uolumas siekiant jautulybės sunaikinimo kartais rodo tiesiog neįtikėtinų dalykų. Kadangi jautulinguose kūno palinkimuose jie mato blogumo, tai ir stveria įvairių priemonių, kartais ir labai žiaurių, tiems palinkimams marinti, kas jų supratimu esanti askeza. Savęs plakimui jie pasigauna žiauriausių priemonių. „Manau būsiant neprošalį,—sako Zöckleris,

pažymėjus keletą neretai bramanų vartojamų savęs plakimo bei kankinimo būdų. Pavyzdžiui jie vaikščioja po žėrinčius anglis basomis kojomis. Savęs sudeginimai jų tarpe irgi neretai pasitaiko. O kyboti virš degančio laužo ar būti apsuptam iš visų pusių ugnies liepsnų — tai paprastas dalykas. Beto jie mėgsta užsimaut ant kaklo sunkius geležinius žiedus, arba užsidaryti ankštuose kambarėliuose, mosuoti rankomis iki visiškam nuilsimui. Kartais gi tiesiog lenda į skruzdėlynus arba leidžia gyvatėms save kandžioti. (Zöckler, Aszese u. Mönchtum). Mums žinantiem tikrosios askezos dėsnius visai aišku, kad šitokie ir jiems panašūs savęs kankinimai yra liguisto dvasios iškrypimo pasekmė. Tiesa, Buda principe, atmetė tariamąją bramanų askėzą, apsireiškusią tokiais negirdėtais žiaurumais, bet vėliau, iškilus rungtynėms tarp budizmo tie žiaurūs papročiai vėl dalinai įsibrovė į jojo sekėjų gyvenimą. Nors Buda iš savo sekėjų reikalavo savęs atsižadėjimo, gailestingumo ir kitų dorybių, tačiau, atsiminus jojo mokslo branduolį, būtent gyvenimo tikslą esant jojo neigime, tie kilnūs doros įstatai lieka beprasmiai. Ir veltui jo moksle ieškotumėm sveikos askezos principų. Gyvenimas, pasak Budos, esąs kentėjimų vieta, kur žmogui lemta būti kančių retežių surakintam. Delto tai ir skelbiama valios neigimas gyventi. O siekiant visiško jautulingųjų palinkimų nusmelkimo, nebegali būti kalbos apie kokius nors teigiamuosius askėzos lavinimus. Reikia pabrieżti. kad bramanizme tie žiaurieji lavinimai vis delto turi teigiamosios askezos pobūdžio, ko negalima pasakyti aipe budizmą. Nes budizmas, kaip jau minėjom, gyvenimo tikslą ir jo prasmę mato vien gyvenimo neigime. Ir todel ne nuostabu, kad budizmo askeza persisunkusi neigimo dvasia. Tenka patėmyti, jog budistai savižudybėj visgi faktinai neieško galutinos savo teoretinio neigimo išeities. Ir tuomi aiškiai parodo, kad gyvenimas turi prasmės ir kad verta gyventi ir savo gyvenimas tvarkyti teigiamosios askezos reikalavimais.

Graikų tautai askeza irgi nebuvo svetima. Filosofų mokyklose jai buvo skiriama ypatingos domės. Pitagoriečiai iš savo mokinių reikalaudavo, kad gyventų vienuolių gyvenimą. Sokratas skelbdavo, reikią vengti gyvenimo smagumų bei patogumų. Net savo gyvenimo pavyzdžiu parodė, kaip aukštai žmogus gali pakilti gyvenimo meilumų atsižadėdamas. „Nieko nereikalauti, sako jis, reiškia panešėti Dievui, ir kas mažiausia iš kitų reikalauja, tas tikrai gyvena dieviškuoju gyvenimu“. Pasak Platono gyvenimui vadovauti privalanti protingoji valia. Visa Stoikų gyvenimo išmintis gludi obalsyje „sustine et abstine!“ (kantriai nukęsk ir susilaikyk): Marinimosi reikalą gana aiškiai pabrieżia slaptingieji rytų kultai, vėliaus turėjusieji įtakos graikų bei romėnų tikybinėms pažiūroms. Tas pat reikia pasakyti ir apie neoplatonizmą, kurs, panašiai indų filosofijai, mokina, jog jautulingieji kūno palinkimai kiek galima reikia slopinti, kad tuo būdu dvasiai davus galimybės kilti Dievop.

3. Krikščionių askeza.

Krikščionių religija, reikalauja iš tikinčiųjų savęs atsižadejimo, susivaldymo, bet nieku būdu negalima tvirtinti, buk krikščionių askeza savo esminiais bruožais esanti labai artima budistų askezai. Kai kas tvirtina Kristų, tikra žodžio prasme nebuvus asketą; jis neniekinęs pasaulio smagumų, nebuvęs koks nors atsiskyrėlis iš žmonių draugijos,—priešingai gyvenęs šeimynoj ir tuo šeimyniniu židiniu džiaugęsis. Taip, Išganytojas nevengė žmonių draugijos, nepasmerkė jautulingųjų kūno palinkimų, regimosios tvarinijos nelaikė piktosios dvasios padaru, kaip kad skelbė manicheizmas.

Jojo moksle nerandame jokių prigimtajai daiktų tvarkiai prieštaravimų. Bet nereikia manyti, buk Jisai nenumatęs to pavojaus, kurs gręsiąs mūsų dvasiai iš pusės jautulingųjų įgimties palinkimų. Išganytojas kaipo amžinasis pavyzdys, nekartą yra pabriežęs, reikiant vengti kūno smagumų, reikiant saugotis nuodėmės, nes kitaip lengva patekti piktosios dvasios verg jon. Tad matom, kaip pirmųjų amžių krikščionys visa širdini atsiduoda Išganytojo mokslui, stengias gyventi taip, kaip to reikalauja Jojo pavyzdys, ir todel askeza pirmųjų krikščionių bendrijose buvo pražydusi visoj kilnybėj.

Gyvendami Kristaus dvasia, je pasiryždavo viską Jame atnaujinti. Kad sekmingiau taikinus askezos principus savo gyvenimui ir tuo būdu žengus į tobulybės idealą, jie bevelydavo apleisti žmonių draugiją. Ir tiktai vėlesniais laikais buvo pradėta steigti brolijos, kurios turėjo vienyti tobūlybės siekiančius krikščionis. Visais amžiais krikščionių visuomenėj nestigo geros valios žmonių, kurie del Kristaus atsižadėdavo visų šio pasaulio smagumų ir meilumų ir siekdavo tobūlybės idealo aukštybių.

Nors krikščionių asketų gyvenimas daugeliui atrodo nesuprantamas, tačiau jų pavyzdys daro įtakos į visuomenės gyvenimą. Askezos idealo gaivinimu labai susirupinusi ir pati Bažnyčia. Jinai, budama atsidavusi tobūlybės idealui, askezoj mato tinkamiausią priemonę tobūlybei žmonėse auklėti. Reikalinga pažymėti, kad krikščionių askezos dvasia visai kitoki, negu bramanų ar budistų.

Sulyg krikščionių mokslo jautulingieji kūno palinkimai savy nėra kaž-kas pikta, kaip to mokino manicheizmas ar bramanizmas. Tikroji askeza nesistengia jautulingosios įgimties palinkimus naikinti bet siekia, kad dvasia arba protingoji valia įstėngtų vaduovauti jautilingosios įgimties palinkimams. Tiesa, buvo, ir tokių šventujų, kurie askezos lavinimuose per toli nueidavo, nemokėdavo laikytis palaimingojo vidurio ir nekartą tokiu aštriu gyvenimu pirm laiko pakirsdavo savo sveikatą. Bet gi tokių šventų vyrų pavyzdys mums nėra sektinas. Nerėtai ir patys šventieji galų gale susiprasdavo gyveną ne taip, kaip to reikalauja tikrosios askezos principai. Antai šv. Bernardas, kuo-

met jo gyvatos jėgos iš priežasties aštraus marinimosi liko pakirstos ir atsisakė tarnauti pozityviam darbui, vis tik apgailestavo savo neišmintingą elgimąsį.

Bažnyčia ir persergi asketus, nurodydama jautulingųjų įgimties palinkimų marinimui tam tikras ribas. Taipogi ir pietistų gyvenimui Bažnyčia nėra taip jau palanki. Visoks mistingas dievotumas, pareinąs iš noro gyventi dieviškuoju gyvenimu, Bažnyčios supratimu, sujungtas su tam tikrais pavojais. Tikroji askeza negali tramdyti tikrosios pažangos; priešingai, kelia žmogaūs sielą aukštyn į Dievą, veda tikraisiais tobūlybės takais. Beto reikalinga pabriežti, kad dvasios jėgų tobūlėjimas nėrą vien Dievo malonės veikimo vaisius, kaip kad tvirtino De Molinos.

Ir ne be pagrindo pietistų pažiūrą Bažnyčia atmetė pasmerkdama tėzę „Prigimtasis žmogaus veikimas užkerta kelią Dievo malonės veikimui, kliudo tikrajai tobūlybei, pareinančiai iš tiesioginio Dievo veikimo į musų sielą“. (Propositio Michaelis de Molinos). Tad matom, kad Bažnyčia, pasmerkdama aukščiau minėtąją De Molinos tezę vadavosi ta mintimi, kad malonė nedaro žmogaus tobūlu, kad reikia tai Dievo teikiamai malonei bendradarbiauti. Iš čia seka, kad malonė ir žmogaus pastangos yra dvi galingi jėgi, nuo kurių veikimo pareina harmoningas gyvenimo kūrimas. Marinimas askezos žvilgiu yra tiktai priemonė, kuria galima naudotis siekiant tobūlybės idealo. Ir todel išviršiniai savęs atsižadėjimo bei marinimosi ženklai dar nereiškia tą ar kitą asmeni esant tobūlą. Tikrasis tobūlumas tegali reikštis tiktai dvasios srytyje, kur žmogaus siela susiduria su amžinaisiais Dievo tobūlybės atspindžiais. Klaidinga manyti, būk norint pasiekti tobulybės aukštybių, reikią būtinai užsidaryti vienuolyne. Šiaip sanprotauti tegali tik tas, kurs nežino, koki tobūlybės esmė. Pagalios, gyvenant pasaulyje, kur yra tiek visokių pagundų ir papiktinimų, nepalyginamai sunkiau įgyti dorybių, negu gyvenant vienuolyne.

Protestantizmas katalikų taip didžiai vertinamai askezai atsisakė pripažinti bet kokios vertės. Joje matė vien moralio iškrypimo pasekmę. Šitokią ištarmę askezai ptotestantai meta gal būt delto, kad tikrojo tobūlumo esmės nesuprato arba tiesiog nenorėjo suprasti, prie ko, žinoma vertė naujojo tikėjimo principų paskelbimas, kurie apskritai nesidavė sutaikinti su katalikybe. Katalikas askezą laiko būtinu gyvenimo veiksniu, nes yra įsitikinęs, jog dorybė esti įgyjama tiktai nuolatiniu ir ištvermingu lavinimu. O kadangi protestantas laikosi tos nuomonės, kad viską gyvenime nulemlanti Dievo malonė ir kad tai malonei bendradarbiauti nėsą privaloma, visoki dvasios kova del tobūlybės jų tikėjimo šviesoj atrodo bereikalinga, prasmės neturinti.

Mūsų laikais šitokios pažiūros į askezą plačiai pasklydusios. Neretai tenka girdėti, buk askeza esanti žmonių išmislas; buk toki askeza, kuri stengiantįsi nugalėti pasaulio dvasią ir nus-

melkti jautulingąją įgimtį, reikią be jokių svyravimų atmesti, nes tai girdi priešinga prigimtajai tvarkai. Daugelis yra linkę askezoje matyti savotišką Bažnyčios priemonę tikinčiųjų laisvei varžyti.

Nietzsches supratimu, jei gyvenime įsigalėtų askezos dvasia, kultūringos Europos tautų gyvenimas liktų užnuodytas, paraližuotas. Deja, šitoki pasaulėžiūra neišlaikė gyvenimo kvotimų.

Jos klaidingumas aiškus kiekvienam šiek-tiek blaiviau žiūrinčiam į gyvenimą, ir nenuostabu, kad šiandien vėl mėginama stvertis anų taip skaudžiai pajuoktų auklėjimo priemonių. Net netikintys paidagogai askezą laiko valios lavintoja. Mūsų amžius tai ūpo ir jausmų amžius.

Visuomenės darbuotojai gyvai susirūpinę tokia nenormalia gyvenimo padėtimi ir atydžiai seka tolimesnį gyvenimo besivystimą. Ir visur pasigirsta rimtų reikalavimų, daugiau kreipti domesio į valios lavinimą. O viena sekmingiausių priemonių valia lavinti tai askeza. (Sk. Payot, Die Erziehung des Willens).

Toksai žymus paidagogas kaip Foersteris, galima sakyti, visus savo veikalus paskyrė kovai su vienpusiniu proto lavinimu, iškeldamas aikštėn būtiną reikalą auklėti valią.

O valią auklėti, pasak jo, geriausia sugeba amžiais išbandytoji katalikų askezos dėsniais pagrįsta pedagogija. Tvirtindami žmogų negalint negyventi pasaulio gyvenimu, ne privalome pamiršti, kad čia yra kalbama ne apie paprastą pasidavimą pasaulio dvasiai, bet apie išmintingą žmonių santykių su pasauliu nustatymą. Ir aišku, kad tieji santykiai neprivalo prieštarauti doros įstatams, kurie visus vienodai riša. Jei jau yra gilaus įsitikinimo, kad mano asmens viduje laisvė reikalauja, kad pakilčiau aukščiau pasaulio dvasios, kas doros atžvilgiu yra begalo svarbu, aišku, kad didingas dvasios gyvenimas tėra galimas tiktai gyvenant sulyg Evangelijos patarčių. Šią svarbią tiesą sugebėjo tinkamai įvertinti ir Foersteris.

„Dvasiškių luomas yra tuo svarbus, kad jame gyvenantieji yra pasiryžę kovoti su pasaulio dvasia ir, žinoma, jie patys randa tame pasitenkinimo.

Aišku, kad toks gyvenimas nėra galimas tiems, kurie skęsta pasaulio smagumuose, nenori suprasti paklusnumo dvasios nepildo sąžiningai savo pašaukimo pareigų. Tokie asmenys negali įvertinti liūdną savo dvasios padėtį vien delto, kad jie apimti didybės manijos.

Beabejo daug yra, dorų ir sąžiningų žmonių, kurie, neveizint sugedusio pasaulio pinklių ir pagundų vis delto įstengia laikytis savo luomui prideramos vietos.

Bet arčiau prisižiūrėjus vienuolio gyvenimui, tenka pastebėti didis jo nusižeminimas, atsižadėjimas viso to, kas daugumai pasauliečių yra vienatinis troškimo objektas. Nors vienuolio

gyvenimas daugeliui atrodo nesuprantamas, tačiau širdyje vis tik reiškiama pagarbos tokiems Dievui pasiaukavusiems, asmenims. (Foerster, Sexualethik S. 158).

Tokie galvotojai kaip Paulsenas, nors nėra linkę gerbti dvasiškių luomą, tačiau dvasiškiuose mato iėgą, kuri pastoja kelią pasaulio pageidimo dvasiai. „Dvasiškiai sako jis, savo gyvenimo pavyzdžiu, kurs kiekvienam puola akysna, duoda suprasti, kad viešpatauti jautulingajai įgimčiai yra galimas daiktas". (Paulsen, System der Ethik. II, p 18).

Protestantas gi Panpert'as reiškia net pageidavimo, kad protestantų tarpe būtų steigiama tam tikros brolijos.

„Gilios religinės dvasios žmonėms, sako jis, reikia sudaryti tokių apystovų, kad jie galėtų pasišalinti iš pasaulio, save laikinai izoliuotų, kad paskui naujomis dvasios pajėgomis eitų į visuomenę ir butų jai „gyvenimo druska".

Panpert Evangelisches Mönchtum. Leipzig 1916. p. 65.

Dorinė darbo vertė.

Žmogus turi įgimtą palinkimą—veikti. Juo labiau tas veikimas atatinka asmens palinkimams ir norams, juo galingiau reiškias gyvatos jėgos. Dėja, gyvenimas dažniausia nesiskaito su žmogaus palinkimais ir norais. Darbas, kurs tenka dirbti, dažniausia mus vargina. Jis reikalauja iš žmogaus pajėgų įtempimo ir tuo žvilgiu virsta savotiška kančia. Todel darbas yra viena svarbiausių gyvenimo problemų.

Kuomet žmogus atatinka savo pašaukimą, tuomet ir patsai darbas iš dalies gali teikti savotiško malonumo ir smagumo.

O kas nežino, kaip sunku rasti savo pašaukimas. Neretai žmogų gyvenimo apystovos verčia rinktis tą ar kitą pašaukimą. Betgi darbas darbu pasilieka: jisai žmogui visuomet atrodys gyvenimo sunkenybe, kurios, kiek galima,reikia kratytis. Beto pašaukimo pareigų ėjimas sujungtas su tam tikromis kliūtimis, kurios žmogaus pastangas nukreipia į visai priešingą pašaukimui pusę. Ir todel nenuostabu, kad šiandien daugelis skundžias varginančiu darbu, nesveikata. „Milijonuose atvejų, sako Jentsch'as, darbas yra kančia. Dirbti vergo retežiuose ir be paliovos kentėti skaudžius kirčius—tikra kančia.

Dirbti kiek mano jėgos leidžia ir drauge kęsti bado alkis nepakeliama sunkenybė. Tiktai pagalvokim. Dirbti į dieną 12 valandų, kaip kad netolimoj praeityj reikėjo, ir tai tokioj atmosferoj, kur didžiausias triuškmas, kur nuo mašinų užimo ir švilpimo apkursta ausys, kur tokia daugybė greitai, kaip žaibas, besisukančių ratų ratelių, kurie darbininko sveikatai daro nuolatinio pavojaus, dirbti baisiai vienodą darbą, kur žmogui lemta būti nelyginant mažu mašinos rateliu—ar gi tai nėra kančia? O kaip karšta ir trošku anglių kasyklose, kur darbininkai kerta anglis! Ir nenuostabu, kad darbininkui, atsiminus tuos, kurie,

puikiame salione sėdėdami, žaidžia ar flirtuoja, jo sunkus darbas atrodo tikra pragaro kančia". (E. Jentsch, Christentum und Kirche in Vergangenheit und Gegenwart und Zukunft. p. 553).

Savaime kyla klausimas, kam žmogus taip sunkiai turi dirbti, ar darbo prasmė ir yra, kad veido prakaite valgytum duoną? Ar darbas, kurs dirbamas ištisą dieną, dera aukštajam gyvenimo tikslui, tobūlybės idealui?. Kas yra atsidavęs mokslui ar menui, daro pastangų kilti doroj, gauna matyti savojo veikimo vaisių, gali įkainuoti nukreiptus idealo linkon savo pastangų davinius. Bet kaip dabar reikia žiūrėti į prastų, neapšviestų žmonių minias, kurie vargsta del kasdienės duonos kasnio.

Juk protingai esybei žmogui yra skirta gyventi aukštesniuoju dvasios gyvenimu, o čia tuo tarpu jam lemta veido prakaite valgyti duoną. Mums aišku, delko žmogus taip kratosi fizinio darbo, laiko jį pažeminančiu užsiėmimu. Bet nežiūrint visų sunkumų rišant darbo prasmės klausimą, vis tik galima pasiekti dalyką nušviečiančių tiesų.

Pirmiausia reikalinga pastebėti, kad ankstybesniaisiais stabmeldijos laikais galima sutikti darbą pamilusių tautų, kaip šit: kiniečiai, japonai ir kiti. Net pačioj Romoj ar Graikijoj iš pradžios rankų darbai nebuvo niekinami. Senovės Romoj dažnai paprastas bet veiklus ir sumanus pilietis būdavo atitraukiamas nuo žagrės ir renkamas valstybės konsuliu. Anais laikais dykavimas, darbo vengimas net laikyta pažeminančiu dalyku.

Bet ilgainiui pažiūros į darbą, ypač į fizinį, keitėsi. Fizinis darbas pradėta laikyti laisvam žmogui nepritinkamu ir, kaipo toksai, buvo paliekamas vergams arba moterims.

Darbo vengimas daugelyje atvejų pareina iš tingėjimo, nenoro imtis rimtesnio užsiėmimo, iš noro vien tiktai džiaugtis gyvenimo smagumais. Nerėtai sau įkalbama, būk fizinis darbas žmogų žemina, nusmelkia dvasios reikalus ir t. t. Net gilūs galvotojai, kaip antai Platonas ne kitaip į fizinį darbą žiūrėjo. Pasak Platono, gerai išauklėtas žmogus privaląs fizinio darbo kratytis. (Rep. VI, 495).

Aristotelis yra tos nuomonės, kad dorybė ir fizinis darbas tai du vargiai sutaikomu dalyku. Darbininkas, girdi esąs panašus vergui, kurį jau pati prigimtis tai žemai tarnystai skirianti. Kaimyninės graikams ir romėnams tautos darbą taipgi paniekoj laikė. Sako Herodotas manęs būk jo tautiečiai šitokias pažiūras į darbą esą pasisavinę iš barbarų. „Kad graikai darbą niekinti būtų išmokę iš kultūringųjų aigiptiečių, aš negaliu tikrai pasakyti, nes matau darbą niekinant ir trakiečius, ir skytus ir persus ir kitus barbarus. Šios tautos niekino taipogi ir amatus, kurie jų akyse buvo niekinantys užsiėmimai. Viena, kas buvo laikoma garbingu, tai karo žygiai" (Herod. Hist. II, 167). Tiesa, vėliaus iškilus stoikų mokyklai, pražydėjus graikų filosofijai, buvo pradėta darbo vertė aikštėn kelti. Pavyzdžiui stoikas Cleanthes pasiryžta savo rankomis pelnytis duonos. Bet šios naujos į darbą

pažiūros negalėjo turėti visuomenėj užuojautos, nes praktiškas liaudies protas buvo aptemdintas stabmeldybės prietarų. Ir tiktai prasidėjus krikščionių erai, pažiūros į darbą pakitėjo.

Mūsų laikais tenka girdėti gražių obalsių, raginančių į darbą. Ir ištikrųjų, tie obalsiai gyveniman vykdomi. Tik prisižiūrėkim milžiniškai mūsų laikų pramonei, kuri savo išdirbiniais užvertė pasaulio rinkas. Gal būt nė vienu šimtmečiu nebuvo tiek pagaminta materialių turtų, kiek pastaruoju, kurį neveltui vadina materializmo amžiumi. Tačiau šito fakto akyvaizdoje, turim pripažinti, kad darbas, kaipo toksai nėra vertinamas. Darbo obalsiai tik tuo tikslu teskleidžiami, kad sukrovus kuodaugiausia turtų, kurie paskui tarnautų žemiškajai laimei atsiekti.

Krikščionybė, reikia pasakyti, žmonijai nurodė dorinę darbo vertę, kurios senasis pasaulis neįstengia suprasti. Kristaus religija fizinį darbą pilnai sutaiko su aukštesniuoju žmogaus paskyrimu. Skaitant Genezies pasakojimą apie pirmųjų žmonių nupuolimą, ne vienam gali ateiti į galvą, buk darbas tai Dievo bausmė už nuodėmę. Tačiau iš Biblijos pasakojimo aiškėja, kad darbas, kaipo toksai, jau turėjo būti ir Rojuje. „Taigi Viešpats Dievas paėmė žmogų ir jį patalpino linksmybių sodne, kad jį įgyventų ir sergėtų. (Gen. 2, 15).

Kaikurie mintytojai, beskaitydami, šv. Evangeliją įgauna įspūdžio, būk Kristus nepataręs rūpintis žemiškaisiais reikalais.

Kristus, girdi, savuosius mokinius įspėjęs, kad jie perdaug nesirūpintų žemiškuoju gyvenimu, o daugiau pasitikėtų dangiškuoju Tėvu, kurs peni dangaus paukščius, nors šie nei sėja, nei į kluonus krauna, ir rėdo lauko lelijas, nors šios nei verpia, nei audžia. (Mat. 6, 25).

Bet reikia gerai suprasti, ką šiais žodžiais Kristus norėjo pasakyt.

„Šiuo palyginimu, sako Weber'is, Kristus norėjo pabrėžti, kad Dievo Apveizda niekumet nepaliauna budėjusi ant tvarinių, Kalbant gi apie žmogaus gyvenimo sąlygas, reikia atminti, kad žmogui skirta gyventi visai kitokiomis apystovomis. Jei jis nori palaikyt gyvybę, negali imt pavyzdžio iš paukščių, kurie nei sėja, nei į kluonus krauna, ar lelijų, kurios nei verpia, nei audžia. Žmogus, kaipo protinga ėsybė, turi patsai maisto gamintis, gyvybei palaikyti. Ir todel nenuostabu, kad žmogus turi valgyti veido prakaite duoną.

Klaidinga būtų manyti žmogų tuo žvilgiu esant visų gyvų tvarinių nelaimingiausį. Jei Dievo Apveizda neapleidžia gyvų savo visagalybe sutvertų esybių, juo labiau neapleis protingos esybės žmogaus. Kad Kristus, savo mokinius ragindamas prisižiūrėti dangaus paukščiams ar lelijoms, neturėjo noro pabrėžti darbo nereikalingumą, aišku kad ir iš šito pasakymo:

„Nenusiminkite ir nenusigąskite!“

(S. Weber, Evangelium, und Arbeit, Freiburg, 1898, p. 65)

Bet visu aiškiausiai apie darbo reikalingumą ir jo vertę kalba paties Kristaus pavyzdys. Išganytojas gimė visai neturtingoj šeimynoj, buvo dailydės sūnus.

Net patsai uoliai padėdavo Juozapui dirbti rankų darbus. Mokinių irgi bevelyjo iš rankpelnių tarpo pasirinkti. Žodžiu sakant, darbas Kristaus gyvenime ir jo moksle vaidina svarbią rolę, kaip tai aiškėja ir iš kitų Evangelijos pasakojimų. Jo mokiniai, kurie ėmėsi skelbti Evangelijos mokslą, darbą ir apaštalavimą sugebėjo puikiai sutaikinti. Kristus, beabejo, žemiškų gerybių bei turtų nelaikė sau tikslu. Darbas jo mokslo šviesoj turi remti aukštesnįjį gyvenimo tikslą, iš kurio jisai ir gauna dorinės vertės. Kiekvienas darbas, nors ir nežymus, bet jei tik yra atliekamas gera intencija, turi Dievo akyse moralės vertės. Didį darbo reikalingumą visu griežtumu pabrėžia tautų apaštalas šv. Paulius. Nežiūrėdamas nuovargio kylančio iš apaštalavimo sunkumo, patsai savo rankomis, sakosi, pelnydavęs kasdieninės duonos. Štai ką jis rašo tesalonikiečiams, kuomet sužinojo jų tarpe atsiradus darbo vengiančių krikščionių, kurie neva tikėję veikiai ateisiant Dievo karalystę. „Nes ir pas jus būdami tai jums aiškinome, jog jei kas nenori dirbti, tenevalgo. Nes mes girdėjome kad kaikurie tarp jūsų elgiasi netvarkiai, nieko nedirbdami ir užsiimdami nereikalingais daiktais. Tiems gi, kurie tokie yra, įsakome ir meldžiame Viešpatyje, Jezuje Kristuje, kad ramiai dirbdami valgytų savo duoną." (2 tesal. 3, 10). (Sk. K. Benz, Die Ethik des Apostels Paulus).

Taip tatai darbas krikščionių akyse turi didelės svarbos. Jį laiko lygiai svarbiu dalyku kaip ir maldą. Yra žinoma dvasiškių gyvenimo taisyklė: — orare et laborave (melstis ir dirbti). Kuomet kaikuriuose vienuolynuose netoliese Karthago buvo pradėta niekinti darbas, šv. Augustinas šiuo gyvenimo iššauktu klausimu rašo net ištisą veikalą, būtent „Apie vienuolių rankų darbus." Tame veikale jisai stengias išrodyti, kad patsai Dievas įsakęs darbą dirbti. Pasak jo, darbas galįs būti jungiamas su malda, kurios dėka ir patsai darbas turįs nesulyginama didesnės vertės. Vienuolių išsikalbinėjimus, būk Viešpats mūsų žemiškaisiais reikalais rūpinąsis ir buk mums belieka ieškoti Dievo karalystės, jisai sutinka skaudžiu pašiepimu, sakydamas, kad, girdi, ir vienuoliams Dievas tuomet turėtų duoti sparnus, kurių pasigaunant galėtų panašiai paukščiams ieškotis maisto Apveizdos laukuose.

Net patsai šv. Augustinas, gyvendamas Cassiciacume mėgdavo dirbti laukų darbus. Ir kuomet vėliau, verčiamas gyvenimo apystovų, turėjo persiskirti su rankų darbais. neretai skųsdavosi.

Šitokias pažiūras į darbą atstovavo taipogi ir Gregorius iš Nazianzeno. Viename laiške į Bazilių, sako: „Kas mums sugrąžins anas dienas, kuomet mudu nuo ankstybo ryto iki vėlam vakarui dirbdavova, ar tai kirsdami medžius, ar skaldydami akmenis, ar pagalios medelius sodindamt ir juos laistydami, kuo-

met vakarop grįždavova pavargę, nuilsę ir su pūslėtomis rankomis, kurios paskui ilgą laiką skaudėdavo". (Ep. 9).

Įsigilinus pačią darbo esmę, tenka pastebėti, jog darbas turi aukštesnės vertės, būtent tarnauja viršasmeniniam tikslui. Kadangi žmogus turi ankštų santykių su visuomene, savo pastangomis negali neprisidėti prie visuomenės labo.

O visuomenės labas remiasi taip dvasiniu taip ir fiziniu darbu. Taigi iš šio pastarojo, atsižvelgiant į gyvenimo pažangą, negalima niekinti. Nes yra žinoma, kad dvasinė kultūra reikalauja ekonominio pagrindo. Beto kievienas darbas yra savotiškas tarnavimas Dievui. Savo darbo pajėgas sunaudodami naudingam tikslui, mes tuo pačiu pildome Dievo mums skirtąjį uždavinį — dirbti žemėje.

Dabar gali kilti klausimas, ar kiekvienas darbas turi be medžiaginės naudos taipogi ir moralės vertės? Šis klausimas, tiesa, buvo mūsų ir anksčiau iškeltas, bet jis tada atrodė gana neaiškus.

Klausimo esmė pareina iš to gyvenimo fakto, kad darbo turinys neretai esti taip menkas, kad priseina abejoti, ar ką nors jis bereiškia gyvenime.

Tačiau šitaip manyti klaidinga. Darbas, kaipo toksai, vis tik turi dorinės vertės. Kovojant su žemesniaisiais kūno pageidimais darbas yra bene tinkamiausia priemonė atremti geidulių bangoms. Dykavimas, kaip žinoma, teikia progos išbujoti žemesniesiems palinkimams. Tuo tarpu rimtas užsiėmimas žmogaus domėsiui ir vaidentuvei duoda tinkamo krypsnio, tai yra kaip kūno taip ir dvasios energiją sunaudoja geriems tikslams, Tad nėra abejonės, kad darbas geriausiai žmogų apsaugo nuo perdidelio geidulių išbujojimo. Nekartą tenka patėmyti, kaip mums pasiryžtant atlikti kokį nors didelį darbą, ūmai sukilusios pagundos užleidžia vietą energingam veikimui, kas savaime įneša į mūsų dvasinį gyvenimą giedros ir ramybės.

„Neveltui yra sakoma, kad darbas žmogui tobulinantis yra didžiai reikšmingas veiksnys. Tik prisižiūrėkim gyvenimo faktams. Šit neišbrendamas balas nusausina ir jų vietoj padaro derlingos žemės plotus, kur išdygsta puikiausi miestai, pramonės centrai. Žinoma, ir patsai žmogus tada liaunasi buvęs ana nesveika ir nenaudinga tyruma, kur nesireiškia gyvybė.

Nėra abejonės, kad tasai palaimingas darbo karštis yra tikrai skaistinanti ugnis, kuri sunaikina visokius nuodingus gaivalus." (Carlyle, Sozialpolitische Schriften, III S. 235.)

Darbo teikiamoji parama kovoj su žemesniaisiais kūno palinkimais reiškias tuo, kad stiprina valią, duoda dvasiai galimybės vadovauti įgimties palinkimams. Kitaip tariant, darbas tai savotiška gyvenimo askeza.

Ir ištikrųjų, niekas kitas valios jėgų taip nesustiprina, kaip sąžiningas savo pašaukimo pareigų ėjimas, susivaldymas kasdie-

ninio gyvenimo užgaidoms užėjus. Visas žmogaus gyvenimas yra nuolatinis stengimasis prie idealo, ir kuomet viskas yra daroma del aukštesnės Dievo garbės, tuomet kiekvienas darbas, neišskiriant nė fizinio, turi moralės vertės. Ir nieko nuostabaus nėra tame, jei žymūs asmenys, įstoję į vienuolyną nelaiko sau negarbe imtis net fizinio darbo. Nors galbūt šitoki darbai atliekami iš paklusnumo, tačiau yra ir įsitikinimo, kad ir menkiausieji rankų darbai nustoja neva žeminančio charakterio, kuomet į juos žvelgiama tikybos akimis.

Žinoma, nereikia, pamiršti, kad nevisuomet darbas neša su savimi gerų pasekmių. Esama tokios darbo rūšies, kuri ypatingai slegia žmogaus dvasią, neduoda nė mažiausio malonumo bei pasitenkinimo. Užtenka tik prisižiūrėti fabrikų darbui, kur darbininkas tiek tereiškia, kiek pavienis mašinos mažytis ratelis, kad įvertinus tą baisiai nuobodu mechaninį darbą, kurį dirba nuo ankstybo ryto iki vėlam vakarui. Žmogus šitokį darbą dirbdamas pasidaro nebejautrus, jo nervai atbunka, tampa tiesiog nelemtu darbo įrankiu.

Mechaninis darbas juo kenksmingiau atsiliepia į darbininko sveikatą, juo smulkiau ir tiksliau išdalytas.

Štai ką sako Ruskin'as apie tą visųgiriamą darbo išdalinimo principą: „Tikrai pasakius, čia esti išdalijama ne darbas, tik žmonės.“ „Vis tik yra baisi tiesa, sako Sombartas, kad mechaninis turtų gamybos darbas paliovė teikęs darbininkui etinių-estetinių malonumų. Ir todel proletariato gyvenimas pasidarė nebepakenčiamas.“ Taip, išsitobulinus mašinų technikai, įvedus darbo smulkų padalinimą, net lengvas fabriko darbas nebegali darbininkui teikti pasitenkinimo, džiaugsmo, kuomet jis pats pavirsta beveik mašina. Kas berūpės darbininkui, kursai stovėdamas prie verpimo mašinos, turi sumezgioti nutrūkusius siūlus, ar dirba mažutelį darbelį, kokią kelioliktą, net kelios dešimtą viso darbo dalelę.

Tokios darbo sąlygos turėjo sužadinti darbininkuose juo didesnio nepasitenkinimo, juo didesnio pasitenkinimo ir pertekliaus matė darbdavių luome. Nieko ypatinga, kad tokiose aplinkybėse darbininkai savo darbdavių nekenčia, prieš juos kerštauja, kad jie linksta į skelbiamąją luomų kovą. Taip dalykams esant ir patsai darbas virsta vengtina gyvenimo sunkenybe. Iš to žinoma, neseka, kad sunkus ir vargingas darbas jau nebeturėtų moralės vertės. Tiesa, toji moralė darbo vertė ne kiekvienam sunkiai dirbančiam aiški ir suprantama. Bet protas ir krikščionių filosofija darbe mato moralės vertės. Ir sulyg Kristaus religijos darbas žmogaus nežemina, bet jam gerbės suteikia. Jei šiandieninė žmonija nėra linkusi darbe matyti moralės vertės ir jo kratosi, aišku, kad jinai yra nutolusi nuo krikščioniškojo gyvenimo idealo.

Tikrai, jei visi žmonės persiimtų Kristaus dvasia, kaip tai buvo pirmais amžiais, jei būtų krikščionys ne tik žodžiais, bet

ir darbais, visi gyventu ramiai, teisingai ir, kiek galima, laimingai. Tuomet atsinaujintų žemės veidas.

Asmeninė laimė gyvenime.

1. Laimės troškimas.

Vienas stikresniųjų žmogaus įgimties palinkimų yra laimės troškimas. Iš veržimosi į laimę seka nemirtingumo, savęs palaikymo, lavinimosi palinkimai. Laimės troškimas žmogui įgimtas ir gal but neperdėsim pasakę, tas didis palinkimų įvairumas galima suvesti prie vieno pagrindinio besiveržimo—laimės. Šios gilios psichologinės tiesos negali aptemdinti nė savižūdybės faktas. Kas ryžtasi nusižūdyti vis tik šiaip ar taip trokšta ir ieško laimės. Jis pasirenka mirtį vien delto, kad tikis ta mirtimi baigsiąs šio nelaimingojo gyvenimo dienas. Jei jis ilgis niekybės ir joje mato savo išganymą, jam mirtis—laimės nešėja.

Reikalinga pastebėti, jog kelių, vedančių į laimę, ne maža ir čia tatai žmogus turi laisvės rinktis viena iš daugelio. Paprastai sakoma, žmogų esant savo laimės kalvį. Kadangi mūsų širdis kupina įvairių palinkimų ir norų, todel mus ir vilioja, žavi įvairūs gerumo bei laimės objektai.

Ne retai mūsų širdį lygiai patraukia taip vienas taip ir kitas objektas, kuriuodu tačiau objektiviai imant esti nesutaikomu, kas ir verčia mus pasirinkti viena iš dviejų. Palinkimas į laimę vis tik neprivalo taip mūsų širdies pavergti, kad vieninteliu elgimosi akstinu būtų asmeninė laimė. Tokie dalykai, kaip gyvenimo malonumų kitų labui atsižadėjimas, nuolankumas, paklusnumas, žodžiu sakant, tarnavimas aukštajam gyvenimo idealui, turi vadovauti asmeninei laimei. Siekiant gi asmeninės laimės vyriausis akstinas yra malonumas, pasitenkimas. Mes, kaip žinoma, ryžtamės pasiaukoti kitų labui, bet taipogi tuose pasiaukavimo žygiuose esam linkę ieškoti tulo malonumo, pasitenkinimo.

Tasai besiveržimas į laimę negali būti panaikintas. Žmogus visa savo būtybe jaučia, kad jis laimės negali netrokšti. Taigi veržimasis į laimę, kaipo toksai turi būtinumo pobūdžio ir aišku, kad ten, kame viešpatauja būtinumas, negali būti kalbos apie kokią nors moralę pareigą. Taip tatai mes visi trokštame laimės, jos ieškome, dedame visokių pastangų, kad tik ją suradus. Bet čia vėl kyla klausimas, kurį, žinoma, kiekvienas šiaip ar taip turi išspręsti, būtent: kur rasti laimės kaip ji pasiekti?

2. Tikroji laimė.

Žmogus besiveržiamas į laimę ne privalo aklai savo įgimties sekti palinkimus, kitaip tariant, neprivalo pasiduoti išsvajotai laimei, kuri, kaip žinoma, žada daug malonumų, o tuo tarpu nieko neduoda. Kaipo protinga esybė, žmogus turi vaduotis savo protu, kurs nušviečia asmenybei gyvenimo takus.

Kad neapsivylus gyvenimo laime, reikia laikytis doros įstatų, kurie užtikrina žmogui tikrosios laimės atsiekimą.

Todel ir smerktini epikureistų skelbiamieji malonumų ieškojimo obalsiai. Pasak epikureizmo sekėjų aukščiausias gyvenimo tikslas esąs malonumuose, kas, žinoma, klaidinga. Žmogus, girdi, turįs apgalvoti, kuriuo būdu jis atsieks aukščiausio malonumų laipsnio.

Krikščionių religija sako, kad žmogus besiveržd̃amas į laimę neprivalo paleisti iš akių tobūlybės idealo, kuris yra aukščiausias gyvenimo tikslas. Pripažinę Dievą esant auščiausiąją ir begalinę gėrybę, nebegalime Jo netrokšti visa širdimi, nes jis yra absoliutinės laimės šaltinis. Ir aišku, kad tie žmonės, kurie laimės ieško ne Dievuje, bet tvariniuose, nusideda dorinei tvarkai ir žinoma, tikrosios laimės neatsiekia.

Doros įstatų svarba asmens gyvenime reiškiasi grįsdama takus tikrajai laimei siekti. Žinomas yra daiktas, kad doros įstatų nevaržomi jautulingosios įgimties palinkimai, žmogų daro nelaimingą, teikia jam nusivylimo. Tuo tarpu doras gyvenimas kaip tiktai yra vienintelis kelias tikrąją laimę.

Žmogus, įstengiąs vadovauti savo žemesniesiems palinkimams paprastai neišleidžia iš akių protingosios valios rodamojo absoliutinės laimės šaltinio Dievo.

O žmogaus širdis, pažinusi tikrąją laimę esant Dievuje, nebegali Jo ne trokšti, amžinųjų gerumų nesiilgėti. Tuoklart visi kiti jautulingosios laimės objektai nebetenka savo apgau ingojo paviršutinio rūbo ir paliauna masinę žmogaus širdį švelnaus pasitenkinimo dvelkimu. „Pastebėtinas, sako Scheler'is, tas savotiškas apsireiškimas, kad visoki pasilinksminimai, jautulingojo džiaugsmo valandos tiktai mus tuomet tepatenkina, kuomet jaučiame esą pasitenkinę centralėse mūsų gyvatos sferose". M. Scheler, Der Formalismus in der Ethik und die materielle Wertethik, S. 95.

Tikroji laimė, tiesa, čia žemėje nėra atsiekiama. Šiame gyvenime žmogu lemta kęsti amžinosios laimės alkis, ilgėtis amžinųjų, pomirtiniame gyvenime teatsiekiamų gerumų.

Mūsų laikais neretai tenka girdėti, buk doros įstatai žmogų varžą, kliudą jam siekti laimės, nes, girdi, tiktai tas žmogus tegalįs būti laimingas, kuriam netenka nieko atsižadėti. Šitoki pažiūra, be abejonės labai pataikauja žmogaus silpnybėms. Užtat daugelis ir laiko reikalingu atmesti Kristaus Evangeliją, kuri, pasak jų, varžanti žmogaus laisvę, neduodanti galimybės čia žemėj atsiekti laimės.

Nunai ir pažiurėkim tos naujos evangelijos, kuri sakosi padarysianti žmonės žemėje laimingus.

Yra žinoma, kad jautulingieji palinkimai yra vieni stipresniųjų, jiems viešpatauti nėra lengva. Kai jautulingieji palinkimai nėra varžomi doros įstatų, jie ypatingu greitumu išbujoja

ir pavergia žmogaus valią. Reikalinga tarp kito ko pabriežti, kad vis tik privengiama atvirai skelbti jautulių obalsius. Tačiau dailiojoj literaturoj jautulingajai laimei rodoma nemažo palankumo. Vargas tam jaunuoliui, kurs su pamėgimu klausosi tų širdį žavinčių sirėnų balsų, kuriais atvirai propaguojama jautulingieji smagumai. Nėra abejonės, kad tokio jaunuolio gyvenimas ilgainiui liks suterštas ištvirkimo darbais.

„Tą dieną, kurioj valgysite jūs užgintą vaisių, mirtimi numirsite"—sako Genezies autorius. Atsidavus su kūnu ir dvasia jautulių smagumams nebegali būti kalbos apie aukštesnius dvasios reikalus. Beto reikia atminti, kad jautulybė niekuomet nebus pasotinta, ir juo giliau žmogus bris į nuodėmių purvyną, juo labiau atjaus nervingą malonumų alkį. Lyties instinktas, kaip žinome nenormaliai auga, bujoja, užvaldo vaidentuvę, pavergia protą, užstelbia visus kilnesnius jausmus ir nelyginant žaltys smaugėjas laiko pagautąją auką savo geležiniame glėbyje čiulpdamas iš jos visus iki paskutinio lašo gyvybės syvus. Užėjus blaivesnei valandai, tu pats matai savo pražūtį, matai, jog virsti degeneratu didis skausmas suspaudžia tavo širdį, tavo akyse, pasaulis temsta laužai rankas... retkarčiais mėgini išsiliuosuoti iš tave smaugiančių mirties retežių. Tačiau dažniausia tavo pastangos niekais nueina.

Tada jaunystės idealus vos beregi neišmatuojamoj tolumoj ir aukštumoj vos beįžiūri. Taip tatai palaidas gyvenimas, nuolatinis jautulingųjų smagumų ieškojimas ruošia jaunuoliui neabejojamą pražūtį. Teisingu Paulseno pastebėjimu ir pati prigimtis kratosi epikureizmo. „Kuomet palinkimus patenkiname, tuomet ir malonumų alkis mūs nebevargina. Kuomet esame pavalgę, sotūs, valgis jau neteikia mums jokio malonumo ir nebent tiktai pasigaunant antraeilių gomurį erzinančių valgių tėra galima vėl sukelti savotiško pasigėrėjimo. Panašiai įvyksta ir su lyties gašlumu. Kai lytiniai palinkimai, kurie skirti žmonių veislei palaikyti, paverčiami įrankiu malonumams gaminti, tuo kart ir pati prigimtis už tokius prasižengimus skaudžiai baudžia". (Paulsen', System der Ethik. I S. 267.) O neretai, kada juodas pesimizmas apsiaučia ir prislėgia jauną sielą, jaunuolis nebetverdamas skausmu savo ranka nutraukia gyvenimo siūlą, palikdamas artimiesiems keletą maža tereiškiančių žodžių: „gyvenimas sunkus, tamsus, nematau jame tikslo".

Tad jautulinguose smagumuose laimės nėra. Jos reikia ieškoti dvasios viešpatijoj. Dievas yra absoliutingosios laimės šaltinis, tiktai jame žmogus tegali numalšinti giliausius širdies troškimus.

Kad šis gyvenimas žmogaus dvasios troškimų nepatenkina ir kad nėra laimės be Dievo, liudija patsai faktas atsivertimo daugelio gilių mąstytojų prie religijos. Tie žymūs vyrai niekur nerado ramybės, tol blaškėsi, kol nesusivienijo su Dievu. Gana paminėjus prisipažinimus tokių žymių vyrų, kaip Humboldt'o, Tolstojaus, Jörgensen'o (Lebenslüge und Lebens wahrheit, 3 Auf.

Mainz 1911), Coppée, (La bonne souffrance. Paris 1898), Ruville's, Huysmans'o (Vom Freidenkertum zun Katholizismus. Deutsch von A. Sleumer, Hildesheius 1914) ir k.

Čia bus neprošalį pažymėjus Bismarką kurs jaunatvės metais pergyveno sunkią viduję tarp tikybos ir netikybos kovą. Viename laiške rašytame savo žmonai, tasai didis valstybės vyras šitką sako: „Aš nesuprantu, kaip žmogus, rimtai gvildenąs gyvenimo klausimus ir nieko nežinąs arba nieko nenorįs apie Dievo buvimą, sielos nemirtingumą, gali pakelti gyvenimo naštą. Aš stačiai nesuprantu, kaip galėjau jaunatvėje apseiti be religijos. Jei dabar man priseitų anaip gyventi, vadinasi, be Dievo, be tavęs, be vaikų, tai negalėčiau suprasti, kodel aš ne privalėčiau mano gyvatos neigti".

3. Kristaus religija ir žemiškoji laimė.

Kristaus religija sako, jog žemėje visiška laimė nėr galima. Tiktai pomirtiniame gyvenime tegalėsim džiaugtis amžinaja laime, tiktai Dievuje mūsų širdies troškimai ras visiško patenkinimo. Taigi žemėj žmogaus širdžiai lemta ilgėtis absoliutingosios laimės Dievo. Kad būti vertam amžinosios laimės, reikalinga žemėj gyventi taip, kaip to reikalauja Dievo valia, tai yra pildyti Dievo duotieji įsakymai, gyventi nusižeminime ir savęs atsižadėjime. Kaikam atrodo, buk Kristaus religija, reikalaudama iš savo sekėjų pildyti įstatus, nusižeminti, savęs atsižadėti ir kitų dorybių, neleidžianti žemėj kurtis laimingo gyvenimo. Nes, girdi, ir patsai Kristus pasmerkęs žemiškuosius džiaugsmus, o palaiminęs tuos, kurie čia žemėj kentėjimų taurę lenkia. „Vargas jums, turtuoliai, kurie čia žemėj turite savo palinksminimą! Vargas jums, kurie esate pasotinti, nes alksite! Vargas jums, kurie dabar juokiatės, nes nuliūsite ir verksite" (Lk. 6, 24). Kitoj vietoj Išganytojas vėl sako. „Palaiminti neturtėliai, nes jūsų yra Dievo karalystė. Palaiminti, kurie dabar alkstate, nes būsite pasotinti. Palaiminti, kurie dabar verkiate, nes juoksitės (Luk. 6, 20). Iš tų Kristaus žodžių lyg atrodytų, buk krikščionis neprivalo siekti žemiškosios laimės. Tačiau krikščionies gyvenimas yra visai kitoks, negu paprastai sau vaizduojasi Kristaus religijai nepalankūs asmenys. Grynos širdies žmonėms ir šiame gyvenime niekas negina džiaugtis. „Kiekviena sveikai besiplėtojanti kultūra, sako vyskupas Keppler'is, savo gražiais vaisiais neša džiaugsmo žmonių širdims". W. Keppler, Mehr Freude, Freiburg. S. 18. Aiškus dalykas, kad religija, nesugebanti įnešti gyveniman džiaugsmo, nėra tikrojo gyvenimo kūrėja. Anie Kristaus palaiminimai, skirtieji vargstantiems ir kenčiantiems, juk nėra gyvenimo taisyklė, bet vien giliausio suraminimo žodžiai, it balzimas gydąs širdis tų, kurie žemėje kentėjimų taurę lenkia. Klaidinga manyti, būk Kristaus mokslas savo aukštos doros ir atgailos reikalavimais nėsąs sutaikomas su tikruoju dvasios džiaugsmu. Beabejonės, ne kiekvieną džaugsmą Kristaus religija vertina. Juk niekam

nėra paslaptis, kad neretai mūsų džiaugsmo ir smagumo valandos yra susyk ir nuodėmės valandos. Ar gi žmogaus širdis gali rasti tikrojo džiaugsmo jautulinguose smagumuose?

Kristaus religija, reikalaudama ne pasiduoti jautulingiesiems smagumams, elgias labai išmintingai. Ir ištikrųjų, pataikavimas kūno geiduliams, kaip žinoma, ne tiktai nedaro žmogų laimingą, bet jam pačiam neša kartumų. Negali būti tikrojo džiaugsmo ten, kame prigimčiai, doros įstatams nusižengiama. Kristus nori mus matyti laimingus jau ir čia žemėj. Jisai trokšta, kad mes pakiltumėm virš laikinojo gyvenimo džiaugsmų, kad visa širdimi pamiltumėm tobūlybės idealą, religiją, kuri yra amžinojo džiaugsmo versmė. Ir ne nuostabu, kad krikščionių religija geros valios žmones traukia savęsp ir atveria jiems tikrojo džiaugsmo šaltinius. Tautų apaštalas šv. Paulius laiške korintiečiams sako: „Dievo karalystė yra ramybė ir džiaugsmas šventojoje Dvasioje.“ (Rym. 14, 17). „Džiaukitės Viešpatyje visuomet; vėl sakau, džiaukitės!“ (Pil. 4, 4). Šitą gyvybės jėgą, trykštančią iš Kristaus religijos, gerai pažįsta visi geros valios žmonės. Gyveną Kristaus dvasia krikščionys, gali semti sau malonių iš amžinųjų gerumų šaltinio Dievo. Užteks jų visiems amžiams. Tad krikščioniui šis gyvenimas neturi būti taip jau sunkus ir liūdnas. Tiktai sekim amžinąjį pavyzdį Kristų, ir mūsų gyvenimo kelią nušviės džiaugsmo spinduliai.

Tada pasijusim apsiausti dvvinai gražios palaimos šviesos. Sk. „Die Galerie fröhlicher Menschen“ „Jei tik turėsi gryną sąžinę“, — pas Kepplerį sako Kristaus sekimo autorius, — „visuomet būsi linksmas.“

KENTĖJIMO PROBLEMA.

1. Faktai ir problema.

Kai neišleidžiam iš akių tobūlybės idealo ir be paliovos savyje gaiviname jojo meilę, tuokart mums netrūksta ir tikrojo džiaugsmo valandų. Bet nelaimė tiems, kurie klaidžioja netikrais takais, kurie siekia savo sugalvotųjų tikslų ir ieško pasitenkinimo jautulinguosiuose smagumuose. Tokių žmonių gyvenimas tragingas, pilnas nusivylimo. Smagumų ieškojimas ir jų neradimas galų gale veda į pesimizmą. Pastebima mūsų amžiaus žmonės esant palankius pesimizmui. „Nemaža tokių žmonių, sako Fischer'is kurie jaučia smagumų alkį. Tačiau šis gyvenimas tą jų mėgumų alkį numalšinti neįstengia, nes ištikrųjų, šiame gyvenime permaža džiaugsmo valandų, ir tie patys džiaugsmo ar malonumų šaltiniai veikiai išsenka. Gyvenimu nepasitenkinusių žmonių nors niekuomet netrūkdavo tačiau mūsų gadynėj jų skaičius kasdien didėja. Jų gyvenimas virsta tikra Danaidų kančia.

Pasaulis jiems atrodo tikra kančių vieta tikra, pragaras.“ (K. Fischer, Geschichte der neueren Philosophie, IX t. S. 520).

Pasilieka neginčijama tiesa, jog kilnios žmogaus pastangos neranda čia žemėj pasitenkinimo. Dažnai gyvenime užuot džiaugusis laime, tenka liūdėti ir būti nusiminusiam. Kentėjimai nelyginant ištikimas draugas lydi mūsų gyvenimą, o nekartą mus taip suspaudžia, kad pradedam visame gyvenime matyti vien pikto likimo pašaipą. Nors kentėjimai daugumoj atvejų pareina iš žmogaus kalties, nes yra žinoma, kad tas žmogus mažiausia kenčia, kurs moka valdyti savo geidulius, žemesniuosius palinkimus, tačiau neretai žmogus neįstengia atsispirti likimo smugiams delto, kad jie viršija varguolio žmogaus jėgas. O gyvenime taip maža giedros, tokia daugybė ašarų. Iš tikrųjų, čia glūdi viena rimčiausiųjų gyvenimo problemų, ir nejučiomis veržias klausimas, ar tik tame gyvenimo sūkuryje nesislepia kaž kokio žiaurumo. Ar nėra prieštaravimo tame, kad esame pašaukti laimei ir tačiau jos turėjimas ir jąja džiaugimasis mums neprieinamas. Tie klausimai reikalauja neatidėliojamo išsprendimo; tai svarbiausi būties klausimai.

Duoti mažiau ar daugiau patenkinamą atsaką, reiškia prieiti tokių išvadų, kurios sakytų, jog skausmas turi pozityvių santykių su žmogaus gyvenimo uždaviniu. Jeigu skausmas pasirodytų betikslis, beprasmis, tuomet būtų aišku, kad ir patsai gyvenimas yra neprotingas ir beprasmis. Tame problemos esmė.

2. Kentėjimai prigimtojo proto šviesoj.

Skausmas nėra vien tik žmogui skirtas; jį galime pastebėti ir gyvulių pasaulyje. Čia jis pasirodo beturįs tikslingumo, Linkimas užlaikyti gyvybę veda į sveiką esminių jėgų išvystymą skausmą gi seka organizmo suirimas ir netvarka.

Gyvulys savo prigimtimi vengia skausmo. Tuo jis ir nujaučia savo gyvybei grėsiančius pavojus. Žmogaus gyvenime prie fizinių kentėjimų prisideda dvasios skausmai. Tie skausmai jo gyvenime turi reikšmės. Reikalas yra vienas sekmingiausių pažangos akstinų. Tasai akstinas žadina žmogų pažinti, imtis mokslo, nes mokslas tai galinga priemonė kovojant del būvio. Žmogaus dvasia pažindama gamtos jėgas, jas pažaboja; jos ne tik nebesti jo gyvybei pavojingos, bet pradeda jam tarnauti. Ankštesniame ryšyie skausmai padeda sustiprėti valiai ir kilnesnį gyvenimą gyventi. Tas pats kantrus skausmų pakėlimas yra aukštos vertės.

Kantriai pakeltas skausmas, sustiprina, užgrūdina valią, ir tokie likimo smugiai be abejonės padeda ištvermingą valią lavinti. Vidujinis tvirtumas ypač tuomet reikalingas, kai tenka, kilnesniais motyvais vadovaujantis, jautulingosios prigimties galingi, palinkimai malšinti.

O kokios milžinų ištvermės parodydavo kankiniai, kuriems kartais tiesiog būtų pakakę tarti keletas žodžių, kad juos būtų liovęsi kankinę! Bet čia vadovauja galinga ideja, ir fiziniai

kentėjimai lyginant su jąja sąžinės sprendime atrodo visai menkučiai. Tuo būdu matome, kad kentėjimai duoda progos valios tvirtumui reikštis. Yra žinomas krikščionių filosofijos iš pasakymas passio summa actio est. Arba kuogalime išaiškinti visoks varginimasis, leistinų malonumų atsižadėjmas? Krikščionių askeza tinkamai įvertina kentėjimus. Asketikos žvilgiu skausmas, kurs netikėtai aplanko žmogų, užgula, yra sekmingesnis už tąjį skausmą ir nemalonumą, kurį jis savo liuosu sutikimu pakelia, nes sunkiau yra pakelti tai, kas be mūsų valios mus slėgia ir tuo atveju daugiau reikalinga kantrumo. Nietzsche, tas viršžmogio — „Übermenscho" (žinoma bedieviškojo) idealo skelbėjas, galingoje ir energingoje valioje matė augščiausiąjį tikslą ir gal būt aiškiau už kitus suprato, ką reiškia kentėjimai ir kokia jų reikšmė." Jisai šiais žodžiais kreipiasi į tuos, kurie gyvena vien malonumų dėlei: „Jūs norite kur tik galima kentėjimus prašalinti ir mes? Bet mes tiesiog norime, kad blogumai pasidarytų didesni, negu kad yra buvę! Gerai save jausti, kaip jūs suprantate — tai dar nėra joks tikslas, tai mums atrodo tiktai galas! Tai padėtis, kuri Žmogų kaip tik daro juokingą ir paniekos vertą, kuri ruošia jam pražūtį. To kentėjimo, to didžiausio kentėjimo, palaikymas ir išnaudojimas jums nėra žinomas. Kas ligšiol žmogaus pakėlimui padaryta, tai tik to dėka yra įvykę." (Jenseits von Gut und Böse. 180).

Tolesniai kentėjimas skaistina sielą. Be saiko, be jokios atodairos naudojamieji malonumai veda į jautulinguosius pageidimus, į nusižengimą, į nuodėmes. Sunkus gyvenimo smugiai gal ne vieną, kurs savo paskyrimą yra pamiršęs ir paskendęs žemės smagumuose, sujudina ir primena niekingumą ir tuštybę tų neva džiaugsmo valandėlių, kurias yra praleidęs jautulių smagumuose. Ir tai nekartą permaino žmogaus gyvenimą, jei dar jame nėra visai užslopinti kilnesni troškimai. Kentėjimai verčia žmogų pažvelgti į savo vidaus padėtį ir geriau pažinti gyvenimą. Schopenhauer'is, priminęs puikiai atvaizdintą Gretchen gyvenimo tragizmą, šiais žodžiais apibudina dvasinį žmogaus atgimimą, įvykstantį sunkiųjų gyvenimo smugių dėka.

„Tuomet gauname suprasti, sako jis, kaip žmogaus butybė, iškentėjus visus galimus skausmus, galų gale prieina prapultiės krantą ir parymojusi vieną akimirką prie tojo pašėlusio puolimo į pasaulio glėbį, ūmai atgimsta, pasikelia virš asmeninės laimės ir visokio kentėjimo, tartum tie kentėjimai jai nebebūtų kentėjimais, bet palaimą skleidžiančiais spinduliais. Tuomet žmogaus širdis atsižada viso to, ko ankščiau taip karštai troško ir su džiaugsmu kentėjimų taurę lenkia. Tai ir yra toji iš skaistinančių liepsnų kylanti išganymo šviesa. Net nedoriausi piktadariai sunkių kentėjimų prispausti tiek esti paskaistinami, kad visai kitais žmonėmis tampa." (Schopenhauer, Werke, Reclam. I, S. 503).

Net kasdieniai nemalonumai bei nuoskaudos, kurie, paviršium žiūrint, atrodo lyg ne darytų gilesnio įspudžio ir tie yra nuolatinė žmogaus apsauga ir pageidimo pinklių atsvėrimas.

Kentėjimai gesina geidulių ugnį, padaro sielą skaistesnę, palinkusią į aukštesnį gyvenimą, į ieškojimą nenykstamų dvasios gerumų. Tas kelias tikriausiai veda į Dievą.

Šalia to kentėjimai yra tartum atgaila už ankščiau padarytus paklydimus. Tie kentėjimai tam tikru nusistatymu pakelti, naikina kaltę. Jeigu pirmiau kas nors savo pageidimams yra leidęs peržengti doros ribas, numano, kad vėliau teks skaudžiai atgailoti. Tatai neigiamieji dalykai tuo atveju virsta priemone žmogui pakelti ar atstatyti atgal į jo įgimtąjį vertybės stovį. Sunkiomis nelaimių valandomis žmogus kreipiasi į Dievą, nes sunkiu reikalu Jis yra vienatinis, iš kurio visagalybės ir gailestingumo dar galima daug ko tikėtis. Kentėjimai žmogų verčia rimčiau ir giliau svarstyti gyvenimo klausimus, paliuosuoja iš jautulinių pageidimų. Kentėjimai tai yra mokykla, kurią privalo išeiti kiekvienas, kurs į doros aukštybes nori pakilti. Net ir kitų kentėjimai taipgi padeda augti doroje, nes duoda progos rodyti širdingumo jausmų ir pasiaukojimo kitų labui. Jei gyvenimas būtų be kentėjimų, ir meilės nebūtų, o draug su ja iš žmonijos istorijos puikiausi ir garbingiausi lakštai turėtų išnykti. Įsigilinus į tuos mūsų išvadžiojimus, kentėjimo faktas nebeatrodo neįspėjama mysle.

Ypač tai džiaugsmų, tai kentėjimų paskui vienas kitą keitimąsis tinka žmogaus paskyrimui ir mūsų palaimai kurti.

Pasak šv. Kotrinos iš Sienos, „laimė ir nelaimė yra, nelyginant, mano dvi ranki — dešinioji ir kairioji, tarnaujančios kita kitai.“ Štai ką rašo Paulsen'as: „Kaip augalo brendimui reikalingas lietus ir saulės šviesa, taip lygiai ir žmogus nepasipuošia be to linksmesniųjų ir liūdnesniųjų dienų keitimosi. Kam viskas įvyktų kitaip, negu jis nori, kas iš daiktų ir žmonių tik pikto tesusilauktų, tas privalėtų, žinoma, jei toksai gyvenimas yra galimas, su pasibaisėjimu nuo gyvenimo tikrybės nusikreipti. Be to tas nežinotų, kaip savo laimingumas vertinti, nežinotų, kam kiekvieną sykį visi jo dvasioj gimstantieji norai pildosi. Jeigu jis tokioj padėtyje atsidūręs dar ne žūtų, o to vargu ar galima išvengti, svarbiausi dvasios gyvenimai nebūtų išgyventi, esybinės žmogaus prigimties srytys ne pasireikštų.“ (System der Ethik, 414).

Esti ir tokių atsitikimų, kad likimo smugiai priveda valios jėgas prie visiško žlugimo ir, užuot valią sustiprinus ir paskaidrinus, atidengia jos silpnybes. Tokiais atvejais pasipriešinimas jautulingiems geiduliams nyksta ir tokioje padėty atsiduręs veržasi į tariamuosius malonumus. Taigi kentėjimo išganingas veikimas daugumoj atvejų priklauso nuo žmogaus valios Kad kentėjimas gali veikti išganingai į žmogaus valią, pripažysta net

tokie „pasaulinio liūdėsio“ skelbėjai kaip Hartmann'as. „Nėra kentėjimo, sako jis, kurs ta prasme negalėtų išganingai veikti, žinoma, kada žmogus į jį žiūri kaipo į sau duotąją medžiagą etinėms atmainoms vykinti.“ (Ed. v. Hartmann, Zur Geschichte und Begründung der Pessimizmus. Berlin 1880, S. 119).

Dar reikalinga pažymėti, kad esamieji kentėjimai neviršija mūsų išgalių. Istorija rodo, kokių baisių kančių įstengė pakelti kankiniai, kurių valia tačiau liko nepajudinta. Kas tiki asmeninį Dievą, tas visuomet numatys Apvaizdos veikimą šiame pasaulyje. Tautų apaštalas šv. Paulius laiške korintiečiams rašo: „Dievas yra ištikimas; jis neleis, kad būtumėt gundinti daugiaus, kaip galite; bet dar padarys pagundai tokį išėjimą, kad galėtumėt pakelt. (1 Kor. 10, 13).

Dievo Apvaizda mes neturim pagrindo netikėti, nes tai viena pagrindinių tiesų mūsų religijos. Vis delto Apvaizdos veikimo šiame pasaulyje nereikia suprasti vienpusiškai. Tikėjimas į Dievą dar neduoda pagrindo manyti, būk visi gyvenimo smūgiai bei kentėjimai visuomet tinka dorinei žmogaus pažangai. Kas panorėtų tai tvirtinti, susitiktų su priešingais gyvenimo faktais. Reikia sutikti, kad žmogų nekartą ištinka tokie likimo smūgiai, kurie valios jėgas priveda prie visiško žlugimo, nusmelkia kilnius troškimus.

Kaip pavyzdžiui sunkus ir vargingas yra gyvenimas našlaičio, kurs jaunatvės dienomis neteko brangių tėvelių, kurie, kiek leidžia jėgos, būtų juo rupinęsis.

O kiek panašių kentėjimų gyvenimo jūroj! Tiesa gal but dauguma jų bent savo artimiausiomis priežastimis eina iš žmogaus kaltės, nes Dievas tam tikrose ribose palieka pačiam žmogui gyvenimą kurtis.

Todel tokiais atvejais nieku būdu negalima kaltinti Dievo išminties ar jo gailestingumo. Dievo Apvaizda viską gerai mato ir be abejones, kreipia į gerą. Tiktai trumpas mūsų proto žvilgis negali tinkamai to suprasti, nes ištikrųjų Apvaizdos takai mums nesusekami. Tačiau kas kantriai neša savo gyvenimo kryžių, to ir Dievas neapleidžia. Dievo Apvaizda saugo šiojo gyvenimo keleivius ir, jiems prašant neatsisako teikti malonių, taip reikalingų sunkiomis gyvenimo valandomis, kuomet stinga ištvermės amžinosios laimės siekiant.

3. Kentėjimai religijos šviesoje.

Išvadas apie kentėjimų vertę žmonijos gyvenime, prie kurių priėjome remdamies protu, pagilina ir praplėčia krikščionių religija. Pirmiausiai religija daug šviesos teikia kentėjimų kilmei išaiškinti.

Apreiškimas sako, pirmykštis žmogaus paskyrimas buvęs liuosas nuo kentėjimų.

Tada žmogus eidamas į savo tikslą neturėjo reikalo žengti erškėčiuotais takais; jis tarpininkaudamas tarp Dievo ir netobūlojo pasaulio, turėjo vykdinti harmoniją būvijoj. O žemės Rojus! Kiek daug turiningos prasmės ir gyvosios reikšmės paslėpta šioje sąvokoje! Tatai palaiminga žmogaus padėtis rojuje buvo visai kitoki, negu dabartinė tikruma. Toje padėtyje kentėjimų negalėjo būti, kaip kad nūnai, doros silpnumui esant, kentėjimai pasidaro būtini. Kentėjimai — žmogaus nupuolimo pasekmė ir bausmė už jį. Todel žmogaus prigimtyje ir pastebima tasai pagrindinis prieštaravimas, būtent, dvasinės sielos gretimas buvimas su materialio žmogaus kūno apribotumu. Tai ir sudaro jo sąmoningojo gyvenimo tragediją. Dievas, leidęs žmogų, negalėjo įkurti jo prigimtyje tą skausmingą tragediją. Dievui kuriant vienintelis pirmavaizdis tėra Dievo Išmintis. Pirmykštė žmogaus padėtis Rojuj atvaizdino nesudarkytą Dievo panašybę. Žmogus, kaip sako šv. Raštas, liko sutvertas Dievo paveikslu ir panašumu.

Tatai pirmapradės nuodėmės pasekmės buvo tragingos. Bet Dievas puolusios žmonijos neatmeta. Dievas tą karčiąją nuodėmės pasekmę paverčia išganymo priemone, kuria Jis nuodėmių kaltes atperka, naikina ir pikto galybę sutrina.

Kadangi patsai Kristus kentėjo tad, ir kentėjimui teikiama aukščiausio ir tikrai dieviško pašventinimo. Šitoks kentėjimų aiškinimas, turint galvoj Išganytojo paveikslą, įgauna didelės reikšmės. Ir todel, kurie Kristaus dvasia gyvena, myli kentėjimus, jų siekia ir džiaugsmingu kantrūmu ima kiekvieną kryžių. Tik įsigilinkim į kankinių dvasią, tada gal būt tikrai jų kentėjimus suprasim. Tikrai Kristų mylinčiai sielai, kentėjimai tampa gyvenimo branduoliu. „Kentėjimus, sako Keppler'is, Kristaus sekėjas sveikina džiausmingu kantrumu lyg brangų svečią, iš kurio malonės daug ko gali tikėtis.

Šventieji ne tik nevengdavo kentėjimų, bet laisvu noru juos pakeldavo, ir todel jų gyvenimo pavyzdys gali turėti išganingos įtakos į kiekvieną mūsų. Apskritai imant krikščionyse esama įsitikinimo, kad kentėjimas tai lyg aštrus peilis, kurį mums padovanojo išmintingas ir geras gydytojas, kad juo pašalintumėm visa, kas nuodinga, kas mūsų gyvatai gręsią.“ (Keppler, Das Problem des Leidens. 8 Auf. 1919 m., p. 26).

Pagaliaus koks didis skirtumas tarp krikščionybės ir stabmeldybės pasaulio! Senovės kultūringam stabmeldžiui kentėjimas visuomet atrodė mažiau ar daugiau tamsus, fatalis reikalas.

Tatai aukščiausias jų idealas, kokį tik jų filosofija yra pastačiusi buvo ieškojimas ramybės, tylus linkimas į pailsį. Bet gyvenimas su tokiu idealu nesiskaito. Net žymesnieji stoikai kentėjimuose nesugebėdavo save valdyti ir dideliuose kentėjimuose galutiną išėjimą rasdavo savižūdybėje. Senekos patarimas skamba: „žiūrėk, durys atviros, trumpas kelias į laisvę.“

Tatai matome, kaip skirtingų pažiūrų apie kentėjimus turėjo senovės pasaulio žmogus ir krikščionis. Net ir dailėj tas pažiūrų skirtumas ryškiai atsispindi. „Veizint į stabmeldžių deivę Niobę, sako Weiss'as, gauni įspudžio, jog toji stabmeldžių motina išdidžiai veizi į savo vaikus prašančius pasigailėjimo. Josios veide atsispindįs beribis skausmas ir ironija sakyte sako ją esant negailestingą, žmonių ašarų neatjaučiančią. Tuo tarpu pažvelgus į mūsų sopulingąją Motiną, tuojau jaučiame beribio šventumo dvelkimo. Josios skausmas taip dyvinai kilnus, taip gilus, nelyginant jūros gelmė, o jos veido žavinčiame grožyje matai beribio gailestingumo, nežemiško ramumo ir skaistumo, kuriam nė dangaus mėlynė prilygti negali. Josios viršgamtinis žvilgis pagauna mūsų protą, žavi širdį ir ją traukte traukia Dievop." (M. Weiss, Apologie des Christentum, 3 Auf. I Band, S. 621).

Tačiau ar toksai mūs problemos išrišimas patenkina? Pasirodo, kad kentėjimas rišasi su gyvenimo uždaviniu. Tačiau klausimas visgi dar galutinai neišspręstas. Prigimties balsas sako, kad mes ne tik į tobulybę, bet taipgi ir į laimę esame pašaukti. Palaimos idealo reikia siekti kentėjimais. Nors jie doros atžvilgiu ir yra taip reikšmingi, tačiau jaučiame kaž kokio prieštaravimo. Tuodu gyvenimo tikslu (tobulybės ir laimės siekimas) atrodo lyg kad viens kitam prieštarautų ir, kas vieno pasiekimui tarnauja, atrodo lyg kitam kliudytų. Atrodo lyg ir išeities nebebūtų. Mes ankščiau matėme, kad šis žemiškasis gyvenimas pats savaime rodo aną, antgamtinį pasaulį, kuriame tobulybės ir laimės idealai susieina. Iš tenai krinta šviesos į tamsą ir ją padaro perregiamą. Mums leidžiama pažinti, kad žemiškasis gyvenimas, kuriame dorybei tarnaujame, visgi pagalios padeda siekti laimės idealo. Tuo būdu gaunama pilną gyvenimo tikslų sąskambis arba harmonija.

Įsitikinimas, kad visoks kentėjimas yra tik pereinamybės momentas, kad tas tamsybių kelias veda į šviesą, kad per skausmus einame į džiaugsmą arba, kaip latynai sako, einame, „per crucem, ad lucem, per aspera ad astra, — galutinai mus sutaikina su kentėjimais ir duoda jėgų juos pakelti [1]).

VIRŠASMENINIAI TIKSLAI.

1. Pareiga aukštesniems tikslams tarnauti.

Žmogaus asmenybė veržiasi savo esmines jėgas išvystyti. Toksai veržimasis žmogui, kaipo protingam tvariniui, yra be abejonės gyvenimo tikslas. Tik kyla klausimas, ar tasai tikslas yra paskutinysis? Ar užtenka rūpintis vien savo asmens jėgų išplėtojimu?

[1]) Apie kentėjimo problemą skaitytini šie vaikalai: O. Zimmermann, Warum Schuld und Schmerz? Freiburg, 1918. Keppler, Problem des Leidens, 1919.

Kaip kasdieniame gyvenime, taip lygiai ir filosofų sistemose tenka susidurti su subjektingojo idealo obalsiais. Tų obalsių turinys yra maždaug toks, kad žmogus, girdi, esąs nuo nieko nepriklausomas sau tikslas. Aukščiausias žmogaus tikslas esąs vien savasis „Aš“. Kalbant apie šitokius kraštutinio individualizmo principus tenka pirmiausia susidurti su Nietzsche. Nietzsche, tikra ta žodžio prasme ne visai teisingai yra laikomas kraštutiniojo individualizmo šulu. Iš jo mokslo aišku, ne kiekvieną asmenybę galint turėti pilniausios laisvės. „Būkit tvirti,“ — įsako Nietzsche savo mokiniams, — nenusileiskit gailesiui, gailestingumui, meilei; smaukite silpnuosius, lipkite jų lavonais aukštyn; jus esate aukštesnės veislės vaikai; jūsų idealas — „žmonių žmogus“. Tuo būdu tik viršžmogis yra sau tikslas — jam viskas leista, jo asmenybei niekas neprivalo statyti ribų. „Savymeilė yra galingos dvasios pažymys“. Viršžmogio idealo reiškėjas Zarathustra, sakosi, vienas pirmųjų sutraukęs tradicinės etikos pančius ir žengiąs naujos kultūros keliu. „Savymeilė, sako jis tai šventas dalykas, jinai galingai veržiasi iš mano asmenybės gelmių“. — Also sprach Zarathustra. S. 278

Ši pasaulėžiūra įgauna visiško kraštutinumo Max'o Stirner'io asmenyje. Jisai šiek tiek kitaip sau vaizdavosi gyvenimo idealą bei tikslą. Tuotarpu kai Nietzsche gyvenimo scenoj norėtų matyti viršžmogio idealo sekėjus, Stirneris, priešingai, kiekvieną ideją, kiekvieną pastangą del aukštesniojo gyvenimo tikslo laiko nusivylimo pavyzdžiu; jo supratimu, teegzistuoja tik kieta asmenybė, esanti sau tikslas. „Jeigu kitiems davau ką nors gera, visuomet privalau turėti galvoje savąjį „Aš“. Jei tasai mano patarnavimas artimui man duoda džiaugsmo, naudos, aš neatsisakysiu jį ir mylėti. Bet myliu aš jįjį vien mano savymeile...“ (M. Stirner, Der Einzige und sein Eigentum S. 340).

Kiekvienas už save ir sau — štai moderninių galvotojų gyvenimo principas. Aiškus dalykas, jog šitokius obalsius į gyvenimą vykinant, patsai gyvenimas virstų pragaru. Kiekvienas už save ir sau - juk tai ne kas kita, kaip visuotina neapykanta, įnirtimas, įsierzinimas—niekur nė rimties, nė gailesčio, nė meilės. Nietzsche sako, priešininkas žuna, juo geriau.

Žmonių giminė kovodama eina geryn. Jis mano, jog nuvesti žmogus šituo keliu, kurio gale matosi titanai, pusdieviai,— tatai toks didelis uždavinys, del kurio nėr ko varžytis nė tikybos, nė doros, nė sąžinės, nė pareigos reikalavimais. Juo daugiau bus padaryta piktybių, juo daugiau pasirodys jėgų, energijos, — juo greičiau ateis „žmonių žmogus“.

Taip tatai kalba moderninės etikos atstovai. Svarstant etikos klausimus bešališkumo šviesoj turim pripažinti, kad skelbiamuoju Nietzschės, Stirner'io ir k. egoizmu negali remtis jok etika.

Reikia, be abejonės, pripažinti, jog savo asmens reikalų tenkinimas yra artimiausias gyvenimo tikslas, bet anaiptol dar

nereiškia, kad žmogus neturėtų priedermės siekti viršasmeninių tikslų. Veizint į tą padėtį, kokią žmogus užima pasaulye aiškėja žmogaus priklausomybė nuo aukštesnės esybės — Dievo. Tik vienas Dievas tėra nuo nieko nepriklausomas ir tegali būti sau pačiam absolutingas tikslas. Žmogus gi tokios nuo nieko neprikiausomybės negali turėti. Kaipo kūrinys, žmogus privalo žinoti, kad jis visa savo būtybe priklauso Dievui. Savo kilmės jis neprivalo pamiršti; tiesiog jis neturi teisės gyventi taip, lyg niekam nepriklausytų. Tas, kurs jį yra leidęs į šį pasaulį, pilnai gali reikalauti sau visiško savęs klausymo. Beto žmogus yra socialė būtybė, turinti gyventi visuomenėje. O visuomenės gyvenimas tik tuomet tėra normalus, kai josios nariai gyvai jaučia vieni kitiems pareigų, kai kiekvienas sulig savo išgalių remia tą visuomenę, darbuojas josios labui, atmindamas tas geradarybes, kurias yra gavęs iš visuomenės. Tik tas žmogus, kurs nepripažįsta jokios aukštesnės valios ir tuo būdu stato save Dievo vieton, tegali vaizduotis esąs sau tikslas. Be to ir pačiam žmogui naudinga siekti aukštesniųjų dvasios gėrybių. Vidaus pajėgų plėtojimas tegali eiti greta dvasios gėrybių ieškojimo. Siekdamas asmenybės didingumo ir tobulumo negali žmogus prieš save neturėti aukštesniųjų dvasios tikslų. Antrą vertus, tik toksai žmogus tegalėtų pilnai savimi tenkintis, kuris visokių vertenybių savyje turėtų. Deja, kūriniai tokio būties pilnumo neturi ir turėti negali. Taigi žmogus ir negali protingai didžiuotis savo būtybe. Kaipo protinga būtybė jis užima pasaulyje žymiausią vietą. Bet tieji dvasios gabumai, kurių dėka jis viešpatauja pasauliui, jam duoti tuo tikslu, kad jie jam tarnautų kaipo priemonės siekiant amžinojo gyvenimo tikslo.

Jo asmenybės vertumas pareina nuo to, kaip gyvena šiame pasaulyje, kaip sunaudoja Kūrėjo duotuosius gabumus. Jei aukštesniojo gyvenimo tikslo nepripažįsta ir neklauso visatos Kūrėjo valios, jo paties gyvenimas lieka beprasmis. „Jeigu tu tik savęs teieškai, be abejonės rasi save, deja, savo paties pražūčiai — sako Kristaus sekimo autorius.

Žmogus skirtas aukštesniąjam gyvenimui; todel jis ir turi priedermės to aukštesniojo, amžino gyvenimo siekti, kitaip tariant, turi gamintis nenykstamų dvasios gėrybių, kurios inka amžinąjam žmogaus paskyrimui.

Siekdamas viršasmeninio gyvenimo moralės paramos žmogus randa idėjų pasaulyje. Didžios mintys palieka žmogaus sieloj gilių pėdsakų. Skaisti ir didinga ideja sukelia sieloj naujų jėgų ir, sutelkus jas į vieną židinį, nukreipia idealo linkon. Galinga ideja nesiskaito su kliūtimis, ji nesulaikomai veržias pirmyn, nelyginant didžiulė vandens srovė. Ir tada be abejonės bus padaryti didi darbai, kurie gal nevieną silpnadvasį stebins savo veikalų didybe.

Tatai nėra abejonės, kad gyvenimas be idealo yra apmiręs, tada visos žmogaus jėgos nepasireikš; dvasios energija ne-

naudojama kilniems siekiams pamaži nyks ir tokio žmogaus dvasioje vien tik tuštuma viešpataus.

Jaunuomenė žengianti gyveniman privalo turėti prieš save idealą, nes kitaip neįstengs atsilaikyti jautulingųjų geismų antpludžiui, kuris visu smarkumu stengsis paglemžti jauną sielą. O kaip nelaimingas toks jaunuolis, kurs tarnauja savo egoistiniams tikslams, kurs tapo savo žemosios įgimties, pageidimų vergu! Visame ieško smagumų, kaipo paskutinio siekinio ir ima jį gyvenimo dėsniu; protui, valiai leidžia akliems instinktams tarnauti. Čia yra tik Kūrėjo nustatytos tvarkos griovimas. Tuomet viskas temsta akyse, gęsta laimės saulė, nes kilniųjų sielos jausmų šaltinis užnuodytas ir jau užkirstas kelias aukštesniems gerumams.

Tad aišku, kad aukštesnieji dvasios tikslai, didingieji idealai neprivalo sudužti į egoistinių tikslų realybę.

Dažnai sakoma, buk žmogus tuomet tegalįs labiausiai gyvenimą justi, kuomet jis gyvenąs sau, rūpinąsis savojo „Aš“ troškimų tenkinimu. Jei jis imas tarnauti svetimiems tikslams, viso to netenkąs: mat esąs visų išnaudojamas. Bet taip kalbėti būtų galima nebent apie jautulinius smagumus.

Kam nėra žinoma, kad dvasios gėrybės įgyjamos kaip tik priešingu keliu. Norint įgyti dorybių, visupirma reikia savęs atsižadėti, pasižeminti, pamiršti savo asmeninius tikslus ir t. t. Tik tuo keliu einant tėra tikrai siekiama aukštesniųjų tikslų; jie mums darosi kaskart artimesni, kliūtys nebeįstengia susilpninti mūsų pasiryžimų ir juo daugiau mūsų kely klojasi erškėčių, juo labiau mes tampame idealo auka.

Šitoks sielos veržimasis prie idealo nusmelkia egoistinius tikslus ir duoda tikrojo džiaugsmo. Kristus, kurio didžiausias troškimas yra ištraukti žmogų iš užburto savymeilės rato ir parodyti jam aukščiausį gyvenimo tikslą, apie tą paslaptingą dvasinio gyvenimo įstatą pasakė šiuos gilios prasmės žodžius: „Kas randa savo gyvenimą, tas jo nustos, ir kas del manęs savo gyvenimo nustos, jį suras“. (Mt. 10, 39).

Hegelis turėdamas galvoj tą Kristaus pasakymą irgi panašiai kalba: „Tikroji protingos būtybės esmė, sako jis, yra toji, kurios jinai įgauna save panaikindama ir susijungdama su kita būtybe“: Hegel, Vorlesungen über die Philosophie der Religion. 1832. I, S. 197.

Taip tatai žmogus, siekdamas aukštesniųjų tikslų, kuria tikrąjį gyvenimą. Modernine etika nekartą savo gražiais obalsiais suvilioja neprityrusį jaunuolį. Ji žmogui taipogi uždeda priedermės siekti aukštesniųjų dvasios gėrybių; deja, daro tai tuo tikslu, kad patenkinus savojo „Aš“ troškimus, tai yra kad pasiekus laimės. Anot jos, Dievas žmogui tik tiek teegzistuojąs, kiek atsakąs gyvatos aspiracijoms. Išsyk gali atrodyti, būk moderninės etikos sekėjų turima viršasmeniniai gyvenimo tikslai. Bet tenka patirti, kad moderninė asmenybė lieka

savy užsidariusi, kitaip tariant, yra sau tikslas. Šitoks asmenybės idealo supratimas, be abejonės, klaidingas ir ardo gyvenimo tikslingumą. Kiekvienam blaiviai žiūrinčiam į gyvenimą aišku, jog be mūsų egoistinių tikslų dar yra nesulyginamai aukštesnių, kurių žmogus ir privalo siekti. Kolei žmogus neatsižadės savo egoistinių tikslų, kolei save laikys viešpačiu, tolei jaus gilų sielos tragizmą. Ir tik laisvai atsidavus Aukščiausiajai Gėrybei, pamylėjus Amžinąjį Idealą teįvyks gyvenimo harmonija ir suskambės galingas meilės himnas.

2. Galėjimas darbuotis kitų labui.

Idealiai suprastai gyvenimo filosofijai utilitarizmo sekėjų yra daroma priekaištas, buk: jinai nesiskaitanti su gyvenimo tikrenybe. Žmogus, girdi, negalįs nedaboti savo asmenybės reikalų, priešingai jis turįs teisės visa saikuoti savo mastu. Mat kilniausieji veikalai žmogaus savymeilės esą pagaminti. Gyvenimo patyrimas mus mokinąs, kad didieji veikalai buvę sukurti vien delto, kad jie davę pasitenkinimo ir kad prie jų sukūrimo prisidėję tik tie asmenys, kurie juose radę pasitenkinimo.

„Pasiaukojimas kitų labui, — sako monistinės etikos sekėjas, Carnieri — esąs perdaug nuvalkiotas žodis. Juk nė vienas žmogus nėra linkęs tapti gyvenimo auka. Tiesa, kaikada žmogus aukoja ką nors kitų labui, tačiau aukoja tai, kas jo paties savymeilei tinka.“ (Carnieri, Der moderne Mensch. S. 47).

Tiesa, savęs atsižadėti nėra lengvas dalykas. Tačiau iš to nieku budu neseka, kad savymeilė yra visako mastas bei kiekvieno gero darbo motivas. Antai siekiamojo objekto meilė visus kitus interesus dažniausiai nustumia antrojon vieton.

Karštai pamilus siekiamąjį objektą mes liekame taip sužavėti, kad visoki egoistiniai motivai savaime atpuola. Štai pavyzdžiui, tulas žmogus bėga į degančius namus, kad išgelbėjus tenai pasilikusius vaikučius. Juk tą akimirką, kada veržias į degančius namus, jis užimtas vien mintimi, kad tenai vaikučiams gręsia neabejotinas mirties pavojus ir kad jo šventa pareiga juos gelbėti, net statant pavojun savo gyvastį.

O kiek žino gyvenimas panašių pasiaukojimo pavyzdžių! Begalo sunku būtų prileisti, kad visi tie gražūs ir prakilnūs pasiaukavimo darbai būtų vien iš savymeilės padaryti. Jeigu jau visoks darbavimasis kitų labui aiškinti egoistiniais motivais, tuomet ir pats moralis žmonių gyvenimas lieka psichologinė mįslė. Vienas žymesniųjų monistų, Anoldas rašo: „Karžygiai, kovotojai del savo tautos garbės ir nepriklausomybės, gilaus įsitikinimo kankiniai, pasiaukojusios motinos, sąžiningi visų laikų darbuotojai, nepaisydami savo asmens užgaidų, vykino į gyvenimą tai, ką liepė jų sąžinės balsas, ko iš jų reikalavo tėvynės ar visuomenės labas. Jie darbavos tai visuomenei, kurios nekartą jie buvo persekiojami, kurioje būdami kentė vargą ir panieką, o

net ir mirtį sutiko. Jų veikalai visumet liūdys, kad žmogaus prigimty yra viršasmeninių nežemiškų siekimų." (Anold, Aufgaben und Ziele des Menschenlebens. 1908, S. 116).

GYVENIMAS KAIPO DARBAS VISUOMENĖS LABUI.

1. Įgimtasis meilės įsakymas.

Žmogus gyvendamas visuomenėje turi artimų santykių su tosios visuomenės nariais. Čia jam tenka susidurti su socialėmis pareigomis, tai yra, turi pareigos darbuotis visuomenės labui. Nes visuomenė tik tuomet tegalės bendrojo labo siekti, kai josios nariai supras bendrojo labo reikalą ir kiekvienas sulig savo išgalių tą visuomenę rems. Jei visuomenėje rasis daug tokių kurie tykos iš visuomenės ką nors gauti, o nieko nenorės jai duoti, toki visuomenė, aiškus dalykas, negalės ilgai gyvuoti Visuomenė nėra atsiradusi pripuolamai. Ji yra gyvas žmonių sąmoningumo reiškinys. Mat gyvenimui einant pirmyn pavienis žmogus ar šeimyna be kitų pagalbos nebeįstengia patenkinti savo reikalų. Čia kyla gyvo reikalo sueiti į artimesnius santykius su kitais žmonėmis. Prie to jis verčiamas savo prigimtimi. Taip, matomai, žmogui skirta paties Kūrėjo. Nė vienas negali teisintis stovįs virš visuomeninių pareigų. Visuomenė turi teisės iš kiekvieno pavienio asmens reikalauti bendrajam labui darbuotis. Nietzsche, tasai aristokratinės etikos šulas, kaip jau matėm, yra kitokios nuomenės. Žmonijos gyvenimo prasmę, pasak jo, sudarančios didžios žmogystos, kurios savo jėgomis ir gabumais išsiskiriančios iš kitų tarpo. Viržmogis esąs sau absoliutingas tikslas; jis nuo nieko nepriklausomas, nežinąs jokių pareigų link kitų. Silpnesnieji turį jam tarnauti, nes jis turįs teisės net juos pavergti. Nietzsche, reikia žinoti, ne kiekvienos asmenybės teises gerbia. Jis su gilia pagarba atsiliepia tik apie tuos asmenis, kurie kuria žmonijos istoriją. Kultūros nešėjai turį pilniausios teisės kitus priversti savo valią pildyti. Bet čia kyla klausimas, kame prasideda viršžmogingumas, kuriam visi kiti turi pasiduoti.

Kalbant apie socialio veikimo sritį tenka pabriežti, jog kiekvienas žmogus turi eiti savo pašaukimo pareigas. Kiekvienas sąžiningai einąs savo pašaukimo pareigas tuo pat prisideda prie bendrojo visuomenės labo. Čia ne tiek svarbu, kaip plačiai užsibriežama veikimo sritis, bet kaip einama tiesioginės savo pašaukimo pareigos. Nes kartais turime plačių sumanymų, norime nuveikti milžiniškų darbų; deja, nesiskaitydami su gabumais ir pajėgomis, galų gale nieko, žymaus nenuveikiame. Be abejonės, negalima iš akių išleisti idealo. Juk idealas ir nereikalauja iš mus milžiniškų darbų, viršijančių mūsų išgales. Reikia darbuotias tiek, kiek mūsų jėgos leidžia.

Veikimo sritis begalo plati.

Kiek skurdo ir vargo yra visuomenejė, kiek tautų dar nėra pasiekusi kultūros šviesa! Socialis veikimas neprivalo apsirėžti nacionalėmis ribomis. Imkim pavyzdį iš misijonierių, kurie krikščioniškos meilės vedini, eina į tolimiausius kraštus, kad tenai gyvenančius atvedus į Kristaus tikėjimą, apšvietus Evangelijos šviesa.

Visupirma reikalinga kelti dvasinė bei moralė visuomenės pažanga. Sielos kultūra yra kilniausias socialio veikimo uždavinys. Reikia kuodaugiausia visuomenėje paskleisti dvasios gėrybių. Žinoma, ir medžiaginė gerovė reikia kelti. Žinomas yra daiktas, kad moralė tautų pažanga dalinai priklauso nuo medžiaginės gerovės. Klaidinga manyti būk artimo meilė nereikalaujanti mažinti medžiaginį žmonių skurdą. Kai kas sako ši žemė vis tiek, kaip buvus, būsianti ašarų pakalnė. Bet šitoks samprotavimas žiūrimas prigimtojo meilės įstato šviesoje yra klaudingas.

Meilės įsakymas Kristaus religijoj.

Nė viena religija tiek nesirūpina dvasine pažanga, kiek krikščioniškoji. Ne be pagriūdo sakoma Kristaus religiją esant meilės religiją. Kristaus pasakymu, Dievo karalystės, bus vertas ne tas, kurs šiame pasaulyje stengias kitiems viešpatauti, bet kurs savęs atsižadėjęs kitų labui darbuojasi.

„Žinote, jog giminių kunigaikščiai viešpatauja ant jus ir kurie yra vyresnieji naudojasi valdžia ant jus. Ne taip bus tarp jūsų, bet kas norėtų tapti vyresniuoju tarp jūsų, tebūna jūsų tarnu. Ir kas norėtų tarp jūsų būti pirmasis, bus jūsų vergas. Kaip Sūnus Žmogaus neatėjo idant jam tarnautų, bet tarnauti ir duoti savo gyvastį, kaipo atpirkimą už daugelį". (Mt. 20 25).

„Tas yra mano įsakymas, idant mylėtumėt kits kitą, kaip aš, jus numylėjau (Jon. 15,12) Artimo meilės įsakymas krikščionių religijoj taip svarbus, kad statomas net šalia Dievo meilės įsakymo. Patsai Kristus yra pasakęs, jog negali būti Dievo meilės be meilės artimo, nes kas tikrai myli Dievą, negali nemylėti savo artimo. „Jeigu kas sakytų: aš myliu Dievą ir neapkęstų savo, brolio, tas yra melagis." (1. Jon. 4,20). Meilė, kurios mokino Kristus, apima ir šeimyninį židinį ir tėvynę ir pagaliau visa žmuniją. Tikrai Kristus sustiprinęs meile moterystės ryšius pakelia ją į sakramentus. Kristus mylėjo taipogi ir savo tautą. Pagaliau tenka pasakyti, jog toji meilė nežino ribų: kiekvienas žmogus reikia mylėti, nors jis būtų nepažįstamas ar svetimtautis. Kristus mokino mylėti net savo priešus.

Scheler'is viename savo veikalų puikiai piešia krikščionybės pasauliu įvestąją nežemiškąją meilę, kuri išvadavo žmoniją iš moralio skurdo. Senovės galvotojai, pasak jo, meilę supratę kaipo

veiksnį, kurio dėka gyvenimas gauna tobūlesnių formų. Tobūliausioji gi būtybė, kuri yra vidujiniai laisva nuo kokio nors geidimo jau nebežinanti kas yra meilė. „Jeigu mes butumem dievai, sako Platonas,nebegalėtumėm mylėti“. Tą pat kartoja ir Aristotelis, sakydamas, jog Dievas tik save tegali mylėti; tvariniai gi nėra jo meilės verti. Deja giliausioji meilės esmė senovės išminčių liko nesuprasta. Tiktai Kristus davė pasauliui tikrąjį meilės supratimą. (Sk. M. Scheler. Abhandlungen und Aufsätze. 1915.) Krikščioniškoji meilė „visa nukenčia, visa tiki, visko viliasi, visa, pakelia “(1. kor. 13, 7) „Krikščionybė, sako Foesteris, heroizmą, kurs kitados tegalėjo reikštis tik kovos lauke, mato meilėje“ (F. Foerster Erziehung und Selbsterziehung. p. 103).

Krikščionių meilės įsakymas, kaip žinoma, nepataikauja žmogaus įgimčiai.

Siekiant galutinojo gyvenimo tikslo tenka atsižadėti savo širdies pamėgimų ir daryti tai, ko iš mūsų moralis įstatas reikalauja, Visos kliūtys, kurios pastoja kelią dorybei, turi būti pašalintos, nors per tai reikėtų nutraukti ryšiai su brangiais asmenimis. Patsai Išganytojas, skelbdamas pasauliai meilę, štai ką pasakė: „Nemanykite, būk atėjau siųsti žemei ramybės, neatėjau siųsti ramybės, bet kalaviją. Nes atėjau suvaidyti sūnų su jo tėvu ir dukterį su jos motina, ir marčia su jos uošve. „Ir bus žmogaus neprieteliai jo namiškiai.“ (Mt. 10, 34).

Krikščioniškąją meilę geriausia pažinsime iš paties Išganytojaus paveikslo. Savo gyvenimą jis praleido besirūpindamas žmonių gerove. Dvasinio žmonių skurdo sujaudintas veizi Išganytojas pilnomis begalinio gailestingumo akimis į tamsybėse skęstančius vaikus ir ryžtasi juos atvesti į tiesos ir išganymo kelią. Trokšta jis visus padaryti Dievo karalystės vaikais. Taip pat gerai jaučia ir materialinį žmonių skurdą ir čia nepraeina tylomis. Juk ir patsai, kaip Evangelija sako, neturėjo kur galvos priglausti, kentėjo ir nuovargį ir alkį. Vieną kartą turėdamas prieš didžią minią žmonių, kurie jau keletą dienų nebuvo nieko valgę, tarė: „Gaila man minios.“ Evangelijos žodžiais betariant Kristus perėjo gera darydamas. Visi, kurie maldaudami į jį kreipėsi, buvo išklausomi. Antai išalkusiai miniai dalina duoną, uždeda rankas ant ligonių ir stebuklingai juos gydo. Pamatęs verkiančią našlę, ėjusią paskui mylimojo sūnaus karstą, gailestingumo sujaudintas, sustabdo karstą nešančius ir prikelia jos sūnų iš numirusių ir atiduoda jai. Visas jo gyvenimas yra vienas didingas amžinas pasiaukojimo pavyzdys. Jis dalina malonių ne vien savo prieteliams, bet ir priešams, už kuriuos net kryžiaus mirties agonijoj meldžias. Šisai silpnu žmogaus protu neįmanomas paveikslas turėjo pasauliui daugiau pasakyti, negu visi pamokslai. Ar-gi ne iš Kryžiaus sėmėsi galybės visų amžių šventieji, kurie Dievo meile liepsnodami tiek herojingų darbų atliko. O kaip garbinga heroingais pasiaukojimo veikalais Kristaus religijos istorija.

Krikščionybei artima senojo įstatymo moralybė. Be visuotinojo meilės įsakymo randame ikvėptojo Mozės knygose visą eilę įstatų, kurie saugo silpnesniųjų teises ir net turtingiesiems uždeda priedermės vargšus globoti. Laukų ar vynuogynų savininkams draudžiama surinkti iki paskutiniajai varpai, nes kas lieka, tai vargšų dalis. Kiekvienais septintaisiais metais visas laukų derlius turėjo virsti bendra savastimi ir tuokart, žinoma, visi dalindavosi. Didžiaisiais gi jubiliejaus metais visi tie, kurie už skolas buvo priversti kitiems tarnauti ir beveik likdavo vergais, vėl būdavo paliuosuojami ir prarastoji savastis jiems vėl grįždavo. Tuo būdu kartkartėmis naujinami visuomenės santykiai nedavė galimybės vieniems susikrauti didelių turtų, kitiems patekti į skurdą. Mat kiekvienas, atėjus jubiliejaus metams, galėjo tikėtis atgausiąs prarastąją savastį. Anais laikais žydų tautos gyvenime nematyti to didelio skirto tarp turtuolio ir vargšo. Jie puikiai sugebėjo visuomenės santykius tvarkyti. Sventimšaliams kištis į jų tautos reikalus nebuvo leidžiama; kiekvienas izraelitas turėjo, kiek galėdamas svetimtaučio vengti. Nežiūrint to, svetimtaučiui vis tik būdavo duodama mažiau ar daugiau teisių. Pranašai skelbė Mesiją atnešiant išganymą ne vien žydų išrinktajai tautai, bet ir visoms kitoms, kas leidžia manyti, jog pranašai tikėjo visus žmones Dievo akyse esant lygius. (Sk. J. Nikel, Das Alte Testament und die Nächstenliebe. Münster, 1913).

Faktinai gi žydai, kaip žinoma, artimo meilės įsakymui nusižengdavo. Ne tik jų elgesys su svetimtaučiais liūdijo juos nusižengiant artimo meilės įsakymui, bet ir moralė tautos sąmonė buvo iškreipta. Kiekvienam neizraelitui buvo rodoma aiškios neapykantos bei paniekos. Įsakymas mylėti priešą faktinai nebuvo laikomas.

Todel Išganytojas delei anais laikais įsigalėjusios moralybės galėjo pasakyti: „Girdėjote, jog yra pasakyta: mylėsi tavo artimą ir neapkęsi tavo priešo.“ (Mt. 5, 43).

Kur kas liūdnesnė tuo atžvilgiu stabmeldžių padėtis. Moralis stabmeldžių tautų puolimas buvo itin gilus. Tačiau žmonija, nežiūrint jos moralio puolimo, bent pagrindinių doros sąvokų niekumet nebuvo praradusi. Antai tulas keliauninkas Howitt apie pietinės Australijos gyventojus, kurių dar nėra pasiekusi kultūros šviesa ir kurie tebegyvena pirmykščiu gyvenimu, šit-ką pasakoja: „Kai Wurunjerri giminėje vyriškis susilaukia senatvės ir jau nebegali vaikščioti, sūnus ar kiti artimieji giminės jį paima savo globon ir kilnojantis iš vietos į vietą su savimi vežioja. Panašių pavyzdžių teko daug matyti. Antai Kurnai giminės vyrai savo žmonas, kai jos pasensta ar tampa ligotos, su savimi vežioja. Giminėje Dalebara gyveno tula moteris, kuri iš pat mažens buvo luoša, ir todel visą gyvenimą savo giminaičių buvo nešiojama ir taip susilaukė gilios senatvės, mirė turėdama 70 metų. Kulino gi giminėj yra paprotys, kad vyrai grįžę iš medžioklės su dideliu grobiu dalinasi su tais,

kurie joje nedalyvavo. Šitoks broliškas dalinimasis jų akyse turi pareigos, teisybės pobūdžio. Visumet gali tikėtis iš kaimyno to, ko patsai neturi. Reikalaujančiam kokio nors daikto kaimynas paprastai atneša jį ir padeda po jo kojų.“ (Cituota pas Schmidtą, Der Ursprung der Gottesidee S. 246).

Tačiau senovės stabmeldžių tautų, ypač kultūringųjų, socialinis gyvenimas, apskritai imant, buvo liūdnas. Užuot meilės ir teisybės, visuomenės santykiuose viešpatavo ir vadovavo stipresnioji teisė. Valstybės įstatai buvo viešpataujančiųjų įstatai. Tik atsiminkim Romos įstatus, kurie lietė skolininkus. Senovės Romos pilietis, negalįs užsimokėti skolų, praėjus 60 dienų su visu savo turtu ir vaikais pereidavo skolintojo žinion, kurs turėjo teisę kaip tinkamas su jais pasielgti, ar užmušti ar kaipo vergą parduoti. (F. Baumgarten, Die hellenistisch-römische Kultur, Leipzig, 1913).

Visuomenės santykiuose viešpatavo kits kito neapykanta. Tiesa, kartais pasklysdavo ir kilnesnių obalsių, raginančių gyventi doresniu gyvenimu, žiaurius papročius švelninti. Taip, pavyzdžiui Stoa skelbė, kad savo priešui nereikia keršyti; cinikas Diogenas mokino, kad įžeidimus reikia nukęsti, kad geriausias kerštas tai pasistengti pačiam doresniu būti. Tolimųjų rytų išminčius Laotse sako: „Susitikdamas su tais žmonėmis, kurie man gera velyja, aš irgi esu geras ir susitikdamas su tais, kurie vien pikta man geidžia, aš esu taipogi geras, tuo būdu tapsime mes visi geri žmonės. Deja, tai buvo pavieniai balsai, ir tie patys nerado atgarsio visuomenėje.

Net aukštai iškilusi graikų filosofija neįstengė stabmeldiškąją pasaulėžiūrą nugriauti ir duoti visuomenei naujų sveikų principų. Tą pat tenka pasakyti ir apie Laotsės mokslą. Savo dora kiniečiai pasiliko ištikimi savo tautiečiui Kongtse, kurs paklaustas, ar tinka atsiteisti gerumu už blogybę atsakęs: „Kodel gi norima gerumu atsiteisti? Juk gerumu tik už gerumą; o su blogybe reikia elgtis taip, kaip to reikalauja mano asmeninė teisė.“ Homer'as laikė svarbia pareiga nuskriaustuosius bei apleistuosius globoti. Tačiau jo tautiečiai pasitenkino tik pastatę Atenų mieste aukurą dievaičiui Elos'ui, kaipo personifikuotam gailestingumui, prie kurio visi nuskriaustieji bei našlaičiai galėjo šauktis.

Tuo būdu matom, ked Nietzsches brutalės jėgos obalsiai „silpnieji ir paliegėliai turi žūti... ir mes turim jų žuvimą pagreitinti“ Graikijoj buvo ne tik žinomi, bet ir į gyvenimą vykdomi. Silpnieji bei prigimties nuskriaustieji vaikai Graikijoje buvo negailestingai žūdomi arba metami į gatvę. Net tokie filosofai, kaip Platonas berods turėjusieji prakilnesnių etikos principų, šitokius dalykus aiškiai toleravo. Anais laikais manyta, būk gailestingumas vis tik esąs silpnybės ženklas ir išmintingam žmogui nedaraąs garbės. Net patys filosofai, antai stoikai mokino, jog reikia būti šaltam, nesisieloti matant kitus daug kenčiančius.

Tad ne tenka daug kalbėti apie rymiečių ar graikų dorą, ar papročius. Veltui tokios Romos istorijoj ieškotumėm viešųjų gailestingumo darbų. Imperatorių laikais, tiesa, randame įstaigų vargšams bei nuskriaustiesiems globoti. Deja, jos tebuvo iššauktos tik tuolaikinių nelaimių, būtent Neronui viešpataujant sugriuvus didžiuliam amfiteatrui, kurs savo griuvėsiuose palaidojo apie 50.000 žmonių; taip gi išsiveržus Vezuvijui (79 m. p. k.), kuomet liko sunaikinta tokie miestai kaip Pompeja ir Herculanas.

Visos tos nelaimės galėjo tamsias ir alkanas minias paraginti prie perversmų. Ir todėl matome, kad imperatoriaus rūpesniu badajautiems pristatoma duonos, rengiama žaislų bei kitokių pramogų. Deja, tai buvo daroma vadovaujantis ne gailestingumo, ne artimo meilės motyvais, bet kad apsaugojus savo interesus, nes kitaip alkana minia galėjo ir patį ciesorių nuo sosto nuversti ir pati pasirūpinti sau panem et cirsenses. (Sk. Lann, Stiftungen in der griechischen und römischen Antiken. 1914).

Valstybės visagalybė buvo pasiekusi aukščiausio laipsnio. Aukščiau už viską buvo statoma valstybės labas, kitaip tariant laikytasi principo — piliečiai valstybei.

Romos valstybės teisėmis tegalėjo naudotis tik jos piliečiai, o kiekvienas svetimšalis buvo laikomas valstybės priešu ir jam būdavo prikergiamas barbaro vardas.

Taip tatai atrodė socialinė senobinio pasaulio tvarka. Kartais pasklysdavo ir prakilnesnių obalsių, deja, dažniausia jie nerasdavo atgarsio. Mat šviesesniųjų filosofų idejos tamsiai liaudžiai nebuvo prieinamos. Taip stabmeldiškoji žmonija ištisais amžiais laukė ateinant kokio nors nežemiško vyro, turėjusio prietarų tamsybėse skęstančią žmoniją išgelbėti ir atvesti ją į tikrąjį išganymo kelią.“

Kaikurie mano, būk iš visų stabmeldiškųjų religijų arčiausia krikščionybei stovįs budizmas. Budistų skelbiamasis doros mokslas girdi siekiąs, kur kas toliau, negu krikščionių apimąs visa, kas gyva. „Budistinė etika, sako Chantepie de la Saussaye, draudžia žudyti visokią gyvybę. Negalima nieko nei žudyti, nei žeisti, negalim net supykusiam būti. Taipogi draudžiama blogumu už blogumą atsiteisti, priešingai, reikia visur ir visumet reikšti meilės jausmų. Taip mokina jų tikyba. Tačiau skelbiamasis doros mokslas turi neigiamąją žymę.

Todel nenuostabu, kad jų dorybės, kaip šit meilė, gailestingumas ir k., turi pasyvų charakterį. Nuliūdusią motiną, kurios pasimirė sūnus, Buda nekitaip paguodžia, kaip tik duodamas jai suprasti, kad skausmų turi kiekviena šeimyna ir kad mirusiųjų esą nepalyginamai daugiau, negu gyvenančiųjų.“ (Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte II, S. 99).

Atsiminus Dievažmogio asmenį ir jo dieviškąjį mokslą anas panašumas savaime turi dingti. Kristus trokšta savo brangiausiu krauju atpirktas sielas išganyti. Jis negalėjo ramiai žiūrėti į nuodėmingojo žmogaus kentėjimus. Kryžiaus aukoje Jis atidaro nupuolusiajai žmonijai dangų ir ragina visus geros valios žmones jo trokšti. Tasai begalinis pasižeminimas, ta tragingoji kryžiaus auka sakyte sako, jog Dievas žmones be galo myli. Kad įsitikinus, jog budizmas tuo atžvilgiu didžiai skirias nuo krikščionybės, tenka perskaityti pirmąjį tautų apaštalo šv. Pauliaus laišką korintiečiams.

3. Meilės įsakymas ir Evangelijos patartys.

Nežiūrint to, kas pasakyta krikščionybei, o ypač katalikybei iš netikybos šalininkų pusės daroma nemaža priekaištų. Bažnyčia, girdi, neremianti kultūros pažangos; jai daugiau rupįs anas pomirtinis gyvenimas ir todel raginanti iš pasaulio bėgti, jo nekęsti. Socialinis veikimas Bažnyčiai esąs svetimas. Iš žmonių, siekiančiųjų neva aukštesniojo tobūlumo, reikalaujanti atsižadėti pasaulio gėrybių, raginanti sutraukyti šeimynos ryšius ir tuo budu pasislėpti vienuolynuose. Toksai elgesys duodąs progos išbujoti savymeilei ir esąs nieku būdu nepateisinamas.

Taip, norintiems siekti aukštesniojo tobulumo Bažnyčia p a t a r i a apleisti pasaulį ir pataria tiktai tiems, kurie į vienuolių luomą turi pašaukimą. Tačiau klaidinga manyti, būk tobūlybė tėra atsiekiama tik vienuolynuose.

Kas tikrai supratęs Bažnyčios mintį įstoja vienuolynan, tas, be abejonės, negali neturėti prieš save aukštesniosios tobūlybės tikslo. Mat vienuolynas sudaro tokių apystovų, kurioms esant atpuola kliutys, pastojančios kelią į tobulybę.

Pagaliau ir vienuoliai, jei tik gyvena Kristaus dvasia, žymia dalimi prisideda prie visuomenės labo. Aiškiai yra pasakęs šv. Tomas: „neprisidėti prie visuomenės gerovės yra negeras daiktas“. Reikia pripažinti, jog kultūros bei žmonių švietimo darbe vienuoliai yra daug padarę ir čia tatai jų nuopelnai. Rimtai ir bešališkai apsvarstę, turėsim pripažinti, kad kultūros istorijoj vienuolynai yra vaidinę žymią rolę. Beveik tą pat tenka pasakyti ir apie tuos vienuolius, kurie išimtinai dvasios reikalais tesirūpina, kurie gyvena konteplativinį gyvenimą. Jie, nors ir netiesioginiai, vis delto prisideda prie visuomenės gerovės. Juk įvairiai galima darbuotis visuomenės labui. Taigi ir vienuolyno tyloj galima darbuotis žmonių labui ir turėti įtakos į visuomenę. „Karštuoliai visuomenės darbuotojai, sako Saitschick'as, yra linkę kiekviename darbe, kurs turi dievotumo pobūdžio, matyti savotišką tinginiavimą vien delto, kad jie savo domesį tekreipia į matomąją dalyko pusę, o ano nematomojo pasaulio reikalų nesupranta ir suprasti nenori. Jie neturi jokio supratimo, jog esama ir akiai nematomų veikalų, kurie tačiau į žmones veikia didesniu pasekmingumu, negu viršujinio darbštumo pavyzdžiai... (R. Saitschick, Wirklichkeit und Vollendung. Berlin 1911. S. 75.)

Siandien, kuomet visuomeninės tvarkos pagrindai yra išjudinti ir visoks autoritas niekinamas, vienuolynai gali duoti visuomenei moralinės paramos. Galutinasis visos žmonijos tikslas yra Dievas. Vienuoliai, kurie atsižada viso to, kas žemiška ir pasiaukoja Dievo tarnybai, vis delto savo gyvenimo pavyzdžiu primena pasaulio žmonėms, kad būtina kiekvieno žmogaus pareiga tai Dievui tarnauti ir kad geros valios žmonėms Dievui tarnauti nėra taip jau sunku. Kad gyvenime daug reiškia geras pavyzdys, tuo nepriseina abejoti. Doras gyvenimas iš žmogaus reikalauja pasiaukojimo, savęs atsižadėjimo, nuolatinio lavinimosi dorybėse, žodžiu sakant, doras gyvenimas nėra galimas be kovos su kūno pageidimais, kuriems vadovauti nėra taip jau lengva. Taigi žmogui pasauliečiui labai išganinga turėti prieš akis Dievo tarnybai pasiaukojusių žmonių pavyzdys. Pavyzdžiai Dievui pasiaukojusių žmonių, kurie, atsižadėję viso, kas nuodėminga, eina dorybės keliu, laikydamiesi griežtų ir susyk amžiais išbandytų asketikos taisyklių, žmogui pasauliečiui gali turėti didžios reikšmės.

„Moralinė sveikata, sako Mausbach'as, trykštanti visiškai pasiaukojusiojo Dievo tarnybai iš dvasiškio veido negali nepaskatinti tikinčiųjų prie visa to, kas aukšta, dora ir gražu. Tikėjimas į Dievą, Jo malonę ir pomirtinį gyvenimą, krikščioniškasis tobulybės idealas, visa tai turi būti tikintiesiems paduota per išrinktuosius Dievo vyrus, gilaus tikėjimo ir aukštos doros dvasiškius. Jei tūkstančiai nelaimingųjų, kurių gyvenimas liko suardytas ar žmonių žiaurumo ar skaudžių likimo smugių, kurie sunkaus pesimizmo prislėgti buvo beskendą nevilties bangose, vis delto vėl įgauna pajėgų ir ryžtasi eiti nauju gyvenimo taku, tai vien ačiu pavyzdžiui tų žmonių, kurie laisvu noru atsižadėję pasaulio smagumų ir garbės, kantriai pakelia šio gyvenimo vargus ir kentėjimus.“ (Mausbach, Die katholische Moral, S. 266.).

Vienuoliai, gyveną sulig kontemplatyvinio gyvenimo regulų, visuomenei teikia moralinės paramos šitokiu būdu. Visupirma, kaipo maldos vyrai, gali būti pas Dievą mūsų tarpininkai; gali išmelsti Dievo malonių, pasigailėjimo nuodėmėse skęstančiai žmonijai; tuo atžvilgiu šventųjų žmonių maldos, siunčiamos Aukščiausiajam už nusidėjėlius, šiems pastariesiems yra išganingas daiktas.

Malda yra reikalinga ne vien sielos išganymui: sulig Bažnyčios mokslo per maldą visi tikintieji jungiasi Kristuje. Todel šventi, dievoti žmonės savo maldomis gali kitiems Aukščiausiojo malonių išmelsti. Šitos tiesos akyvaizdoje dorų bei šventų žmonių maldos mums krikščionims yra ne mažesnės reikšmės, negu menininkų bei dailininkų kūriniai.

Taigi aukščiau minėtasis priekaištas, būk vienuoliai savo asmens reikalus statą aukščiau visuomeninių, būk jų gyvenime reiškiasi nemaža savymeilės, yra niekuo nepamatuotas. Vienuoliai, ypač katalikų, žymia dalimi yra prisidėję prie kultūros pa-

žangos. Jie puikiai sugebėjo amžinuosius ir laikinuosius gyvenimo uždavinius suderinti. Jų gyvenimo regulai, kuri trumpai galima išreikšti obalsiu: melskis ir dirbk, — nieko negalima prikišti. Pirmųjų krikščionybės amžių vienuoliai berods šalindavosi žmonių draugijos, tačiau savo pareigų link pasaulio žmonių jie nepamiršdavo. Visoks dykavimas jiems buvo svetimas. Ne tik sau užsidirbdavo duonos, bet dargi stengdavosi ir kitiems išmaldą duoti. Ypač dideli nuopelnai vienuoliams reikia pripažinti krikščioniškojo mokslo platinime ir žmonių doros atnaujinimo darbe. Sk. Zöckler, Aszese und Mönchtum. Tenka pabrėžti, jog viduriniais amžiais vienuoliai savo gyvenimo regulą ima labiau to laiko reikalavimams taikinti. Naujai įsisteigusieji vienuolynai turi prieš save daugiau visuomeninių uždavinių. „Viduriniais amžiais, sako protestantų rašytojas Zöckler'is, vienuolynai buvo galinga kultūrinė pajėga; jie apšvietė ir išauklėjo ištisas tautas." (Zöckler, Aszese und Mönchtum. 1897 S. 17.) Vietos trūkumas, deja, neleidžia plačiau nušviesti visuomeninį katalikų vienuolių veikimą, išdėstant jų nuopelnus taip Bažnyčiai, taip Europos kultūrai.

4. Asmenybės tikslų derinimas su visuomene.

Nors darbas visuomenės labui kiekvienam žmogui, kaipo socialiam vienetui, yra būtinas, tačiau am tikrais atvejais visuomenės reikalavimų tenka nepaisyti. Būtent, šis dalykas įvyksta tuomet, kai visuomenės reikalavimai nesutinka su sąžinės balsu, tai yra, visuomenės sumanytųjų tikslų negalima vykinti nenusižengus moralybės dėsniams. Visuomenė, be abejonės, turi teisės reikalauti iš savųjų narių bendrajam labui darbuotis, tačiau reikia atminti, kad niekas neturi teisės priversti daryti tai, kas negalima sutaikyti su moralybės normomis. Žmogus kaipo protinga asmenybė kaip teisingai pastebi Kantas, niekumet negali sutikti sąžinės teisių atsižadėti, aklai priimant visuomenės valią. Jau pati asmenybės sąvoka sako žmogų negalint virsti svetimų siekimų įrankiu.

Todel neleistinas dalykas žmogų naudoti svetimiems ir tai su moralybės įstatais nesutinkamiems uždaviniams vykinti. Pagaliau tikroji žmgaus, kaipo asmenybės, vertė nėra kainuojama pasiaukojimu laikinajam visuomenės labui. Kad įgijus asmenybei privalomų gėrybių tenka save paaukoti Absoliutingajam Labui. Absoliutingasis gi Labas, kurio tarnybai žmogus privalo save pavesti, yra Dievas, amžinoji Gėrybė. Nusikreipus nuo amžinųjų gėrybių šaltinio — Dievo, ne tik prarandama giliausis gyvenimo turinys, bet dargi nusižengiama Amžinajai Teisybei. Tasai žmogaus pasiaukojimas Absoliutingajam Gėriui turi būti laisvas. Taigi moralinė asmenybė-žmogus giliausįjį savo gyvenimo turinį randa Dievuje. „Ne pasaulis, sako Schell'is, bet Dievas yra žmogaus gyvenimo tikslas. Juk jis yra leistas tam, kad gyventų dieviškuoju gyvenimu.

Būdamas Dievo sumanymų žemėje vykintojas, jis pasidaro tuła prasme nuo visuomenės nepriklausoma asmenybė. Todel jam nedera Dievo skirtųjų uždavinių atsižadėti ir tarnauti laikiniesiems visuomenės tikslams. Mat asmenybė gauna tikrosios savo vertės toli gražu ne iš visuomenės.

Visuomenės gi organizmas reikia žinoti, tik tuomet gauna tikrosios vertės, kai jojo nariai tampa dvasinėmis asmenybėmis.“ (Schell, Apologie des Christentums. 1907. S. 432).

Iš istorijos žinome, kad žmogus ilgą kovą kovojo del savo asmens teisių, kol galų gale išgavo jų pripažinimą.

Senobiniams amžiams toji mintis buvo svetima. Anais laikais manyta, būk valstybė yra viskas. Faktinai pilietis visiškai valstybei ir priklausė. Tikėta valstybę esant vienintelį teisės šaltinį. Be valstybės įstatų jokių kitų negalėjo būti. Nenuostabu todel, jog anais laikais valstybės įstatai turėjo apimti visas žmogaus veikimo sritis. Negalėjo būti kalbos apie kokią nors sąžinės laisvę. Valstybės labas buvo aukščiausias kiekvieno piliečio tikslas, kuriam reikėjo visa aukoti. Ilgainiui šviesesnieji galvotojai ima įrodinėti šitos pasaulėžiūros klaidingumą. Jau sofistai neigia valstybės absoliutingumo principą. Jie kiekvienai asmenybei pripažįsta teisės, į nieką neatsižvelgiant, peržengti valstybės įstatus, kuomet to reikalauja asmens labas. Pasak jų, kiekvienam žmogui reikia duoti galimybės rūpintis savo asmens gerove. Tačiau čia veikiai prieita kito kraštutinumo. Sofistai, nepripažindami jokio autorito ir apie viską abejodami net pačią tiesą darydami nuo mūs priklausomą, galų gale asmenybę padarė gyvenimo mastu ir tuo būdu priėjo kito kraštutinumo. Sofistų sukeltoji audra ardyte ardė socialinio rūmo pamatus. Taip tatai sofistams ir nebuvo lemta suvokti patsai asmenybės branduolys. Paskesniųjų laikų kritika sofistų mokslą, kaipo visuomenei kenksmingą, griežtai pasmerkė. Bet sykį iškelta mintis vis toliau plėtojasi, rasdama kas kart daugiau sekėjų. Vėlesniųjų laikų galvotojai savo raštuose uoliai gvildena valstybės ir piliečių santykius. Matome žymiausius žmonijus protus Platoną, Aristotelį daug kovojant del asmenybės teisių pripažinimo. Tiesa, asmenybės principų aiškinimas rado sau vietos jau Sokrato mokykloj. Čia bene pirmą syk buvo viešumon iškelta gyvenimo principas: kiekvienas žmogus turi teisės, nežiūrint viešosios opinijos, savo nuomonių laikytis, o reikale net del jų kovoti. Platonas savos Respublikos II tome gražiai piešia tulo teisingo žmogaus paveikslą, kurs, tautiečių persekiojamas, galų gale savo gyvenimą baigia kankinio mirtimi vien delto, kad neklausė viešosios opinijos balsų, o elgėsi taip, kaip sakė jo sąžinės balsas. Kas buvo tasai teisingasis vyras, nesunku įspėti. Pasak stoikų, žmogus kaipo protinga būtybė turi reikalauti sau priklausomų teisių. Deja, šios kilnios idejos anais stabmeldiškosios valstybės visagalybės laikais buvo neigiamos. Mums nėra žinoma, kad anais laikais žmonės būtų kovoję del sąžinės lais-

vės, kad būtų paskelbę griežtą kovą valstybės absoliutingumui. Klaidinga būtų manyti, būk valstybės įstatai anais laikais buvę tobūli, kad jiems nieko negalima prikišti. Stabmeldiškojo pasaulio žmonės buvo tiesiog bejėgiai, morališkai silpni kovoti del sąžinės laisvės, kurios gal būt daugelis ir nesuprato. Tiktai vienas Sokratas pasiryžo velyk mirti, negu atsižadėti savo mokslo principų. Štai jo gilios prasmės žodžiai, ištarti teisėjų akyvaizdoje. „Reikia labiau Dievo klausyti, negu ateniečių.“ Visai kitaip nusistatę buvo krikščionys. Jie neatsisakė remti valstybės reikalų, tačiau savo gyvenimo būdu davė suprasti, kad reikia „atiduoti kas ciesoriaus ciesoriui, kas Dievo Dievui.“ Laikydamiesi šitokio principo, jie negalėjo sutikti su nusistatymu pasaulinės valdžios, kuri buvo pasisavinusi tikėjimo bei sąžinės dalykų sritį. Religinio gyvenimo sritį jie paskelbė nepriklausoma nuo pasaulinės valdžios. Ir čia tatai suprantamas valstybės sukeltas pirmųjų krikščionių persekiojimas. Kadangi sąžinė yra Dievo valios bei jo duotųjų doros įstatų reiškėja, ji nesulyginamai viršija kiekvieną valstybinės teisės kodeksą. Tad kilus kovai del sąžinės laisvės krikščionys sau tarė: „labiau reikia Dievo klausyti, negu žmonių.“ Ta ideja, del kurios krikščionys net savo gyvastį aukojo, matomai turėjo savy tiek galybės, kad stabmeldžių protas net neįstengė jos suprasti. Matome tūkstančius pirmųjų krikščionių del sąžinės laisvės pakeliant baisiausių kančių, liejant savo kraują.

Valstybės visagalybės teorija, tiesą sakant, ir vėlesniais laikais buvo valdovų galvose atgijusi. Tas mokslas apie valstybės visagalybę yra radęs didelio pritarimo ne tik politikų ir juristų, bet ir filosofų. Minėtina Hegelio filosofija. Nors jis ir sakosi nenorįs asmenybės teisių neigti, tačiau savo išvadžiojimus apie valstybės visagalybę stengias filosofiškai pamatuot. Valstybė, jo pasakymu, esanti moralybės idėjos įkūnymas. Jos įstatai esą ne kas kita, kaip būtini praktiškojo proto reikalavimai. Žmogus, vaduojąsis proto bei logikos dėsniais, jo nuomone, tikriausia pakeliąs savo asmenybės vertę ir duodąs sau plačiausios laisvės. O kadangi proto dėsnius geriausia išreiškią valstybės įstatai, tat žmogus ir privaląs savo valią ir sąžinę valstybės įstatų globai pavesti.

5. Visuomenės darbo reikšmė asmenybei.

Žmogus veikliai dalyvaudamas visuomenės darbe ne tiktai prisideda prie kultūros pažangos, bet ir patsai gauna iš visuomenės tulų gyvenimo vertenybių. Visuomenė už kiekvieną jai patarnavimą turi būti dėkinga, kitaip sakant, turi atsiteisti tolygiu patarnavimu.

Mums rūpi ypač vienas klausimas, būtent, kokios reikšmės yra visuomeninis darbas pačiai asmenybei. Berods reikėtų manyti, jog savo pajėgų visuomenei gerovei pavedimas galėtų tramdyti savęs lavinimo pažangą. Bet ištikrųjų taip nėra. Savęs

atsižadėjimas, pasiaukojimas artimų žmonių labui kaip tiktai ir yra patogiausia dirva dorybėms bujoti.

Tačiau daugelis net žymių galvotojų yra priešingos nuomonės. Antai Nietzsche tvirtina savimeilę esant viena pirmųjų sąlygų asmens didybei plėtoti. Jojo siūlomasai didybės auklėjimas ankštai rišasi su kitų naudojimu. „Gyvenimas savo esme, sako Nietzsche, yra artimo teisių, savinimasis, jo skriaudimas, žiaurus elgimasis su silpnesniuoju, žodžiu sakant, kitų be jokios atodairos naudojimas...

Egoizmas bei kitų naudojimas nepareina iš žmogaus prigimties sugedimo ir nėra pirmykščio nekultūringojo gyvenimo reiškinys. Tikriausia egoizmas, kaipo stipriausioji gyvatos funkcija, sudaro patį butybės branduolį."(Nietzsche, Jenseits von Gut und Böse. S. 237) Nietzches sekėja Ellen Key, tvirtina šitokį dalyką: „juo labiau žmogus trokšta gyventi, juo stipriau nori tą gyvenimą justi, kad tuo ūdu visas savo pajėgas išbplėtojus iki geidžiamojo laipsnio. Taip dalykams esant žmogus jaučias turįs pilniausios teisės laisvai gyvenimu naudotis, nežiūrint to, kad tenka kitų žmonių teises mindžioti." (Ellen Key, Persönlichkeit und Schönheit. III Auf. Berlin 1907, S. 114.) Čia, be abejonės, turima galvoj jautulingoji žmogaus įgimtis, nes, ištikrųjų jautulingieji įgimties palinkimai yra stiprūs. Ir jeigu žmogus jausis beturįs pilniausius teisės juos patenkinti, tuomet, aiškus dalykas taip Dievo taip žmonių įstatai nieko nebereikš...

Kadangi egoistinių palinkimų tenkinimas įvyksta su kitų žmonių skriauda, egoizmo nusmelkimas yra būtinas dalykas. Pagaliaus ir gyvuliai, nors ir aklai, klauso įgimtojo instinkto, kurs jų egoistinius norus normuoja. Kova del buvio nėra gyvenimo būtenybė. Vidujinis balsas aiškiai sako, jog žmogui skirta viršasmeninių tikslų siekti, o nesivaduoti vien savojo „Aš" norais, be jokios atodairos į kitų teises. Iš čia seka išvada, kad gyvenimo vertenybių įgyjama ne kitų naudojimo keliu, bet savo egoistinių norų atsižadėjimu ir nuolatiniu savęs lavinimu dorybėje. Bet čia mums gali kas atsakyti, jog didžiosios žmogystos tapo tokiomis vien delto, kad pakilo aukščiau kitų žmonių teisių. Argi tie didžių sumanymų vykintojai nevertė plačių minių sau tarnauti? Argi ne ant svetimų pečių jie užvertė visą kultūringojo darbo sunkybę. Argi ne tūkstančiai žmonių prakaituoja tam, kad jų darbo vaisiais vienas kitas laimingasis naudotųsi? Nietzsche atvirai sako jog stumiant kultūrą pirmyn negalima esą apseiti be vargų. Tą pat kartoja ir Treitschke: „Joki kultūra neapseina be tarnų. Savaime suprantama, jog aukštesnioji kultūra tėra galima, kai yra minios žmonių dirbančių juodąjį darbą." (Treitschke, Politik. 1897. I S. 51.) Tačiau tvirtinimas būk kultūros pažanga remias žmonių išnaudojimu, yra klaidingas. Kuomet kultūros nešėjai, kovoja del šviesesnės ateities, griauna gyvenimo rūtiną ir tuo būdu verčia žmones pažangos keliu eiti, toli gražu nereiškia žmones esant naudojamus. Patsai gyvenimas reikalauja pažangos.

Kuomet žmogus sąžiningai eina savo pašaukimo pareigas ir tuo būdu darbuojas visuomenės darbui, turi teisės naudotis gyvenimo gėrybėmis. Beto pasiaukojimas visuomenės labui turi moralinės reikšmės ir pačiam darbuotojui. „Kiek moralinės stiprybės, sako Foersteris, jaučia visuomenės darbuotojai, atsidavę jaunuomenės auklėjimui!

Kad jaunuomenė tokio auklėjimo yra reikalinga, netenka abejoti. Didėjąs mūsų laikais lytinis ištvirkimas neabejotinai sako, kad jaunuoliams kovoje su nesuvaldomais žemais kūno geiduliais trūksta išganingos prityrusio auklėtojo paramos. Kas gerai žino gręsiantį jaunuolių dvasiai moralinį pavojų ir širdies gilumoj jaučia atsakomybę dėlei jų negelbėjimo, tas negali nepasiaukoti jaunuomenės ar visuomenės auklėjimui.“ (F. Foerster, Staatsbürgerliche Erziehung. 1914. S. 157).

Kai mes iš savo turtų ką nors artimui duodame, matome mūsų turtą mažėjant. Bet visai kas kita su dvasios turtais dorybėmis. Dvasiniai turtai turi tą ypatybę, kad aikvojami nemažėja. Tai kiekvienam aišku, kurs dorai gyvena ir nori, kad ir kiti taip gyventų. Antai mokytojas, kurs savo žiniomis dalinasi su mokiniais ir juos veda į tiesos pažinimą, labiau pamyli pačią tiesą.

Labai galimas daiktas, jog socialinių pareigų ėjimas nevisumet duoda galimybės pačiam asmeniui lavintis, įgyti mokslo. Antai motina, būdama priversta be paliovos triūsti apie šeimyninį židinį, nebeturi galimybės aukštesniojo išsilavinimo įgyti. Ibseno „Nora“ gana teisingai vaizduoja tą virdujinę kovą, kurią pergyvena asmenybė, neturinti galimybės savo stiprių norų patenkinti.

Bet vis tik kantrus savo pašaukimo pareigų ėjimas ir atsižadėjimas asmeninių tikslų, pačiam asmeniui duoda tulo pasitenkinimo, moralinės naudos.

Pasiaukoti visuomenės labui, ypač kuomet į tai esame artimo meilės raginami, nėra taip jau sunku. Mat artimo meilė pasiaukojimo žygiuose be galo svarbią role vaidina. Juo daugiau artimo meilės, juo labiau mūsų širdys dorybe stiprėja. Kaip stipri turi būti tojo žmogaus meilė, kurs pasiaukoja visai svetimiems tikslams ir iš to mažiausios naudos ne turi! Kaipo tokie nepaprasto pasiaukojimo pavyzdžiai yra tie pilni gailestingumo žemės angelai - misijoneriai! Juk kiek pasiaukojimo reikia turėti, kad atsižadėjus visų gyvenimo patogumų ir ėjus Evangelijos mokslo skelbti į tolimuosius kraštus, kur laukia vien vargas ir pavojus. Niežiūrint to viso jie įkuria puikiausių kultūros vaisių. Taigi žmonių meilė daro didžių daiktų. Tikroji meilė savo giliausia esme apima viska; ji nežino savojo „Aš“ ribų. Anot Euckeno, ji yra „tolimesnis gyvenimo darymasis.“

Ji ne tik plečia gyvenimo akyplotį, bet susyk ir gyvenimui duoda aukštesniojo turinio. Tikroji žmonių meilė neretai reiškiama Dievo karalystės vardu.

Mūsų širdis, išsiilgusi amžinybės, neranda čia žemėje laimės, pasitenkinimo, nes viskas šiame pasaulyje nepastovu, laikina. Tikroji meilė siekia toliau šio pasaulio. Keno širdis yra gyvojo meilės šaltinio įsravoje, tas skuba ir kitų žmonių širdis palenkti į amžinąjį meilės židinį — Dievą. Iš to viso aišku meilę esant būtiną tobulėjimo veiksnį, esminį gyvenimo turinį. Tautų apaštalas šv. Paulius sako: „Jei aš žmonių ir angelų kalbomis kalbėčiau, o neturėčiau meilės, pasidaryčiau kaip žvangąs varis ir skambą kankliai.“ (1 Kor. 13, 1.).

Taip tatai visuomenės santykiuose meilė turi viešpatauti. Reikia pabrieżti, jog žmonės savymeiliai, kurie niekuomet kitiems nerodo meilės jausmų, dažniausia visus nuo savęs atstumia ir tuo būdu esti savim nepatenkinti, lieka patys sau sunkenybė. Dar lūdnesnių pasekmių esti, kuomet toks savymeilės apsvaigintas žmogus trempia kojomis kitų žmonių teises, griauna jų gyvenimo laimę. Taip elgiantis, aišku, ankščiau ar vėliau susilaukiama teisingos bausmės.

Antai minėtoji Ibsen'o moteriškė. Nora kuri, pametusi vyrą, vaikus, atsiduoda kitam vyriškiui ir nori gyventi del paties gyvenimo, pagaliau, kaipo nusižengusi gyvenimo tvarkai, lieka nubausta: jos išsvajotoji jautulingoji meilė sudūžta į gyvenimo tikrenybę ir ji pajunta gilų skausmą, nusivylimą gyvenimu.

Tuo būdu matom, jog savymeilis žmogus visuomenei kenksmingas. Ne tik jis pats yra nelaimingas, bet ir kitų laimę griauna. Vienintelė išeitis iš tos padėties tėra galima tik savo egoistinių siekimų teatsižadant.

Gyvenimas kaipo kultūros darbas.

Jei pavienis žmogus negali būti sau tikslas, gali kilti klausimas, ar visa žmonija, kaipo toki negalėtų būti sau tikslas, tai yra, būti nepriklausomai nuo aukštesnės valios. Į šį klausimą mūsų laikais neretai atsakoma teigiamai.

Kaikurie yra linkę žmonijoje matyti aukščiausiąjį gyvenimo tikslą. Žmonijos ideja, pasak jų, galėsianti pavaduoti Dievybę. Mūsų laikų šviesuoliai susirūpinę yra žmonijos kultu. Tas žmonijos kultas girdi, turėsiąs, pavaduoti savo amžių atgyvenusią religiją. Tai atvirai skelbia tokie pasauliui žinomi galvotojai, kaip Comte'as, Feurbach'as, Nietzsche ir k. Laisvamanybės judėjimas kaip tik ir turi pasibriežęs tikslą — sukurti gyvenimą be Dievo. Jų religija esanti tikėjimas į žmonijos ateitį. (Sk. O. Zimmermann, Die Freidenkerbewegung, Stimmen aus Maria-Laach. 1911).

Ta mintis nuosekliai plaukia kaip iš materialistų mokslo, kurie neigia Dievo ir apskritai dvasios gaivalo buvimą, taip ir iš panteistų, kuriems žmonija yra ne kas kita kaip tobuliausias Dievybės pasireiškimas. Kas pripažįsta pomirtinį gyvenimą, to širdies troškimai negali apsirėžti šiuo gyvenimu. Siela nesulaikomai veržias į amžinybę, ilgis absoliutybės — Dievo.

Darbas visuomenės labui žmogaus siekimus vos dalimi tegali patenkinti.

Mat galutinasis jo aspiracijų tikslas yra ne šis, bet anas pasaulis. Mes neabejojame, jog modernasis žmonijos kultas, kurs nūnai taip uoliai yra propaguojamas; neatneš laimės, nenutildys širdies troškimų.

Religingumas, kurio vis delto norima naujam žmonijos gyvenimui duoti, aiškiausia liūdija žmogų niekumet nesiliausiant kreipusis į amžinybę, Dievą. Stiprus laimės troškimas, glūdįs širdies gilumoj sakyte sako, jog žmogus tikrai yra leistas aukštesniajam gyvenimo tikslui tarnauti ir kad jo gyvenimas nesibaigia mirtimi.

1. Kultūros darbas kaipo gyvenimo uždavinis.

Kultūros žodžiu reikia suprasti visoks laivinimos, gyvenimo formų tobulėjimas. Neretai kultūros vardu vadinama žmogaus veikimas, nukreiptas tik į materialių turtų įgijimą. Tačiau toks kultūros supratimas yra persiauras.

Juk žmogus turi ne tik kūno, bet ir dvasios reikalų. Taigi žmogaus sielos gabumų plėtojimas, moralybės nustatymas ir yra dvasinės kultūros sritis. Tokie dalykai kaip mokslas, menas, dora, religija jau įeina į dvasinės kultūros sritį. Tačiau kaikurie, kaip jau minėjom, kultūros žodžio prasmę norėtų žymiai susiaurinti.

Būtent norėtų tuo vardu vadinti tik medžiaginės gerovės kėlimą. Rūpintis gi doros reikalais, tobūlybe nėra kultūros uždavinys. Ir čia daroma išvada, būk kultūra neturinti nieko bendra su dora. Mes su šia išvada toli gražu negalim sutikti, nors ir pripažįstame modernuosius galvotojus turint pagrindo kultūros darbą laikyti pervien su gyvenimo uždaviniu.

Taipogi nemanome neigti materialinę kultūrą esant būtiną. Esam įsitikinę, jog žmogus materialių gėrybių yra reikalingas, jog jis negali nekovoti del materialinio būvio. Kadangi materialinė kultūra kaikuriais atžvilgiais yra dvasinės kultūros pagrindas, todel žmogus, kaipo būtybė, sudėta iš kūno ir sielos ir turi susirūpinti materialine gerove. Kaip betirdami gamtą turim patyrijos žinių, kurių dėka gauname gilesnio nematomųjų daiktų supratimo, taip lygiai esame reikalingi materialinės gerovės, nes jąja vis delto remias idealinis žmonių gyvenimas. Materialinė kultūra tiek yra pageidaujama, kiek ji, gamindama žemės gėrybių, duoda galimybės aukštesniajai dvasios kultūrai plėtotis. „Svarbiausias materialinės kultūros veiksnys, sako F. Dessauer, yra technika. Ji žmogų paliuosuoja iš prigimties varžančių pančių, lengvina kovą del kasdieninio duonos kąsnio ir tuo būdu duoda jam galimybės aukštesniais reikalais rūpintis.

Gyvenimo faktai sako, jog esant didesnei materialinei gerovei, visuomenėje atsiranda daugiau intelektualinių pajėgų, kuriančių mokslą, meną, dailę ir t. t.“ (F. Dessaur, Gedanken über Technik, Kultur und Kunst. Hochland. 4 Jahr. II, S. 50).

Reikalinga pažymėti, jog moderninė etika įpuldama į tulą kraštutinumą nusižengia, sveiko proto reikalavimams.

Josios paklaida yra ta, kad perdaug vertina materialinę gerovę, tuo tarpu kai dvasinės kultūros reikalai pamirštami. Daugelis visą savo domesį kreipia tik į materialinės kultūros kėlimą, nenorėdami suprasti dvasios reikalų. „Gilus dvasinės kultūros puolimas, sako Eucken'as, vis labiau puola į akis, kad net šiurpu daros tai atsiminus. Užuot visuomenei vadovavus išmintingiesiems darbuotojams, kurie savo įtaka kreiptų visuomenės vairą į tikrąjį kelią, vis dažniau iškyla doros nykštukai. Žmonėse vis labiau ir labiau dingsta noras darbuotis; visus apėmė kaž koki pageidimo dvasia, bet ir geidžiamo pasitenkinimo vis mažiau berandama kad ir jautuliniuose smagumuose. Vidujinis gyvenimas vis labiau nusmelkiamas. Kiekvienam turėtų būti aišku, jog visoki kultūros laimėjimai tesireiškia gyvenimo paviršiuje, tuo tarpu kai gyvatos centrui nieko neduodama." (R. Eucken, Der Wahrheitsgehalt der Religion. II Auf. Leipzig, 1905, S. 84).

Tuo būdu matom, jog pirmenybė reikia duoti dvasinei kultūrai. Materialinės gi kultūros reikalai tegali turėti antraeilės svarbos. Mat aukščiausias gyvenimo tikslas yra Dievas. Ir todel materialinė kultūra tiek tėra mums pageidaujama, kiek tarnauja sielos kultūrai. Moderninis gyvenimas aiškiausiai liūdija, jog kultūra be Dievo sielos aspiracijų patenkinti negali.

Blaivesnieji protai šiandien jau pradeda tąja bereligine kultūra bodėtis. Išviršinis elektros žibintų nušviestas josios blizgesys. tikrai yra apgaulinga skraistė, kuri laiko paslėpusi vidujinį tuštumą.

Tame ir glūdi gyvenimo tragizmas. Daugelis giliau mąstančiųjų pripažista, jog atėmus kultūrai religinius pradmenis, prasmingas ir žmogaus butybės vertas gyvenimas tampa negalimas. „Religija daugeliui josios priešų nūnai jau nebeatrodo kaipo liguistos fantazijos padarinys bei graži svajonė apie dangaus migdolus, bet tapo būtina moralinė paramos nešėja kovoje dėlei žmogaus asmenybės teisių, gyvenimo prasmės bei nemirtingos sielos. Po ilgo blaškymosi moderninio žmogaus sieloj reiškias aukštesniojo pasaulio ilgesys, ieškoma gyvenimo sintezės, žodžiu sakant, kyla stiprus noras surasti absoliutingąją tiesą, gyventi amžinos nelygstamos meilės prieglobstyj.

Visa tai gana įtikinančiai sako dvasios gyvenimo vairą po šios sumišimo gadynės pasisuksiant į visai priešingą pusę." (Eucken, Der Wahrheitsgehalt der Religion. S. 84).

Turint tai galvoj, daros suprantamas pasisekimas tos apologetikos, kuri religiją su vidaus kultūra, su aukščiausiomis sielos aspiracijomis riša. „Daugumą pastarųjų laikų konvertitų, kaip antai Brunetiere, Bourget, Coppée, Jörgensen ir k. grįžo į Katalikų Bažnyčią ne šalto galvojimo keliu, bet gilaus aukštesnės religinės kultūros troškimo vedini." (Pohle bei Esser und Mausbach, Religion, Christentum, Kirche, I, S. 398).

2. Kultūros darbo reikšmė žmogui.

Dirbti kultūros darbas yra kiekvieno žmogaus pareiga. Bet čia kyla klausimas, ar tas kulturos darbas yra vienintelis ir svarbiausias žmogaus gyvenimo tikslas, ar esama dar už jį aukštesnių tikslų. Visupirma tenka pasakyti, jog kultūra turi dvejopą vaidmenį: kelia žmonių gerovę ir tuo būdu gali tarnauti aukštesniajam gyvenimo tikslui; antra vertus, ji yra tula gyvenimo gėrybė, kuri gali būti žmogaus kaipo sau tikslas pageidaujama.

Kultūra tarnauja žmonėms ir tas jos tarnavimas reiškias tuo, kad žmonėms čia žemėje padeda tobūlybės idealo siekti.

Kad kultūra aukštesniajam gyvenimo tikslui turi tarnauti, aišku iš paties kultūros apsprendimo. Tačiau reikia pabriežti, jog esama žmonių visai kitaip manančių. Antai Rousseau yra giliai įsitikinęs kultūrą esant doro gyvenimo priešininkę. Visoks kultūrinis auklėjimas, jo nuomone, veikia į žmones tvirkinančiai. Žmogus ateinąs į šį pasaulį visai doras, visi jo palinkimai esą geri, žodžiu sakant, visa gera, kas išėjo iš prigimties. Kultūra kaip tik ir ardanti tikslingą įgimties jėgų plėtojimos.

Panašių a la Rousseau galvotojų, griežtai smerkiančių kultūrą, tiesą sakant, retai galim sutikti, tačiau istorijos filosofijos mokslas vis delto sako buvus mažiau ar daugiau aiškių pesimistų del pačios kultūros. Mat kiekvienam aišku, doros kilimą neinant greta kultūros pažangos. Turi tiesos Ranke sakydamas, visuomenės dorą ištisais šimtmečiais liekant tą pačią ir jei buvę padaryta tulos pažangos, tai nebent tikslesniame doros įstatų formulavime bei jų pažinime. Ir todel šiandien daug yra susirūpinusių visuomenės doros kėlimu. Net Wundt'as dalinai pripažįsta kultūrą tam tikrais atvejais prisidedant prie visuomenės doros puolimo. „Etinė kultūros įtaka, sako jis, turi dvejopą vaidmenį. Tiesa, kultūra, pagilina doros supratimą, tiksliau nustato doros taisykles, bet iš kitos vėl pusės ne mažiau duoda įvairiausių progų iš doros kelio iškrypti. Neretai net naują nusižengimų rūšį sutveria, kaip antai tulos apgavystės, įvairiausios suktybės tegalėjo atsirasti tik esant tam tikroms kultūros sąlygoms. Visoki kultūros laimėjimai bei išradimai neretai nedorų žmonių esti panaudojami tam, kad sumaningiau sumanytas piktadarybes įvykdžius ir kad tuo būdu visuomenės teismas negalėtų jų susekti. Be to ir patys doros motyvai, seniau turėjo stiprios įtakos į žmonių veiksmus, nūnai nebeteko savo galios. Esant painiems visuomenės santykiams kiekvienas nenaudėlis turi vilties savo piktadarybės pėdsakus paslėpti, kad tuo būdu jo nusižengimas nebūtų visuomenės pastebėtas ir aikštėn iškeltas. Delto ir bausmės baimė, kuri piktadarį galėtų nuo nusižengimo sulaikyti, žymiai mažėja. Blogiausia, kad religiniai motyvai dorai gyventi savo šaknyse pakirsti." (W. Wundt, Ethik, III Auf. Stuttgart, I, 268).

Taip tatai kritiškai žvelgiant — į gyvenimo reiškinius negalima tvirtinti, kaip kad daro Rousseau, žmogaus įgimtį esant

gerą, nesugadintą, o kultūrą viso pikto šaltiniu laikyti. Norėtum žmogus, kad prigimtis nebūtų nuodemės sužeista, palinkusi į piktą.

Deja, gyvenimo tikrenybė liūdija visai priešingai. Pirmykščių necivilizuotų tautų dora nors, apskritai imant, nežemiausia, tačiau gaivalingi įgimties palinkimai juos stumia prie tokių nusižengimų, kurių kultūringas žmogus paprastai gėdisi. Čia aiškiai matyti žmogaus įgimtį esant nuodėmingą, labiau palinkusią į piktą.

Patyrimo faktai berods liūdija, jog žmonės gyvenantieji pirmykščiu gyvenimu, susidūrę su europiečių civilizacija bei kultūra pradeda morališkai išsigimti. Tačiau šis faktas toli gražu nesako, laukines tautos doros atžvilgiu viršijant kultūringąsias. Čia reikia priežasčių kur kitur ieškoti. Susiduriant su europiečių kultūra laukinio žmogaus dvasioje savaime turi įvykti perversmas.

Mat jų gyvenimo būdas, papročiai, paveldėtieji doros įstatai, iki šiol tvarkiusieji jų gyvenimą, neretai europiečių atneštosios kultūros nusmelkiami. Beto jie dažniausia iš europiečių pasisavina ne gerasias kultūros puses, bet blogasias. Esti taip, kad pašlijus ankstybesniesiems doros įsitikinimams, nieko geresnio jų vietoj nepasisavinama. Ir nestebėtina, jog taip dalykams esant jie pradeda morališkai išsigimti. Taigi kultūringoji žmonija, turėdama aukštesnę dorą turi laikyti savo pareiga pirmykštėms tautoms gerųjų kultūros savybių skiepyti.

Reikia imti pavyzdys iš misijonerių, kurie stengias laukinius žmones ne tik Evangelijos, bet ir tikriosios kultūros šviesa apšviesti, duoti jiems teigiamųjų kultūros gėrybių.

Taigi teorija, kurią skelbė Rousseau, yra nenuosaiki ir prieštarauja gyvenimo faktams. Tikroji kultūra, paremta meilės ir teisingumo dėsniais, gali tariamasias gyvenimo priešingybes suderinti. Dvasinė kultūra ne tik žmogaus asmenybės neslopina, bet dar visomis galimomis priemonėmis gyvenimo pažangą remia.

Tiesa, neretai pastebim doros puolimą einant greta su mokslo, meno pražydėjimu. Gana čia prisiminti Graikijos ar Romos kultūros žydėjimo laiku, humanizmo laikotarpį Francijos karaliaus Liudviko XIV viešpatavimo metu, pagaliau kad ir dabarties laikus.

Visokių yra mokslų; pagaliau ne viskas yra mokslas, kas mokslo vardu vadinama. Klaidingos žmonėse platinamos gyvenimo pažiūros, gali veikti tvirkinamai, gali kaikuriems išplėšti religiją, dorą. Bet tai negalima pasakyti apie tikrąjį mokslą. Tiesos bei grožio idejos turi žmonėse kelti doros jausmus, žadinti idealo meilę. O jeigu kartais matom mokslą bei kultūrą vis delto nesugebant žmonių dorinti, reiškia, jog kultūra pati viena, nepadedama religijos, yra bejėgė kelti visuomenės dorą. Aišku, jog žmogaus širdis yra ne mokslo, bet religijos karalystė.

Ar kultūra gali žmogų padaryti laimingą, tai dar klausimas. Pesimistai, be abejonės, ne visai klysta, tvirtindami, kultūros pažangą nepatenkinant žmogaus troškimų, neduodant jam laimės. Tai drąsiai galima pasakyti apie materialinį kultūros progresą, technikinę kultūrą, kuri mūsų amžiuje pasiekė nepaprasto išsiplėtojimo. Tiesa, materialinė kultūra palengvino žmogaus buvį, daugely atžvilgių mus padarė mažiau priklausomais nuo gamtos, bet vėl iš kitos pusės iškėlė visą eilę naujų reikalavimų, kuriuos patenkinti jau nebesugeba. Kylant materialinei gerovei, randas progos didesniam lėbavimui, dirksniai labiau erzinami ir per tai smagumų noras didėja. O erzinamieji geiduliai nelengva laikyti savo ribose. Jie kas kart stiprėja ir galų gale pavergia žmogaus širdį. Ir dažniausia, ypač aukštesniuose luomose prieinama prie to, kad padedama tąja kultūra bodėtis. Tačiau tikroji dvasios kultūra, tokių vaisių duoti negali. Josios gėrybės duoda žmogui mažiau ar daugiau pasitenkinimo. Duodant pirmenybės dvasiai, kurios žemieji kūno palinkimai turi klausyti, nesunku išvengti tų liūdnų pasekmių, kurių neša neapgalvotas žemės gėrybių gaudymas.

3. Žmogus ir kultūros darbas.

Kultūros darbo reikšmė, kaip jau minėjom, yra ta, kad juo žmogaus reikalai patenkinami. Dabar kyla klausimas, ar tame ir glūdi giliausioji kultūros esmė?

Visais laikais nestigo nuomonių, būk kultūra esanti kaž kas už žmogų aukštesnio, kad ji pagalios nesanti įrankis aukštesniajam gyvenimo tikslui siekti. Kartais ji būdavo tiesiog dievinama, vadinta „dangaus deive“, kuriai pasiaukoti buvo laikoma garbingu daiktu. Ir mūsų laikais esama rimtų galvotojų, kurie kultūroje norėtų matyti vienintelį gyvenimo tikslą. Anot jų, gyvenimui tegalinti duoti prasmės tik kultūra. Reikia pabrėžti, jog šiaip kultūros esmę apspręsti vertė klaidinga pažiūra į darbą kaipo tokį. Ankščiau visokie nepaprasti kultūros daviniai, kurie visų domesį savęsp traukė, buvo skaitomi didžiausios reikšmės. Ilgainiui kaikurių idealistų pradėta vertinti ne tiek objektingas kultūros darbo turinys, kiek patsai kultūros pažangos procesas. Mūsų laikais tenka girdėti skelbiant obalsius — veikimas del veikimo; patsai žmogaus veikimas, kultūringojo darbo procesas girdi duodąs, gyvenimui prasmės. Kuris tosios kultūros pažangos tikslas — nėsą svarbu žinoti. Mat gyvenimo pažanga esanti jau tikslas.

Visupirma klaidinga manyti, būk kiekvienas žmogaus veiksmas ar darbas turįs dorinės vertės, nežiūrint koks yra jo turinys. Veiksmo kaipo tokio be jo objektingo turinio mes negalim vaizduotis, nes tik turinys teparodo jo vertę. Taigi žmogui ne vistiek, kokį jis darbą dirbs. Tiesa, kiekvienas darbas lavina žmogaus jėgas, bet ne kiekvienas lygiai reikšmingas pačiai asmenybei — žmogui. Antai protinis darbas vertės atžvilgiu

turi pirmenybės prieš fizinį darbą. Beto svarbu žinoti, ar žmogaus pastangos yra nukreiptos į tiesos, gėrio idealą. Negalim sutikti su Lessingo pasakymu, būk tiesos ieškojimas esąs vertesnis, negu jos turėjimas. Patį tiesos ieškojimo procesą statyti aukščiau pačios tiesos — perdaug drąsu. Taigi žmogaus veiksmo ar darbo vertė reiškias objektingu turiniu. Tvirtinti, jog darbas, kaipo toksai, esąs sprendžiamosios gyvenimo reikšmės yra klaidinga. Aišku, jog darbas, kaipo toksai, nėra aukštesnis už žmogų; juk darbas yra žmogaus jėgų pasekmė, o žinome, kad pasekmė priklauso nuo priežasties ir todel vertumo atžvilgiu negali būti didesnė už priežastį. Sunku save įtikinti, kultūros darbą, kaipo tokį esant vieninteli gyvenimo gerumą. Kiekvienas ieškąs gyvenimo prasmės klausia savęs, kokiam tikslui tinka šis ar kitas mano veiksmas.

Tenkintis atsaku, jog žmogus dirba kad tik dirbus, reiškia arba nieko nepasakyti, arba pasakyti, kad patsai gyvenimas jokios prasmės neturi.

Kultūros pažanga daugelio labai vertinama. Mat pažanga tai kelias į kultūros viršūnes. Todel nenuostabu, kad kultūros pažanga virto savystoviu tikslu. „Išpradžių pažanga buvo vertinama siekiamojo tikslo atžvilgiu. Mat tikėta, jog pažanga, nors ir pamaži, vedanti į galutiną plėtojimos siekį. Betgi pažiūros ilgainiui turėjo pakitėti. Juo labiau galutinasis tikslas nyko tolimoj ateityj, juo daugiau pradėta vertinti pati pažanga.“ (S. Mehlis, Die Geschichtsphilosophie Comte. 1909. S. 125).

Jei yra, pažanga reikia manyti, jog yra ir galutinasis plėtojimos siekis, nes pažangos be tikslo mes nieku būdu negalim vaizduotis. Nesant iš anksto užbriežto tikslo, negali būti kalbos apie pažangą tikra to žodžio prasme, nes tuokart būtų vien kaž koks beprasmis, nelemtas plėtojimos. Iš pažangos sąvokos aiškėja, kad tasai plėtojimos turi prieiti kokį nors tikslą, aukščiausiąją gėrybę.

Tik taip tesuprantant pažangą, galima toliau kultūros pažangos klausimas gvildenti. Norint tiksliai kultūros pažangos klausimą išspręsti, reikia eiti prie paties dalyko, ką pabriežia ir Wundt'as. Kultūros pažangos tikslas, anot jo, glūdįs „objektivių dvasios vertenybių“ gaminime. Kalbėdamas apie tas gyvenimo vertenybes pabriežia, jas esant aukštesnes už žmogų. Tačiau su Wundto tvirtinimais ne visai galim sutikti. Objektingieji kultūros reiškiniai nėra žmogaus tikslas ir štai delko.

Žmogus, būdamas savita asmenybe, stovi aukščiau to, kas neasmeninga. Iš to seka, jog kultūros darbo vaisiai, kaipo kuriamųjų žmogaus galių padariniai, pilnai jam priklauso. Net daugelis kurybos reiškinių, tiesą sakant, egzistuoja tik žmogaus dvasioj. Pagaliaus ir tie, kurie turi neva nuo žmogaus nepriklausomą būtį, nesant dvasios asmenybės, negalėtų jokios vertės turėti. Ištikrųjų, kokios vertės turėtų mokslo knygos, meno

kūriniai, technikos išdirbiniai, socialinės įstaigos, jei neegzistuotų tas, kas visu tuo naudojas!

Kultūros veikalai turėtų žlugti, jei žmogus, kaipo protinga būtybė, iš gyvenimo scenos pasišalintų. „Kaip atrodytų mūsų kultūra, klausia Eucken'as, jei ji kuomet nors išsivaduotų iš po gaivinamo dvasios principo ir virstų savystoviu tikslu, kuomet žmogus jai tarnautų, būdamas ne daugiau, kaip josios įrankis! Ar tada ji nevirstų visa naikinančia jėga, kuri net iš žmogaus be atodairos čiulptų jo gyvatos syvus? Ar tas triukšmingas kultūros darbas nenueitų niekais?“ (R. Eucken, Können wir nicht Christen sein? Leipzig, 1911, S. 127).

Taigi taip kultūros darbas, taip ir dvasios gyvenimo vertenybės nėra aukščiausios gerybės. Dirbdamas kultūros darbą žmogus turi vadovautis mintimi, kad jam skirta laikinosioms gyvenimo gerybėms viešpatauti. Ir jeigu tą savo uždavinį jis tikrai supras, išvis pagalios amžinųjų idejų pasaulį ir tuomet savo protu suvoks, kad šis matomasis pasaulis tėra tik amžinųjų gėrybių atspindys.

Tuomet kultūros darbas, kaipo aukštesniajai idejai tarnavimas turės ir aukštesnės vertės.

Amžinųjų gėrybių šaltinis yra Dievas, kurs kaipo Absoliutinga Dvasia jas tobūliausiu būdu savy turi. Protingas kūrinys žmogus privalo amžinųjų Dievo gėrybių trokšti. Apsprendžiant kultūros pažangos santykiavimą su Dievo valia, daugiausia tenka remtis Dievo būtybės supratimu.

Kultūros pažangą didžiai vertina emanacinis panteizmas. Dievybė, tos pasaulėžiūros šviesoje, yra besivystanti pasaulio procesuose butybė, kuri turi kaskart tobūlesnių privalumų įgauti. Naujųjų laikų filosofijoj šios pasaulėžiūros atstovais reikia laikyti Scheling'ą, Hegelį, iš dalies ir Wundtą. Wundtui galutinasis tikslas yra kultūros procesas vien delto, kad jis tame procese mato „dieviškojo noro bei aktingumo pasireiškimą. Tas idejas sutinkame ir pas Hartmann'ą, tik tuo skirtumu, kad jos čia gauna pesimistinio atspalvio.

Visoks dorinis gyvenimas nesąmoningumo filosofui yra ne kas kita, kaip „kultūros kova“, rungtynės del aukštesniosios kultūros apsaugojimo. Kultūros procesas, jo nuomone, yra tobūlesnis pasaulyj įsikūnijusios dievybės reiškimos. Tas dievybės reiškimos pasaulio procesuose turi ne pozitingos, bet neigiamos evoliucijos krypsnio, būtent, čia reiškias noro, kaip galint greičiau baigti kentėjimo kelias ir paskui jau sugrįžti į nirvaną, kur viešpatauja niekybės tyla. Taip tatai panteistinė filosofija žmogų begalo išaukština. Šulig to mokslo seka, kad amžinoji, visapasaulinė būtybė — absoliutas reiškias žmogaus pavydalu, kurs per tai pasidaro aukščiausiu dievybės tobulėjimo laipsniu. Bet čia mus sutinka neatmenama myslė. Įgimtasis protas, remdamasis priežastingumo principu, sako, ankščiausiąją būtybę — Dievą esant begaliniai tobulą, jam nieko netrukstant. Aristotelio

žodžiais tariant, Dievas yra actus purus, tai yra absoliutinga tobūlybė. Kūrinys gi tokio būties pilnumo neturi ir turėti negali. Jam skirta tobūlintis ir tų tobūlėjimo savybių jis gauna ne iš savęs, bet iš absoliutingojo tobūlybės šaltinio — Dievo, kurs yra visų daiktų pradžia.

Dievas, kaipo pirmapradinė visos būties priežastis negali šalia savęs turėti kokią nors būtybę, kuri taip savo buvimą, taip ir tobūlėjimo savybių būtų gavusi ne iš Dievo.

Jei taip būtų, Dievas nebebūtų tobuliausia būtybė. Antra vertus, panteistų dievas, kurs tik pasaulio procesuose teįgauna tobūlybės savybių yra gryna nesąmonė. Kiekvienam galvojančiam aišku, jog kas ko neturi, negali pats sau duoti.

Bet gali kilti klausimas, kokios reikšmės tasai kultūros procesas yra Dievui, kurs krikščionių supratimu, juk yra, begaliniai tobūla būtybė. Ar kultūros pažanga gali savy turėti gilesnės prasmės, nes ištikrųjų, būties pilnuma jau nuo amžių egzistuoja Dievuje, ir kūrinių kad ir protingųjų pastangomis nebus nieko nauja sukurta, kas neekzistuotų tobūlybės šaltinyje — Dievuje? „Kai šis immanentinis pasaulis, — sako vienas pastarųjų laikų filosofas Rickert'as, — metafizikų yra laikomas antrąja mažiau tobūla realybe ir kuomet tikroji realybė, jų išmanymu, jungia savy tobuliausias vertenybes ir aukščiausiąjį esimą ir neturi nei erdvės nei laiko formų, tenka manyti, kad visoki evoliucija, įvykstanti laike ir erdvėje, kaip istoriniai — filosofiniu, taip lygiai ir empiriniai — istoriniu atžvilgiu, prasmės negali turėti. Ištikrųjų, kokia prasmė to nesiliaujamo žmonių kovų ir pastangų proceso, kuomet per ištisus šimtmečius kultūriuojį žmonija teįstengė gyvenime realizuoti tik menką dalį tos tobūlybės, kuri giliausioje pasaulio esmėje yra amžinai reali." (H. Rickert, Geschichtsphilosophie).

Jei Dievas, kaip panteistai tvirtina, savo esme nesiskiria nuo pasaulio, reikėtų manyti, kad pasaulio procesai aukštenės tobūlybės sukurti negali ir, antrą vertus, visoks procesas lieka beprasmis. Bet kadangi Dievas ir pasaulis savo esme begaliniai skirias, todel tvarinijos būvijoj, šalia dieviškosios būties pilnumo bei tobūlumo, gali būti pažangioji evoliucija. Tikrai, Dievas kaipo absoliutingai tobūla esybė, jokio pažangos proceso nėra reikalingas. Bet visai kas kita su tvarinija, pasauliu.

Aukščiausias tvarinijos vainikas žmogus iš nebūties būtin pašauktas tam, kad būtų Amžinosios Tobūlybės paveikslas, atspindys. Taigi žmogui ir tinka tobūlintis, labiau panešėti savo Tvėrėjui. Visokio tobūlėjimo procesas, visoki dvasios pažanga yra ne kas kita, kaip tarnavimas Dievui, Dievo garbės pasaulyje skleidimas.

4. Krikščionybė ir kultūra.

Nekartą krikščionybei daroma priekaištų, būk jinai tramdanti kultūros pažangą, savo tikybine dora nusmelkianti dvasinę

asmens evoluciją. Reikia žinoti, jog tie krikščionybei daromieji priekaištai eina iš pat pirmųjų josios gyvavimo amžių.

Todel kalbant apie religijos ir kultūros santykius, reikalinga, pažvelgti į krikščionybės istoriją.

Išpradžios, girdi, krikščionybė buvusi visai priešinga mokslui, kultūrai; ji smerkusi kiekvieną žingsnį bei pastangą, nukreiptą materialinei gerovei kelti. Vėliau virtus kitoms gyvenimo sąlygoms, ji buvusi priversta savo nusistatymą pakeisti.

Ir tuo būdu dabar matom ją globojant mokslo bei kultūros reikalus. Deja, toji tolerancija nepaeinanti iš įsitikinimo. Tikrasis Bažnyčios idealas pasiliekąs, kaip buvęs — niekinti šios žemės gėrybes, šalintis pasaulio, tai yra užsidaryti vienuolyne, kur viešpatauja priešinga pasauliui dvasia. „Vengti šio pasaulio smagumų, sako Uhlhorn'as, yra vienas ryškesniųjų katalikų etikos ruožų. Kas rimtai abejoja savo sielos išganymu, tam, girdi, geriau busią apleidus tą pilną paklaidų ir pagundų pasaulį. Kad sąžiningas savo pašaukimo pareigų ėjimas yra tikriausias išganymo kelias ir kad tuo būdu neabejotinai sekama Kristus, katalikų etikai net iki šiai dienai toji tiesa nėra žinoma. Nors naudotis šio pasaulio gėrybėmis ir nėra laikoma nuodėmingu darbu, tačiau betgi čia tenka matyti Bažnyčios nuolaidumas, kurio, žinoma, esant kitokioms gyvenimo apystovoms, negalėtų būti." (Cituota pas Scheiderį Göttliche Weltordnung. S. 542).

Daug yra manančių gyvenimo pažangą buvus galimą tik Bažnyčios nuolaidumo dėka. Betgi vėl kiti, kurie yra nusistatę prieš moderninės kultūros vienašališkumus ir laiko reikalingu kultūros patogumais nesinaudoti, meta katalikų Bažnyčiai kitą apkaltinimą, būk jinai nusikreipusi nuo tikrojo krikščionybės idealo, nebegyvenanti pirmųjų amžių krikščionių gyvenimu. Taip pavyzdžiui mano Tolstojus, tasai didis moderninės kultūros priešas, taip galvojo ir danų filosofas Kierkegaard'as, kurs mato didį konstrastą taip dabarties apšviestų krikščionių ir pirmųjų amžių Kristaus sekėjų, gyvenusių visiškame savęs atsižadėjime, niekinusių pasaulio tuštybes ir kantriai kentėjusių kruvinus stabmeldiškojo pasaulio persekiojimus. (Sk. K. Staub, Tolstois, Leben und Werke, 1908).

Kiti tvirtina Kristų visai nebuvus asketą ir tik vėliau tą pasaulio vengimo dvasią į Kristaus tikyba įnešę vienuoliai, prasimanydami askezą. „Pirmųjų krikščionių gyvenimas, sako Arnold'as, buvo gana sveikas, juose netrūko energingumo ir veiklumo. Pirmykštė krikščionybė, reikia pasakyti, gerai suprato įgimties reikalavimus ir todel jų neniekino. Kristus nesmerkė pasaulio smagumų ir nebuvo koks nors vegetarijonas ar asketa, žodžiu sakant, neturėjo jautulingojo kūno neapykantos. Net savo gyvenimo pavyzdžiu parodė, kad įgimtieji palinkimai galima mylėti. Beto ir savo mokiniams pavedė užvaldyti paveldėti visą žemę ir josios vaisiais naudotis." (E. Arnold, Urchristliches und Antichristliches im Werdegang Nietzsches. 1910. S. 102).

Kalbant apie religijos ir kultūros santykius krikščionybėje reikalinga pabriežti, kad vidujinė dvasios kultūra krikščionybės būvo visokeriopais būdais auklėjama. Žinoma, krikščioniškoji etika kitaip nusistačiusi grynai pasaulinės kultūros reikalu. Krikščionybė, kaip žinome, Dievuje, o ne pasaulyje mato aukščiausiąjį žmogaus tikslą. Žmogus tiesa gyvena, pasaulyje, yra ankštai su pasaulio reikalais susirišęs ir gal būt jam ir nelengva pasaulio dvasios užgaidų atsižadėti.

Bet reikia pripažinti, jog krikščionybės reikalavimai daugiau klausyti doros įstatų ir sąžinės balso, negu gražiai skambančių pasaulio obalsių, visai teisingi. Tai sugebėjo įvertinti net toksai krikščionybei nepalankus galvotojas kaip Paulsen'as. „Norint patirti, sako jis, kokią rolę krikščionybė suvaidino ir iki šiai dienai tebevaidina kultūringojo pasaulio tautose, gana prisiminti anas Kristaus kreipimasis į savo mokinius, vadinant juos žemės druska. Moderninė kultūra vis tik yra mažiau ar daugiau persisunkusi krikščionybės dvasia. Toji krikščionybės dvasia eina josios naudai, būtent neleidžia kenksmingiems gaivalams per daug išbujoti ir tuo būdu saugo nuo pražūties, ko kaip žinome, neišvengė, senobinis pasaulis. Čia reikalinga pabriežti, kad krikščionys pirmieji pasipriešino ciesoriaus dievinimui, krikščionybė ilgą kovą kovojo del sąžinės laisvės, kuri stabmeldiškajam pasauliui nebuvo žinoma. Pirmieji krikščionys bevelydavo kankinio mirtimi mirti, negu tikėjimo atsižadėti. Niekindama žemės gėrybes, reikalaudama susiturėti net nuo leistinų smagumų ir netrokšti garbės, žodžiu sakant, reikalaudama abejutingai laikytis link mokslo ir meno, kelia krikščionybė žmonėse noro nepaskęsti išviršinių reikalų chaose. Kiekvienam stato prieš akis aną amžiną gyvenimą: mat šisai gyvenimas negali žmogui duoti tobūlos laimės. Aiškiausia tai liūdija Evangelijos žodžiai: „Ką padės žmogui, jeigu jis visą pasaulį užvaldys, o savo sielai padarys pragaištį?“ Tasai krikščionių dažnai minimas pasakymas ištikrųjų ne vieną verčia rimčiau pagalvoti delei svarbiausių gyvenimo problemų.

Atsiduodami laikiniesiems džiaugsmams ir smagumams tuos reikšmingus žodžius galime pamiršti, tačiau tyliomis susitelkimo valandomis jie vėl mumyse iškyla.“ (Paulsen, System der Ethik, I, S. 170).

Taip tatai kultūra turi remtis tikybiniu pagrindu. Tik tikybinė kultūra tegali žmogui duoti galios įgimties jėgoms viešpatauti. Dabarties aukštos kultūros laikais berods manoma žmogų vadovaujant prigimčiai. Tačiau tasai kultūringas žmogus, tiesą sakant, savo įgimtiesiems palinkimams vergauja.

„Klaidinga manyti, sako Foerster'is, būk europietis, kaipo pasaulio nugalėtojas, galįs didžiuotis prieš rytietį. Priešingai, rytų žmonės pralenkė mus tuo atžvilgiu, kad jie žino kaip viešpatauti gamtai, kaip tapti vidujai nuo įgimties palinkimų nepriklausomam.“ (Foerster, Erziehung und Selbsterziehung. S. 82).

Iš tikrųjų, nesigilinant į krikščionybės dvasią, kai kam gali atrodyti, būk krikščioniškoji etika šios žemės gėrybėms nepripažįstanti teigiamosios vertės. Net pačioj Evangelijoj randame įspėjimų, nepasiduoti pasaulio vyliojimams, atsižadėti visų jo siūlomųjų linksmybių. Iš to daugelis nuoširkiai daro išvadą, kad krikščionybė ir gyvenimas tai du nesutaikomu dalyku. Bet arčiau prisižiūrėjus Evangelijos žodžiams dalykas ne taip atrodo. Kristaus doros moksle reikia skirti doros įstatai bei įsakymai nuo patarčių. Jei Kristus ragina nepaskęsti smulkiuose žemiškojo gyvenimo reikaluose, iš to dar negalima daryti išvadą, būk nereikia gamintis žemiškųjų gėrybių. Tiesa, Išganytojas skelbia turtuolį esant vertą pražūties ir įspėja tuos, kurie stropiai renka žemės turtus (Mt. 6, 19). Tačiau kalbamoji pražūtis laukia tik tų žmonių, kurie naudodamies gausiomis žemės gėrybėmis visiškai nusikreipia nuo Dievo, nebenori jam tarnauti. Ir tas, be abejonės, tiesa, kad pražūties pavojus didesnis turtuoliui, negu vargšui ir kad šiam pastarajam lengviau patekti į dangaus karalystę. Betgi su Dievo pagalba ir turtuolis išganymo kelią gali rasti. „Pas Dievą viskas galima.“ (Mt. 19, 26). Kitoj vietoj vėl skaitome, kad Kristus reikalauja atsižadėti to, kas širdžiai brangiausia. „Nė vienas, kurs neatsižada viso to, ką turi, negali būti mano mokinys.“ (Lk. 14, 33). Bet antrą vertus, gana atsiminti tai, kad Kristus pasirinkdamas mokinių nebūtinai žiūrėjo jų išviršinio neturto. Antai matome jo mokiniais buvus turtingąjį Juozapą iš Arimatėjos, muitininką Zachėjų. Kristus iš savo mokinių tik vieno dalyko tereikalauja, būtent kad jie perdaug prie šios žemės gerybių neprisirištų, o reikalui esant, kaip šit del Dievo karalystės, būtų pasiruošę net savo gyvastį aukoti. Kai tulas Evangelijoj minimas jaunikaitis paklausė Kristaus, kas reikalinga, kad išganymą gavus, gavo atsaką, kad visupirma reikalinga Dievo įsakymai laikyti, o norint tobūlybės keliu žengti, tenka visas savo turtas parduoti, ir gauti pinigai vargšams išdalinti ir paskui jau sekti Kristus. Iš to matom, kad turtų atsižadėjimas nėra būtina išganymo sąlyga ir kad ne nuo to priklauso amžinasis gyvenimas.

Kristus tiesa įspėja, ne tiek rūpintis žemiškaisiais reikalais kiek pasitikėti dangiškuoju Tėvu, kurs savo vaikų neapleidžia.

„Žino jūsų Tėvas, jog to viso reikalaujate. Ieškokite todel pirmiau Dievo karalystės ir Jojo teisybės ir vis tai bus jums duota. Nesirūpinkite todel apie rytdieną. Nes rytdiena rūpinasi pati savimi. Užtenka dienai savo vargas.“ (Mt. 6, 32). Šiais žodžiais Kristus norėjo pasakyti, kad reikia vengti baimingo rūpesnio rytdiena.

Tikintieji žmonės privalo daugiau pasitikėti Dievo Apvaizda. Tasai pasitikėjimas Dievu, kaip Kristus sako, visai nepaliuosuoja nuo darbo ir sąžiningo pasigamintųjų turtų vartojimo. Gana čia prisiminus Evangelijoj įrašytą palyginimą apie talentus, kurie, deja, ne visi buvo kaip reikiant sunaudoti arba pagaliau gerąji

ganytoją, kurs ieško pražuvusių avelių. Kad fizinis darbas Išganytojui nebuvo svetimas, matome iš to, kad savo mokinius nuo kasdienio užsiėmimo vis tik neatitraukdavo, bet dar stebuklingu būdu nekartą jiems padėdavo. Matyti Kristuje kaž kurį darbą niekinančių obalsių skelbėją — būtų jau perdaug Kristaus asmenį žeminąs dalykas.

Tą pat reikia pasakyti ir apie apaštalus. Apaštalai ne tik nedraudė rūpintis žemiškaisiais reikalais, bet visur ir visumet pabrėždavo būtiną reikalą darbą dirbti.

Krikščionių pažiūras grynai pasaulinės kultūros reikalu šv. Paulius yra išreiškęs šiais žodžiais: „Visa man valia, bet aš nenoriu pasiduoti nei keno vergijon.“ (1 Kor. 6, 12). Taigi visam kam turi vadovauti protingoji valia. Ir Bažnyčia, gindama pasaulinės kultūros reikalus nuo klaidžiatikių ir fanatikų užsipuolimo, nė kiek neprasilenkė su Evangelijos dora. Taip tatai sako Mausbach'as gnostikų dualizmas, montanistų rigorizmas Bažnyčios liko pasmerkti. Tuo būdu matom, kaip Gangros vyskupų susirinkimas, įvykęs 4 šimtmetyj, ima savo globon moterystę, gina pasaulinių luomų reikalus nuo asketų užsipuolimo. Tą pačią Bažnyčios mintį vykdo ir popiežius Innocentas III, pasmerkdamas klaidžiatikius albigiečius ir valdiečius, griovusius net visuomeninės tvarkos pamatus. Trindento vyskupų susirinkimas, kuri mergystės apžadams pripažino aukštą vertę ir net pirmenybę prieš moterystę, tačiau gina moterystės sakramento charakterį, apsaugo įgimtąją žmogaus laisvę ir dorą. Vatikano gi vyskupų susirinkimas iškėlė aikštėn tą didelę naudą, kurią neša žmonijai padorusis menas, mokslas. Leonas XIII vienoj savo enciklykų apie valstybės sutvarkymą krikščionių tikybos pamatais, karštais žodžiais ragina mokslų pažangą kelti.“ (Mausbach, Die katholische Moral, S. 257).

Kai kam atrodo, būk Evangelijoj nėra pozitingai nupiešto kultūros idealo. Taip, Išganytojas, atėjęs į šį pasaulį, turėjo uždavinį žmonijai nurodyti tą moralinį skurdą, kurį jinai gyveno, pamiršusi aukštesniojo gyvenimo reikalus. Savaime suprantama, delko Kristus taip aiškiai pabrėždavo sielos išganymo reikalą, tuo tarpą kai apie laikinuosius gyvenimo tikslus neretai nutylėdavo. Antrą vertus, Evangelijoj netrūksta ir šiaip jau ruožų, nustatančių laikinojo gyvenimo tikslą. Antai jau Sename Įstatyme skaitome, kad Dievas, sutvėręs pirmuosius žmones, palaiminęs ir prataręs į juos: „Veiskitės ir dauginkitės ir pripildykite žemę, ir ją pavergkite ir viešpataukite ant jūros žuvių ir ant dangaus paukščių ir ant visų gyvulių, kurie kruta žemėje.“ (Gen. I, 28). Evangelijoj, nors nerandame visai aiškiai nusakyto šio gyvenimo tikslo, tačiau Kristaus žodžiai: Aš neatėjau įstatymo atmainyti, tik jo papildyti, — geriausia liūdija, koki buvo Jojo pasiuntinybė. Išganytojas neatstūmė nuo savęs pasaulio, nors jis ir nedorybėje skendo; jis gerai žinojo, kad nedorybėje skęstąs pasaulis sudarys sielų išganymui nuolatinio pavojaus,

bet vėl iš kitos pusės dorinė gyvenimo tvarka reikalavo, kad tasai pasaulis su savo pagundomis būtų išganymo siekiančių sielų išmėginimo vieta.

Tačiau Kristus laikinojo gyvenimo gerybes vertino, nes jos, ištikrųjų, padeda žmogui galutinąjį gyvenimo tikslą atsiekti, nupelnyti sau amžiną užmokesnį pas Dievą. Tiesa, ragina atsižadėti pasaulio turtų, duoti vargšams išmaldą, bet vėl prie kitos progos duoda suprasti, kad išganingas turtų sunaudojimas glūdi ne tame, kad juos būtinai vargšams išdalinus. Kai Marija paėmusi brangaus tepalo išpylė jį ant Išganytojo kojų ir paskui jas šluostė savo plaukais, vienas mokinių Judas paklausė: „Kodel to tepalo neparduota už tris šimtus denarų ir neatiduota beturčiams? (Jon. 12, 5). Jėzus į tai atsakė: „Neginkite jai, ji tai padarė mano palaidojimo dienai. Nes beturčius turitė visumet su savim, mane gi ne visumet turite."

Krikščioniškoji askeza ne be pagrindo reikalauja atsižadėti pasaulio dvasios. Juk pasaulis tam tikrais atvejais gali pražūdyti žmonių sielas. Todel vengti į nuodemę stumiančių pasaulio pagundų yra būtinas dalykas. Užtat dievotos sielos ir yra linkusios bepaliovos budėti, šalintis viso to, kas veda į nusidėjimą. „Užmerk, Viešpatie, mano akis kad jos neregėtų pasaulio tuštybės," — maldauja Dievo meilės pagauta siela. Ištikrųjų, juo daugiau žmogus, kaip šv. Brigita sako, nusikreipia nuo pasaulio, juo aiškiau regi Dievą.

„Prisižiurėjus tai sunkiai kovai, sako Mausbach'as, kurią Bažnyčia kovojo prieš viešą ar slaptą pasaulio dievinimą, kultą, turėsim suprasti, delko krikščionių literatūrcje, pradedant Naujuoju Įstatymu, ima viršų pasauliui nepalanki dvasia. Bažnyčios tėvų ir viduramžio askėtų raštuose ypač buvo aukštinamos Evangelijos patartys ir visiems norintiems aukštesniojo tobūlumo siekti, jos karštai buvo rekomenduojamos." (Mausbach, Die katholische Moral, S. 256).

Antrą vertus, gyventi pasaulyje nėra taip jau baisu, kaip kartais asketai piešia. Patirti pasaulyje Dievo visagalybės ir gėrybės pėdsakų labai išganingas daiktas doros atžvilgiu pačiai asmenybei. Juk pagaliau paties Dievo mums skirta darbuotis pasaulyje, vykinti tam tikrus uždavinius. Tai gerai supranta kiekvienas tikintis žmogus. Net šventųjų tarpe būta asmenybių ne vienokios dvasios. Vieni jų į pasaulinį gyvenimą žiūrėjo gana abejingai, pasaulio meilumai ir grožis visai jų nevyliojo. Tačiau kiti tą pasaulį, nors ir nuodėmingą, pamildavo, ryždavosi eiti į gyvenimo sukurius ir tenai skleisti tikrosios šviesos spindulius. Bažnyčia gi visais laikais globojo pasaulinės kultūros reikalus, kiek jie nesipriešino Evangelijos principams. Kiekvieną kultūros darbą, kurs tikybinio bei dorinio gyvenimo šviesoje buvo visuomenei naudingas, Bažnyčia visomis galimomis priemonėmis rėmė. Suprantamas daiktas, kad Bažnyčia pasaulinei kultūrai negalėjo pripažinti aukščiausiųjų teisių. Mat aukščiau-

siasis gyvenimo tikslas yra Dievas, kuriam visi žemiškieji reikalai ir turi būti pavedami. Tačiau ta kultūros priklausomybė nuo doriniai — religinių tikslų nieku būdu kultūros pažangos nevaržo. Pati kultūra tuomet gauna aukštesnės vertės. Mūsų laikais Bažnyčia kultūros reikalu turėjo progos visam pasauliui savo nusistatymą pareikšti. Tai mes randame Leono XIII aplinkraščiuose. Taip pavyzdžiui enciklikoj — Immortale Dei, išleistoj 1885 m. skaitome: „Kadangi visoki tiesa turi būtinai pareiti iš Dievo, todel Bažnyčia tikrosios žinijos davinius laiko Dieviškosios Išminties atspindžiais. Mat gamtos reiškiniuose negali rastis tiesų, kurios prieštarautų Dievo apreikštajam mokslui. Priešingai, gilus pasaulio daiktų pažinimas remia apreikštąjį tikybos mokslą. O kadangi gilesnio gamtos pažinimo dėka mes geriau suprantame reikalą Dievą garbinti, todel ir Bažnyčia visa, kas plečia musų žinojimo regratį, karštai sveikina. Būdama pažangos šalininkė nori, kad žmogaus dvasia eitų kūrybos takais. Ji visus ragina stoti į tikrosios kultūros kūrėjų eiles ir tuo būdu tarnauti aukštajam gyvenimo tikslui. Ne beto, žinoma, kad savo įtaka Bažnyčia nesistengtų žmones sulaikyti nuo klaidingųjų gyvenimo takų; kitaip sakant, saugo visuomenę nuo bedievybės bei materializmo dvasios."

Tačiau Bažnyčios priešai, norėdami nuneigti josios nuopelnus kultūros srityje, daro tą priekaištą, būk Bažnyčia, nors dalinai ir globojanti kultūros reikalus, visumet pasiliekanti ištikima askezos principams, ką liūdijąs didis vienuolių luomo aukštinimas. Jau esame minėję, kad siekti tobūlybės visai nereiškia vengti pasaulinio gyvenimo, užsidaryti vienuolyne. Giliausioji tobūlybės esmė asketų supratimu, yra Dievo meilė. Mes neabejojame, kad gyvenant pasaulyje, sąžiningai einant savo pašaukimo pareigas galima Dievas mylėti ir tuo būdu tobūlybės siekti. Askezos mintis yra ta, kad kiekvienas darbas, atliekamas gera intencija yra tarnavimas Dievui. Bažnyčia gerai supranta, kad ne kiekvienas tikįs gali sulig Evangelijos patarčių gyventi.

Galimas daiktas, kad daugelis tikriau išganys savo sielą gyvendami pasaulyje, negu vienuolyne, nes einant į vienuolyną reikia tam tikras pašaukimas turėti. Visuomenė, be abejonės, yra reikalinga vienuolių, gyvenančių sulig Evangelijos patarčių, bet, apskritai imant, žmonės einantieji išganymo keliu prie Dievo, turi būtinai pereiti šį pasaulį.

Eikime dabar prie išvadų. Iš viso, kas pasakyta matome, kad katalikybė nėra priešinga pasaulinei kultūrai. Jeigu ji pasaulinės kultūros nelaiko aukščiausiuoju gyvenimo tikslu, tai yra, jos nedievina, iš to nieku būdu negalima daryti išvadų, būk jinai esanti priešinga kultūringojo pasaulio uždaviniams. Materialinė kultūra turi tarnauti aukštesniajai, dvasinei asmenybės kultūrai, o ši pastaroji, ir apskritai visoks kultūros darbas, turi būti tarnavimas Dievui. Deja, pastaruoju šimtmečiu, daugiausia buvo kreipiama domesio į materialinės kultūros reikalus, o per

tai dvasinės kultūros reikalai turėjo būti dalinai pamiršti. Todel nestebėtina, kad šių laikų atmosfera gana tvanki ir kilnesnėse sielose net tulo bodėjimos kultūra išaukia. Visa tai sakyte sako, kad žmonija reikalinga kultūros, esančios antprigimtinės religijos įsravoj, nes tik toki kultūra tegali duoti gyvenimui prasmės ir vesti žmones į galutinąjį tikslą — Dievą.

GYVENIMAS KAIPO TARNAVIMAS DIEVUI.

1. Dievas kaipo aukščiausias gyvenimo tikslas.

Pasaulio tvarka sakyte sako, kad yra visų daiktų pradžia — Tvėrėjas. Žmogaus protas, ieškąs tiesos, kreipias į Dievą, kurs yra absoliutinė tiesa, taipogi ir širdis, trokštanti amžinos laimės, veržias į Dievą kaipo į begalinės laimės šaltinį. Dievas yra visų daiktų pradžia; kas yra, yra iš Dievo, ir nėra nė vienos būtybės, kuri savo būtį nebūtų iš Dievo garusi. Todel aišku, galutinąjį žmogaus tikslą esant Dievą. Tvėrimas įvyko delto, kad Dievas savyje yra begalinė gėrybė, aukščiausias tobūlumas. Panorėjo, kad aukščiausieji tobūlybės privalumai atsispindėtų šalia jo, tai yra tvariniuose.

Taip tatai savo pradžią tvarinija turi Dievuje. Jei galutinasis tvarinijos tikslas būtų kas nors kita, tuomet rastųsi esybė nepriklausanti nuo Dievo ir tuomet Dievas, tiesą sakant, jau nebebūtų Dievas. Bet taip būti negali. Kadangi Dievas yra begalinė gėrybė, todel negali nenorėti tvarinijai gerumo. Mes protingieji tvariniai turim būti dėkingi Dievui, kad mus sutvėrė savo paveikslu ir panašumu ir davė save mums siekimo objektu, tikslu. Nunai kyla klausimas, kaip tasai tarnavimas Dievui turi reikštis. Juk galėjo būti pasaulis nesutvertas, jo esimas nėra būtinas. Jeigu jis tapo Dievo sutvertas, tegalėjo tas tvėrimo aktas tik begalinio Dievo gerumo dėka įvykti. Aiškus daiktas, tvarinių tarnavimas Dievui negali reikštis tuo būdu, kad jie ką nors nauja, tobūlesnio Tvėrėjui duotų. Vienintelis galimas tvėrimo tikslas buvo, kad tvariniai skelbtų Jojo (Tvėrėjo) garbę. Tame tad ir glūdi žmogaus kaipo protingo tvarinio uždavinys. Taigi žmogus privalo savo Viešpatį garbinti ir visa širdimi mylėti.

2. Tarnavimas Dievui.

Žodžiu tarnauti Dievui krikščionys dažniausia supranta tas religines praktikas, kurios žmogaus širdį betarpiai kelia Dievop. Tačiau tas pasakymas gali turėti kur kas platesnės prasmės. Juk Dievui tarnaujame ir tada, kai tinkamai elgiamės su sau lygiais, kai neįžeidžiame artimo teisių, kai sąžiningai einame savo pašaukimo pareigas ir t. t. Vykinti gyvenime doros įstatai reiškia ne ką kita, kaip tarnauti Dievui.

Geriausias ženklas, kad žmogus tikrai Dievui tarnauja tai jo dorybės, įgytos kovos, savęs atsižadėjimo keliu. Ta prasme visas žmogaus gyvenimas turi būti tarnavimas Dievui.

Taigi religija nėra tik vidujinių pergyvenimų bei ūpo dalykas, kurio sudaroma šventadienį nuėjus į bažnyčią; priešingai jinai turi apimti visas žmogaus gyvenimo sritis. Kiekvienas darbas turi būti gaivinamas religijos dvasios, kuri ir pačiam darbui duoda aukštesnės vertės. Kad religija ir dora ankštai tarp savęs rišasi, tuo netenka abejoti. Doros įstatus žmonija visais laikais laikė Dievo duotais įsakymais. Sąžinės balsas tikintiesiems buvo ne kas kita, kaip Dievo valios reiškėjas.

Visose tautose, neveizint jų kultūros laipsnio, sutinkame įvairių įvairiausių religijos praktikų, kurių mintis tačiau yra ta pati pasiduoti Dievybės valiai ir jai tarnauti. Toji tiesa vienur gali būti suprantama gana savotiškai, tačiau tas dalyko esmės nekeičia.

Antai persų religijoj, anot Zoroastro, pasaulio procesas esąs kova dviejų kits kitam priešingų gaivalų kitaip tariant, tai esanti nuolatinė gerojo Dievo su tamsybių gaivalu kova. Žmogus gi privaląs atsistoti gerojo Dievo pusėje, kurs galų gale vis delto pikto gaivalą nugalėsiąs. Nekitaip mokino ir anuomet sugalvotojo Mitros kulto atstovai, norėjusieji užkirsti kelią krikščionybės besiplėtojimui.

Taip tatai žmogaus gyvenimas yra tarnavimas Dievui. Toji tiesa, kaip žinoma, jau ilgą laiką glūdėjo religinėje pirmykščių tautų sąmonėje.

Tačiau nežemiškojo turinio toji tiesa tegauna tik krikščionių tikyboje. Didžiausias Kristaus įsakymas yra: „Tu privalai tavo Viešpatį mylėti visa širdimi, visa siela ir visomis savo pajėgomis.“ (Mt. 22, 37). Tais žodžiais Kristus aiškiai nurodė, kam žmogus yra šiame pasaulyje leistas. Šv. Paulius apaštalas iš tų Kristaus žodžių daro tolimesnių išvadų, sakydamas: „ar valgote, ar geriate, ar ką kitą darote, visa Dievo garbei darykite.“ (1 Kor. 10, 31).

Krikščionybė nuo pat pirmųjų amžių kovoja del aukštesniųjų gyvenimo tikslų, kovoja su išganymo priešais. Todel ir kiekvienam krikščioniui tinka kovotojo vardas. Net jau pirmųjų amžių rašytojai krikščionis vadina Militia Christi. Patsai Kristus neretai buvo vadinamas vyriausiuoju vadu, vadovaujančiu krikščionims — kareiviams kovoje su išganymo priešais. Tačiau krikščionybėje nėra to naivaus dualizmo, kuriuo antai persisunkusi persų tikyba.

Krikščionių Dievas nedalyvauja patsai kovoje su tamsybių gaivalu — piktąja dvasia. Jam rūpi, kad protingieji tvariniai-žmonės pasiliuosuotų iš piktosios dvasios vergijos ir jau čia žemėje kurtų Dievo karalystę. Kadangi kiekvienas krikščionis, kad išganius savo sielą, turi be paliovos kovoti su išganymo priešais, Kristus mums paliko malonių šaltinių — sakramentų. Tais šventais sakramentais tikintieji ir privalo naudotis, nes prie jų eidamas žmogus nusidėjėlis susitaiko su Dievu, vėl gauna rei-

kalingos malonės bei paramos. O be Dievo pagalbos, be jo malonės negali žmogus savo sielą išganyti. Bažnyčia gi be Kristaus įsteigtųjų sakramentų ilgainiui įvedė sakramentalijų, visokių laiminimų. Tos sakramentalijos lydi net kasdienius tikinčiųjų darbus, palaiko žmonėse dorus religingus papročius. Tikinčiam žmogui jos duoda suprasti, kad čia žemėje kiekvienas darbas gali būti pašventinamas, pavedamas Dievui.

Taip tatai Bažnyčia visais laikais stengės žemiškąjį gyvenimą su dieviškuoju jungti ir tą savo uždavinį, kiek toli siekė josios įtaka visuomenėje, visokeriopais būdais vykdė. „Reikia pripažinti, sako Eucken'as, jog iš visų religijų daugiausia įtakos į visuomeninį gyvenimą nori turėti krikščioniškoji; ji tiesiog nori visoms gyvenimo sritims vadovauti. Savo idejas ji yra pasiryžusi be jokios atodairos į gyvenimą vykdinti. Pirmaisiais amžiais tas dalykas jai gana sunkiai sekėsi, turėjo ilgą ir žiaurią kovą kovoti. Ir vis delto matom ją laimėjus. Viduriniais amžiais Bažnyčia buvo aukščiausiai iškilusi. Josios autoritui buvo pasidavusios visos kultūringojo gyvenimo sritys ir viešpataujančių rolę tuomet, žinoma, vaidino religija." (Eucken, Können wir noch Christen sein? S. 24).

Tačiau prasidėjus reformacijos gadynei, kaip žinoma, Bažnyčia nebeįstengė ilgiau sukūrtojo gyvenimo vienybės palaikyti. Ir matom, kaip atskiros kulturingojo gyvenimo sritys kita po kitos pradeda iš Bažnyčios įtakos atsiliuosuoti. Josios moralinė jėga žymiai pašlijo ir ji nebegalėjo turėti visuomenėje tos išganingos įtakos, kokią aukščiau buvo turėjusi. Pati visuomenė ima Bažnyčios prie kultūros uždavinių nebeprileisti.

Mat buvo žmonėms įskiepyta mintis, būk Bažnyčia tramdanti, kultūros pažangą, savo dora neleidžianti kultūringojo gyvenimo sritims reikštis. Ta priešinga Bažnyčiai dvasia ardyte ardė krikščioniškosios visuomenės pagrindus. Ir tuo būdu religija tapo nustumta antraeilėn vieton. Visuomenė gi kaskart labiau darėsi palankesnė individualizmo obalsiams.

Kultūra, pasiliuosavusi iš Bažnyčios įtakos, plėtojasi savais takais, virsta grynai pasauline. Liko paskelbta dorą neturint nieko bendra su tikyba. Doros atžvilgiu žmogus tampa sau tikslas, nuo nieko nepriklausomas, galįs elgtis kaip tinkamas. Žmogus, girdi, privaląs gerai elgtis ne delto, kad Dievas yra, bet kad to reikalauja įgimtasis protas bei sąžinės įstatai.

Atsirėmus netikybinės doros pagrindu vargiai begalima kalbėti apie tikėjimą Dievui. Netikybinė dora, kaip gyvenimo faktai liūdija, eina greta su Dievo esimo neigimu. Prie tikybos esmės iškreipimo ypač daug prisidėjo Schleiermacher'is. Pasak jo, religija nieko bendra neturinti su protiniu žinojimu: ją sudaraąs dievotumo jausmas. Taip tatai atėmus religijai protinį pagrindą, pradėta ją identifikuoti su jausmų sritimi.

Tie religiniai jausmai reiškią ne daugiau kaip maloniai skambą muzikos akordai.

Kadangi pasaulis savo esimą yra gavęs iš Dievo ir jį Dievas savo visagalybe palaiko, todel visokios pastangos sudaryti pasaulėžiūrą be Dievo, kaipo pasaulio Tvėrėjo, yra nieku neparemtos. Aišku, kad religija, kaipo žmogaus su Dievu santykių reiškėja, yra būtina. Tikint Dievą, kaipo pasaulio Tvėrėją, stačiai negalima prileisti, kad žmogaus veiksmai nebūtų Dievo duotųjų įsakymų normuojami. Reikia pabriežti, jog moderninės etikos atstovų reikalavimas, kad kiekviena gyvenimo sritis privalanti, pati sau duoti šiokio ar tokio plėtojimos dėsnių, žymia dalimi yra klaidingas. Juk visoks kultūros darbas yra ne kas kita, kaip tarnavimas Dievui ir todel, kaipo toksai, negali būti Dievo duotųjų doros įstatų nenormuojamas. Taigi žmogaus veiksmai privalo atatikti Dievo valiai, kuri savo išraiškos randa dorinėje gyvenimo tvarkoje. Tačiau ne būtinai reikia manyti Dievą esant artimiausį kiekvieno veikimo tikslą. Kiekvienas darbas gali turėti dorinės vertės, nors jis pats per save ir ne būtų tiesioginis antprigimtinei Dievo tvarkai tarnavimas. Juk gyvenimas yra didžiulė tikslų sistema. O galutinasis tos visos sistemos tikslas ir yra Dievas.

Todel ir kultūra tula prasme gali būti pasaulinė. Antai mokslininkui, siekiančiam gilesnio pasaulio daiktų pažinimo, artimiausis mokslinio darbo motyvas gali būti tiesos meilė, noras daugiau žinoti. Darbininkas savo kūrybos darbe, kaipo artimiausį tikslą, gali pačią grožę, kaipo tokią, turėti. Tačiau nė vienoj kūrybos srityje žmogus ne privalo matyti galutinąjį savo tikslą. Viskas, kas daroma, galutinai turi būti pavedama didesnei Dievo garbei.

3. Dievotumas kaipo tarnavimas Dievui.

Tuo tarpu kai iš vienos pusės moderninės pasaulėžiūros atstovai skelbia moralybę reikiant griežtai skirti nuo religijos, iš kitos vėl pusės pastebima noro religiją per vien su dora laikyti. Sąžiningas savo pašaukimo pareigų ėjimas girdi esąs, geriausias gero tarnavimo Dievui laidas ir todel visokios religinės praktikos neturinčios jokios reikšmės.

Visai nėsą reikalinga darbas su malda jungti, nes darbas, kaipo toksai, geriausiai atstojąs maldą. Ši moderninė gyvenimo filosofija yra, galima sakyti, gyvas laiko dvasios atspindys. Perdidelis kultūros pažangos garbinimas atvedė į tai, kad religinis gyvenimas tapo nusmelktas. Šiai pasaulėžiūriai įsigalėti daug padėjo tikybinis indeferentizmas bei klaidingas tikybinio gyvenimo supratimas. Manyta išviršinį Dievo kultą neturint jokios gilesnės prasmės. Beto susilpnėjus krikščionybės dvasiai sunku buvo atsilaikyti panteizmo srovei, kuri kaskart darėsi populeresnė. Dievas ir pasaulis panteistinės pasaulėžiūros šviesoj yra viena: jokio esminio skirtumo nėra ir būti negali.

Dievybė ir pasaulis esą du amžinu procesu, besiplėtojančiu vieno ir to paties tikslo linkon. Kultūros pažanga galint būti reiškiama kaipo tarnavimas Dievybei.

Pagrindus grynai etinei religijai yra davęs Kantas. Anot jo, giliausioji religijos esmė yra tai moralybės dėsniai. Jis tai ypač pabriežė. Religiją Kantas šiaip aptaria: „Religija, imant subjektingai yra mūsų pareigų, kaipo Dievo duotųjų doros įsakymų pažinimas. Taigi į dorą elgesį esą galima žiūrėti, kaipo į Dievo valios klausimą. Tačiau visokios religinės praktikos, jo nuomone, esąs nelemtas nesveiko misticizmo reiškinys arba naivaus Dievo vaizdavimosi ženklas. „Visa, ką žmogus sugalvoja, sako jis, kad labiau patikus Dievui, yra aiški religijos parodija bei nedora atbultarnyba.“ (Kant, Die Religion innerhalb der Grenzen der bloszen Vernunft. S. 164).

Šitokias pažiūras, ypač moderninių rašytojų raštuose, ne retai sutinkame. „Mes norim, sako Tönnies, šį kart mėginti religijos principus grynai etikos pagrindais susidaryti.“

Amerikietis W. Salter šiuo klausimu šiaip kalba: „Sąmoningai į gyvenimą vykdoma moralė jau yra religija. Ir tik toki religija žmogui tinka.“ (Cit. pas Schneiderį, Göttliche Weltordnung. S. 13).

Reikia pasakyti, jog vėlesnieji, Kanto mokiniai, beieškodami naujų kelių, pralenkė savo mokytoją. Kantas vis delto buvo tula prasme tikįs žmogus, nes tuose doros įstatuose lyg norėjo Dievo duotus įsakymus matyti.

Tuo tarpu vėlesniųjų laikų rašytojai, Kanto mokiniai, lengvai apseina be Dievo, nes mat etikai paremti Dievo idėja jiems tapo nebereikalinga. Kai paliauja žmogus tikėjęs Dievą, paprastai griebias kokių nors aukštesnių idejų, turinčių pašalintojo Dievo vietą pavaduoti. Tokiu aukštesniuoju siekimo punktu ir tapo asmenybės idealas, kurį bedievinant ir norima sau sudaryti asmenybės religija. Mūsų laikų garsusis monizmas, kaipo Dievo ir pasaulio tapatybės mokslas, reiškia aiškiausių pretenzijų šitokia religija virsti. Gal išsyk nevienam atrodys, kad monistinėje pasaulėžiūroje yra nemaž mistingojo elemento, kurio moderninio žmogaus dvasia ima kas kart labiau pageidauti.

Tikrai, vyriausios monizmo idejos, kaip antai absolutybė, amžinybė, „pasaulio myslys“ norima kaž-kokio misticizmo skraiste apsiausti. Nekartą monizmui yra duodamas panteizmo vardas. Toji monistinė pasaulėžiūra daro pastangų žmogaus žvilgį, kiek galima, nuo laikinųjų daiktų atitraukti, mėgina žmogų su Dievybe suartinti ir tuo atžvilgiu kilnesnias sielas sužavi. Dabarties laikais monizmo pažiūros gana plačiai pasklydusios. Taip ko kito pastebima monistus kreipiant domesio ne tiek į pačią Dievybę, kiek į sudievintąjį pasaulį, žmogaus asmenį. Ir todel jų religija daugiau atatinka žmogaus asmenybei. Šios religijos principų nušviėtimą randame rinktiniame veikale, vardu

„Der Monismus, dargestellt in Beiträgen seiner Vertreter.“ Jena 1908, I, S. 164.

Štai kaip monistai maldą supranta. „Mes negalim leisti, sako jie, kad malda būtų suprantama taip, lyg kad jąja galėtumėm kreiptis į Tąjį kurs egzistuoja kaipo individualinė esybė. Mūsų malda tikriausiai reiškias darbu, kūrimu tokių veikalų, kurie visumai tinka ir kurie, jų reikšmės atžvilgiu, yra būtini.“ Žinoma reikia, sutikti su tuo, kad religiniame gyvenime svarbu daugiau etinę pusę pabriežti. Taip, veiklus gyvenimas, gaivinamas dorinių—religinių impulsų yra geriausias tarnavimas Dievui.

Galimas daiktas, kad tam tikrais atvėjais padorus darbas Dievui yra vertesnis ir meilesnis už maldą. Paklausykim ką tuo dalyku sako toks gilus mistikas, kaip Eckhardt'as. „Jeigu karštos maldos metu atsimintumei, kad yra vargšų, laukiančių išmaldos, geriau tau bus, jei pertrauksi savo karštą maldą ir pasirūpinsi vargšui išmaldos duoti.“ Tačiau geri darbai toli gražu ne vienintelis būdas Dievui tarnauti. Juk žmogaus viduje esama ir dievotumo jausmų, kurie reiškias malda. Kilniausias sielos reiškinys — malda religiniame gyvenime turi savystovios reikšmės.

Taigi, kad Dievą kaip reikiant garbinus, negana daryti gerų darbų. Kartkartėmis reikia savo mintis, savo jausmus Dievop pakelti. Mes esam reikalingi Dievo pagalbos, kurios tiesiog negalim neprašyti. Beto turim moralinės pareigos už gautąsias geradarybes Dievo Gėrybei dėkuoti. Taigi gyvas reikalas mus verčia kartkartėmis paliauti kad ir gerus darbus darius, o savo širdį Dievop pakelti. Tam tikslui ir yra skirti šventadieniai. Žmogaus dvasios gyvenime turi jie didžiausios svarbos. Čia duodama progos aprūpinti dvasios reikalus, pasisemti naujų, gyvenimui reikalingų jėgų. Priešingai, kur Viešpaties dienų šventimas nėra laikomas, ten ir gyvenimo atmosfera sunki, dvasią slegianti. Reikia žinoti, jog beveik visos mums žinomos tautos turi Dievo garbei skirtas dienas, kuriomis sunkus darbas vengiamas. Krikščionių pasaulyje Viešpaties dienos, kaip žinome, iškilmingai keliamos ir tas dalykas krikščionims, be abejonės, turi didelės reikšmės.

Net materialistinis monizmas, kurs taip mėgsta tyčiotis bet kurios dievotumo formos ir kurs stengias mokslu ar menu religiją pakeisti, vis delto negali paneigti to psichologijos dėsnio, kad visa, kas viduje, dvasioje įvyksta, turi reikštis ir viršuju gyvenimu. Antai Haeckel'is kalbėdamas apie, Monistinę bažnyčią tarp ko kita sako: „Moderninis žmogus, kurs turi mokslą ir meną ir susyk, žinoma, religiją, nėra reikalingas, varžančios jo laisvą dvasią bažnyčios. Tačiau gyvenimas po atviru dangumi, kur žmogaus žvilgis laisvai gali siekti tolimųjų bekraštės visatos dausų, leidžia nors trumpam laikui pamiršti tą žiaurią kovą del būvio, o ieškotis gamtoje gerumo bei grožio atspindžių. Ir tos puikios gamtos rėmuose jis yra laisvas kurtis savąją bažnyčią.“ (Haeckel, Welträtsel, S. 138).

Tuo būdu matom, kad net monistai, kurie viršųjį Dievo kultą neigia, faktinai grįžta prie religinių praktikų, ką liūdija monistų sakomieji pamokslai ir kiti dalykai. (Žiūr. W. Ostwald, Monistische Sonntags-predigten, Leipzig, 1911).

Gyvenimo tikslų vieta ir vertė religijoj.

Religija, galima sakyti, taip sena, kaip sena pati žmonija. Visais laikais joje žmonės matė savo tikrąjį išganymą. Tačiau nestinga ir priešingų pažiūrų, kurios siekia irgi gana gilios senovės. Ypač dabarties laikais netikybos mokslas randa nemaža šalininkų. Viena svarbesniųjų tikybos neigimo priežasčių tai klaidingas Dievo esmės supratimas.

Kaikas Dievą nesivaizduoja kaipo tobuliausią esybę, turinčią savy būties pilnybę, bet, priešingai, įneša nemaž antropomorfizmo, kurs, žinoma, visiškai užtemdo Dievo idėją. Antai stabmeldžiai dievus patys susigalvoja, nesigailėdami jiems žmogaus silpnybių priskirti.

Ir todel nestebėtina, kad jų dievai neretai esti kerštingi, pikti, nepalankūs žmonėms. Antai senobinė graikų mitologija pasakoja, kad Prometejus, kurs pagavo iš dangaus ugnį ir atnešė ją žmonėms, nusižengęs valiai dievų, kurie lyg nenorėję, kad žmonės savo rankose kultūros žibintus turėtų. Taip dalykams esant, pati religija nustoja savo esminio ir svarbiausiojo turinio. Tačiau visai ką kita matome Biblijoje. Iš Biblijos pasakojimo apie gero ir pikto pažinimo medį sužinome, jog Dievas ypatingu būdu rūpinasi savo protingaisiais tvariniais—žmonėmis. Ir todel Biblijos piešiamieji žmogaus su Dievu santykiai visai atatinka giliausiąjai religijos esmei.

Genezies autorius mums sako, kad Dievas sutvėręs pirmuosius žmones, apdovanojęs juos gausiomis malonėmis. Beto uždėjęs jiems pareigą toliau varyti kūrybos darbą čia žemėje. Įsakymas, duotas Rojuje pirmiesiems žmonėms, turėjo tikslo apsaugoti juos nuo nupuolimo. Deja, pirmieji tėvai pasidavė piktosios dvasios pagundai: kad, girdi, jūs būsite kaipo dievai, jei valgyste vaisių nuo užgintojo medžio. Tuo būdu jie savo kalte suardė laimingąjį Rojaus gyvenimą. Kad žmogaus gyvenimas tapo itin tragingas, čia kaltas ne Dievas, bet patsai žmogus, Dievo duotojo įsakymo nepaklausęs. Kaikas klaidingai mano, būk žmonija savo pastangomis, kaip šit kultūros keliu, prarastąją laimę vėl atgausianti ir todel visoki santykiai su Dievu reikią nutraukti. Netikybos šalininkai Dievuje mato žmogaus priešą. Mat Dievas, kaipo Viešpats, savo įsakymais varžąs laisvą dvasios plėtojimos ir tuo būdu neleidžiąs čia žemėje laimės suieškoti. Kaip kad Rojuje piktoji dvasia, pasivertusi žalčiu sugundė pirmuosius žmones, taip lygiai ir dabarties laikais nepaliauja netikybos žmonių gundžiusi. Jūs girdi, jei norite viršžmogiais tapti, nusikratykite Dievo duotųjų įsakymų, nepasiduokite

jojo valiai. Toji kova tarp tikybos ir netikybos, tos pasaulio dvasios, reikia pasakyti, tęsėsi per visą žmonijos istoriją.

Gana čia bus pažymėjus iš pastarųjų laikų tokius tikybos priešus, kaip Feuerbachas, Nietzsche. Religija, Feuerbacho supratimu, esanti kaž koks pikto likimo padarinys. Mat ji iš žmogaus reikalaujanti savęs atsižadėti, visus savo darbus kaž kokiai nežemiškai esybei pavesti. „Doros įstatus, sako jis, globoja nežemiška, pasauliui visai svetima esybė. Tai esybei, kurią paprastai vadina Dievu, visa, kas gera, turi priklausyti, tuo tarpu kai žmogui lemta nupuolimo padėtyje pasilikti.

Geriausias savo jėgas, užuot sunaudojus gyvenimo pažangai, turi bereikalingai tai išsvajotai esybei pavesti.“ (Feurbach, Das Wesen des Christentums, S. 391).

Dar didesnė Dievo neapykanta matosi Nietzsches raštuose Nietzsches virššmogis negali jokios aukštesnės esybės pakęsti. Mat nori patsai būti dievu, savęs viešpačiu. Todel visu smarkumu užsipuola ant Dievo duotųjų doros įsakymų, kurie, jo nuomone, varžą laisvą žmogaus dvasią. Žengiant didybės keliu tie dvasią varžą pančiai reikią sutraukyti, reikią tų tikybos ir doros prietarų visiems laikams nusikratyti. Ir filosofas Nietzsche sveikina didėjančią mūsų laikais netikybos srovę ir triumfuodamas šaukia, kad, girdi, jau artinasi galas tikybai, krikščionių Dievui... „Dievas jau miręs!.. Visi mes prisidėjome prie jo mirties — jūs ir aš!.. Niekad nėra buvę istorijoj didesnio įvykio, kaip šisai!“

Šiai ateistinei gyvenimo filosofijai tarnauja taipgi ir modernine poezija. „Ar-gi jūs nesuprantate, klausia žinomas danų poetas Jacobsen'as, jog tą dieną, kada žmonija vienu balsu laisvai galės sušukti: nėra Dievo! — atsivers nauja žemė, naujas dangus?... Kaip didi atmaina turės tuomet žmonių gyvenime įvykti, kai visos pomirtinio gyvenimo viltys bus palaidotos! Ta didžiulė meilės srovė, kuri šiandien dar veržias tikinčiųjų širdimis Dievop turės tuomet čia žemėje išsiplėsti. Ir tuokart ilgą laiką mumyse gludėjusios jėgos pasireikš naujam gyvenimui.“ (J. Jacobsen, Niels Lyhne. Reclam. S. 151).

Reikia žinoti, jog Nietzsches virššmogio idealo garbintojų nemaž yra. Eulenberg'as monistų maldykloj „Ikarus und Dädalus.“ (Leipzige 1912 m.) yra pasakęs: „žmonija-laisva, dievams gi mirtis.“ Kitas modernasis galvotojas Horneffer'is, šiaip tvirtina: „Dievas amžinai žmogų slėgia, neduoda jam nei atsikvėpti. Betgi paliuosuok žmogų iš po Dievo valdžios ir jis vėl atgaus jaunystės jėgas.“ (Horneffer, Vom starken Leben. 1912. S. 56).

Tuo būdu matom, kaip didybės manijos pagautas žmogus neigia tikybą, neigia Dievą. Tiesą sakant, toks žmogus nori pats dievu būti ir todel dega neapykanta, žinodamas esant aukštesnę esybę-Dievą. Viržmogis, žinoma, nenori žinoti, jog Dievas yra begalinė gėrybė, laimė, geidžianti tvariniams laimės. Kad

Dievas žmogų yra leidęs ir jo laimei, ta mintis viršžmogio idealo siekiančiam svetima. Toksai žmogus tiesiog negali dra.ug su šv. Augustinu tarti: „O kad pažinti galėčiau sielą ir Dievą r daugiau nieko? — Nieko.“ (Soliloquia I, 7).

Religija ir asmenybės gyvenimas.

Kadangi galutinasis žmogaus tikslas yra Dievas, todel ir gyvenimas turi būti ne kas kita kaip tarnavimas Dievui. Religija ir mokina mus, kaip tarnauti Dievui...

Žmogus, kaip žinome, buvo Dievo sutvertas o paveikslu ir panašumu. Kaipo begalinio gerumo šaltinis Dievas negalėjo savo tvariniams, ypač protingiesiems, neduoti daugiau ar mažiau tobūlybės savybių. Net senovės galvotojas Platonas tvirtinio, kad Dievas norėjęs matyti savo tobūlybės atspindį šalia jo r todel įkūręs regimąjį pasaulį.

Kaip tarnauti Dievui, mokina religija. Dievas, kaipo begalinis gerumas, nori žmogui padėti kilnųjį dvasios gyvenimą kurti

Kiekvienai geros valios sielai jis teikia reikalingos moralinės paramos-malonės. O Dievo malonių šaltiniai tikrai neišsiemiami.

Bet jei žmogus griežtai atsisako su Dievo malone bendradarbiauti, tampa nelaimingas, nes be Dievo malonės savo pastangomis, tikrojo gyvenimo sukurti negali. Tą gilų sielos tragizmą, tą netikybinę dvasios padėtį aiškiausia yra nupiešęs Nietzschė.

„Tu jau niekuomet nebesimelsi, sako jis, nesikreipsi į gerąjį Dievą, nes tavo tikėjimo viltis jau amžinai palaidota. Tu sąmojingai nusikreipei nuo galutinojo gėrio, nuo aukščiausiosios gyvenimo išminties.

Tau nėra ilgesio valandomis draugo, kurs tave suramintų, paguostų. Tau nėra teisėjo, kurs už tavo geruosius darbus atlygintų. Lyg sumišęs tu klaidžiosi užburtame klaikių minčių rate, nerasdamas išėjimo. Gyvenimo įvykiai sau atrodys be jokios prasmės, o šviesi ateitis jau tavęs nebevylios. Tavo širdis visumet bus nepasitenkinusi, nerami ir tačiau tu tos amžinos ramybės kratysies. Žmogau, tu nori visko atsižadėti? Kas tau duos tos savęs atsižadėjimo galios? Juk lig šiol dar niekas jos nėra turėjęs.“ (Nietzsche, Die fröhliche Wissenchaft. S. 216).

Šiaip tatai Nietzschė piešia netikinčiojo psichologiją, duodamas suprasti, kaip sunku be Dievo gyventi. Mums yra žinoma, jog jisai degdamas krikščionių Dievo neapykauta tragingai yra baigęs savo gyvenimą ir pagaliau neįvykdęs savo beprotiškų teorijų. Apimtas bevilčio likimo ir nujausdamas besiartinant tragingą savo gyvenimo finalą savo išpažinimuose atvirai yra pasakęs, jog be Dievo vis tik begalo sunku gyventi. Kai vieną kartą jo artimojo draugo Overbecko žmona jam prisipa

žino, jog ji religijai nepriduodanti jokios reikšmės, tuokart štai ką jai atsakęs: „Jūs taip kalbate vien delto, kad norite mane raminti. Nelinkėčiau Tamstai religijos idėjas prarasti.“

Taip kalbant jo veide buvo matomas gilus liūdėsys, pasidavimas likimo ironijai. Ir jis tęsė toliau: „Aš praradau religiją atgal grįžti aš jau nebenoriu. Esu baisiai varginamas galingųjų mano geidulių; jie mane blaško visosna pusėsna ir matomai jie man ruošia neabejotiną pražūtį. Visa savo esybe jaučiu, jog žingsnis po žingsniui artinuos į pražūties krantą ir jau kitokio išėjimo nėra.“ (Bernoulli, Franz Overbeck und Fr. Nietzsche. S. 250).

Taip tatai moderninė kultūra, apsirėždama šiuo gyvenimu, duoda aiškiausio liūdijimo, jog gyvenimas be Dievo tiesiog negalimas. Pašalinus religiją iš gyvenimo jaučias tula tuštuma, kurios neįstengia joki viršujės kultūros laimėjimai užpildyti. Užtat šiandien ir pastebima religijos Dievo ilgesys, kurs, žinoma, gali nauja religinio atgimimo srove išsilieti.

Religija ir asmeninė žmogaus laimė.

Religija kaip su tubulumo idealu, taip ir su asmenine žmogaus laime ankštai rišasi. Juk Dievas negali žmogaus laimės nenorėti. Ir jeigu Dievas tam tikrais atvejais gina džiaugtis tulais gyvenimo smagumais, anaiptol nereiškia, kad žmogus čia žemėje negali būti laimingas. Tieji doros įsakymai kaip tiktai ir duoda galimybės tikrosios laimės siekti. Mat jie slopina jautulingąją prigimtį, neduoda žemiesiems kūno palinkimams išbūjoti. O žinomas daiktas, kad žemiesiems palinkimams išbūjojus tikrojo tyrojo džiaugsmo šaltiniai tampa užnuodyti. Taigi gyvendamas sulig Dievo duotųjų doros įsakymų kaip tik ir gali žmogus tikrąją laimę atsiekti.

Juk Dievas yra amžinosios laimės šaltinis. O ieško žmogus ne laikinosios, bet amžinos laimės. Laikinąją laimę gali, tiesa, rasti moksle, mene kūryboj ir kitose kultūrinio gyvenimo srityse. Betgi laikinąja laime negali žmogus pasitenkinti, nes jis leistas amžinajai. Kiekvienas giliai tikįs krikščionis žino, kokio tyro džiaugsmo randa širdis Dievo artimybėje. Kaip galingai širdis veržias į Dievą galim įsitikinti iš šių psalmininko žodžių. Quid enim mihi est in coelo? et a te quid volui super terram? Defecit caro mea, et cor meum: Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum. Quia ecce, qui elongant se a te, peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te: mihi autem adhaerere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam ut annuntiem omnes praedicationes tuas, in portis filiae Sion. (Ps. 72, 25).

Kad praradęs Dievą bei religiją žmogus tampa nelaimingas, tuo netenka abejoti: gyvenimo pavyzdžiai tai aiškiausiai liūdija.

Čia tenka prisiminti žinomas anglų gamtininkas Romanes kurs po ilgų vidujinių kovų galų gale grįžo prie Dievo.

„Aš galiu atvirai prisipažinti, rašo jis, kad pradėjus man Dievo buvimą neigti, pasaulis mano akyse nustojo turėjęs prasmingumo dvasios. Vienintelis mano gyvenimo obalsis tegalėjo būti: naudokis diena! Ir be abejonės, atsiminus tai, kad gyvatos siūlas galų gale bus nutrauktas ir turės amžina naktis užstoti, jaučiau dar didesnį širdies suspaudimą. Kuomet aš tais gyvenimo klausimais galvodavau ir, be abejonės, buvau priverstas galvoti, kuomet aš sau gyvai įsivaizduodavau kontrastą, koks yra tarp laimingos kūdykystės dienų, kada šventai tikėjau ir dabartinės skausmingos sielos padėties, tokiais atvejais negalėdavau nusikratyti gilaus liūdesio, kurs slėgte - slėgė suvargusią mano sielą.“ (Cituota pas Dennertą, Die Weltanschauung des modernen Naturf.).

Galutinasis religijos tikslas.

Tuo būdu matom, jog religija visus kitus žmogaus tikslus remia, gaivina ir sykiu, žinoma, nepaliauja buvusi gyvenimo vainikas. Tenka dabarties laikais konstatuoti tas faktas, kad interesavimasis religija moderninės visuomenės tarpe kas kart didėja. Daugelis yra linkę manyti, kad be religijos, be Dievo gyvenimas vargiai galimas. Iš tos būtent šalies moderniniai galvotojai artinasi į religiją.

Nors ir nėsą galima Dievo esimas protu įrodyti, tačiau gyvenimo reikalas bei praktinis protas verčiąs religiją pripažinti. Ne beto, žinoma, kad šitoki pažiūra į religiją nebūtų vienašališka ir klaidinga. Juk vertinant religiją vien praktinės naudos atžvilgiu, Dievas jau esti postuliuojamas, tampa subjektingosios valios padarinys. Tasai antropocentrinis principas, kurs reiškias ir kitose dvasinio gyvenimo srityse, moderninėj religijoj ima vaidinti dominuojančią rolę ir taip, užuot religijos centru buvus Dievą, juo tampa patsai žmogus.

Katalikų teologijai šitoki religija visai svetima, nes katalikų religija remias dieviškuoju Apreiškimu. Ir tik Dievuje teranda giliausiąjį ir vieninteli religijos turinį. Protestantų teologai yra linkę mokslą apie Dievą išganymo mokslu pakeisti ir todel doktrina apie žmogaus išganymą ir jo nuteisinimą jų dogmatikoje užima centralinę vietą. Todel religija, jų supratimu, ne tiek yra dieviškojo Apreiškimo mokslas, kiek išganymo nešėja, žmogaus aspiracijų reiškėja. Šitai religijai pradžią yra davęs patsai Liuteris, o jau toliau ją plėtojo tokie galvotojai, kaip Kantas, Schleiermacher'is, Ritschl'is ir k. Ir jie priėjo išvadą, kad religiją sudaro patsai žmogus ir sudaro tokią, koki geriausia jo vidaus aspiracijoms atsako. „Ne Dievo esimas, — yra centralinis religijos objektas, kas būtų aiškus paradoksas, bet patsai žmogus. Dievo idėja yra, nelyginant, pagalbinė linija, kurią žmogaus pro-

tas veda tam, kad savo būties problemą aiškiau suvokus. Maldos aktai, kuriais paprastai mes kreipiamės į Dievybę, reiškia mums ne daugiau, kaip išganingą priemonę, kurios stveriamės, kad savy sukėlus antprigimtinių pajėgų, reikalingų savo asmenybės norams ir siekimams palaikyti.“ (W. Bender, Das Wesen der Religion. S. 22).

Kitas moderninis galvotojas tuo klausimu dar daugiau pasako. „Aš tikiu Dievą, nes to reikalauja manoji gyvata. Ir taip aš tikiu ne del paties Dievo, bet savosios asmenybės vedamas.“ (H. Spitta, Mein Recht auf Leben, 1900 S. 184).

Taip tatai moderninis žmogus, pašalinęs Dievą, pats jo vietą užėmė, tapo nuo nieko nepriklausomas. Dievas tapo tik jausmų ar valios postulatas, Jo esimas priklauso nuo autonominės asmenybės, valios. Ko verta šitoki „religija“, nebetenka abejoti.

NUODĖMĖS TIKRĄJAM GYVENIMO TIKSLUI.

1. Nuodėmės esmė.

Kiekvienas gerai žino, kad žengti į doros idealą nėra lengvas dalykas. Gyvenimo faktai liūdija, kad žmogus gyvenimo kelyje neretai suklumpa; užuot kilęs aukštyn prie idealo, nusižengia savo gyvenimo uždaviniui. Tad kyla klausimas, kas yra pagalios toji nuodėmė?

Nuodėmė plačia prasme tai nukrypimas nuo tikrojo gyvenimo kelio, praradimas gyvenimo gerumų. Kai žmogus savo rankomis palaidoja laimę, sakome, jisai elgias neišmintingai, nusižengia gyvenimo tvarkai. Tačiau ar gi tame glūdi giliausioji nuodėmės esmė? Pripažinę Dievą esant aukčiausiąjį mūsų gyvenimo tikslą ir sužinoję Jo duotus doros įsakymus, žmogus turi moralę pareigą juos pildyti, nes kitaip tiems Dievo įsakymams nusižengia ir padaro nuodėmę. Štai kame glūdi nuodėmės giliausioji esmė.

Kadangi nuodėmė savo esme yra didžiausis nusižengimas Dievo teisybei ir Jo visagalybei, kiekvienas geros valios žmogus joje mato ne tik visokių nelaimių versmę, bet drauge jaučia ir savo sunkų nusikaltimą Aukščiausiąjai Gėrybei. Žmogus, įpuolęs į sunkią, mirtingą nuodėmę, tuo pačiu sutrauko visus gerus santykius su Dievu, užkerta kelią Jojo malonės veikimui, žodžiu sakant, tampa kaltas Dievo akyse. Beto, žinoma, nusidėjėlis kenčia viduje, dvasiškai, jaučia savyje baisią disharmoniją, kuri neduoda ramybės sąžinei. Istorija aiškiausiai mums liūdija, jog nuodėmės supratimas giliai yra įleidęs šaknis į tautų sąmonę. Mes neabejojame, jog žmonija nuo pat žilos senovės žiūrėjo į nuodėmę kaip į prasikaltimą dorinei Dievo tvarkai, už kurį laukia sunki bausmė.

Užtenka tik įsigilinti į religinę tautų sąmonę, suprasti stabmeldžių kultą, maldas, apeigas, kuriomis Dievybę permaldauja, gauna kalčių atleidimą, kad supratus, kaip ankštai nuodėmės ideja yra susirišusi su žmogaus prigimtimi. Nuodėmės gilus supratimas ypatingai ryškiai atsispindi religiniame žydų tautos kulte, atgailos psalmėse, o josios giliausioji esmė pasirodė kryžiaus aukoj. Tą nuodėmės baisumą Bažnyčia nė kiek nesumažindama visais laikais skelbė ir skelbs. Nors jinai neatstumia nuo savęs nusidėjėlių, neatima jiems išganymo vilties, bet niekuomet nepaliaus skelbusi pragaro bausmės, kurios laukia atgailos nedarančių nusidėjėlių.

2. Moderninė nuodėmės apologija.

Mūsų laikais, susilpnėjus tikybos dvasiai, ir nuodėmėj nebenorima matyti to baisaus tragizmo. Kuo žmonės amžių amžiais kratėsi ir biaurėjos tai šiandien plačiose visuomenės sferose randa mažesnio ar didesnio prijautimo.

Dangeliui šiandien nei į galvą neateina, kad jie nuodemių tvane paskendę. Net biaurios nuodėmės kaikam nebeatrodo nuodėmėmis, bet paprastomis silpnybėmis, kurių žmogus, girdi, negalįs išvengti. Ir nenuostabu, kad tikintiesiems tenka išgirsti skaudžių pajuokos žodžių, kaip šit: „ką gi tie tikintieji, taip dažnai einantieji išpažinties, beturi išpažinti!“ Aišku, mūsų laikais nebėr to sąžinės jautrumo, kuris kitados reikšdavosi; tas patsai sąžinės balsas neretai iškreipiamas taip, jog tobulybės idealas nūnai daugeliui virsta mažai tereiškiančiu arba ir visai beprasmiu žodžiu. Žinomas yra daiktas, kad net tikintieji žmonės retai atlikdami išpažintį ir nedarydami sąžinės sąskaitos, pamažu apsipranta su nuodėmėmis ir nebeįstengia savo liūdno dvasios stovio suvokti. Tasai sąžinės balsas dažnai slopinamas įvairiais gudriai sugalvotais sofizmais, surandama visa eilė neva nusižengimą pateisinančių racijų; toji pati nusižengimo kaltė kiek galima švelninama, mažinama, neretai net visai nekaltu vardu pridengiama.

Ankščiau, girdi, buvę galima smerkti nuodėmingus pasielgimus, bet dabar, kuomet psichologijos ir visuomenės mokslai, betyrinėdami žmogaus prigimtį, suradę josios dėsnius, patyrimo šviesa nušvietę gyvenimo klausimus, jau visai kitaip reikią žiūrėti į tariamuosius nuodėmingus nusižengimus. Psichologija įrodžiusi, jog mūsų valią prie tokio, o ne kitokio veikimo tam tikros vidujinės priežastys nustatančios. Mūsų darbai, kuriuos manome laisvus esant, ištikrųjų esą ne kas kita, kaip būtinos vidaus pergyvenimų pasekmės. Gamtoje veikią būtini dėsniai, tad ir žmogus, kaipo gamtos dalelė, turįs tų būtinųjų gamtos dėsnių klausyti. O kaip labai žmogus esąs prigulmingas nuo gyvenimo apystovų! Savo veikime jis esąs tiesiog prigulmingas nuo žemesniųjų savo įgimties palinkimų, geidulių, pavel-

dėjimo įtakos ir t. t. Tad drąsiai esą galima sakyti, žmogų laisvos valios neturint. Tačiau sąmonės balsas ar-gi ne sako, jog valia savo nuotaika nustato veikti ar neveikti. Tiesa, į valios pasirinkimus turi įtakos įvairūs motyvai, palinkimai, vis delto jie valios veiksmą nustatyti negali, nes sąmonės liudymu galutinasis pasiryžimo aktas veikti ar ne veikti priklauso valiai, nežiūrint net to, kad visos veikimo sąlygos jau yra įvykusios.

Kiti valios laisvės priešininkai eina dar toliaus ir ryžtasi net ginti nuodėmės teisėtumą. Klaidinga esą nusikaltimo ieškoti toje srityje, kur kūno prigimtis nepasiduodanti dvasios įstatui, o sekanti savuosius palinkimus. Prigimties, ypač jautulingosios, veržimuisi nereikią statyti jokių kliūčių, nes kitaip girdi, mes, nusižengtumėm josios teisėms. Taigi jautulingosios įgimties palinkimams reikią duoti pilniausios laisvės, jų nevaržyti bereikalingais askezos prasimanymais. Jautulybės teisė esanti neliečiama, „šventa“. Mums nei kiek nėra nuostabu, kad tąjį jautulybės „šventumą“ skelbia kaip tik tie, kurie su dieviškuoju šventumu nieko bendra neturi, kurie religiją, teisingu Foerster'io pastebėjimu, iš lytinės sferos išveda. Iš nuodėmės girdi, pareiną didybės energija, grožio elementai, jinai esanti toji jėga, kuri gyvenimą kurianti, jam pamatus grindžianti. Dorybė žmogų varžanti, verčianti pereiti į er gyvenimą tyliai, nepaliekant paskui savęs didybės pėdsakų, kas žmogui turinčiam savy didybės nujautimo ne tinką. Tuo tarpu esą visai kas kita, kuomet žmogus pasiryžtąs sutraukyti visus jo dvasią varžančius pančius ir pakilti virš moralumo dėsnių. Tam, žinoma, esą reikalinga, turėti savyje galingų troškimų ir beribio savimi pasitikėjimo.

Iš čia seka, kad kriminalis prasikaltėlis tam tikru žvilgiu vertas didesnio susidomėjimo negu doras ir teisingas žmogus. Yra žinoma, jog šitokias pažiūras į gyvenimą noliai platina ponografinė beletristika, kuri tuo žvilgiu yra žalingiausia. Kiek ji daro pikta – sunku apsakyti. Paleistuvystė visada buvo viena baisiausių žmonijos rykščių. Lyties jausmo iškrypimas visų labiausia naikina kūno ir dvasios jėgas. Istorijos liudymu tautų degeneraciją, nusmukimą ir galutiną žlugimą visuomet lydėjo smarkus paleistuvystės pakilimas.

Ne retai tenka net iš pažiūros rimtų visuomenės darbuotojų girdėti, būk nuodėmė, kaipo pereinamasis momentas žmogaus gyvenimui esanti būtina. Tiktai susidūręs su piktu žmogus tegaunąs gilesnio gyvenimo pažinimo. O ypač dailininkai, kurie siekia gilesnės gyvenimo reiškinių sintezės, privalą nusileisti iki pat gyvenimo dūgno. Be to žmogus tinkamo savo jėgų subrendimo tik tuomet tegalįs tikėtis, kuomet jam tenką kovoti sunkią kovą del buvio, gyvai dalyvauti gyvenimo rungtynėse. „Jei mes norim kilti aukštyn dorai,— sako Sudermann savo apysakoj „Teviškė“ — nereikia vengti nuodėmės: nes tiktai peržengus nuodemės slenkstį tegalima suvokti tikroji gyvenimo prasmė.“

Kadangi nuodėmė esanti gerumo priešginybė, delto ir gyvenimas ačiu jai ir virstąs kovos lauku ir tuo būdu nuodėmė įnešanti gyveniman daugiau gyvumo, savotiško tragizmo. Kaipo pažangos veiksnys jinai griaunanti savo amžių atgyvenusias visuomeninio gyvenimo formas, stumianti gyvenimą pažangos keliu, žodžiu sakant, kultūringame tautų gyvenime nuodėmė vaidinanti pažangos reiškėjos rolę. „Vadinamoji nuodėmė, sako Oskar Wilde, yra vienas svarbiausių pažangos veiksnių. Nuodėmė neduoda įsivyrauti gyvenime stagnacijai, apmirimui.“ Panašiai kalba ir Nietzsche. „Nedoriausi žmonės, sako jis, yra daugiausia pasidarbavę žmonijos labui: jie visuomet įstengdavo sukelti apsnudusius žmonių geidulius... Nedorieji žmonės visada esti tie, kurie nuveikia senąsias idejas ir skina žmonijai naujus takus — tai tikri žmonių dvasios gaivintojai. Kaip kiekviena dirva ilgai ne purenama ir ne trešiama ilgainiui nusialina ir virsta nenaudingu žemės plotu, taip lygiai ir gyvenime tas pats įvyksta... Ir ištikrųjų, negeri palinkimai, lygiai kaip ir gerieji, yra tikslingi ir būtini nors jų funkcijos pažangos atžvilgiu ir yra įvairios.“ (Nietzsche, Die fröhliche Wissenschaft, S. 42).

Kur šitoks nuodėmės supratimas įgauna pilietybės teisių, tenai, be abejonės, susilaukiama liūdnų pasekmių.

Reikia žinoti, kad vadovauti jautulingiesiems palinkimams nėra lengvas dalykas ir todel žmogui neretai esti lemta patekti jų vergijon. Jeigu jau pasigaunant antprigimtinės Dievo malonės ir griežtai laikantis doros įstatų, sunku jautulybę nugalėti, ką jau bekalbėti apie tokius asmenis, kurie skelbia jautulingųjų palinkimų išliuosavimo reikalą. Sunku pagalios ir įsivaizdinti, kas pasaulyje įvyktų, jei jautulingieji žmonių palinkimai visiškai nusmelktų dvasios reikalus. Jeigu mūsų laikais yra aiškus doros puolimas, tas liūdnas faktas reikia aiškinti tuo, kad žmonės paliovė klausę sąžinės balso, užslopino savyje kilnesnius troškimus, kad davė laisvę kūno pageidimams.

Pagaliau kiekvienam turėtų pereiti per kūną šiurpuliai, atsiminus, kiek pikto pasaulyje gimdo nuodėmė.

Nekartą sakoma, nuodėmę esant žmogaus prigimties silpnumo ženklą. Tame pasakyme yra tiesos. Moralės žmogaus pajėgos, kaip žinoma, liko pirmapradės nuodėmės palaužtos. Proto lakumas, nors ir pažįsta galutinąjį gyvenimo tikslą, tačiau vesdamas į jį dažnai klaidžioja ir klumpa netvarkių pageidimų atakuojamas.

Ne abejojame, kad toji dvasinė kova, tos nuolatinės rungtynės su piktu slibinu nėra lengvas dalykas. Mes nesam tie dangaus angelai, kurie turi aiškų Dievo pažinimą ir kurių joki jautulybė nesugundins į piktą. Dabarties žmogaus dvasios gyvata yra apsiausta išganymo priešų dedančių visokių pastangų žmogui pražudyti.

Ne manome neigti, jog gyvenime ne retai žmogui tenka pasidaryti prasikaltėliu vien delei gyvenimo apystovų. Sociologai sako, jog asmens gyvenime žymią rolę vaidina visuomenės atmosfera, paveldėjimo dėsnys, auklėjimas bei pačios gyvenimo apystovos. Yra patirta, jog tėvų nuodėmės atsiliepia vaikuose. Tad pilnai sutinkam, jog tam tikrais atvejais reikalinga atsižiūrėti gyvenimo sąlygų ir apystovų, kuriose žmogui nusikaltėliui, kuriam ryžtamės mesti bausmės ištarmę buvo lemta gyventi. Pagaliaus juk ir Dievas žmonėms, kaipo su nuodėmės palaužtiems dvasios silpnuoliams, rodo nesulyginimai didesnio gailestingumo, negu angelams, kurie viena mintimi padarytu nusikaltimu atvėrė sau pragarą. Vis delto reikia pabriežti, kad netikę kūno palinkimai ir praradimas delei pirmapradės nuodėmės, dvasios gyvatą tikslingai tvarkiusių pradų, vis tik neverčia mus abejoti apie pačią valios laisvę. Išmintingas ir sumanus auklėtojas, nežiūrint visų pragaištingų gyvenimo įtakų, dažniausia sugeba auklėjamajam asmeniui įdiegti tvirtų doros principų, kurie šio pastangose į doros idealą tarnauja gyvenimo keliarodžiu. Kas, užuot valią stiprinęs ir auklėjęs savyje dorybę, norėdamas pasiliuosuoti nuo atsakomybės už savo nedorus darbus, kelia aikštėn tariamas josios silpnybes ir negalėjimą dorybei pasiaukoti, tasai, be abejonės, nusižengia gyvenimo tiesai. Ištikrųjų, įkalbinėti sau ar kitiems, būk nebegalima esą kitaip gyventi, būk aklo likimo esą nulemta žengti tuo ar kitu gyvenimo taku, reiškia, išplėšti sau dorinio atgimimo viltį, galutinai palaužti valios energiją. Sunkių nusikaltimų priežasties būtinai ieškoti tam tikruose sielos nenormalumuose prigimčiai nėra jokio pagrindo. Nes daug piktybių daroma ne del liguisto palinkimo, bet del paprasto ištvirkimo. Dvasiškai nenormalus žmogus vis tik yra išimtis iš visuotinos gyvenimo taisyklės. Todel kalbėti apie įgimtųjų palinkimų viską nulemiančią galią, sakyti, būk nė vienas žmogus negalįs jų visai nugalėti ir tam panašius dalykus tvirtinti, reiškia stengtis nedorybę pridengti nieko nereiškiančiomis tuščiomis frazėmis. Tasai faktas, jog lytinis palinkimas yra vienas galingiausių įgimties palinkimų, dar nekalba už tai, jog dvasia nesugeba vadovauti kūnui.

Kiekvienas gerai žino, kad visais laikais radosi ir rasis daugybė žmonių, ne vergaujančių jautulingiesiems palinkimams, puikiai sugebančių jiems vadovauti.

Taip tatai dorinės kultūros puolimo faktas mūsų laikais nėra būtinas evoliucijos reiškinys, kaip kad kaikurie modernieji galvotojai norėtų matyti.

Pasitaiko, žinoma, ir dvasiškai normalių žmonių tarpe tokių, kurie galingų kūno pageidimų blaškomi, galų gale puola į nuodėmės glėbį ir jau kūnu ir dvasia paskęsta nedorybėje. Tokioj liūdnoj padėtyje paprastai žmogus atsiranda tuomet, kuomet nuodėmingi elgesiai jau suspėja virsti įpročiu, o įprotis, kaip žinoma, yra antroji prigimtis. Tačiau ir čia žmogus neša atsakomybę už savo nedorus darbus.

Tiesa, jis nėra atsakomingas dabar, — kuomet kovoti su įpročiu jis jau nebegali, bet tuomet, kai dar nuodėmingas palinkimas ne buvo jo prigimtyje išbujojęs ir virtęs įpročiu, jis turėjo moralės pareigos piktam palinkimui priešintis ir todel dabar jis nėra laisvas nuo atsakomybės už savo nedorus darbus.

Tuo tarpu kai modernai protaują mėgina mus įtinkinti, būk nusidėjėliai ir šiaip jau visoki nusikaltėliai nenešą jokios atsakomybės už savo nedorus darbus, neretai patys nusikaltėliai, sąžinės griaužimų verčiami, pasiduoda teismui ir tuo būdu prisipažįsta prie kaltės.

Tokie gyvenimo faktai sakyte sako, kad žmogus turi laisvą valią ir yra atsakomingas už savo darbus. (Sk. F. Philippus, Strafvollzug und Verbrecher, Krausz, Lebensbilder aus der Verbrecherwelt. Tübingen, 1912).

Ne retai tenka girdėti kalbant apie nuodėmės teisėtumą bei jos būtinumą.

Taip, žmogus yra sudėtas iš dvasinės sielos ir kūno, ir šis pastarasis be abejonės, stato, savų reikalavimų, su kuriais sielai tenka skaitytis. Ir faktinai, kuomet jautulinių palinkimų patenkinimas tarnauja aukštesniems gyvatos tikslams, tai jau nebelaikoma nuodėme. Tokiais atvejais tik tuomet bus nuodemė, kuomet šis jautulių patenkinimas virs sau tikslu, nebetarnaus aukštesniam dvasios reikalui.

Kaikuriems beto ateina į galvą mintis, jog nuodėmė, esanti didybės, didvyriškumo ženklas, energingos valios reiškinys, tuo tarpu kai dorybė to gyvenimo dramatizmo negalinti palaikyti ir todel nėsą nuostabu, kad doro žmogaus gyvenimas plaukiąs vienoda be žymesnių įvykių vaga. Bet ištikrųjų, toli gražu, ne taip yra.

Kovoti su žemais kūno pageidimais, viešpatauti jo palinkimams, nėra lengvas dalykas, — atbulai reikalauja savęs atsižadėjimo, atstūmimo nuo savęs gyvenimo malonumų, ištvermės, kantrybės ir t. t. Tiesa, toji kova turi visai kitokio pobūdžio.

Čia itin svarbu turėti kilni ir skaisti siela, besiveržianti prie idealo, trokštanti amžinų nenykstamų dvasios gerybių. Be abejonės, toks idealis gyvenimas nėra tolygus žemų kūno pageidimų suteptam nusidėjėlio gyvenimui. Tatai dainius, kurs yra iš Dievo malonės ir nori sukurti didingų vidujinis kovos vaizdų, privalo įkvėpimo ieškoti dvasios viešpatijoj, kuri, it įstabusis fokusas, koncentruoja savyje amžinojo idealo spindulius.

Tuščia būtų manyti, nuodėminguose žygiuose esant kaž ko nepaprasta, didinga. Tai tiesiog nelemtas išmislas. Kad nuodėmė, pasipuošusi apgaulinga skraiste, kaikam atrodo labiau žavinčia ir savęsp traukiančia negu kilni ir nuženinta dorybė, tai šis keistas apsireiškimas reikia aiškinti tuo, kad visoki menkos doros poetai mėgsta idealizuoti visa tai, kas žema, ne moralu. Ir čia pigu suprasti, kodel nedorybė, būdama įvaizdinta gražiose formose, taip lengvai sužavi žmonių širdis.

Sakyti gi, nuodėmę esant būtinai reikalingą dvasinei žmogaus evoliucijai, reiškia nebeskirti gera nuo pikta. Ir sakydami, jog nuodėmė kaipo pareinamasis momentas, turi asmeniui tulos dvasinės naudos turim omenėj tą psichologinę tiesą, anot kurios žmogus, sykį paragavęs karčių nuodėmės vaisių, pradeda pačios nuodėmės vengti, saugosi kad į tą pačią nuodėmę nebeįpultų. Nuodėmė, kaipo dorybės priešginybė, padeda geriau įvaizdinti dorybės kilnumą ir šventumą. Be to pereitojo gyvenimo nuodėmių atsiminimas tokiems šv. Petrui, šv. Augustinui būdavo nuolatiniu paraginimu prie aštresnės atgailos ir karštesnės Dievo meilės. Bet nieku būdu negalima tvirtinti, būk nuodėmė pati savyje yra kaž-kas gera.

Nuodėmė, kaipo toki, visuomet pasiliks mirtina sielos žaizda.

Sakoma, būk nusidėti esą sveika, nes nuodėmė teikianti gilesnio gyvenimo pažinimo. Bet tam, kad pižinus pikto galybę, supratus nedorybės esmę, mūsų supratimu, nėra mažiausio reikalo bristi į nuodėmių purvyną. Užtenka jausti širdyje pagundų siautimą, kad supratus, kaip pražūtinga gyventi nuodėmėj. Priešingai, gilus doros puolimas bei visiškas nugrimzdimas į nuodėmių purvyną kaip tiktai ir kliudo giliau gyvenimą pažinti. Kas ilgai pasilieka mirtinoj nuodėmėj, nesirūpindamas iš jos pasikelti, ilgainiui pradeda nebeatjausti nuodėmės biaurumo ir sielai pragaištingumo. Ir visai kitaip esti, kuomet grynos širdies nuodėmės purvų neliestas, žmogus veizi į tą baisią bedugnę į kurią veda nuodėmė.

Ne abejojam, jog šventieji, kurie visuomet turėjo gryną, nuodėmių nesuteptą, širdį, turėjo taipgi ir aiškaus ir gilaus nuodėmės supratimo. O Kristus, kurio sielos skaistumo ne temdė mažiausia dėmė, buvo didžiausias širdžių žinovas.

„Ne susidurimas su nuodėmingojo gyvenimo tikrybe,—sako Foerster'is,—bet vidujė laisvė yra būtina tikrojo dvasinio gyvenimo sąlyga. Nes kitaip žmogaus dvasia bus priversta klausyti kūninės prigimties impulsų, kurie ims vadovauti visai sielos gyvatai. O tuomet vargu beįgysim gilesnio gyvenimo pažinimo. Ir ištiesų, praradus viduję laisvę, ar gi begalima taisiais gyvenimo tikrenybės patyrimais remti valios pasiryžimo aktai.“ (Foerster, Autorität und Freiheit. Kempten, 1910, S. 24).

Taigi dailininkas, kurs mano gyventi geidulių teikiamu penu, pasak to paties autoriaus, niekuomet ne turės tikrojo įkvėpimo valandų.

„Tokio beširdžio gyvenimo realizmo glėbyje skęsta, deja, net gabūs ir talentingi menininkai, kurie savo širdies gelmėj jaučia prakilnesnio gyvenimo reikalų ir turi sugebėjimo žvelgt į savo asmeninės ir sudėtinės žmonijos sielos gyvenimo labirintą. Tatai žmogus, kurs savo širdies gilumoj jaučia idealo ilgesį ir tų širdies troškimų ne paverčia gyvomis pastangomis sekt idealo, toksai žmogus pereis per gyvenimą be gilesnės min-

ties, gėrėsis vien skaisčiomis iliuzijomis.“ (F. W. Foerster, Schule u. Scharakter, S. 30).

Žmonijai, kaipo tokiai, pikto pradai gali būti iš dalies ir naudingi prasme, kad mus geriau supažindina su dorybės kilnumu ir reikalu jos siekti.

Gyvenimo kontrastai bei priešingybės paprastai gimdo kovą. O kova tarp gero ir pikto pradų kaip tik daro žmonijos istoriją vienu didingu kovos lauku, kuriame galutinai laimėja doros vertybės. Įsigilinus į šį begalo svarbų dalyką, tenka pastebėti, jog tasai didingas dieviškosios meilės pasaulyje pasireiškimas ir heroingi žmogaus darbai tėra mums suprantami tik piktybės pradų šviesoj. Bet ne vienam gali kilti mintis, jog šitokie samprotavimai nieku ne paremti, ne sutinka su sveiko proto reikalavimais. Tačiau atydžiai žiūrinčiam į gyvenimo reiškinius tenka susidurti su įstabiu faktu, kad Dievo Išmintis pasaulio procesus tvarko taip, kad gerumas, jei ne visuomet, tai bent labai dažnai, laimėja: Dievo Išmintis, piktybės reiškinius paverčia priemonėmis gera siekti. Žinoma, šis faktas toli gražu negriauja to amžių amžiais išbandyto dėsnio, kad nuodėmė yra didžiausia žengiant į tobulybę kliūtis ir kad ji yra vienintelė visų žmonių nelaimių ir ašarų priežastis.

Žmonijos istorijos plėtojimasis be abejonės būtų buvęs, kur kas tikslingesnis ir harmoningesnis, jei žmonių širdims nebūtų viešpatavusi nuodėmė.

Aiškus dalykas, kad nėra leistina naudoti blogas premones geram tikslui siekti. Beto klaidinga būtų manyti, jog blogos priemonės jau ne minint to, kad jos pačios savyje yra tokios, būtinai tarnauja geriems tikslams. Ir jeigu kuri nors etika, užuot skelbus kovą nuodėmei, pradėtų garsinti nuodėmės žmonių gyvenimu naudingumą ir žmones imtų šitokios etikos principus vykinti gyveniman, žmogaus geiduliai ir žemi kūno palinkimai pasiektų tokio išbujojimo, kad nuodėmės tvanas užlietų visą pasaulį ir mūsų žemę paverstų tikru pragaru.

IŠSILIUOSAVIMAS IŠ NUODĖMĖS.

1. Išganymo kelias.

Nuodėmė slegia žmogų kaipo sunki našta. Gilus kaltės atjautimas, dorinis silpnėjimas bei vidujis tragizmas, kaipo nuodėmės pasekmė, nekartą mus stumia į nusiminimą, į pesimizmą. Vis delto žmonių širdys niekuomet ne paliaus troškusios išsiliuosuoti iš nuodėmės.

Kaip didis buvo išganymo troškimas žmonėse prieš Kristui ateisiant, liūdija to laiko religiniai kultai ir ta neapsakoma daugybė aukų, sudėtų Dievybei permaldauti. Ir šiandien tą nuodėmės baisumą, nežiūrint visų pastangų išrauti iš žmonių širdžių josios gilią nuovoką, kiekviena jautri sąžinė gyvai jaučia. Ir

drąsiai galima sakyti, jog kiekvienos etikos, pripažįstančios nuodėmę kaipo tokią, svarbiausis uždavinys yra padėti žmonėms išsiliuosuoti iš nuodėmės. Tad kyla klausimas, kaip iš nuodemės išsiliuosuoti.

Esmę to vidujo proceso, kurs vyksta mūsų sieloj pasiryžtant išsiliuosuoti iš nuodėmės, sudaro gailestis del padarytų nuodėmių ir tvirtas pasiryžimas jų vengti. Pirmuoju sielos veiksmu nusikratome pačios nuodėmės, antruoju gi rįžtamės vėl žengti dorybės keliu. Tuodu veiksmu yra tarp savęs labai artimu.

Šitoks iš nuodėmės, išsiliuosavimo būdas moderninės etikos atstovams, kiek žinoma, nėra priimtinas. Žmogaus nuteisinimo procese, pasak jų, svarbiausią rolę turėtų vaidinti patsai valios aktas, pasiryžimas atnaujinti savo gyvenimą, nebeįpulti į nuodėmę, ir gailestis del padarytų nuodėmių esąs jau antraeilės svarbos dalykas. Klasiniu šitokių pažiūrų skelbėju gali būti Goethes Faustas.

Savo metafiziniuose galvojimuose jis beveik nemini reikalo gailėtis del pereitojo gyvenimo paklydimų ir tegalvoja vien apie nuolatinį žengimą pirmyn, šviesesnės ateities kūrimą.

Sielos išganyme, pasak jo, viską nulemianti vidujė kova, veržimąsis į galutinąjį tikslą. „Kas bepaliovos kovoja del amžinų nenykstamų gėrybių, tas liks išganytas.“

Tiesa, pamėgimas aukštesniojo gyvenimo gėrybių, nuo kurių buvo laikinai nusikreipta, yra būtina dorinio atsivertimo sąlyga. Tačiau reikia pabriežti, jog šią svarbią dvasios gyvenime atmainą ne būtinai lydi gailesčio aktai. Nuodėmės nusikratymas, kaip žinoma, tėra tik pirmieji žingsniai į naują gyvenimą. Tie kilnūs mūsų pasiryžimai nebeįpulti į nuodėmę, teliečia tik ateities gyvenimą, bet nieku būdu ne dildo pereitojo nuodėmingo gyvenimo kalčių. Tatai šitoks išganymo suvokimas, kaip jis aiškėja Fausto asmenyje, mus labai mažai tepatenkina. Fausto asmenyje labai teisingai atvaizdinta besiveržiančio į laimę žmogaus paklydimai, bet ne nurodyta būdų, kurių pasigaunant galima išsivaduoti iš nuodemės ir išdildyti nuodėmės kaltės žymę. Ne sulyginamai labiau patenkinantį šios problemos išsprendimą randame Dantės „Dieviškojoj Komedijoj“, kuri savo minties gilumu gal būt viršija net Goethes „Faustą.“

Pagrindinė Dantės „Dieviškosios Komedijos“ mintis yra, jog išganymo kelias tai kančių kelias. Pirm pateksiant į dangų, patsai Dantė turėjęs pereiti pragarą ir skaistyklą. Pragaras, kaipo viso pikto versmė, padaręs jam baisaus įspūdžio. Stovėdamas prie bedugnės krašto ir regėdamas pragaro kančių baisumą galutinai įsitikinęs, jog nuodėmė tai didžiausia žmogaus nelaimė. Tatai su pasibaisėjimu nuo amžinųjų pragaro kančių nusikreipia ir parėjęs skaistyklą, žengia į amžinosios laimės viešpatiją — dangų. Bet kad būti vertam regėti Dievo veidą, reikią turėti skaisti, šventumu dvelkiantį Dievo ir artimo meile liepsnojanti siela.

Pagaliaus šitoji mintis išvesta ir Goethes dramoje. Tai matosi mergelės Gretchen gyvenimo tragizme. Tragingas josios gyvenimo finalas reiškias gailesčio ir atgailos aktais. Kuomet jos suvedžiotojas paskutinę gyvenimo akymirką stengias ją išvaduoti iš kalėjimo, jinai atstumia nuo savęs paskutiniąją išsigelbėjimo viltį ir bevelyja pasilikti kančių retežiuose, kantriai laukti mirties. Sąžinės balso vedina ryžtasi sutikti mirtį, nes tik mirtis, jos nujautimu, tegalinti išdildyti josios nuodėmės kaltę. Ir, be abejonės, šita mergaitė, daranti atgailą už savo kaltes, verta išganymo. Todel anas nežemiškas tragizmo finale, — kalėjimo scenoj girdimas balsas „jinai jau išganyta“, atskleidžia mums giliausią būties paslaptį.

Taip tatai atgailos reikalą ne visi vienaip supranta.

Vienų išmanymu, jinai esanti nereikalinga ir tesiog įžeidžianti žmogaus savygarbos jausmus. Reikia atvirai pasakyti, jog atgailos reikalo dažniausiai vien delto nepripažįstama, kad atgaila, kaipo toki, vis tik nemalonus dalykas: nes iš atgailą darančio reikalaujama savęs atsižadėjimo, nusižeminimo, griežto pereitojo gyvenimo nuodemių pasmerkimo prisipažimo prie kaltės ir, žinoma, tinkamo Dievo teisybei atsiteisimo.

Ne nuostabu, kad moderninės etikos šalininkai, būdami įsitikinę nuodėmę kaipo pereinamąją sielos gyvenimo stadiją doriniu žvilgsniu esant reikšmingą, skelbia griežtą atgailos nereikalingumą.

Ne retai daroma dar šitoks priekaištas. Girdi, del padarytų nuodėmių nereikią gailėtis vien delto, kad jos jau nebega linčios būti ne padarytomis.

„Gailėjimasis įvykusių dalykų, sako Hartmann'as, visuomet ankštai rišasi su nūliudimo skausmu, nepasitenkinimu del neįvykusių norų, geidimu matyti jau įvykusį faktą ne įvykusiu. Gyventi šitokiais norais - reiškia sau prieštarauti. Visai kitaip yra, su tojo įvykusio fakto pasekmėmis, kurios gali būti pakreiptos vienon ar kiton pusėn. Bet jau gailėtis del paties įvykusio fakto, kaipo tokio, yra bergždžias darbas.“ (Ed. v. Hartmann, Das sittliche Bewusztsein.? Auf. S. 164).

Ši Hartmann'o pažiūra dalinai teisinga. Tačiau ne reikia pamiršti, kad mes tuo gailesčio aktu ne manome panaikinti paties įvykusio fakto, kas būtų nesąmonė, bet tik norime atitaisyti to fakto esmėj glūdintį dorinį nusižengimą, kas, neabejotinai pilnai galimas dalykas, žinoma, jei tik mes del padarytų nuodėmių karštai gailimės ir ryžtamės ateityje jų vengti. Tąja tatai prasme gailestis būtinas kiekviename doriniame atsivertime ir kuomet jo nėra, negali būti kalbos apie tikrą dvasios atsinaujinimą. Žmogaus dvasią varžantieji nuodėmės pančiai tėra galimi sutraukyti tik karštos atgailos aktais.

Sakoma, būk gailestis del padarytų nuodemių ne tik esąs nereikalingas savęs varginimas, bet ir doros atžvilgiu esąs keistas, su mūsų prigimties reikalavimais ne sutaikomas, apsireiškimas.

„Atsiminę, sako tas pats Hartmann'as, jog gailestis be galo slopina dorinės savygarbos jausmą, mažina pasitikėjimą savimi, kliudo pasireikšti doriniam būdo tvirtumui ir pagaliaus išplėšia paskutinę viltį nugalėti pikto galybę, turėsim pripažinti, jog daug ko mes nustojame, pasiduodami tam bevilčiam likimui ir jog pražutingai į mus veikia kiekvienas susigraudinimo aktas... O nusiminimas, nepasitikėjimas savimi, apskritai sakant, pasunkina kovą su žemesniaisiais kūno palinkimais. Kiekvienas naujas nepasisekimas paprastai gimdo apatiją, nenorą darbuotis. Ir galų gale žmogų priveda prie to, jog jis nustoja jautęs moralę pareigą kilti doroj, nebemato jokio gyvenimo tikslo, nes jo moralės jėgos palaužtos. Tuomet jam nieko kito nebelieka, kaip tik aktai pasiduoti savo kūno užgaidoms." (ten pat p. 175).

Su Hartmann'o subjektingomis pažiūromis nemanome sutikti. Nes tikras gailestis visuomet buvo ir bus išganinga priemonė moralei žmogaus sąmonei atnaujinti. Beto žmonija visais laikais buvo įsitikinusi, kad nuodėmei išdildyti neužtenka vien gailesčio, bet reikalinga kokiu nors būdu atsiteisti Dievybei, ki taip tariant, atpirkti savo kaltes. Ne retai dideli nusikaltėliai, neįstengdami nuslopinti sąžinės išmetinėjimų ir nerasdami pa saulyje ramybės, atiduoda save teismui. O teismas, būdamas tartum išraiška žmonių sąžinės reikalavimų, skiria jų nusikaltimui atatinkamą bausmę.

Teismo skiriama kiekvienam nusikalteliui bausmė, turi tikslo ne vien nusikaltėlį nuo nedorų darbų atgrąsyti, jį pataisyti, taip sakant, atstatyi jį atgal į prigimtąją jo vertybės padėtį, bet drauge taipgi ir atlyginti padarytąją skriaudą, tai yra, atpirkti nusižengimo kaltę. Tad teisingumas be bausmės nėra suprantamas. Kai nusidėjėlis peržengia Dievo duotus įsakymus, sąžinė jam nesiliauja išmetinėjusi. O jei beto dar seka kentėjimai, kaipo karti nuodėmės pasėkmė, tuo kart nusidėjėlis pasijunta esąs bejėgis gyvenimo kovoj ir nę nuostabu, kad tokiais atvėjais nusidejėlis mėgina susitaikinti su Dievu, maldauja Jo pasigailėti. Tuo būdu dorinė tvarka vėl tampa atitaisyta. Moderniniu būdu galvojantiems šitokie samprotavimai be abejonės ne priimtini.

Kadangi jie neigia laisvąją valią, savaime aišku, jog jie tuo pat yra verčiami ne pripažinti ir kalčių išdildymo reikalo. Gi pripažinus laisvosios valios buvimą, reikia taipogi pripažinti ir atsakomybę už nedorus darbus. O jeigu jau nebūtų reikalo prisipažinti prie savo kalčių, tuokart savaime atpultų kalčių išdildymo reikalas.

Anot modernųjų galvotojų visai netinka reikalauti iš žmogaus, nors ir teisybės žvilgsniu atsiteisti už savo kaltes, ir net esą galima tame matyti tam tikro žiaurumo, kas, žinoma įžeidžią žmogaus asmenybę. Taipogi ir žmoniškumo principai reikalauja, kad pati bausmė turėtų vien auklėjamosios reikšmės. O juo labiau nėsą galima kalbėti apie Dievo teisingumą.

Į tai štai ką turim atsakyti.

Jeigu kalčių išdildymo reikalauja naturalis teisingumo įstatas, juo labiau to turi reikalauti Amžinoji Teisybė — Dievas. Bet dabar kyla klausimas, ar Dievas kaipo begalinė gerybė, ne galėtų to žmonių kalčių išdildymo ne reikalauti, atleisdamas kiekvienam darančiam atgailą nusidėjėliui visas jo nuodėmes be jokių laikinių bausmių. Šitoks samprotavimas ne turi pagrindo. Taip, Dievas yra gailestingas, bet susyk ir teisingas; tuodu Dievo privalumu kits kitą remia.

Tatai Dievo teisingumas ne gali leisti, kad nuodėmė nesusilauktų tinkamos bausmės. Antrą vertus, jei nuodėmės kaltė būtų lengvai atleidžiama, tai žmonės lengva širdimi nuodemės prisileistų, nenumanydami, kad nuodemė tai begalinio Dievo įžeidimas. Bausmės gi sunkumas kaip tik žmogui ir parodo tą nepasakomą nuodėmės baisumą. Taigi už savo kaltes žmogus privalo Dievo teisingumui atsiteisti ir juo daugiau kentėjimų žmogus šiame gyvenime pakelia, juo labiau patenkinami Amžinosios Teisybės reikalavimai.

2. Tikroji išganymo religija.

Nors įgimtas žmogaus protas ir nurodo, kuris kelias veda į tikrąjį išganymą, tačiau vien prigimtomis pajėgomis be galo sunku atsiekti išganymo tikslas. Be didelio vargo galima savyje sužadinti gailesčio, pasiryžimo aktų, bet kas nežino, kaip sunku tuose pasiryžimuose ištesėti, nebegrįžti į praeitojo nuodėmingojo gyvenimo vėžes, ypač kai nuodėmė mūsų širdį yra visiškai pavergusi. Juk ir senobinis pasaulis darė pastangų išsiliuosuoti iš nuodėmės vergijos. Deja, ne tik nepakilo iš nedorybės, bet dar kaskart žemyn slinko ir nerado iš tos tragingos padėties išėjimo. Gyvai buvo jaučiama, kad taip ilgiau gyventi nebegalima. Atėjo valanda, kada supuvę graikų ir rymėnų pasaulio pamatai griuvo. Senobinio pasaulio kultūra žlugo, nes turėjo žlugti, nes be gaivinamojo idealo, kad ir menkos vertės žmogus, ne gali gyventi, tautos galybė nyksta, visuomenė įra. Užtat ir matom jog prieš Kristui gimsiant, kultūringas stabmeldis, neįstengdamas priešintis pikto slibinui, ima ilgėtis nežemiškos pagalbos. Kad atgaivinus pasenusis organizmas, reikėjo naujų jėgų į jį įkvėpti. Būtinai reikėjo rasti žmonių dvasios gyvybei naujų pagrindų.

Teisingu Euckeno pasakymu mūsų laikų žmonija, būdama pagauta didybės manijos, išganymo obalsiams nesimpatizuoja. „Šita kilni religijos išganymo ideja, sako jis, daugumai šviesuolių paliovė buvusi gyvenimo švyturiu. O tačiau matom, kokią nepalyginamai svarbią rolę jinai suvaidino žlungant senobiniam pasauliui, kuomet stabmeldija tartum ne tekusi savo įgimto proto ir pasidavusi bevilčiam likimui, skendo nedorybėse. Bet jeigu, ačiu naujos išganymo religijos idejai, senojo pasaulio griuvėsiuose galėjo užsimegzti ir pražysti nauja civilizacija, tad nejaugi jinai negalėtų turėti išganingos įtakos ir mūsų laikais.“ (R. Eucken Können wir noch Christen sein?)

Dabarties šviesuoliui, tiesą pasakius, trūksta pajėgų, reikalingų kovai su pikto slibinu. Mokslas, kuris mūsų laikais daugelio laikomas vieninteliu vedančiu į laimę keliu, gali piktybės pavydalus pakeisti, padaryti juos neįžiūrimus, ne taip krintančius kiekvienam į akį, bet panaikinti pikta, padorinti žmogų — tai padaryti mokslas negali. Mokslas plečia žmogaus proto regratį, plėtoja intelekto jėgas, padeda mums viešpatauti prigimčiai, bet atgaivinti žmogaus dvasią, pakelti jo dorą jis, tikybos nepadedamas, ne gali.

Kas naudos žmogui - Prometejui iš to, jog jis gavo ugnies iš dangaus ir ją savo tarnu pavertė, jog jo klauso žemės ir oro dvasios, — klausia žinomasis mokslininkas Heksli, — jei vargo vanagas amžinai draskys jo vidurius ir laikys jį per plauką nuo visiško sunaikinimo? „Prieglaudos ir kalėjimai toki pat paprasti mokslo progreso palydovai, — sako Henry George, — kaip ir puikūs rumai ir šviesūs skaistūs magazinai. Trukšmingose sostinėse, ir elektros saulių nušviestose asfalto gatvėse, mes, kaip ir visur, sutinkame nuilsusių, paniurusių, ruščių, piktų veidų. Visur troškimas pralobti ir tas lobio garbinimas rodo, koks baisus drauge yra vargas. Evangelijos palyginimo apie lobininką ir Lozorių tragizmas ir lig šiol tebėra gyvas.“

„Toji skurdo ir progreso sąjunga yra didelė mūsų laikų myslė. Tatai centrinis faktas, iš kurio išeina pramonių, visuomenės ir praktikos kliūtys, kurios painioja pasaulį ir su kuriomis veltui kovoja viešpatijų vyrai, filantropai ir pedagogai. Tatai myslė, kurią laimės sfinksas užminė mūsų civilizacijai ir kuri neatminti reiškia žūti! “

Tatai mokslas negali priversti žmogų pakeisti savo valią. 19 amžių atgal Evangelija paskelbė: „iš širdies eina piktieji ir gerieji manymai.“

Išganytojas Kristus, pirmas nurodė pasauliui, jog vieninteliis visuomenės, politikos ir visokio istorinio gyvenimo šaltinis yra žmogaus dvasia, ir juo ji tobūlesnė, juo tobūlesni visi jos padaviniai. „Jei norite, kad atsimainytų aplink jus gyvenimas, sako krikščionybė, atsimainykite patys, išauklėkite širdį.“

O širdis ne mokslo sritis, bet tikybos karalystė. Žmogaus dorą atnaujina geruoju klausymas tokios jėgos, kuri priverčia sąžinę, giliai jaudina jausmus ir palinkimus, šaukia į darbą visa, kas juose gera, ir leidžia gerosioms žmogaus įgimties ypatybėms imti viršų ant mažesniųjų ir joms viešpatauti. Tokia jėga žmonijai gali būti tiktai Evangelijos tikyba. Evangelija, kalbėdama mums apie Dievą — Tobūlą Meilę ir Absoliutinę Tiesą, apie Jo santykius su pasauliu ir apie mūsų pareigas Jam, pripildo mūsų sielą nusilenkimu, Didžiosios Esybės garbinimu, skatina mus stengtis, kad taptume Jo meilės verti verčia lenktis prieš Jo įsakymams, kaipo tikriesiems doros įsakymams. Krikščionybė, ir tiktai ji viena, be paliovos vardan Didžio-

sios Šventybės, kuri yra Pats Dievas, skaitina žmogų eiti pirmyn išganymo keliu.

Kelias, vedąs į išganymą, yra kančių kelias. Ir ištikrųjų, šiame gyvenime žmogui lemta daug kentėjimų pakelti. Tie kentėjimai yra nuodėmės pasekmė ir tarnauja nuodėmės kalčiai dildyti. O tačiau prigimtasis protas kentėjimais dildomos nuodemės kaltės neįstengia, kaip reikiant, suprasti. Be Apreiškimo ne būtų galima žinoti, kaip ir kokiu būdu kentėjimai dildo nuodėmės kaltę. Ir čia tatai suprantamas stabmeldiškojo pasaulio blaškymasis, nervingas troškimas surasti tikrąjį išganymo kelią. Teologija mums sako, kad nuodėmės kalčiai išdildyti reikalinga begalinės atgailos. Nes nuodėmė yra begalinio Dievo įžeidimas, kurio sunkumas, turint omenyje įžeistojo visagalybę ir begalinį šventumą, turi būti taipgi begalinis. Taigi nuodėmėje tula prasme glūdi begalinė kaltė. Aiškus dalykas, kad žmogus, kaipo tvarinys, negali už savo kaltes tobūlai atsiteisti Amžinajai Teisybei. Tad žmogui belieka maldauti Dievą pasigailėti, su giliausiu nusižeminimu naudotis tais atpirkimo vaisiais, kuriuos Išganytojas savo Kryžiaus auką del žmonių nuodėmių visiems yra nupelnęs.

Pastaraisiais laikais Kristaus religijos vietą stengias užimti budizmas.

Kad budizmas krikščionių mokslui yra priešingas, — ne tenka daug kalbėti.

Svarbiausiu Jo mokslo punktu yra kentėjimai.

Kentėjimų prasmės klausimas galutinojo tikslo žvilgiu vis tik yra labai opus kiekvieno žmogaus asmenybei. Sulig budistų mokslo jautulingieji palinkimai esą naikintini, nes juose glūdį vyriausios nuodėmės šaknys. Reikia pasakyti, jog budizmas yra ne tiek susirūpinęs nuodėme, kaipo tokia, kiek žmogaus kentėjimais. Užtat ir nuodėmės kaltė jų moralumo moksle jokios rolės ne vaidina.

Ir visai suprantama. Juk budizmo mokslas ne žino asmeninio Dievo, pomirtinio gyvenimo; tatai ir patsai nuodėmės supratimas yra kitoks, negu krikščionių. Budizmo išganymo mokslas net nelaiko reikalingu svarstyti tokius dalykus, kaip nuodėmės kaltės išdildymo reikalas, gailestis del padarytųjų nuodėmių, atgailos reikšmė žmogaus gyvenimui. Jo uždavinys, girdi, esąs tik nurodyti savo sekėjams būdus, kuriais jie patys jau sugebėtų jautulinguosius palinkimus nugalėti, nusmelkti pragaištingus troškimus bei geismus ir tuo būdu duoti sau išganymo. Štai kame glūdi minėtasis budistų išganymo mokslas. Buda ne žino pozityvaus gyvenimo tikslo.

Jo išpažintojai, kaip jau aukščiau esame minėję, galutinąjį gyvenimo tikslą mato jo neigime. Tikrasis budistas, nors ir laiko reikalingu vengti nuodėmės, tačiau nieko nežino apie asmeninį Dievą, kurs yra įsakęs nuodėmės vengti. Kalbant apie budistų išganymo principus pirmiausia, tenka pastebėti, jog bu-

distai baisūs individualistai. Kiekvienas rūpinasi savimi ir del savęs. Sakoma, būk Buda savo apaštalavimo pradžioj joks išganytojas ne buvęs. Iš jo skelbiamojo mokslo galima numanyti, jį buvus tik mokytoju, žinančiu, kuriuo būdu esą galima vien savo pajėgomis išganymo slenkstis peržengti. „Budistas, keldamas savo prigimties nugalėjimo triumfą, — sako Oldenberg'as,— yra giliai įsitikinęs, jog tie nugalėjimo vaisiai visiškai jam pačiam kaipo visų pastangų asmenybei, priklausą, kas jam leidžia tuo teisingai didžiuotis. Kaip kovos metu jis nežino, jog yra Dievas, iš kurio visagalybės galima tikėtis antprigimtinės pagalbos, taip ir už laimėtosios kovos vaisius nereiškia jis padėkos kokiam nors Dievui.“ (H. Oldenberg, Buddha. Auf. 5. S. 367).

Daugeliui, šiandien atrodo, būk budizmo mokslas ištiesų žmonijai nešąs tikrąjį išganymą.

Tie kilnūs obalsiai, raginantieji kreipti daugjau domesio į savosios butybės išganymą, randa gyvo atbalsio jausmais ir ūpu besivaduojančio moderninio žmogaus sąmonėje. „Šitas budizmo išganymo principas, — sako Hartmann'as, — nėra kokis nors religinės dvasios didvyris ar dievažmogis, kurs, kaip kad skelbia krikščionių religija savo gyvatos objektingai pasireiškusiu faktu būtų žmonijai pagaminęs visuotinojo išganymo vaisių. Krikščionių religija ištiesų, kiekvienai išganymo trokštančiai sielai duoda galimybės pačiai semtis išganymo nuopelnų iš bendro dieviško asmens šaltinio. Budistų gi supratimu, išganymo procesas tegalįs atsilikti tik kiekvienos asmenybės pastangose ir nieku būdu nėsą galima pasinaudoti kitų išganymo nuopelnais. Budizmas, remdamasis išganymo procese šitokia religine-dorine asmenybės autonomija, pasireiškusia tobūlos immanentybės gilumoj, žymiai prašoksta savo mokslo principų didingumu visas ligšiol gyvavusias religijas ir atatinka religinei žmonių sąmonei.“ (Ed. v. Hartmann, Das religiöse Bewusztsein der Menschheit. S. 345)

Reikia pabriežti, jog budistų gyvenimo principas, anot kurio žmogus save galįs išganyti, yra dalinai teisingas. Ištikrųjų, moralis žmogaus nuteisinimas ne gali įvykti be pačios asmenybės noro, be josios pastangų. Mes turim ne tik teisės, bet ir moralės pareigos veikliai dalyvauti savo sielos išganymo darbe. Iš kitos pusės vėl būtų labai neišmintinga pasitikint savo pajėgoms nesinaudoti iš aukšto teikiama viršprigimtine malone. Mums Kristaus religija sako, jog žmogus be Dievo malonės ne gali būti išganytas. Kiekvienas krikščionis gerai žino, kaip sunku kovoti su išganymo priešais. Vienas jaunikaitis klausė Jėzaus Kristaus: „Mokytojau, ką turiu daryti, kad paveldėčiau amžinąjį gyvenimą?“ Šiuo pat klausimu ir kiekvienas krikščionis kreipiasi į Išganytojo duotąją tikybą, tvirtai tikėdamas ne tiktai rasiąs joje reikalingą atsakymą, bet ir, ankštai susivienijęs gyvoje maldoje su Dievu, gausiąs dvasios jėgų, reikalingų tam, kad kiekviename jo pasielgime, jausme ir žodyje būtų amžinos prasmės, kuri duoda teisės gyventi.

Tuo būdu matom, kad Kristaus religija žmonijai reikalinga, kaip duonai raugas, ir krikščionybė budizmu pakeisti nieku būdu ne galima.

Kristaus religija į nuodėmę žiūri kaip į sunkų asmeninio Dievo įžeidimą. Jinai, tiesa, pripažįsta, kad nuodėmė yra pavergusi žmonių širdis, bet iš kitos pusės vėl skelbia, kad nuodėmės, galima esą nusikratyti pasigaunant antprigimtinės Dievo malonės. Kad žmonija buvo begaliniai kalta Dievo akyse, galima jau numanyti iš to, kad pačiam Dievui, Antrajam Trejybės Asmeniui, reikėjo tapti Kūnu, kad Kryžiaus Auka atpirkus nuodėmių kaltės. Žmogiškoji, bet nuodėme nesutepta Jo prigimtis pakelia visą moralių bei fizinių bandymų eilę, kurią, kad, pasiekus šventumo viršunės, privalo pakelti kiekvienas žmogus.

Tasai kelias buvo reikalingas ne Kristui išsitobulinti, nes Jisai jau nuo pat gimimo buvo visiškai tobūlas, o kad suteikus žmonijai išganymo malonės, sudėjus atlyginimo auką, suderinusią Dievo teisybę su Jojo gailestingumu. Atpirkime įvyko nepaprastas paradoksas: kad nugalėjus nuodėmę, arba kitaip tariant, kad nugalėjus mirtį, Kristus pasiduoda mirčiai ant kryžiaus. Šitas paradoksas būtų likęs visai neišaiškintas, kad Kristus nebutų iš numirėlių atsikėlęs. Tiktai iš numirėlių atsikėlimas galėjo galutinai apvainikuoti Jo darbą. Ir kaip Atpirkimas principialiai panaikino mirties priežastį, taip Iš — numirėlių atsikėlimas, tegalėjo panaikinti jos pasekmę.

Taigi ačiu Išganytojo atlyginimo aukai kiekvienas žmogus dabar gali maldauti Dievą malonės, kuri gydo sielos žaizdas. Krikščionies siela tik Kristuje tegali būti išganyta. Nes tik Kristuje gyvenant tėra galima sandarbininkauti antprigimtajai Dievo malonei, kuri nuteisina žmogų Jo akyse, daro vertu amžinojo gyvenimo.

Bet kad būti vertam išganymo pirmiaus reikalinga nusikratyti viso, kas trukdo išganymo darbą, būtent nuodėmės, ir jau visa širdimi išganymo trokšti.

Tuo būdu matom, jog Kristaus religija nieku būdu ne varžo žmogaus asmens, bet susyk, žinoma, ir įgimties silpnybėms nepataikauja, kaip kad matome nepriklausomosios etikos principuose. Kaip žymiai ji yra padorinusi, pagerinusi žmoniją; kiek širdies šilimos įnešusi į gyvenimą! Milijonai žmonių pasisėmė joje jėgų gyventi tiesos ir gera vardan; ant jos aukuro dėjo geriausius savo jausmus ir mintis, ir, tarnaudami jai rado didžiausią laimę.

Ar gi dabar jau būtų išsekusi jos gaivinamoji galybė, ūmai išdžiūvęs šaltinis, dvasios penu malšinęs šimtų kartų troškulį, argi dabar ją pavaduos budizmas ar mokslų enciklopedija? Pati krikščionių tikyba ne turi būti kaltinama už tuos nusižengimus ir beprotybes, kurios daromos jos ne tikrų, jos vardą nešiojančių draugų, ar piktų tarnų.

Kritingai žiūrint į krikščionių tikybą, visuomet reikia skirti pagrindinė tikybos ideja nuo esamosios tikrenybės, ne maišyti to, kas yra, su tuo, kas turi būti.

Žmogaus širdies aukštyn kėlimas, doros tobūlinimas, asmens dvasios auklėjimas tai didieji Kristaus religijos uždaviniai. „Ieškokite pirmiausia Dievo Karalystės ir Jo tiesos, ir visa kita jums atsiras, savaime jums ateis“, — sako Evangelija. „Dievo Karalystė“ suprantamas tobūlas žemėje gyvenimas, — gyvenimas, pagrįstas ne prievartos, ne šalto egoizmo viešpatavimu, bet viešpatavimu visuotinos meilės, su Dievo visų teisėtų asmens reikalavimų sutikimu su Dievo teisybe. Šitos „Karalystės“ atėjimas pareina nuo žmogaus doros atgimimo, visos vidaus esybės atnaujinimo.

GYVENIMO PRASMĖ AMŽINYBĖS ŠVIESOJ.

1. Mirties problema.

Žmogus žemėn leistas tam, kad Dievą savo Tvėrėją garbintų, ištikimai jam tarnautų ir tuo būdu atsiektų galutinąjį gyvenimo tikslą. Bet čia gali kilti abejonė, ar žmogui ištikrųjų lemta galutinasis gyvenimo tikslas atsiekti. Ši abejonė savo ruoštu liečia tą patį gyvenimo prasmės klausimą. Gyvenimo prasmės klausimas, kaip jau aukščiau matėm, ne visų vienaip rišamas. Vieni, optimistai, sako, šis gyvenimas nėsąs kentėjimų vieta, galįs teisingus žmogaus reikalavimus dalinai patenkinti, žodžiu sakant, gyventi esą verta. Pasak jų, negalima esą norėti, kad viskas gyvenime darytųsi sulig mūsų noro, kad visi mūsų pasiryžimai ir siekimai įvyktų. Užtenka, girdi, sąžiningai eiti savo luomo pareigos ir savo gyvenimas tvarkyti Dievo duotais doros įstatais, kad tuo pačiu galėtumėm džiaugtis ir laikinojo gyvenimo laime. Kiti visai priešingai yra nusistatę. Užuot gyveniman kilnias idejas vykinus, siekus tobūlybės, jie pasiduoda nusiminimui, nevilčiai, teisindamies tuo, būk gyvenimas mažai teturįs prasmės, perdaug jame esą juodų-kentėjimų, kad net neesą verta gyventi. Gyvenimo idealai esą ne kas kita, kaip išsvajoti paveikslai, kuriuose žmogus terandąs vien nusivylimo.

Tokius žmones mes paprastai vadiname pesimistais. Nors krikščionybei pesimistų pasaulėžiūra yra visai svetima, tačiau tenka konstatuoti faktą, kad laikinąja laime žmonės dažniausiai nusivilia, nes ji matomai nepatenkina kilnių dvasios troškimų.

Žmogus pašauktas laimei, tobūlybei, o tuo tarpu prigimtoji daiktų padėtis stato kelyje vargiai nugalimų kliūčių, o neretai ir kentėjimų tenka pakelti. Religija, kuri sakosi nešanti žmonijai tikrąjį gyvenimą, šiame gyvenime ir gi neduoda amžinosios aimės paragauti.

Sielos su Dievu šiame gyvenime vienijimasis nėra tobūlas ir todel mūsų širdies troškimai ne tik ką nėra patenkinami, bet dar gi jaučiame didesnį laimės alkį. Žmogus visa savo bū-

tybe trokšta laimės, kurios, žinoma, ir negali netrokšti. Tačiau šis gyvenimas tikrosios laimės ne gali duoti. Nors žmogų kartais atlanko ir linksmesnės valandėlės nors ir gali kartkartėmis pasigėrėti bežaidžiančiais išsvajotos laimės spinduliais, tačiau visa tai laikina. nepastovu, it muilo burbulas ūmai nyksta ir vėl tas pats pilkas nuobodus gyvenimas su jo rūpesniais ir vargais. Neretai ir įgytos gėrybės, kurioms įgyti pirmiau aukojom visas pajėgas, vėliau mus nebepatenkina, nes atsiranda naujų troškimų, norų, kuriems traukiasi iš kelio ankstybesnieji ir taip be galo. Aiškus dalykas, jog skaičios svajonės ilgainiui mus nebežavi. Mūsų gyvenimą gaivinusios jėgos sudūžta. Nežymiai slenka mūsų sielon nuovargio mintis. Stipresnės dvasios žmonės gyvena, del tos laimės smarkią vidujinę kovą. Bet silpnadvasius gyvenimas perbloškia ir nustuma laimės neradusiųjų eilėn.

Šito fakto akyvaizdoje turim pripažinti, jog šiame gyvenime nesama tikrosios laimės, jog čia širdis veltui trokšta ramybės palaimos, kurios, deja, pasaulis negali duoti.

Nors viskas šiame gyvenime įvyktų sulig mūsų noro, nors nelaimių skaičius sumažėtų iki minimumo, tačiau, prisiminus mirtį, kuri kiekvieną žemės keleivį apsiaučia savo juodais sparnais, perbėga per kūną šiurpulių banga ir nenoroms veržias klausimas: kodel gi kiekvieną žmogų toks tragingas finalas laukia?

Materialistas gal būt ramins save galvodamas, kad mirtis kaipo toki esanti, visai naturalus dalykas ir delto nereikią jos bijotis. Gyvatos esmė, pasak monistų, ankščiau ar vėliau turinti būti sunaikinta.

Todel mirtis „kaip gyvatos išnykimas yra lygiai naturalus reiškinys, kaip ir kiekvienas kitas gyvenimo procesas.“ (W. Ostwald, Monistische Sonntagspredigten. 1911).

Mirti susilaukus gilios senatvės, kuomet jėgos atsisako tarnauti gal būt ir yra naturalus dalykas, nes to reikalauja visuotinasis gyvenimo dėsnis. Tačiau patsai mirties faktas visuomet pasiliks neatmenama myslė.

Ir ištikrųjų, prarasti savojo „Aš“ sudėtinę dalį - kūną, jausti savajame „Aš“ įrimo procesą tai kaž kas baisu, traginga. Labai teisingai patėmija šv. Augustinas. „Mirtis ir visa tai, kas prie mirties veda niekuomet nebuvo ir nebus geidžiamas dalykas. Patsai kūno nuo sielos atsiskyrimo procesas yra didžia tragingas. Sakoma, jog žmogus mirties agonijoj baisiai kenčia; paskutinės gyvenimo valandos esančios baisių kentėjimų valandos, žmogus pergyvenąs didžiausį tragizmą, kokį tik begalima sau įsivaizduoti.“ (De civ. Dei, XIII, 6).

Kad nors gi susilauktumėm gilios senatvės! Bet kur tau! Ar gi nematom, kaip daugeliui tenka atsisveikinti su šiuo pasauliu pačiame jaunystės žydėjime, nesusilaukus gyvatos jėgų subrendimo. Ir todel veizdint į jaunuolio karstą nejučiomis veržias į galvą mintis, benesislepia tame gyvenime kaž koks mums nesuprantomas žiaurumas.

Pagaliaus šisai klausimas niekumet nepaliaus mus varginęs. Juk skirtis su šiuo pasaliu tada, kada mūsų gyvenimas po ilgų kovų liks papuoštas dorybių, nušviestas tobūlybės idealo spindulių, vis tik baisiai graudu.

Kiti sako, buk žmogui, pasiekusiam tam tikro savo pajėgų išlaivinimo laipsnio, nebėsą reikalo trokšti nesibaigiamo gyvenimo, amžinybės. Mirtis, girdi, esanti tikrasis išganytojas, nes ji mus paliuosuojanti iš gyvenimo skurdo kentėjimų, iš nelemto likimo smugių. „Mes sako vienas moderninės etikos atstovas, mirties procese matome ne daugiau, kaip naturalų būtybės išsiskaidymą į pirmykščius elementus, iš kurių jinai buvo susikūrusi. Ir todel šis procesas mums nėra baisus.“ (Carneri, Der moderne Mensch, S. 138).

Savaime suprantamas dalykas, delko žmogus, matydamas čia žemėj vien skurdo ir ašarų jūrą neretai drįsta reikšti mintį, jog kaikuriais atvilgiais geriau būtų nebūti, tai yra geriau būtų grįžti į nebuvimą, niekybę. Net jeigu čia žemėj būtų patogiausios gyvenimui sąlygos, vis gi labai abejotina, ar daug atsirastų žmonių, kurie norėtų nesibaigiamo šioje planetoje gyvenimo. Tad šis gyvenimas verčia ilgėtis amžinosios laimės.

2. Amžinybės angoje.

Žmonija visais laikais tikėjo, kad su šiuo gyvenimu ne viskas baigias, kad sielai yra skirta pomirtinis gyvenimas gyventi. Tikėjimas į pomirtinį gyvenimą yra sutinkamas visose tautose, ir šis faktas, be abėjonės didžiai reikšmingas.

Tikėjimas į pomirtinį gyvenimą remias ne jausmo ar valios, bet proto pagrindais. Šiojo gyvenimo skurdas ir kentėjimai verčia žmogų manyti, jog yra pomirtinis gyvenimas. Jeigu jau yra Dievas, negalėjo jis mūsų širdin įdiegti troškimų, kurie niekuomet nebūtų patenkinti. Jeigu jau šia skausminga gyvenimo tragedija viskas baigias, jei žmogaus sielą laukia baisiausioji nebūtis, niekybė, tuokart šis gyvenimas nustoja turėjęs bet kokios prasmės, yra tiesiog neatmenama myslė. Tuo kart turėtumėm teisės abejoti ir apie Dievo Apveizdą, ir Jo teisingumą. Jei tos laimės šiame pasaulyje nerandama, jos buvimas turi būti patikrintas anapus karsto, nes kitaip gyvenimas būtų skaudžiausis iš žmogaus gyvatos troškimų pasityčiojimas, skausmingiausias nusivylimas. Toji absoliutybė, kurios trokšta mūsų siela, turi kada nors mūsų širdies teisėtus troškimus patenkinti.

Visoj regimoj gamtoj, kiek toli siekia proto žvilgis, viešpatauja tikslinga ir išmintinga tvarka. Visos gyvos esybės prigimtyje randa savo objektą, kurio siekia. Tad nejaugi iš visų čia žemėj gyvuojančių esybių būtų išskirtas ir nuskriaustas tik vienas žmogus, kuriam ne būtų lemta galutinasis gyvenimo tikslas atsiekti. Jeigu mūsų troškimai šiame gyvenime nėra patenkinami, būtinai turi būti patenkinti aname pomirtiniame gyvenime.

Taigi pomirtiniame gyvenime visi mūsų gyvatos troškimai ras patenkinimo, tik amžinybėje idealui ir realybei lemta susilieti vieną neatskiriamą harmoningą būties akordą.

Tačiau kaikas visai priešingai mano. Tie širdies troškimai girdi, galį būti ir nepatenkinti, galutinasis gyvenimo tikslas neatsiektas, kas tačiau nekliudą gyventi. Nors visi išsvajoti tikslai esą ne daugiau, kaip iliuzijos, tačiau žmogaus gyvenimui jos esančios būtinos, nes kaipo išganingi akstinai palaiką gyvatos pasaulyje klestėjimą. „Svarbiausias argumentas už iliuzijų žmogaus gyvatai reikalingumą yra tas, kad jos reikalingos žmonių veislei palaikyti. Iliuzijos eina gyvenime vieną svarbiausiųjų funkcijų; jos įneša gyveniman daugiau gyvumo, priduoda energijos, iniciatyvos, žodžiu sakant, gaivina visas gyvenimo sritis.“ (L. Stein, Der Sinn des Daseins. Tübingen. 1904, S. 185).

Kad optimizmas, pasitikėjimas savimi ir viltis vaidina gyvenime žymią rolę, netenka abejoti. Daugelis net mano, kad šviesesnės ateities viltis esanti vienintelis akstinas gyventi. „Proto logika, sako tas pats autorius, tiesa, tas iliuzijas gali išblaškyti, gali išrodyti jų tuštumą, bet, to ne veizint, valia, kaipo asmenybės centras jas vėl prižadina, grąžina jų amžinas teises.“ Bet ko vertos tos iliuzijos, kuomet protas jas beanalizuodamas tikrąją daiktų padėtį pažįsta? Aišku, kad joks protinis darbas iliuzijomis remtis negali.

Antrą vertus, Dievo Apvaizda ne gali leisti, kad mes iliuzijomis gyventumėm.

Aiškumo tiesos, kad žmogus turi nemirtingą sielą, neaptemdys joki sofizmai. Neretai sakoma, būk sielos buvimo įrodymas remiąsis vien vidujiniu nujautimu, o kas, girdi, šaukiąsis vidujinio jausmo, to įrodymai esą labai subjektingi ir todel nėsą visiems privalomi. Taigi iš to fakto, kad žmogaus siela trokštanti amžinybės, absolutybės, nėsą galima išvesti, kad toji absoliutinga esybė ištikrųjų egzistuojanti. Bet šiaip galvoti, reiškia nepripažinti protinio pažinimo kriterijų. Tiesa, kiekvienas troškimas, geidimas, kaipo toksai, yra subjektingas, tačiau būdamas žmogui įgimtas turi ir objektingos vertės. Jeigu, tinkamai pažinę žmogaus įgimties privalumus, sakome, kad žmogus būtinai turi turėti nemirtingą sielą, šitoks mūsų protavimas yra visai logiškas ir atatinka tiesai. Šitos tiesos ne griauna net ir tas faktas, kad ne visi palinkimai randa prigimtyje savo siekimo objektą. Gamtos gyviai bei organizmai, kaip žinoma, ne visuomet atsiekia savo gyvenimo tikslą, pavyzdžiui ne kiekvienas grūdas, mestas dirvon, išleidžia diegus, auga, atneša vaisių. Šitokie gamtos apsireiškimai kiekvienam metasi akysna.

Deja, tarp protingos esybės žmogaus ir paprasto gamtos gyvio tarpas labai tolimas. Augmens ir gyvuliai neturėdami dvasinės sielos, savo gyvavimo tikslą randa evoliucijoj, ir čia tatai reiškias didis gamtos dėsnių tikslingumas ir prasmingumas.

Bet visai kas kita su žmogumi. Jei žmogus ne turėtų nemirtingos sielos, jo gyvenimo tikslas pasliktų neatsiektas nes žmogaus troškimai su šiuo gyvenimu nesibaigia. Tuokart turėtumėm pripažinti, kad iš visų tvarinių nelaimingiausias yra žmogus.

Sulig krikščionių mokslo, Dievo Apvaizda ir jo teisingumas negali leisti, kad žmogaus siela žūtų draug su kūnu. Čia žemėj žmonių gyvenimas labai nevienodas. Vieniems prigimtis duoda daugiau gabumų ir gerybių, kitiems kurkas mažiau arba kitą ir visai nuskraudžia; vienų gyvenimas rožėmis nuklotas, kitų gi erškėčių dygliais; vieniems lemta mirti pačiame jaunystės žydėjime, kuomet vos tik brėkšta gyvenimo rytas, tuotarpu kitiems skirta gilios senatvės susilaukti. Be to matom, kad pasaulyje viešpatauja ne tie žmonės, kurie dori, kaip kad turėtų būti, bet nedorieji, skriaudžiantieji kitus, o neretai ir žūdydami juos. Jie, pamynę doros įstatus silpnesniuosius be pasigailėjimo naudoja.

Tad, jeigu yra amžinas teisėjas Dievas, turim šventai tikėti, kad jisai nepaliks nenubaudęs vėliau ar ankščiau nedorų žmonių, kurie čia žemėj pragarą kūrė ir vis delto išvengė žmonių teismo. Čia žemėj nedorybė, kaip žinoma, nesusilaukia tinkamos bausmės.

Sakoma, buk tasai atlyginimas už dorą ar nedorą gyvenimą įvykstąs jau čia žemėj. Nors nusidėjelio išviršinis gyvenimas ir esti lydimas pasisekimo ir džiaugsmo, tačiau jo viduje verdanti kova, sąžinės griaužimai bei išmetinėjimai jam nei valandėlei neduodą ramybės.

Beto jis esąs blaškomas piktų geidulių, kurie be paliovos gamina jam dvasios skausmų. Doros gi gyvenimas duodąs galimybės turėti gryną nesuteptą, pasaulio nedorybėmis širdį, kas leidžią jam džiaugtis gyvenimo laime. Bet su šiais samprotavimais sunku sutikti. Yra žinoma, kad sąžinės balsas gali būti ilgainiui nuslopintas gudriai sugalvotais sofizmais. Jeigu jau sutikti su tuo, kad sąžinės griaužimai yra ganėtina bausmė už nedorus darbus, tuokart savaime būtų aišku, jog toji bausmė, kuri ištinka žmogų nusikaltėlį šiame gyvenime, atatinka kaltės didumui. Bet šiaip manyti nėra jokio pagrindo.

Juk ir dori žmonės šiame gyvenime kenčia ir kenčia gal būt daugiau, negu tie nedorieji žmonės nusikaltėliai, kuriems neretai sekas šiame gyvenime žmonių teismo išvengti. Užtenka tik prisiminti kankinius, kurie del tikėjimo baisiausių kančių pakėlė, kad įsitikinus, jog teisybė čia žemėj sunku rasti. Gali sau dori žmonės tas kančias palengvinti, ramindamies, kad geras ir teisingas Dievas jų neapleis, kad jisai aname gyvenime už pakeltus kentėjimus tinkamai atlygins.

Bet kad kankiniai jaustųsi laimingi mirties agonijoj, to jau būtų perdaug. „Tie filosofai, — sako Aristotelis, — kurie maty-

dami kankinį ištemptą ant kankinimui pritaikinto rato, mano tokį žmogų laimingą esant, arba visai nesupranta kas yra gyvenimas, kentėjimai ir t. t. ir tuo būdu skelbia grynas nesąmones arba tiesiog nenori suprasti.“ (Ethica Nic. VII, 14).

Tad klausiam, kas gi atlygins tiems doriems žmonėms, kurie čia žemej gyvendami turėjo dažniausiai be savo kaltės skriaudą ir skurdą pakelti? Kas gi nubaus tuos visus nusikaltėlius, nenaudelius, kurie čia žemėj vien pragarą kūria? Tai vis klausimai, kurie gali būti išrišti tik amžinybės šviesoj.

3. Sielos nemirtingumas visuotinas gyvenimo įsfatas.

Kiekvienas krikščionis tiki savąją sielą nemirtingą esant. Šis gilus įsitikinimas sielos nemirtingumu, galima sakyti, yra visuotinas, nes jis sutinkamas visais laikais visose tautose.

Neretai tenka girdėti kalbant apie tokį nemirtingumą, kuris tinkąs tik žmonijos išrinktiesiems. Antai Spinozos nuomone, ne kiekvienas žmogus esąs lygiai nemirtingas. Juo daugiau žmogus gyvenąs religiniu gyvenimu, juo daugiaus jam esą lemta veikiaus pasiliuosuoti iš laikinumo ir patekti amžinybėn.

Šitokios Spinozos pažiūras apie sielos nemirtingumą įtakai dalinai būvo pasidavęs ir Goethe. Jo supratimu didžios sielos turinčios naudotis žymia pirmenybe tarp kitų sielų, kurios esančios mažiau vertos amžinojo gyvenimo. Štai ką jis yra pasakęs savo draugo Wielando laudotuvių dieną: „Apie žlugimą tokių didžių dvasios gabumų negali būti ir kalbos; jokiame atsitikime prigimtis to negali leisti. O kad daugelis žmonių ištiesų neužsitarnauja pomirtiniu gyvenimu gyventi, tai jau čia kitas klausimas, kuris tuo tarpu mūsų neliečia ir todel jį paliekame vienam Dievui išspręsti.“ (Cituota pas M. Heynacher, Goethes Philosophie. Leipzig. 1905. S. 76).

Kaip tik pradedama abejoti sielos nemirtingumu, tuojaus surandama visa eilė tariamų neaiškumų.

Taip pavyzdžiui klausiama, ar vien suaugusiųjų žmonių sielos gyvensiančios pomirtiniu gyvenimu, ar taip pat ir vaikų, kurių dvasios gabumams šiame gyvenime nebuvo lemta išsivystyti? Ar negalįs Dievas panorėti nedorų žmonių sielas sunaikinti, kaipo neužsitarnavusios amžinojo gyvenimo? Pirm negu atsakyti į minėtuosius klausimus reikalinga sau išsiaiškinti keletas dalykų.

Sielos palinkimai savo esme yra toki, kad jie būtinai veržias į savo objektą. Ir aišku, kad tie objektai turi būti atsiekiami. Iš to fakto, kad gamtoj nekiekvienas, pavyzdžiui, grūdas mestas dirvon leidžia diegų, auga ir atneša vaisių, berods negalima daryti išvados, kad taip pat ir žmonių sielos ne visos išliksiančios nemirtingos. Daryti šitokią išvadą, reikštų laikyti viena ir ta pat žmogų ir gyvulį. Grūdas, kurs mestas dirvon neprigyja, toli gražu dar nežuna; tiktai išsiskaido savo sudėti-

nėmis dalimis kurios savo ruoštu vėl tarnauja kitų pavydalų susikūrymui. Visai kas kita yra žmogaus siela, kuri kaipo nesudėta iš dalių, vienlentė esybė negali į dalis išsiskaidyti, tai yra draug su kūnu žūti. Bet jei regiamajame pasaulyje niekas ne žūna, juo labiau negali žūti dvasinės esybės, kurios sutvertos Dievo paveikslu ir panašumu. Nejaugi žmogaus siela tai brangi vaza, kuri tapo padirbinta tam, kad paskiau ją sudaužius.

Taip tatai neabejojame, kiekvieną sielą nemirtingą esant. „Jei tiesa ir tobūlybė,— sako Schell'is,— turi absoliutingumo pobūdžio, ką pripažįsta visų pakraipų rimtieji filosofai, tuokart kaip žmogaus pažinimas taip ir jo esmės gilumoj glūdįs palinkimas į tiesą ir tobūlybę turi absoliutingos vertės.“ (H. Schell, Gott und Geist. II, S. 667).

Manyti, būk vaiko siela žunanti draug su kūnu vien delto, kad josios galios bei gabumai nėra pasireiškę ir išsivystę iki tam tikro laipsnio, būtų begalo keista ir neišmintinga. Tiesa, vaikas atsiskirdamas su šiuo pasauliu dar nesuvokia savojo „Aš“ troškimų, gyvatos besiveržimų, tačiau visa tai yra užuomazgoj ir, be abejonės, savu laiku būtų visoj pilnumoj pasireiškę. Turint galvoj dvasiškai nenormalius subjektus, kurie neturi nuovokos apie galutinąjį gyvenimo tikslą, berods būtų šiek-tiek pagrindo abejoti apie tokių sielų nemirtingumą. Antai Simmel'is ir sako: „Jei siela kiekvieno galvažūdžio, kiekvieno žmonijos nenaudėlio ar bepročio būtų tos pačios metafizinės vertės, kokios yra Mykolo Angelo, Beethoven'o, Goethes ir kitų žmonijos genijų sielos, šis dalykas manąjai galvai būtų sunku išmanyti.“ Krikščionių mokslas šitokias pažiūras, kaipo priešingas visuotinojo sielų nemirtingumo įstatui, be abejonės, smerkia. Paskutinysis žmogaus gyvenimo tikslas yra sielos vienijimasis su Dievumi kaipo su amžinąja ir absoliutingąja Gėrybe ir Gyvybe. Sielos vertumas Dievo akyse nėra kainuojamas atsižiūrint, kaip toli žmogus čia žemėj gyvendamas nužengė moksle, žinijoj, mene, skonio išlavinime ar kitoj kultūros srityje. Čia viską nulemia dorinis religinis asmens vertumas. Sitą tiesą pasauliui visu aiškumu yra paskelbęs Kristus.

Taip tatai ir dvasioj beturčiai doriniu religiniu atžvilgiu nėra laikomi žemesniais už vadinamąją dvasios aristokratiją.

Dievo teisingumas reikalauja, kad kiekvieno žmogaus siela gyventų pomirtinį gyvenimą. Dievas ypač tų negali apleisti, kurie šioje žemėj jam ištikimai tarnavo, pildė jo duotuosius doros įstatus, nežiūrėdami, kad juos visi, skriaudžia kad turi kęsti vargą ir alkį. Jų laukia užmokesnis amžinybėje — atlyginimas už ištikimą Dievui tarnavimą.

Ta nuomonė, kad nusidėjėlio ar piktadario siela ne turinti teisės pomirtiniu gyvenimu gyventi, yra vis tik ne be pagrindo.

Ištikrųjų, geri ištikimai Dievui tarnavusieji žmonės, turi patekti amžinybėn, ir Dievo teisingumas negali leisti, kad tokios

sielos po mirties ne gautų tinkamo atlyginimo, už savo dorą gyvenimą. Bet kas daryti su dideliais nusidėjėliais, kurie čia žemėj tik pragarą kūrė ir persiskyrė su šiuo pasauliu nesusitaikę su Dievu? Ar nebūtų geriau, kad tokių žmonių sielos, būdamos biauriausių nuodėmių suteptos, mirties valandą draug su kūnu žūtų?

Žmogui krikščioniui šitokie samprotavi mai turi būti svetimi.

Jei nusidėjėlio sielą Dievas mirties valandą sunaikintų, žmogus to sielos sunaikinimo proceso kaip reikiant kaipo bausmės, nebepajustų; ir taip nuodėmėmis sutepta siela pasiliktų nenubausta.

Beto amžinos bausmės atsiminimas nekartą žmogų sulaiko nuo nuodėmės, nuramina piktas pagundas. Gal būt neapsiriksime pasakę, kad amžinos bausmės atsiminimas yra veik vienintelė priemonė kovojant su piktomis pagundomis. Tos psichologinės tiesos tikrumą pilnai patvirtina gyvenimo faktai.

Taigi visi gyvensim pomirtiniu gyvenimu, tik, deja, ne visų vienoks bus likimas. „Ateis valanda, kurioje visi, kurie yra grabuose, išgirs Dievo Sūnaus balsą. Ir išeis, kurie gerai darė, į gyvenimo prisikėlimą, kurie gi piktai darė — į teismo prisikėlimą.“ (Jon. 5, 28).

4. Asmeninis ar neasmeninis nemirtingumas?

Mes visa savo būtybe trokštame savojo „Aš“ nemirtingumo. Jeigu peržengusi mirties slenkstį asmenybė tebeegzistuoja ta pati, tuokart pomirtinės būties sferoj jinai gali laukti tam tikro atlyginimo už savo gerus ar negerus šiojo gyvenimo darbus. Jei asmenybė mirties valandą virstų kita asmenybe, tai yra, nustotų nuosavios būties savybių, tuomet atsakomybės klausimas savaime atpultų. Kaikas mūsų gadynės šviesuolių norėtų matyti žmogaus nemirtingumą vien jojo kūrybos veikaluose.

Juose, girdi, esanti išreikšta absoliutinės dvasios mintis, kuri, kaipo toki, tverianti amžių amžius. Šiaip suprastas nemirtingumas esąs vieninteliai galimas.

„Racionalė pasaulėžiūra, sako Anold'as, težino vien tokį nemirtingumą, kurs reiškias ateinančiųjų kartų gyvatoj, kurios paveldėjimo keliu išlaikančios savy taip kūnines taip ir dvasines tėvų ar prabočių savybes. Tuo tarpu kai teologinė pasaulėžiūra, siūlydama kiekvienai asmenybei atskirą nemirtingumą, stočiai beribį egoizmą palaiko, protinė pasaulėžiūra priešingai, pavienius asmenis daro nuolaidesnius, nurodydama kaipo vienintelę nemirtingumo formą tėvų atsigimimą vaikuose.“ (Anold, Aufgaben und Ziele des Menschenleben. S. 54).

Šitoks nemirtingumo supratimas gal būt atrodys kaikam labai moksliškas, tačiau kritiškesnė akis čia ne gali nematyti menuoseklumų.

Ištikrųjų, skelbti šitokį nemirtingumą reiškia tuo pačiu neigti savąjį „Aš“. Pagaliaus kiekvienam aišku, kad tarp pačios asmenybės ir josios sukurtų veikalų vis gi yra gana tolimas tarpas.

Esant patogiausioms sąlygoms mūsų dvasios gabumams pasireikšti, dažnai pasiliekame neveikimo stovyje arba esam nepasitenkinę savojo „Aš“ sukurtaisiais veikalais, nes gerai numanome, jog jie visgi galutinojo tikslo atžvilgiu yra menki. Antra vertus, mūsų nuveiktieji darbai istorijos perspektyvoj vis tik nežymūs. Didingi genijų veikalai, kuriuose, taip sakant, reiškiasi galinga laiko dvasia, gali savy turėti ir nemirtingumo pobūdžio, bet visi kiti, kurie nežymūs ir nepastovūs, veikiai pamirštami. Taigi ieškoti žmonių darbuose kokių nors nemirtingumo formų dalinai būtų keista.

Pagaliaus ir didieji talentingųjų žmonių veikalai ilgainiui pamirštami. Beto neturim pamiršti, jog tai visa laikina. Gal būt, tolimoj, ateityje, kada saulė užges, visoks gyvenimas žemėj išmirs, žlugs kultūros veikalai. Tenkintis šiaip suprastu nemirtingumu mums būtų begalo sunku. Mūsų gyvenimas būtų itin tragingas, jeigu žinotumėm, jog mūs laukia neabejotina pražūtis, niekybė. Jeigu mūsų „Aš“ turėtų žūti, tuomet patsai gyvenimas paliautų turėjęs bet kokios prasmės, būtų tiesiog nesuprantamas žaislas.

Materialistai nemirtingumu laiko žmogaus pavydalą, sudarančių atomų amžinumą. Anot jų, nors tie atomai, žmogaus individuumui žuvus, išsiskaidą, tačiau paskui vėl tarnaują naujiems pavydalams susikurti ir taip be galo. Taigi amžina tik medžiaga teesanti. Tačiau ar-gi tokio nemirtingumo geidžia mūsų siela? Jeigu jau manąjam „Aš“ lemta žūti, paskęsti niekybėje, argi man ne vis tiek kokį pavydalą mano atomai sudarys.

Panteistai, tiesa, kalba apie sielos nemirtingumą labai gražiai. Deja, panteistiškai suprastas nemirtingumas dvasios troškimų negali patenkinti. Ir štai delko. Siela, panteistų manymu, po mirties turinti grįžti į Dievą, iš kurio išėjusi. Siela tuo su Dievu susivienijimo procesu prarandanti savojo „Aš“ egzistenciją, kaip tokią, ir tuo būdu visiškai paskęstanti absoliutybėje bei visapasaulinėje dvasioje.

Tiesa, siela tuomet, tai yra po mirties, eina į aukščiausiąją būties sferą, tampa esminiai sudievinta, bet kas iš to, jei toji sudievintoji būtybė, kaipo toki, turi išnykti, susilieti su visuma. Brangiausis žmogui dalykas tai jo „Aš“ egzistencija aname pasaulyje, ką panteizmas ir atima.

5. Ar gyventi pomirtiniu gyvenimu ar kurti amžinybė žemėj?

Jei žmogaus siela gyvena pomirtiniu gyvenimu, kyla klausimas, kaip tada anas pomirtinis gyvenimas, atrodo? Anas gyvenimas krikščionių religijos šviesoješ iaip suprantamas.

Mirtis tai žemės gyvenimo slenkščio peržengimas išvydimas naujo, niekuomet nesibaigiančio gyvenimo, kuris skirtas žmogui, kaipo protingai asmenybei, paveldėti. Tą antrąjį gyvenimą mes paprastai vadiname dangumi. Gyventi danguje reiškia džiaugtis laimingu amžinu gyvenimu. Toji tobūla laimė pareina iš to, kad žmogus betarpiai regi Dievą, tobūlai pažįsta savo Tvėrėją. Jame žmogaus laimė, tobūlumas, tikslas, kuriuo baigiasi visi sielos troškimai, veiksmai. Pirmaeilis, objektingas tikslas — Dievo garbė, antraeilis — subjektingos — mano laimė. Tuodu tikslu amžinybėj daro vieną galutiną tikslą — Dievą.

Amžinojo Grožio viešpatijoj, sako Platonas, idealas ir realė būtis sudaro vienumą. Ir tą palaimos ir grožio viešpatiją tegali paveldėti tik tie žmonės, kurie čia žemėj ištikimai Dievui tarnavo, sąžiningai vykdė jo duotus įsakymus. Kas nenorėjo pažinti ir garbinti savo Tvėrėją, tam mirtis neša didžiausią nelaimę, tai yra, tokio žmogaus siela pasiliks amžinai atstumta nuo Dievo, neregės jo veido. Užuot gavus garbės vainiką, žmogų nusidėjėlį laukia amžinos pragaro bausmės.

Šalia krikščionių religijos šviesoj suprasto sielos nemirtingumo, esama taipogi ir tokio nemirtingumo suvokimo, kokio tikimasi šiame pasaulyje rasti. Mirtis, girdi, naujo gyvenimo sielai neatverianti; siela pasiliekanti šiame pasaulyje gyventi, būtent palikusi kūną apsigyvenanti kitame ir tuo būdu vėl atgimstanti naujam gyvenimui. Tasai sielos atsigimimo procesas esąs jos skaistėjimo, tobūlėjimo kelias. Ir juo siela esanti skaistesnė, juo greičiau jinai patenkanti į aną gyvenimą. Kitų išmanymu, sielai esą lemta šiame pasaulyje amžinai klajoti. Žmogui, besivaduojančiam krikščionių pasaulėžiūros principais, šitoks, iš rytų atėjęs mokslas apie amžiną sielų transmigraciją bei nuolatinį atsigimimą kūniniuose pavydaluose, gali atrodyti keistas.

Tačiau turint galvoj, kad jis rytuose savo išpažintojų skaito milijonais ir kad mūsų laikais randa sau aiškaus pritarimo net žymių galvotojų tarpe, užtat su juo tenka rimtai skaitytis. Į dabarties europiečių protinę pasaulėžiūrą tas mokslas daro vis gi žymiai didesnės įtakos, negu paprastai manoma.

Tojo mokslo pirmykšte tėviške reikia laikyti Indų kraštas. Bramanizme šita sielų transmigracijos teorija buvo jau seniausiais laikais prigijusi. Sielų įsikūnijimas, kaip mokina bramanai, įvyksta tam tikru dėsniu, vadinamu Karma. Jei siela atsigimsta su aukštesniais veiksmais, tuomet jinai esti ir aukštesniai kastai priskaitoma. Ir priešingai, siela nusikaltusi už bausmę turinti persikelti į gyvulius ar į augmenis. Tuo būdu matom, jog siela, pirm susivienysiant su Dievu, su absoliutu, turi pasiekti tam tikro skaistumo, kurio tegalima esą įgyti tik nuolatiniu kūniniais pavydalais atsigimimu.

Šisai bramanų mokslas ne buvo svetimas ir budistams. Tiktai budizme gal būt daugiau žymu pesimistiniai bruožai. Nes budistų supratimu gyvenimas tai kentėjimas.

Ir todel jie tame visuotiname Karmos dėsnyje mato vien žiauraus likimo reiškinį. Tatai, norint iš to žiauraus likimo pasiliuosoti reikią trokšti niekybės, nirvanos, kur visoki gyvata gęstanti. Pasak Herodoto, senovės aigiptėnai buk ir gi tikėję sielų persikėlimą iš vieno kūno kitan. Nors tas dalykas nėra išaiškintas, vis delto yra žinoma, kad eigiptiečiai manė, buk siela žmogaus nusidėjelio po mirties negalinti gyventi laimingu gyvenimu, bet turinti tarp dangaus ir žemės klajoti. Tasai iš rytų einas mokslas žinoma ne galėjo netureti įtakos vėlesniais amžiais. Antai Pitagoras, Platonas, neoplatonikai ir kiti mažiau ar daugiau aiškiai sielų pasaulyje klajojimą tikėjo. Pasak Platono žmonių sielos, pirm negu buvusios sujungtos su kūnais, gyvenusios laimingu dangaus gyvenimu.

Ir tiktai paskui dėlei padarytos nuodėmės jos buvusios ištremtos iš amžinosios šviesos pasaulio ir sujungtos su kūnais. Tatai jos turinčios vėl grįžti į Dievą.

Šito mokslo pagrinde glūdi ideja, kad visata yra savy vieninis, niekuomet nesibaigiąs procesas, amžina evoliucija, apimanti visus pasaulio daiktus, žinoma nė žmogaus neskiriant. Viskas teka, viskas juda, nieko nėra pastovaus.

Anas gyvenimas nėsąs amžinas ir todel sielos, kurios į jį patenkančios, kartu su kiekviena visapasaulinio proceso pradžia vėl turinčios į šį gyvenimą grįžti.

Krikščionybėje šitokios pažiūros, be abejonės, negalėjo sau ras vietos. Nes Kristaus religija, kaipo tikrosios šviesos nešėja paskelbė žmonijai esat amžinąjį gyvenimą, į kurį patekusios žmonių sielos jau niekuomet nebegrįžta į šį pasaulį, nebeklajoja beribėse dausose, kaip to mokino stabmeldiškoji išmintis. Pasiekti aną gyvenimą, kur žmonių sielos džiaugias amžinąja laime, nėra lengvas dalykas: tam reikalinga įtempti visos dvasios pajėgos, kovoti nesiliaujamą kovą su išganymo priešais. Ir čia tatai reiškias gyvenimo drama.

Moderninės filosofijos šalininkai, nepripažindami transcendentinės būties, kaipo tokios, žinoma netiki, ir aną, po mirties gyvenimą. Tatai jiems belieka vienintėlis išėjimas, — ieškoti nemirtingumo pradų šiame gyvenime. Taip, pavyzdžiui Lichtenbergas sako: „Aš negaliu nusikratyti tos minties, kad aš, pirm užgimsiant buvau kadaise miręs ir kad atėjus šiai mirčiai aš vėl grįžtu į aną padėtį.“

Filosofinį tos minties pamatavimą mums patiekia Lessing'as.

Žmogaus gyvenimo tikslas, pasak jo, glūdįs kūrime viešpatijos su aukštesne kultūra. Žmonija į tą tikslą be paliovos veržiantisi nė triuso, nė išaikvotų jėgų nesigailėdama. Teisingumas, reikalaująs, kad visi žmonės, kurie padėjo kurti visuotinąją gerovę jaustųsi gyvais dalininkais pasiektojo tikslo aukšty-

bėse. Tatai kiekvienas žmogus turįs atgimti, kad tuo būdu galėtų pasiektosios pažangos vaisiais naudotis.

Taipogi ir Schopenhauer'is savo filosofijos sistemą yra sudaręs įtakoje orientalių tikybų idėjų, kaip pavyzdžiui budizmo, kuriam jis rodė didžiausio palankumo. Beto ir kaikurie kiti dabarties filosofai, betyrinėdami įvairias rytų tikybas, priėjo išvadą, kad toje sielų persikėlimo teorijoje vis tik esą gilios prasmės.

Pastaraisiais laikais netikinčios Europos inteligentijos tarpe gana populerus mokslas yra taip vadinamoji teosofija. Nors ji sakosi pripažįstanti pomirtinį gyvenimą, tačiau pasižiūrėjus į tą mokslą iš arčiau tenka pastebėti, jog jis tojo gyvenimo nelaiko amžinu ir todel žmonių sielos negalės tenai amžinai gyventi, o turės kada nors vėl į šį pasaulį grįžti.

Sunku būtų iš teosofijos šalininkų reikalauti, kad jie savo mokslą apie sielų kilnojimąsi iš vienų kūnų į kitus paremtų proto ar patyrijos argumentais. Jie savo teorijai paremti matomai naudojas tuo psichologijos dėsniu, anot kurio tarp kūno ir sielos esama labai ankštaus santykiavimo, kitaip tariant, pasikeičiamojo veikimo. O šis psichologinis faktas, jų supratimu, pilnai liūdijąs sielą be kūno negalint gyvuoti. Tatai reikią manyti, jog siela aname gyvenime vėl su mažiau ar daugiau tobulu kūnu susijungianti ir gyvenanti tuo pačiu žemės gyvenimu.

Mes, be abejonės, turim teisės reikalauti iš teosofų, kad jie savo tvirtinimus remtų ne vien savąja intuicija bei giliu religiniu nujautimu, kas, žinoma, tegali patenkinti tik mistikus. Tad klausiame, iš kur mes galime žinoti, kad siela, pirmutiniam regimam josios pavydalui — kūnui sugriuvus, vėl įsikūnija į kitą regimą pavydalą? Pagaliaus šitokie ir tam panašūs tvirtinimai visai nesiremia protu ir net krikščionių Apreiškimui priešingi.

Antai teosofai tvirtina, buk sielos skaistėjimo procesas arba kalčių atpirkimas turįs būtinai įvykti šiame gyvenime, nes siela į aną gyvenimą tegalinti patekti tik būdama visiškai tobūla ir nekalta. Tuo tarpu krikščionių Apreiškimas sako, jog sielos išganymas ar pražuvimas priklauso nuo to, ką žmogus žemėj gyvendamas bevelyjo pasirinkti.

Su mirtimi išganymo klausimas jau galutinai išrišamas ir nėra mažiausio reikalo vėl grįžti į šią žemę, kad atlikus laikinąją bausmę už nuodėmes.

Nes yra žinoma, kaip to moko krikščionių religija, jog sielos, neatsilyginusios už savo kaltes Dievo teisingumui šiame gyvenime, turi patekti trumpesniam ar ilgesniam laikui į tam tikrą kenčių vietą, vadinamą skaistyklą, kurią perėjusios jau gali gyventi amžinuoju palaimingu dangaus gyvenimu.

Moderninės filosofijos sekėjai, netikėdami pomirtinio gyvenimo buvimą, kaip galėdami, stengias šiojo gyvenimo dienas, prailginti. Todel nenuostabu, kad priimti tą sielos atsigimimo teoriją kuri atatinka jų sielos gilumoj glūdinčiam nemirtingumo troškimui juos verčia vidujinis būtinumas. Nepripažįstant antprigimtinės būties žinoma sunku, tikėti į Dievą, kurį siela tik danguje veidas į veidą tegalės regėti. Aišku, kad visi tie netikybos šalininkai negali pamilti Dievą kaipo aukščiausiąjį gyvenimo tikslą. Yra ir tikinčiųjų galvotojų, kurie laikosi klaidingo galutinojo žmogaus paskyrimo supratimo. Antai sakoma, jog amžinoji laimė, kuria teisingieji džiaugias danguje, patenkindama visus širdies troškimus, tuo pačiu daranti nebegalimu visokį kitą prakilnų gyvatos troškimą.

Kuomet tikslas esąs atsiektas, tuomet ir dvasios lakumas turįs sumažėti, nes nebėsą aukščiausiojo troškimo objekto. O toks amžinai vienodas gyvenimas be jokių troškimų ir ilgesio ilgainiui turįs pasidaryti nebeįdomus. Mūsų siela, girdi, pageidaujanti tokios amžinybės, kur viešpatauja amžinas darymosi procesas, amžina evoliucija, kur troškimai, nelyginant jūros bangos, vieni kitus veja ir virsta vienu beribiu ilgesio aidu.

Tačiau ko verti šitokie samprotavimai? Kad tarp kūno ir sielos esama ankštaus santykiavimo bei apsimainomojo veikimo, del to ne tenka ilgiau kalbėti. Visas klausimas glūdi tame, ar tie santykiai tveria ir po mirties. Tarp religingos dvasios žmonių visais laikais buvo gilaus įsitikinimo, jog tą gyvenimo akimirką, kuomet siela nuo kūno atsiskiria, stiprus tarp kūno ir sielos ryšys galutinai nutrūksta ir siela pasijunta esanti laisva, galinti gyventi savitu gyvenimu. Šitoks manymas, reikia pasakyti, labai primena Platono idejų mokslą.

Šis genialis galvotojas, kaip žinoma, reiškė mintį, buk kūnas esąs savotiškas kalėjimas, kurin tapo uždaryta siela, ištremta iš amžinųjų dausų pasaulio.

Tačiau šitoks manymas ne visai atatinka tiesai. Kadangi žmogaus būtybę sudaro ne vien dvasinė siela, bet ir regimasis pavydalas kūnas, todel žmogaus siela savo prigimtimi būtinai turi jungtis su kūnu ir sudaryti vieną substanciją. Reikia manyti; jog siela po mirties, jei ji pasiliktų naturalėse savosios esmės ribose, negalėtų kaip reikiant, arba bent labai netobūlai teįstengtų savo galiomis operuoti.

Tačiau šiaip gyvata reikšti sielai nepritinka. Ir štai delko. Gyvulio siela yra nelyginant toji degančios žvakės liepsna; sudegus pačiai žvakei, šviesa ir gi turi nykti. Visai kas kita dva' sinė žmogaus siela. Ji savo veikimu ir esimu yra vidujiniai neprigulminga nuo medžiagos. Vidujinis neprigulmingumas suprantamas taip, jog medžiaga nėra sielos veikimo priežastimi

Siela yra prigulminga nuo medžiagos tik išviršiniai, kitaip tariant, medžiaga tėra tik veikimo sąlyga. Jug negalim smuiko

laikyti muzikos priežastimi, jąja tegali būti žmogaus dvasios gabumai, talentai, o patsai smuikas yra ne daugiau, kaip įrankis tiems dvasios gabumams reikšti.

Todel pilnai galimas daiktas, jog Dievas po mirties duoda sielai naujos galimybės gyventi savitu, visai neprigulmingu nuo medžiagos gyvenimu, kokiuo gyvena grynosios dvasios angelai.

Antrą vertus, sielos skaistėjimo ir kalčių išdildymo reikalas toli gražu neįrodo sielą turint vėl įsikūnyti į regimąjį pavydalą ir vaidinti šiame pasaulyje klajojančios butybės rolę. Krikščioniškoji religija, kaip žinoma, sako esant tam tikrą kančių vietą aname pasaulyje, kur nuodėmių kalčių apsunkintos sielos, pirma negu liks vertos Dievo veidą regėti, turi atsilyginti Dievo teisingumui. Taigi sulig krikščionių mokslo sielai nėra jokio reikalo grįžti į šį pasaulį, kad išdildžius nuodėmių kalčios ir tapus skaisčia ir niekalta Dievo akyse. Ir šitokiam Dievo nustatymui mes negalim nieko prikišti. Nes Dievas duoda žmonėms šiame gyvenime užtektinai laiko, kad apgalvojus kas pasirinkti, ar amžina laimė danguje, ar amžinos pragaro kančios.

Dabar pažiūrėkim, ko vertas priekaištas, buk amžinas Dievo regėjimas veidas į veidą, amžina laimė danguje slopinanti sielos gyvatą.

Šisai priekaištas reikia iš dalies pateisinti tuo, kad žmogui, besivaizduojančiam šį gyvenimą vienu didžiuliu pastangų, nuolatinio blaškymosi ir kovų lauku, kaip ištiesų ir yra, sunku suderinti dvi ideji, tvirtinanti, jog didžiausiam pasitenkinimui esanį galimas veiklus sielos gyvatos savybių reiškimasis.

Krikščioniškoji religija prieštaravimo šitame dalyke nemato. Danguje siela Dievą regės veidas į veidą. Būdama absoliutingos laimės įsravoj, be abejonės, negalės amžinąja gyvastimi atsidžiaugti. Nors paskutinysis tikslas — Dievas bus pasiektas ir nebebus vietos beribiam ilgesiui ir troškimui, tačiau anas antprigimtinis gyvatos veiklumas nė kiek nesumažės. Regeti amžinąja Tiesą ir Gėrybę — dar nereiškia turėti ją savyje, lyg kokį regimą gerumą.

Patsai tiesos regėjimas visumet bus sujungtas su noru suvokti ją giliausiai suvokti jos esmę, sulieti savąjį „Aš“ su absoliutingąja gyvastimi, kas žinoma, reikalauja gyvatos pajėgų įtempimo. Dievo regėjimas tai aukščiausias sielos veiksmas. Jisai, kaipo gyvatos veržimosi objektas, pagauna savęsp pačią asmenybę. „Tos palaimingos ramybės, sako šv. Augustinas, negalima identifikuoti su neveikimu, nes jinai reiškias neapsakomo veiklumo aktais. Kai siela po šio gyvenimo audrų ilsis amžinybėj, kartu džiaugias ir harmoningu tos amžinybės stygų skambėjimu, kuris sužadina sielos virpėjimų. Kadangi šiaip suprastas sielos veiklumas dera Dievo garbei, nors jame nėra nei šešėlio baimės, susirūpinimo, nėra nei darbo ir nedarbo keitimosi, nėra nuolatinio blaškymosi, — todel šitoks sielos asmeny-

bės veiklumas pilnai galima vadinti palaiminga ramybe.“ (Augustinus Epist. 55, 17).

Dabar kyla klausimas, ar žmogus gyvendamas danguje gali būti amžinai laimingas? Šiojo gyvenimo gėrybės, kaip žinoma, mums laimės alkį težadina. Kiekvienu momentu, kiekvienu žvilgsniu žmonės trokšta laimės ir to begalinio laimės alkio negali numalšinti. Ne veltui visų amžių išmintis sako, jog laikinuose dalykuose laimės negalima rasti. Jei tos laimės nerastų vėlės aname gyvenime, būtų didžiausias nusivylimas, didžiausias pasityčiojimas iš žmogaus būtybės troškimų. Įsivaizdinkim iš kalėjimo paleistus išalkintus kalinius, kuriems rodo duonos ir neduoda ir taip be galo kankina. Aišku, jog Dievas negalėjo mūsų širdin įdiegti troškimų, kurie nebūtų kada nors patenkinti.

Vėlė, klajojanti šiame pasaulyje, kaip to mokina bramanai, savo troškimų niekumet nenumalšins. Antrą vertus, tuomet vargu galima būtų kalbėti apie asmenybės, kaipo tokios, nemirtingumą, nes savęs sąmonė draug su pačia mirtimi turėtų užgęsti. Bet jeigu tas pats „Aš“ šiame pasaulyje reiškęsis visokeriopais būties pavydalais, ir niekuomet savęs sąmonės neprarastų, dar didis klausimas, ar šitoki amžinybė patenkintų gyvatos besiveržimus. Ir tuo žvilgsniu senovės išminčiai giliau suprato gyvenimą, nėgu mūsu laikų modernieji filosofai.

Senovės religingas rytietis tame velės atsigimimo visokeriopais regimais pavidalais procese matė vien žiauraus likimo pėdsakus.

Nors besiveržiančiam į laimę atrodo, jog laimės esama nepertoliausia, tačiau tie nusivylimo faktai sakyte sako tikrąją laimę šiame gyvenime esant nepasiekiamą.

Ištikrųjų, mūsų besiveržimai nesuranda tokio laimingumo objekto, kurs kilnius širdies troškimus visiškai patenkintų. Siela trokšta nenykstamų amžinų gėrybių, trokšta absoliutingojo gėrio ir, deja, šiame pasaulyje temato vien silpnus jojo atspindžius.

Veltui tikėtumėm, kad žinyba kada nors išriš amžinas metafizikos problemas, nušvies būties slėpinius, suvoks daiktą savyje. Juo giliau patyrimo žvilgis siekia, juo daugiau paslapčių prigimtis atidengia, juo būties sfinksas darosi įstabesnis ir nesuprantamesnis. Taip pat maža vilties, kad šiame gyvenime kada nors užviešpatautų dorybė, labas.

Mūsų gadynėj pastebima ne visuomenės doros kilimas, tik puolimas, kas leidžia manyti, jog mokslas atgaivinti žmogaus dvasią, pakelti jo dorą jis tikybos ne padedamas ne gali.

Dvasios skurdo sumažinti mokslas nesugeba. Gilus liaudžių tamsumas, pernelig didelis žmonių darbais apsunkinimas, baisus skurdas greta tinginiavimo ir turto mėtymo yra ne mažiau skaudami elektros ir garo amžiuje, kaip ir žiaurios bar-

barybės amžiais. Kad ir jau tiek daug yra nukariavęs protas, žadėtoji, nelyginant kaip šmėkla, laimė tebelekia kaip lėkusi prieš mus.

Tiktai aname gyvenime, kur nebebus mirties, randa siela palaimingos ramybės, amžinai nutildo savo laimės alkį. Mums stačiai nesuprantama, kuriuo būdu tasai amžinas pasaulio daiktų darymasis, ta amžina pasaulio evolucija, kur viskas nežinia kur tekėtų, galėtų tam tikros prasmės turėti. Jei toji visatos evolucija nesiartina į paskutinį savo plėtojimosi tikslą, bet vien tiktai klauso betikslio amžino darymosi dėsnio, tuomet ir žmogaus gyvatos troškimams ne būtų lemta surasti absolutingąją esybę, kuri duotų tobulos laimės. Taip dalykams esant žmogaus gyvenimas būtų itin tragingas. Bet ištikrųjų sielai nelemta amžinos klajunės rolę visatoj vaidinti. Jinai jaučia esant absolutingąją esybę, kurios būtis ir esmė yra viena. Žmogaus prigimtis nesitenkina bet kokiu labu, ne, ji kyla į aukštybių labą Dievą. Vien jis tėra absolutingoji Gėrybė, kiekvienos gerumos Labas, iš Kurio kiekviena gerovė ir laimė plaukia. Jis yra esybinė Gėrybė.

6. Šis ir anasai gyvenimas.

Giliausios būties problemos tegali būti išspręstos tik amžinybės šviesoj. Anas gyvenimas duoda labai daug šviesos šiojo gyvenimo reiškiniams nušviesti. Turint omenėj galutinąjį tikslą— Dievą, šio gyvenimo skurdas, kentėjimai daros mums suprantamesni, tariamieji prieštaravimai savaime išsiriša. Jei šis gyvenimas nėra galutinas žmogaus tikslas, bet tik ištyrimo ir bandymo vieta, tuomet mums daros suprantama, delko čia žemėj žmogus taip maža pasitenkinimo randa. Kiek šviesos duoda religija šiam gyvenimui nušviesti ir ko žmogus nustoja, persiskirdamas su pomirtinio gyvenimo mintimi, gana sujaudinančiais žodžiais piešia Verweyen'as.

„Tikinčiam į aną pomirtinį laimingumą, gyvenimo saulė niekuomet nenusileidžia. Jis drąsiai gali sušukti: mirtie, kame tavo galybė? Jam gerai žinoma, jog gerasis Tėvas niekuomet jo neišleidžia iš akių, sergi kiekvieną šio gyvenimo žingsnį. Tasai žmogaus bandymo laikas, kurį skiria amžinoji Apvaizda, yra draug ir laimingam gyvenimui prisirengimo laikas. Trumpa šios žemės kelionė, bet nuo jos pareina amžinos laimės pasiekimas. Ir todel šventieji — kankiniai, atmetę melagingos įgimties reikalus ir liepsnodami Dievo meile, tetarnauja Amžinajai Tiesai - Kristui. Jie gyvos aukos, degančios ant Dievo meilės aukuro; jiems nebaisūs kankinimo pabuklai, nes jie iš Kristaus semia galybę, kurs galėjo apie save pasakyti: „Aš esu atsikėlimas ir gyvenimas. Kas manimi tiki, gyvens amžinai, nors ir būtų miręs."

Šv. Steponas, kurs tapo pirmoji auka del Kristaus, jį pasekusiųjų kankinių mirtį vainikuoja žodžiais „regiu aš atvirą dangų." Todel nenuostabu, jog visų Dievuje mirštančiųjų akys

esti nukreiptos į dangiškąją Jeruzalę, kur tikimasi amžinąją Šviesybę veidas į veidą regėti. Tokie lūkesiai žadina sieloj karščiausių pasiryžimų ištverti iki galo, tai yra pereiti per šio gyvenimo pagundų ugnį. Amžinojo gyvenimo atsiminimas leidžia pamiršti šio gyvenimo trūkumus, skurdų, ašarų jūrą. Amžinybės šviturys — tai vienintelis išganymo vairas, varąs gyvatos laivelį, amžinojo uosto linkon.“ (J. M. Verweyen, Krieg und Jenseitsglaube. Zitiert in den Stimmen der Zeit 1917/18 S. 644).

Neretai tenka iš laisvamanių girdėti būk krikščioniškoji etika, besirūpindama anojo gyvenimo reikalais, niekinanti šio pasaulio gėrybes, trukdanti žemiškosios gerovės kilimą.

Kad žmogaus veiksmas žemiškuose dalykuose gali būti sutaikomas su aukščiausiuoju gyvenimo tikslu, aiškėja iš pagrindinių krikščionių doros mokslo principų. Krikščionių doros mokslu žmogus privalo visais savo veiksmais Dievą garbinti, privalo visus savo darbus, rūpesnius visą gyvenimą sutaikyti su aukščiausiuoju savo gyvenimo tikslu. Šitų krikščionių religijos dėsnį žino kiekvienas, kurs bent kiek yra mokinęsis katekizmo. Sutaikymas visų veiksmų žemiškuose dalykuose su vyriausiuoju gyvenimo tikslu įvyksta per tvirtą pasiryžimą visame Dievui tarnauti, kai žmogus visą savo asmenį, visus savo darbus ir rūpesnius sąmoningai paaukoja Dievo garbės reikalui.

„Tasai, kurs turi savo širdyje Dievo meilės, — sako šv. Tomas Akvinietis, — yra save ir visa, kas jam priklauso, sutaikinęs su Dievu, kuriam yra atsidavęs, kaipo didžiausiajam tikslui; užtat Dievas jam laiko nuopelnu visa, ką tik jis daro, ką jis sutaiko su savim, arba su savo tikslais (t. y. savo gerovės, kad ir žemiškos, reikalais), jeigu tiktai nekliudo kokia veikime netvarka, del kurios tas darbas negali būti sutaikintas su Dievu; bet tai (toji kliūtis) atsitinka tik veiksmui nuodėme tapus.“ (De malo, gu. 2 a. 5, obj. 11).

Beto, kadangi patsai Dievas yra paskyręs prigimimą dorinio gyvenimo ir veikimo pagrindu, tad iš čia išeina, kad tikros visuomenės kultūros pažanga priklauso ne tik nuo gautųjų Dievo malonių gausumo, bet ir nuo įgimtųjų pagrindų tvirtumo.

Taip tatai vyriausiojo gyvenimo tikslo įtaka gali pasiekti visus žmogaus gyvenimo veiksmus. Tikras krikščionis negali nepasilikti ištikimas ir laikiniesiems gyvenimo uždaviniams.

Bet vis delto giliausias jo širdies troškimas tai amžinasis gyvenimas, kur nemirtingą sielą laukia tobūla laimė ir todel kiekvienas krikščionis, ištikimas Kristaus tarnas visa širdimi trokšta susivienyti su savo Išganytoju, kartodamas: „Amen, ateik, Viešpatie Jėzau!“ (Apr. 22, 20).

TURINYS.

	Pusl.
Vertėjo žodis	3
Didysis gyvenimo klausimas	4
Ar gyvenimas turi prasmės?	6
1. Religijos atsakas	6
2. Pesimistinės filosofijos atsakas	7
3. Teisingumo idejos ir gamtamoksliai	10
Gyvenimo tikslų sistema	12
Tobulybės idealas, kaipo gyvenimo tikslas	
1. Idealo viršenybė gyvenime	13
2. Budistinis valios neigimas gyventi-	14
3. Gyvenimas Kristaus religijos šviesoje	15
Tobūlumo idealo turinys	
1. Kūno lavinimas bei sportas	17
2. Įgymties palinkimų patenkinimas	18
3. Estetinė kultūra	19
4. Tikrasis tobūlumo idealas	23
Tobūlybės idealas ir doros įstatai	
1. Įstato reikšmė gyvenime	26
2. Doros įstatų prigimtis	28
Doros įstatų kilmė	33
Auklėjimas kaipo tobūlinimo priemonė	37
1. Auklėjimo esmė ir uždaviniai-	38
2. Bažnyčia kaipo tautų auklėtoja	44
Dorinė askezos vertė	
1. Askezos esmė bei prasmė	49
2. Stabmeldžių askeza	52
3. Krikščionių askeza	54
4. Dorinė darbo vertė	57
Asmeninė laimė gyvenime	
1. Laimės troškimas	63
2. Tikroji laimė	63
3. Kristaus religija ir žemiškoji laimė-	66
Kentėjimo problema	
1. Faktai ir problema-	67
2. Kentėjimai prigimtojo proto šviesoje	68
3. Kentėjimai religijos šviesoje	71

Viršasmeniniai tikslai
1. Pareiga aukštesniems tikslams tarnauti - - 73
2. Galėjimas darbuotis kitų labui - - - 77

Gyvenimas kaipo darbas visuomenės labui
1. Įgimtasis meilės įsakymas - - - - 78
2. Meilės įsakymas Kristaus religijoj - - 79
3. Meilės įsakymas ir evangelijos patartys- - 84
4. Asmenybės tikslų derinimas su visuomene - 86
5. Visuomenės darbo reikšmė asmenybei - - 88

Gyvenimas kaipo kultūros darbas
1. Kultūros darbas kaipo gyvenimo uždavinis - 92
2. Kultūros darbo reikšmė žmogui - - - 94
3. Žmogus ir kultūros darbas - - - - 96
4. Krikščionybė ir kultūra - - - - - 99

Gyvenimas kaipo tarnavimas Dievui
1. Dievas kaipo aukščiausias gyvenimo tikslas - 106
2. Tarnavimas Dievui- - - - - - 106
3. Dievotumas kaipo tarnavimas Dievui - - 109

Gyvenimo tikslų vieta ir vertė religijoj - - - - - - 112
1. Religija ir asmenybės gyvenimas - - - 114
2. Religija ir asmeninė žmogaus laimė - - 115
3. Galutinasis religijos tikslas - - - - 116

Nuodėmės tikrąjam gyvenimo tikslui
1. Nuodemės esmė - - - - - - - 117
2. Moderninė nuodėmės apologija - - - 118

Išsiliuosavimas Iš nuodėmės
1. Išganymo kelias - - - - - - - 124
2. Tikroji išganymo religija - - - - 128

Gyvenimo prasmė amžinybės šviesoj
1. Mirties problema - - - - - - - 133
2. Amžinybės angoje - - - - - - - 135
3. Sielos nemirtingumas visuotinas gyvenimo įstatas - - - - - - - - - - 138
4. Asmeninis ar neasmeninis nemirtingumas - 140
5. Ar gyventi pomirtiniu gyvenimu ar kurti amžinybė žemėj? - - - - - - - 141
6. Šis ir anasai gyvenimas- - - - - 148

Šv. Kazimiero Dr-jos LEIDINIAI:

Kristaus siela pašvęsk manei vert. Rauduvė. 170 pusl. 1 50 c.

Melskimės. Maldų knygelė Liet. Jaunimui vaikinams *Prel. Dambrausko* 328 pusl. 2. 80

Pulkim ant kelių! Maldaknygė 514 pusl. su aptaisu. 4 —

Katalikų tikybos katekizmas patvirtintas Žem. Vyskup. 107 pusl. 1 25 c.

Dievo Akyvaizdoje. Vert. iš Vokiečių kalb. *Byra.* 183 pusl. 2—

Broliukui - Dobilėliui. Patarimai ir pamokymai mūsų vaikinams iš vokiečių kalb. vert. *Kupranus.* 97 pusl. 1 30 c.

Raudonoji vėliava. Socializmo Rojaus vaizdeliai vertimo 53 pusl. 25.

Bedievių Inkvizicija I ji knyga *D-ro Maliausko* 91 pusl. — 40 c.

Sutvirtinimo sakramentas su maldomis ir apeigomis parašė *Kun. P. L.* 28 pusl. — 15 c.

Nebūk storžievis! arba dailaus elgimosi mokslas 4-ta laida 61 pusl. —50 c.

Mūsų visuomenė ir naujieji katalikų uždaviniai *Meškaus* 31 pusl. 25 c

Šventoji Elzbieta iš vokiečių kalb. vert. *Byra* 197 pusl. 1 50 c.

Kristau išgirsk mus! paveiksluota knygelė vaikams *Pr. A. Dambrausko* 29 pusl. 1—

Šv. Pranciškaus dvasia. Arba naujas tretininkų vadovėlis ir maldų rinkinys *Prel. A. Dambrausko* 462 pusl. drobin. aptais. 4 lit

Apie sodą II. leid. *Kun. P. Martišiaus* 81 pusl. 1. 50 c.

Šven. Raštas 15-16 sąsiuvinys. Vertė Vyskupas *J. Skvireckas.* 641—966 p. 1921 m.

Švenč. vaikelio Jėzaus Valandos. 31 p. 1922 m.

Gerų ir blogų raštų skaitymas *D ras A. Maliauskas* 82 pusl. 1921 m.

Ūkininkų vargsmai ir vargai. 38 pusl. 1921 m.

Demokratija. *D-ro A. Maliausko* 198 pusl.

Žydai ekonomijos ir visuomenės žvilgsniu parašė *D-ras A. Maliauskis.*

Evangelijos Dalis, skaitomos visų metų Viešpaties dienomis ir šventadieniais Vertė *J Skvireckas Žemaičių Vyskupas — Pagelbininkas* 144 psl.

Kaunas, „Šviesos" Spaustuvė Jakšto g-vė Nr. 2.